

Beca Jaume Codina de Recerca d'Història Local

Montserrat Piñeiro (2007)

Jordi Ramos (2008)

Joan Puigmalet (2010)

Jaume Codina Vilà (El Prat de Llobregat, 1926-2007). Llicenciat en Filosofia i Lletres i doctor en Història. Va iniciar la seva tasca professional dedicant-se a la docència, primer com a mestre a l'Acadèmia Pràctica i, més endavant, al front del seu propi centre, el Liceo pratense i el parvulari Montserrat. Del 1982 al 1988 va treballar com a tècnic de l'Arxiu Nacional de Catalunya.

Ha estat Alcalde (1957-1964) i Regidor (1974-1978) del Prat. Va ser impulsor, fundador i president del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat des de la legalització de l'entitat, l'any 1980, fins el 1995.

La seva tasca com a historiador l'ha convertit en un referent obligat per al coneixement de la comarca del Baix Llobregat. Els seus treballs d'investigació, centrats especialment en les formes de vida dels pobladors dèltics, expliquen amb detall les relacions entre els condicionants naturals i geogràfics i el comportament i l'evolució de les societats. La quantitat i la qualitat de les fonts utilitzades i de la metodologia aplicada, li han permès aprofundir en la nostra història i la seva producció bibliogràfica és una aportació fonamental a la historiografia catalana.

Al llarg de la seva vida, el Dr. Jaume Codina va ser distingit amb destacats premis i actes d'homenatge, d'entre els que destaquen el títol de Fill Predilecte del Prat (1994) i la Creu de Sant Jordi (1995). De la seva nombrosa bibliografia destaquen:

- *La gent del fang* (1966).
- *El Delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX* (1971). Tesi doctoral, la primera presentada en català al departament de Geografia de la Universitat de Barcelona, el 1970.
- *Les generacions pratenques* (1972).
- *Els pagesos de Provençana* (1988-1989).
- *Contractes de matrimoni al delta del Llobregat, segles XIV-XIX* (1997).
- *El gir de 1750* (1998).
- *El temps dels albat. Contagi i mortalitat al Baix Llobregat (1450-1875)* (2001).
- *La vida i la mort al delta del Llobregat (segles XIV-XIX)* (2002).

La seva darrera publicació ha estat *L'estany d'en Moragues. Naixement d'El Prat de Llobregat*, editada per l'ajuntament del Prat l'any 2005. L'any 2012, l'Associació d'escriptors del Prat Tintablava i Amics d'El Prat van publicar *Viatge pel terrat*, un recull inèdit d'escrius de joventut.

Montse Piñeiro Costán (El Prat de Llobregat, 1977). Historiadora, especialitzada en la recerca arqueològica. El seu bagatge professional inclou des de diverses tasques en projectes de recuperació, documentació i gestió del patrimoni cultural fins a experiències en el sector de la difusió. Interessada per la vessant social del coneixement històric, ha desenvolupat accions educatives (tallers, guiatges, xerrades) en museus i equipaments patrimonials. Actualment es troba formant-se en l'àmbit de l'enoturisme i el turisme cultural, en el qual també exerceix laboralment.

Jordi Ramos Ruiz (El Prat de Llobregat, 1979). Arqueòleg, llicenciat en Història per la Universitat de Barcelona. La seva activitat professional l'ha portat molt sovint a fer treballs de camp al delta del Llobregat, territori que coneix abastament. Ha treballat en nombroses intervencions arqueològiques, destacant les realitzades a la ciutat de Barcelona i la recuperació dels elements de la Guerra Civil espanyola arreu de Catalunya.

Realitza una important tasca de divulgació de la història del Prat a través de les xarxes socials i el bloc *Lannarie*. Ha publicat diversos articles d'arqueologia i història a publicacions especialitzades i ha presentat comunicacions a jornades i congressos.

Joan Puigmalet (El Prat de Llobregat, 1974) És llicenciat en Filosofia per la Universitat de Barcelona i ha realitzat el curs de doctorat d'Educació moral i democràcia a la Facultat de Pedagogia de la mateixa universitat. A l'actualitat és professor de llengua i literatura catalana a l'INS Estany de la Ricarda del Prat de Llobregat. Ha estat membre de la Junta de l'entitat Amics d'El Prat (1995-2003) i de l'Associació d'Escriptors del Prat, Tintablava.

Va guanyar el Premi Bloes Catalunya, categoria societat (2008), pel bloc *Gazophylacium*, sobre lexicografia catalana. Ha participat amb comunicacions sobre llengua en diferents congressos.

Beca Jaume Codina de Recerca d'Història Local

Montserrat Piñeiro (2007)

Jordi Ramos (2008)

Joan Puigmalet (2010)

Col·lecció de Textos Locals

Coordinació: Arxiu Municipal del Prat de Llobregat.

© del text: Montse Piñeiro Costán · Jordi Ramos Ruiz · Joan Puigmalet.

Edició: Ajuntament del Prat de Llobregat

Plaça de la Vila, 1. El Prat de Llobregat

Disseny, maquetació, producció i impressió: Rúbrica Editorial

ISBN: 978-84-87486-30-2

Dipòsit Legal: B-5978-2013

ÍNDEX

Introducció	9
Noms d'ahir. Inventari Toponomàstic del Prat de Llobregat. <i>Montserrat Piñeiro</i> (2007)	13
Estudi evolutiu de la xarxa viària al Prat. <i>Jordi Ramos</i> (2008)	75
Trons a Remolar. Dites i refranys del Prat de Llobregat. <i>Joan Puigmalet</i> (2010)	241

Introducció

L'any 2007, l'Ajuntament del Prat va convocar, per primer cop, una beca de recerca d'història local del Prat. Des d'aquell any, la beca respon a la voluntat municipal d'estimular i afavorir la recerca en el camp de les ciències socials i humanes, en especial entre els joves investigadors. Es volen potenciar línies de treball i la producció d'investigacions històriques que contribueixin, entre altres valors, a entendre i conèixer millor la nostra realitat actual i a la recuperació i la difusió de la memòria històrica de la ciutat del Prat. La Beca és oberta als investigadors que, de manera individual o en grup, presentin una proposta de recerca inèdita.

La Beca és atorgada per un jurat que valora la idoneïtat de la proposta, la viabilitat de la recerca i la solvència investigadora dels participants. Un cop s'oficialitza el veredict, la persona o l'equip guanyador ha de desenvolupar el seu projecte en un any i la seva tasca és tutoritzada per l'Arxiu municipal.

La primera edició de la Beca va coincidir, malauradament, amb la mort del Dr. Jaume Codina, el gran historiador del Prat i del Delta i, per extensió, del Baix Llobregat i de l'Hospitalet, que sempre havia defensat la creació de beques i ajuts per als joves investigadors. Per acord de tots els grups polítics amb representació al Ple Municipal, es va aprovar que la Beca de recerca portaria el nom de Jaume Codina, en reconeixement a la seva tasca investigadora i pel seu mestratge en el camp de la recerca, el coneixement i la difusió de la història local. Així, des de la segona edició, l'any 2008, es diu *Beca Jaume Codina Vilà de recerca d'història local de l'Ajuntament del Prat de Llobregat*.

Des de l'any 2007, han tingut lloc cinc convocatòries, quatre de les quals han estat adjudicades a projectes individuals mentre que una única edició, la de l'any 2009, va ser declarada deserta. Com a resultat de les convocatòries, s'han dut a terme tres treballs de recerca mentre que el de l'edició 2011 es troba en la seva fase final.

A més de la dotació econòmica per dur a terme la recerca, les bases contemplaven la possibilitat d'editar els treballs guanyadors. L'any 2012, en què no es va convocar la Beca, s'ha preparat la publicació d'un volum, dins de la col·lecció de textos locals de l'Ajuntament del Prat, que recull els treballs guanyadors dels anys 2007, 2008 i 2010.

La primera Beca de recerca, l'any 2007, va ser atorgada al treball *Inventari toponomàstic del Prat de Llobregat* de Montse Piñeiro Costán. D'aquest treball es va destacar la importància d'efectuar una recerca, en bona part inèdita, basada en testimonis orals que, en no existir documentació escrita, resultaven d'un alt valor històric. La memòria, el costum, la tradició, eren alguns dels elements destacats d'un treball que volia recuperar una part important del patrimoni immaterial del Prat abans que el temps el condemnés a l'oblit a causa de la desaparició de persones i d'espais de memòria. El treball se centra en la recerca de la toponímia del Prat pel que fa a aspectes com els noms de llocs, cases, camins, masies, propietats, etc. així com vocabulari d'oficis i llenguatge i parla popular.

A l'edició del 2008 es va premiar el projecte de recerca de Jordi Ramos Ruiz *Estudi evolutiu de la xarxa viària del Prat*. Aquest treball és una interessant i original proposta que planteja l'estudi de la colonització del territori del Prat i la seva relació amb el desenvolupament de la xarxa viària, des de la formació del Delta fins a l'actualitat. El treball s'ha basat en un estudi territorial global, amb la utilització de tècniques diverses i fonts àmplies, des de l'arqueologia fins a la fotografia aèria, passant per la documentació escrita, tant la que es coneixia com d'altra inèdita.

L'any 2010 el treball distingit amb la Beca va ser el presentat per Joan Puigmalet, amb el títol *Trons a Remolar. Dites i refranys del Prat de Llobregat*. Un treball que parteix de la tradició, els costums i la història oral per tal d'establir un vocabulari de paraules, expressions i frases emprades per la població del Prat. Aquest treball s'insereix plenament en el patrimoni immaterial de la nostra comunitat i preserva de l'extinció un ric vocabulari local.

L'edició del 2011 es va atorgar a Pau Vinyes i Roig amb el projecte *La Segona República al Prat de Llobregat (1931-1936). De l'esperança a la desfeta*.

Tots aquests treballs són importants aportacions a la historiografia pratenca i contribueixen a omplir buits en la nostra bibliografia.

Noms d'ahir
*Inventari Toponomàstic del Prat
de Llobregat*

MONTSERRAT PIÑEIRO COSTÁN

Any 2007

En memòria de Josep Castellví Costán.

Als meus avis, molt especialment a la “iaia” Cinta.

A l'Albert i al Guillem, els protagonistes del futur.

ÍNDIX

Presentació	19
Introducció	23
Recerca	29
Conclusions	57
Bibliografia	67

*El mundo era tan reciente que las cosas no tenían nombre
y para nombrarlas había que señalarlas con el dedo*

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Presentació

El present inventari neix fruit d'una emergència. Lluny de l'alarmisme, la realitat dóna senyals que han de fer-nos estar alerta: potser en el moment històric en què es disposa de més mitjans per treballar i recuperar la memòria individual i col·lectiva, hi ha un major risc de no poder aconseguir-ho amb garanties. L'edat avançada dels possibles informants així com la constant transformació de les societats poden convertir-se en un obstacle definitiu.

Un dels objectius d'aquest treball ha estat pal·liar, en la mesura del possible, la constant pèrdua de coneixement que vivim. Un fet del que sovint, com a comunitat, no en som conscients. Abans que nosaltres, moltes societats han cregut oportú relatar i conservar la seva història compartida com a eina bàsica per a la seva supervivència. En l'actualitat, sembla que la lluita s'ha anat orientant cap a la confrontació entre poder i coneixement. En lloc de convertir-los en dos conceptes complementaris, el control de la informació com a màxim paradigma de poder està deixant en segon terme, i a molta distància, la transmissió i la preservació del coneixement.

Ens trobem, doncs, en un dels períodes clau per frenar aquesta tendència. Si bé el model de vida contemporani ens manlleva temps i genera, aparentment, altres prioritats, és la mateixa societat la que ofereix recursos per minvar els seus efectes. En el present cas, la concessió de la Beca de Recerca n'és un exemple. Un intent de guanyar temps al temps.

Un altre dels objectius ha estat provar de restablir la memòria col·lectiva

per mitjà de les visions personals recollides tant des d'un punt de vista documental com des del testimoni oral. Els noms, com afirma Joan Costa, remetent a imatges mentals i, alhora, a impressions. Aquestes sovint poden ser associades amb valors. Hem intentat establir quines han estat les constants que han mogut i commogut la societat pratenc.

Motivacions

De petita, estava cansada de sentir dir a gent de fora que el Prat feia pudor; això en el cas que l'interlocutor o interlocutora conegués on era el Prat o què era el Prat, a banda d'un aeroport famós.

Em produïa ràbia que m'associessin amb un lloc pudent i que donava una imatge poc agradable. Amb el temps, afortunadament, l'educació i el fer-se gran van dur-me a saber transformar en opinió aquelles sensacions que sorgien d'haver viscut al Prat.

En tot aquest procés, hi tenen un paper importantíssim les xerrades que he mantingut desenes de vegades amb la meva mare. Els seus records, la transmissió d'anècdotes i relats d'una manera directa, sense filtres, amb tota la càrrega d'emocions que això suposa, han estat una motivació. Gràcies a ella, he pogut conèixer la història familiar i, per extensió, he anat aprenent coses del Prat que, per edat, no he pogut conèixer.

Ha estat així com he anat descobrint oficis perduts, l'esforç necessari per vèncer les dificultats del medi i la condició social pròpia o maneres de dir i anomenar l'entorn i el veïnat. Recordo perfectament com sentir una conversa entre la gent de casa sovint es convertia en l'intent frustrat d'entendre una llengua indesxifrable: renoms, "cans" i "cals" a dojo, m'allunyaven d'un sistema de localització que per a ells era infal·lible.

Uns anys més tard aquestes inquietuds prenen forma en el present treball, que no vol ser més que un sentit homenatge als qui ens precediren ocupant l'indret més pla del Delta. El meu "país petit" particular.

Sovint escoltem dir, fins i tot de boca d'alguns polítics, que el Prat ha estat sempre "un poble sense història". Potser no hem tingut la història que alguns voldrien, plena de lluïssors i personatges il·lustríssims, però sí que en mantenim un passat comú carregat d'esforços i empena, protagonitzat per persones que, des de l'anonimat, van vèncer terra i aigua.

Agraïments

Vull agrair especialment el suport que he rebut al llarg del procés d'elaboració i redacció d'aquest treball. A tot l'equip de l'Arxiu Municipal del Prat,

encapçalat per la Marga Gómez, li dec l'haver donat forma i concreció a la recerca. D'ells i elles he rebut totes les facilitats i tots els coneixements que he requerit.

De la mateixa manera, he d'agrair part de la informació que he recollit a la tasca ingent duta a terme per l'historiador Jaume Codina. El seu corpus de recerca ha assentat les bases necessàries pel futur de la investigació històrica al Prat.

Als Srs. Ferret, Esteban, Montblanc i Ramos, els agraeixo l'haver compartit informacions de les seves pròpies recerques. Als Srs. Torren, González, Sanfeliu i Ferret, les xerrades que han donat concreció a conceptes i termes en què m'he trobat perduda. Als testimonis que he recollit en la meva pròpia família, els dec haver aconseguit que gairebé toqués la història. I a aquelles persones que m'han resolt dubtes puntuals, l'haver dut llum en petits moments de col·lapse.

Als meus caps i companys de feina, els agraeixo les facilitats de què he disposat per concloure la recerca, així com el suport i la comprensió quan els començava a explicar pesades històries sobre no sé quin poble de no sé on que abans feia pudor...

Als meus pares, pel seu exemple i per la seva estimació. A la meva tia Rosa, per ser plena de força, malgrat els cops. Al meu germà i la resta de família, per acompanyar-me en tot.

Als altres llocs: Miraflores, Robledo, Enviny, Cal Dalmau, Igualada, Laie, Llívia, L'Antiquari, els Verdi, Montserrat, Formentera, Gràcia, Manresa, Sous, Terrassa, Roma, Biosca, Buenos Aires, Menorca, la Virreina, Nàpols, Can Plans, St. Esteve, el mexicà, Granollers, Iguazú, illa de Hoy, Girona...

L'avinguda de la Verge de Montserrat, una de les principals vies del Prat, a començament dels anys setanta.

Introducció

Fa uns anys, l'arquitecte Josep Maria Montaner, conegut per les seves càustiques opinions sobre urbanisme i entorn metropolità, s'atrevia a afirmar que, per la seva varietat i per la tensió existent entre medi natural i desenvolupament humà, el Prat era una mena de “Los Ángeles a petita escala”. El que no deixa de ser veritat, malgrat l'exageració, és que al llarg del temps la lluita per sortir de l'aïllament endèmic ha anat deixant també la seva petjada en el nostre territori.

Per altra banda, el fet que, encara avui, en moltes localitats del país es segueixin obrint debats sobre quins noms han de dur llurs carrers i espais públics, confirma que els noms de lloc són carregats d'una significació que amb freqüència ens passa per alt. D'aquí que defensem la vigència de tasques d'inventari i sistematització com la que presentem.

La recerca no s'ha volgut orientar cap a una anàlisi lingüística o de tipus etimològic. Hem cregut que el que resultava més necessari era l'aplicació d'una metodologia que permetés “pentinar” un moment determinat de la història local a la recerca del que voldríem anomenar “geografia sentimental” dels pratencs.

A banda de recuperar els noms d'uns espais concrets de la ciutat, hem tractat de copsar el que Lefebvre va qualificar com “urbà”: l'efímera obra perpètua dels seus habitants. Hem d'assumir que es tracta d'un objectiu gairebé inabastable. Fets i memòria es transformen a una velocitat que no sempre pot deixar un testimoniatge. Per aquest motiu hem intentat parlar d'atenció a aspectes que només s'havien concretat en estudis de caire general.

Fins al moment, algunes publicacions de caire local havien centrat els seus esforços en l'estudi de les masies pratencs (ex. l'obra de Gerard Giménez o el recull fotogràfic fet per Colita). A banda d'un estudi sobre

noms, cognoms i noms de casa del Sr. Puig i Malet que resta inèdit, cap altra recerca s'ha orientat vers aquest àmbit.

Fora del Prat, els estudis d'Onomàstica es venen duent a terme des de la meitat del s. XIX, adoptant la forma de reculls locals sistematitzats des del treball presentat per Moreu-Rey sobre els rodals del municipi de Caldes de Montbui l'any 1962. És ell qui proposa l'organització de les dades seguint un ordre alfabètic que faciliti la consulta. Al llarg dels anys, s'ha anat convertint en un referent pels treballs posteriors. Moltes comarques han impulsat recerques en aquesta direcció; així doncs, indrets com el Baix Camp o el Vallès Oriental disposen de nombrosos reculls toponomàstics.

A nivell del Baix Llobregat, a data de 2007, només quatre municipis comptaven amb alguna obra orientada a la investigació dels noms de lloc i persona: Esparreguera, Pallegà, Martorell i Cornellà.

Metodologia

D'entrada, cal dir que l'estudi presentat centra la seva atenció en dos aspectes concrets de l'Onomàstica com a disciplina. Aquests serien els anomenats “noms de lloc” o toponímia, per una banda, i els noms de persones o antroponímia, per l'altra.

Per dur a terme el recull de “noms de lloc”, hem considerat els límits actuals del terme municipal com a fita. A més a més, l'observació s'ha centrat en la recuperació de mots que es relacionessin amb l'àmbit urbà i altres aspectes com la xarxa viària antiga, l'entorn del riu o el món de les relacions comercials, ja siguin agrícoles, ja siguin industrials.

Quant als noms de persona, s'ha intentat reduir un camp tan ampli recollint només els d'aquells personatges amb significació en la vida col·lectiva del Prat. Entenem que aquesta noció podria portar a equívocs i que més d'una persona trobaria a faltar moltes personalitats que podrien ser destacables. Per aquest motiu s'ha volgut ressaltar aquells individus que, independentment de la posició social que tinguessin, són recordats i referenciats per les fonts que s'han consultat.

Per delimitar cronològicament la tasca, s'ha centrat l'atenció en el transcurs del s. XX, i més concretament, en el dels tres primers quarts de la centúria. Entenem que l'adveniment de la democràcia, així com el darrer flux migratori quantitativament important que rep el Prat, acaben de delimitar una nova fase per a la vida del municipi. Es tracta d'una fase iniciada uns anys abans, quan la ciutat s'eixampla i creix i pren una orientació clara cap al sector secundari o industrial. El territori perd la fesomia exclusivament agrícola que l'havia caracteritzat (trecada puntualment per grans indústries

com La Seda o La Papelera) per introduir-hi edificis de nova factura, usos nous del sòl i del riu, construccions en vertical, un potenciament de la xarxa de comunicacions, etc. Socialment, la mixtura entre persones nascudes al Prat i persones d'un gran ventall de procedències determina canvis profunds a nivell d'usos lingüístics, costums o associacionisme, entre d'altres.

Per dur a terme la recerca s'han emprat set tipus diferents de fonts:

Bibliografia

S'ha realitzat una aproximació tant a la disciplina Onomàstica com a la Història Oral per obtenir una base metodològica que afavorís una correcta obtenció de les dades. Per aquest motiu s'han consultat des de manuals específics (ex. Terrado, J. (1999): *Metodología de la investigación en toponímia*) fins a pàgines web (ex. Asociación Internacional de Historia Oral: www.ioha.fgv.br), entre altres recursos.

Superada aquesta presa de contacte, s'ha passat a treballar amb bibliografia més específica, d'àmbit local. Dins d'aquesta categoria s'inclouen obres de diferent caire, des d'exemplars que analitzen el medi natural del Prat fins a treballs dedicats a l'estudi històric. S'ha realitzat el buidatge acurat d'aquestes darreres obres abordant monografies (P. Andreu de Palma, J. Codina, M. Gómez...), articles científics (J. Ferret, J. Camps, P. Esteban...), memòries editades (M. Llopart, J. Pujol...), etc.

L'accés a la bibliografia s'ha materialitzat mitjançant la consulta de la Biblioteca Antonio Martín (fons local), Biblioteca de la Universitat de Barcelona, Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra, Biblioteca de la UOC, Catàleg Diba, Hemeroteca Universitat Barcelona. Així mateix s'han fet consultes puntuals a l'Arxiu Municipal del Prat.

Cartografia

S'ha examinat la documentació referent al Prat present a l'Arxiu Municipal, així com la informació sobre els rodals de la ciutat de Barcelona disponible a l'Institut Cartogràfic de Catalunya i que inclouen el municipi estudiat. També s'ha consultat el fons digitalitzat que ofereix aquesta mateixa institució (ex. mapes topogràfics de la Diputació, mapes topogràfics del Servei Geogràfic de la Mancomunitat, ...). Per altra banda, també s'ha consultat la Secció Cartogràfica de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona així com la cartografia inclosa en les obres bibliogràfiques revisades.

Imatges

S'han consultat reculls fotogràfics, catàlegs i fotografies del fons familiar propi.

Dels primers, cal destacar obres editades com les pertanyents a F. Comas, J. Monés o un recull tan ampli com el realitzat per J. Montblanc a *L'Abans*. Aquests treballs han estat utilitzats com a eina de suport en la recerca oral així com a mitjà de delimitació i aclariment de possibles dubtes.

A banda, fora del Prat, s'han localitzat algunes imatges com les pertanyents al Fons Salvany (Biblioteca de Catalunya / Memòria Digital de Catalunya), Fons Gaspar (ICC), Fons SACE (ICC), Fons Cuyàs (ICC), Fons postal L. Roisin, etc.

Donat que el seu interès és el d'una font secundària, es va considerar la possibilitat de completar la recerca fent una selecció de les imatges no editades disponibles a l'Arxiu Municipal. Finalment, hem cregut, per motiu de temps i d'extensió, condicionar aquesta tasca a la possible publicació futura de la recerca (ja sigui en paper, ja sigui en format digital)

Prensa

S'ha revisat el fons personal i familiar (ex. *Butlletí Municipal*, *Periòdic Delta*, fulletons, articles...).

Durant la darrera fase de recerca s'ha realitzat un buidatge més exhaustiu dels fons existents a l'Arxiu Municipal parant especial atenció a les publicacions de caire general que es publicaren en els tres primers quarts del s.XX (ex. *El Noticario Pratense*).

L'extensió d'aquests tipus de font va fer redirigir el seu examen vers aquelles vessants de la recerca en les que es vol centrar la investigació: ex. Toponímia urbana, industrial, etc.

S'ha realitzat alguna consulta puntual en el fons de la ràdio local (www.elpratradio.com).

Internet

S'ha entès com una eina de suport a tot el procés vinculat al projecte de recerca.

Ha resultat un recurs adient tant per la resolució dels petits dubtes inicials com per l'obtenció d'informació directa (ex. consulta de fons digitalitzats, articles on-line, etc.).

Al mateix temps, ha permès revisar les pàgines web de persones (ex. <http://blocs.esquerra.cat/joancamps>) i entitats relacionades amb el Prat (ex. www.potablava.com/gegants/) actuant en aquests casos com una font primària més.

Ha resultat un mitjà també efectiu a l'hora d'examinar amb rapidesa cartografia més actualitzada de la ciutat i el seu entorn: ex. Google Maps (www.maps.google.es).

Història Oral

S'ha deixat de banda el model proposat inicialment de dinàmica de grup per substituir-lo per un gruíx d'entrevistes personals. Aquestes s'han basat en un qüestionari semi-obert que ha fet als entrevistats repassar moments, indrets i coneixences de la seva experiència vital.

Mantenint a banda la càrrega emocional que sovint implica, ha resultat una eina adient a l'hora de comprovar dades, delimitar termes o realitzar localitzacions acurades.

Ha estat la font primària que més informació ha aportat, al marge de les estrictament documentals.

Altres fonts

Constitueixen aquest grup aquelles fonts que s'han emprat de manera secundària o bé de manera ocasional. Per exemple, documentació administrativa (particulars, AMEP...), converses puntuals, correspondència, etc.

Finalment, cal destacar que a l'hora de presentar la informació recollida s'ha hagut d'aplicar un criteri de selecció enfront la diversitat i amplitud de què es disposava. Ha resultat difícil escollir un nexa que mantingués la coherència amb els objectius del treball. Hem decidit introduir aquells conceptes que, encara que siguin prou coneguts, són essencials per entendre el tarannà pratenc. Al mateix temps, però, hem volgut treure de l'anonimat personatges o indrets que algunes fonts ressalten per la seva popularitat, arrelament o nivell de coneixença.

Així, doncs, a l'hora d'optar per un o altre, hem volgut decantar la balança cap als termes que feien aflorar més sentiments i emocions (tant positives com negatives). Amb el perill de resultar poc científic, hem volgut configurar un treball motivat per l'amor a un territori i la seva memòria.

Recerca

Hem considerat com a cos del treball la investigació, que s'ha estructurat en forma de base de dades. Aquesta base de dades continua activa i s'implementa amb noves aportacions. Per a la present publicació s'ha extret la informació del suport informàtic original, tal i com es va lliurar en presentar els resultats de la recerca l'any 2007, per tal de facilitar la seva lectura.

- **Terme (T)**
- **Significat (S)**
- **Localització (L)**

- **Termes relacionats (TR)**
- **Fonts (F)**
- **Observacions (O)**

T ABEURADOR, L'

S Nom atribuït a l'indret on hom donava de beure al bestiar.

L Algun testimoni indirecte el situa en la zona propera a l'antiga església parroquial. De la mateixa manera, era costum deixar lligats els animals a la barana de la creu situada davant del temple abans de l'ofici.

F Orals.

T ACADEMIA IMMACULADA, L'

S Nom amb què es coneixia "L'Acadèmia Maria Immaculada", l'escola de nenes regentada per la mestra Cèlia Llobet, més coneguda com "la Senyoreta Cèlia".

L Al nucli antic, a la part inicial del c.

Ignasi Iglésias. Posteriorment, es traslladà a l'edifici de La Rambla que compartí amb l'Acadèmia Sant Jaume, gestionada pel seu espòs, el mestre Recasens.

TR Acadèmia Sant Jaume; "Senyor Recasens".

F Orals / MONTBLANC, J. (2003): *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol, Ed. Efadós.

T ACADEMIA PRÀCTICA, L'

S Nom de l'escola dirigida pel mestre Martí des de 1939. S'hi va arribar a fer un ensenyament mixte, per a nens i nenes i, fins i tot, classes en horari nocturn. S'hi va potenciar l'ensenyament artístic i esportiu.

- L Al nucli antic, al c. Flaquer, al costat de la pl. Espanya.
F Orals.

T ACADEMIA SANT JAUME, L'

- S Nom de l'escola de nois regentada des del 1939 pel professor Amadeu Recasens ("El Sr. Recasens"), un dels mestres més recordats d'aquella època, tot i no haver nascut al Prat.
L Al nucli antic, al c. Eusebi Soler, prop de la Plaça. Es trobava situada en el mateix lloc que l'escola del Sr. Masses, reconegut mestre durant la República. Amb el temps, l'escola es traslladà a La Rambla, a un edifici més espaiós que compartí amb l'Acadèmia Immaculada.
TR Acadèmia Immaculada; Senyoreta Cèlia.
F Orals.

T AEROPORT, L'

- S Nom abreujat de l'Aeroport Internacional de Barcelona, inicialment conegut per "Aeroport Muntadas". Prèviament, ja havien existit tres aeròdroms molt actius: el militar, des de 1921; el francès o de Latecoère, el 1920 i el del català Josep Canudas, des de 1923.
L Al sud del terme, ocupant gran part de l'anomenada finca de "La Volateria".
TR Camp d'aviació; Carretera de l'Aviació; L'aviació.
O La seva presència ha marcat el dia a dia del Prat. Des de l'ocupació i expropiació constant de sòl i la contaminació acústica i visual fins als beneficis en forma de llocs de treball i assentament d'empreses i serveis que s'hi relacionen al municipi. Els pratencs viuen una relació d'amor i odi amb aquest gran equipament. O és que hi ha algú que no hagi badat alguna vegada veient l'espectacle de les sortides i aterratges dels avions?

T ÀFRICA, L'

- S Nom provinent de l'anomenat "Coto Àfrica", una de les dues finques que quedaven dividides per l'estany del Remolar. Era propietat de Pepita Conde, que el reservava com a lloc de caça per a membres de les classes dominants barcelonines.
L Designa una extensa zona de les marines del Prat, situada prop de la frontera amb el terme de Viladecans.
O La solitud i distància respecte al nucli de la població van fer assimilar aquesta zona amb un concepte de llunyania com el que, en aquells moments, suposava el continent africà.

T AJUNTAMENT, L'

- S Nom de la que en el tombant de segle fou coneguda com a "Casa del Comú". L'antic edifici de planta baixa, força rudimentari, fou substituït per una construcció de tall neogòtic l'any 1905.
L Al nucli antic, en el costat Nord de la pl. de la Vila (també dita "de l'Ajuntament").
F Orals / CODINA, J. (1966): *La gent del Fang* Granollers, Ed. Montblanc.
O Centre de la vida municipal, hi destaquen elements com el rellotge de la façana o la font, situada en un dels laterals.

T AMERICANO, Cal l'

- S Nom de casa. Família Company.
L Al nucli antic, en l'actual c. Madoz.
O Era un dels indrets dedicats a l'exportació de productes agrícoles.

T ÀNEC, Cal Tall d'.

- S Nom de casa.
F Orals.
O Sovint pronunciat com Cal "Taidanec". Josep Ribas, també anomenat "El Plats i Olles".

celebracions. Abans de l'expansió del nucli, els terrenys gestionats des de la Torre s'extenien en paral·lel a l'actual av. Verge de Montserrat, ocupant l'anomenat "Predio Balcels".

T BANYS NOUS, Els

S Nom que rebien unes casetes de senzilla factura emprades a la zona de bany de la platja.

L Platja del Prat.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Any 1936.

O El març de 1936, a l'alçada d'aquestes construccions, hi embarrancà un pailebot.

T BARCELONETA, La

S Nom propi que substituï el de "Predi Serra", nom que rebia la zona abans de la seva urbanització més important a partir de 1925. El nom, diminutiu de *Barcelona*, ha estat documentat per Enric Moreu-Rey en altres viles catalanes com Sitges o Gelida on referència a barris on hi havia un alt nombre de persones provinents de la ciutat de Barcelona.

L Barri situat entre l'avinguda Onze de Setembre, la Carretera de la Bunyola i el Canal de la Dreta del Llobregat.

F Orals / MOREU-REY, E. (1974): *Toponímia urbana i onomàstica vària*. Palma, Ed. Moll.

O Es caracteritza per ser un barri amb una forta personalitat, on fins els anys noranta predominava un model de cases baixes i unes relacions socials basades en la proximitat. Un aspecte que encara es preserva avui en dia i del que és força responsable la seva activa associació de veïns.

T BARRERES, Les

S Nom atribuït al pas a nivell situat a l'alçada del c. Major.

TR La casilla.

F Orals.

O També conegut com "El pas de les Barreres" i com "El pas de la cesària".

T BASCOS, Els

S Genèric que feia referència al gruix de treballadors provinents del País Basc que tingueren una presència important durant la implantació i funcionament de la fàbrica de La Papelera Española. La majoria tenien experiència en aquest sector industrial. Molts d'ells arrelaren al Prat i feren difusió de costums propis com el joc de pilota basca.

F Orals.

T BERIAIN, Demetrio

S Nom d'un dels membres més destacats de l'anarcosindicalisme local. Fou, des de l'aixecament del bàndol franquista, cap del Comitè de Milícies Antifeixistes, amb seu a Can Quintana. Dirigí el setmanari *Nueva Vida* i, segons algunes veus, provà d'aminorar la violència que esclatà entre anarquistes radicals forans i ciutadans de dretes del Prat.

L Tot i que hagué de viure un temps fora, residí al c. Jaume Casanovas.

F Orals.

O Edità les seves memòries.

T BETES I FILS, Cal

S Nom de casa. L'activitat comercial desenvolupada era la de merceria.

L En la part baixa del c. Ferran Puig, a l'espai que ara ocupa la Granja El Vianant.

F Orals.

T BIELÓ, Cal

S Nom de casa, formava part d'una finca més extensa. També rebia el nom de Cal Tosal, que era un dels cognoms de la família propietària dels terrenys on es construí, durant el s.XIX.

- L Al districte de l'Albufera, a tocar del camí de la Bunyola.
- F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós. / Cartografia municipal (AMEP).
- O Es conserva en peu, prop Ca l'Enric del Costelleta.
- T BITXUELO, Cal**
- S Nom de casa. Masia que disposava de terres de conreu. Ocupada per diferents generacions de la família Montané. Construïda el 1928, va ser enderrocada a mitjans dels anys seixanta per motiu de l'ampliació de l'aeroport.
- L Districte de l'Albufera.
- TR Camí de cal Bitxuelo.
- F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós.
- T BITXUELO, Camí de Cal**
- S Nom d'un camí d'ús agrícola.
- L Districte de l'Albufera.
- F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós.
- T BLANCO, Cal**
- S Nom del taller mecànic de la família Blanco, molt popular en tota la població.
- L Situat al nucli antic, al tram final de l'av. Josep Anselm Clavé.
- F Orals.
- T BLAU, Mas**
- S Nom de casa, també coneguda com "Casa Blava" o cal Tarà. Deu el seu nom a la pintura blava que cobria la seva façana. Destacà, a més, pel seu estil arquitectònic que seguia el modernisme. Construïda durant el s. XIX.
- L Districte de l'Albufera.
- F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós.
- O Va desaparèixer durant els anys vuitanta per donar lloc a un polígon industrial i parc de negocis que compta ja amb una ampliació.
- T BOMBARDEIGS, Els**
- S Terme genèric emprat per designar els diferents atacs duts a terme per la força aèria feixista (concretament per l'aviació italiana) que afectaren la ciutat de Barcelona així com altres indrets de Catalunya, especialment durant l'any 1938. El Prat de Llobregat, per la seva proximitat a la capital catalana, ultra la presència d'aeròdroms en el seu territori, també es veié afectat.
- L Es produïren a la zona de l'aeròdrom el dia 18 de juny de 1938. En aquest atac es comptabilitzaren nou víctimes mortals, totes amb edats compreses entre els vint-i-un i els trenta-vuit anys. Cap d'elles era nascuda a la localitat, si bé totes eren procedents de Catalunya a excepció d'un xofer nascut a Vinaròs. El segon dels atacs es produí el dia 15 d'octubre de 1938. No consten víctimes mortals.
- TR Refugis.
- F Documentals: CEHI / SOLÉ, J.; VILLARROYA, J. (1986): *Catalunya sota les bombes*. Barcelona, PAM. / Internet: www.barcelonabombardejada.cat
- O Alguns testimonis orals recorden el fet que alguns projectils van caure a la zona de ca l'Arana i La Rambla, però no perquè aquests fossin objectius principals sinó perquè eren bombes que es dispersaven dels bombardeigs destinats a la capital catalana. A ca l'Arana mateix i a la zona de la Colònia Casanovas hi hagué instal·lades defenses antiaèries.
- T BRINCO, El Frontó**
- S Nom que rebia la pista de "frontón" o joc de pilota, al costat de "Casa

Alcaide”, un dels restaurants amb més anomenada del Prat.

L Al nucli antic, passada la via, al c. Nicolás Ma Urgoiti (abans, c. del Pont, pel que s’accedia a Barcelona).

F Orals.

T BUFERA, Carretera de la

S El nom sorgeix del mot Albufera, que era el nom que rebia l’àrea que ocupa en gran part, en l’actualitat, l’Aeroport Internacional. L’any 1911 va passar a dir-se carrer de Jaume Casanovas, en honor a aquest terratinent nascut al municipi.

F Orals.

T BUNYOLA, Carretera de la

S Nom que rep avui en dia la via que servia d’enllaç entre el nucli antic (final del c. Frederic Soler) i la part baixa del terme. Antigament s’anomenà així un dels dos carrers que naixien a la Plaça i que, des de 1912, rep el nom de c. Ferran Puig.

F Orals / CODINA, J. (1981): *Història del Carrer de Ferran Puig*. El Prat de Llobregat.

O D’antic era coneguda també com a Carretera Fonda, que és com encara la coneixen alguns pagesos. Un altre nom que rebé va ser el de Carretera dels Carrabiners, per seguir la direcció cap a la caserna militar. Algunes persones recorden que passar-hi a l’estiu resultava molest per la gran quantitat de pols que s’hi acumulava.

T CAGADEUS, Cal

S Renom del Sr. Jaume Colomer.

L Al nucli antic, en el c. Rigual.

F Orals.

T CAGAÒSTIES, Cal

S Renom del Sr. Jaume Coll.

L Als Ravals, a l’actual c. Indústries.

F Orals.

O Fou un dels membres actius de l’anarco-sindicalisme local.

T CAIGUTS, El Monument als

S Nom de la peça escultòrica dedicada a les víctimes del bàndol nacional caigudes en combat.

L Estava situada al nucli antic, prop la creu de la pl. de l’Església.

F Orals / FERRET, J. (1985): *L’aprofitament de les aigües subterrànies del Delta del Llobregat, 1933-1983*. El Prat, Ed. Comunitat d’Usuaris d’Aigües.

O Comptava amb dos brolladors en què, en alguna ocasió, s’hi havia fet ballar l’ou per Corpus.

T CAL CANONI

S Renom atribuït al primer assortidor de gasolina instal·lat al Prat.

L A la pl. de la Vila, en origen. Posteriorment, es traslladà a la “Plaça dels Autobusos”, avui en dia plaça Espanya.

O La mateixa persona que gestionava aquest negoci es va responsabilitzar, més tard, d’un servei de taxi.

T CAL PUNXA, Quiosc de

S També anomenat “el quiosc de la Plaça”. Regentat per la família Balletbó des de 1926. Rep el nom de la dèria per estar dret (com una punxa) que tenia el seu fundador.

L Al nucli antic, en diverses ubicacions de la plaça de la Vila; la darrera va ser davant l’oficina de La Caixa de Pensions.

F Orals.

O També el seu aspecte exterior ha anat canviant, passant de ser una petita caseta provisional a l’establiment fix del que disposa avui. Alguns testimonis ens parlen també d’una expressió habitual per referir-se a un lloc o una cosa molt atapeïts: “això sembla ca la trini”. Amb aquesta frase es relacionava aquesta imatge amb la del

magatzem del quiosc, on es guardaven muntanyes de joguines i publicacions.

T CAMINS, Els

S El camp pratenc presenta una extensa xarxa de camins, passeigs i petites vies que interconnecten les cases de pagès, els seus camps i el nucli. En direcció de nord a sud travessen el terme camins llargs com el Camí de La Ricarda o el Camí del Saboga, a banda dels que s'esmenten en l'inventari. D'est a oest, transcorrien camins com el de La Volateria, Can Monés, Cal Pelut o Can Farrés. Alguns, com el de Cal Silet, mantenen els seus usos avui en dia. La resta, queden mal fixats en la memòria o varien el seu traçat segons en quin mapa els veiem reflectits. Tots ells, però, han estat cabdals pel desenvolupament del Prat.

F Orals / Cartografia.

T CAMPS RODONS, Cal

S Nom de casa, propietat de la família Casanovas. La cartografia també parla de la "Casa Camproadó". Cal pensar que el seu nom ve suggerit per la forma de la partida de terra on es va construir. Disposava d'algunes terres de conreu.

L Al districte de l'Albufera, prop dels límits amb Viladecans.

F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós / www.elprat.cat

O Es va enderrocar durant la dècada dels anys seixanta, per motiu d'unes obres fetes a l'aeroport. El seu camí d'accés rebia el nom de "Camí dels Camps Rodons", que hom identifica amb el "Camí de Cal Gravat".

T CANON, Cal

S Nom de casa. Família Vidal.

L Al nucli antic, al c. Mossèn Cinto Verdager.

F RIBAS, J. (2008): *Retalls del present i del passat*. El Prat, Ed. Jordi Ribas. (pàg.27).

T CANON, Cal

S Nom de casa. Família Ercilla.

L Situada al nucli antic, al c. Mossèn Cinto Verdager, a l'alçada del bar "Balón de Oro".

F Orals.

T CAPISTROS, Cal

S Nom d'un popular restaurant gestionat per la família del mateix nom.

L Estava a la zona de la platja, tocant a la Pineda de Can Camins.

F Orals.

T CARGOLÍ, Cal

S Nom de casa. També era força coneguda com a "Cal Pasqual", per ser el cognom d'una família que hi va fer de masovera durant molts anys.

L Al districte de l'Albufera, prop de la Colònia Casanovas.

F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós / Cartografia municipal (AMP).

O Enderrocada per les obres d'ampliació de l'aeroport dutes a terme el 1965. Disposava d'elements destacables com un safareig, una era i un pou artesà.

T CARMEN "LA CHATA"

S Renom que rebia l'assistenta del Dr. Soler, en referència a un defecte físic que la caracteritzava.

F Orals.

T CARRISQUES, Cal

S Nom de casa. Propietat de la família Oliva.

L Al nucli antic, en la cruïlla entre els carrers Frederic Soler i Pau Casals.

F Orals.

T CARROS, El pont dels

- S També anomenat Pont de Ferran Puig, per ser-ne ell l'impulsor. S'inaugurà el 1873 i s'abandonà el 1930. Era un pont estret amb una particularitat: calia pagar peatge per passar-hi. Aquest fet, doncs, no millorà gaire la vida de la gent que no estava disposada a pagar.
- O Era fet de ferro i requeria reparacions força freqüents.

T CASANOVAS, Colònia

- S Nom de la propietat de Jaume Casanovas que funcionà com a explotació agropecuària durant la primera meitat del s.xx. Posteriorment, fou afectada pel creixement de l'aeroport internacional.
- L A l'Albufera, hi conduïa el camí de Cal Gravat, derivat del camí de l'Albufera o de la Bufera.
- F Orals / Cartografia municipal (AMEP).

T CASES D'EN JANET, Les

- S Nom que rep un conjunt de cases de similar factura construïdes a finals del s.xix i que constitueixen un dels exemples d'edificacions més antigues del terme municipal. Adopta el nom tot fent el diminutiu de Joan (Company), que fou qui construí el primer d'aquests habitatges.
- L Districte de la Bunyola
- F Orals / RIBAS, J. (2008): *Retalls del present i del passat*. El Prat, Jordi Ribas.
- O La seva comesa era la de ser aixopluc per famílies de condició jornalera. Poseien dues plantes: planta baixa i pis, amb un pati o eixida al davant.

T CASES D'EN PUIG, Les

- S Nom del conjunt de cases de les que era propietari Josep Puig. Les va construir el 1784, fet que les

converteix –tot i que modificades– en les edificacions més antigues del nucli.

- L Al districte de l'Albufera, en la cruïlla que avui conformen el c. J. Casanovas i l'av. Verge de Montserrat.
- F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós. / www.elprat.cat
- O Hi havia un total de cinc habitatges, que compartien forn i pou. Eren emblanquinades i habitades per jornalers. Actualment se'n conserven tres que han passat a propietat municipal.

T CASES, Cal

- S Nom de casa. Establiment comercial dedicat al servei de bar i restauració. Funcionà, antigament, com a pastisseria.
- L Tram central del c. Ferran Puig
- F Orals.
- O També rebia el nom de cal Manau.

T CASILLA, La

- S Nom popular que rebia la caseta del servei de guardabarrera, situada al costat del pas a nivell del c. Major.
- F Orals.

T CEMENTIRI VELL, El

- S Nom popular del cementiri municipal, també dit "Cementiri de l'Est". El seu nom fa referència a que es tracta del cementiri més antic de la ciutat, en contraposició al "Cementiri Nou" o "Cementiri del Sud", situat al sud del terme (Camí de Cal Xeix). Entrà en funcionament el 1858 per motiu de l'augment demogràfic i dels estralls que causà l'epidèmia de còlera de 1854. Substituï el que existia al costat de l'església parroquial, que s'havia quedat petit.
- L Al nucli antic, en la cruïlla entre c. Gaiter del Llobregat i c. del Rector P. Pellicer.
- O Tot i que s'edificà a una distància

prudencial del nucli d'habitatges, el creixement de la ciutat l'ha engolit dins la seva trama.

T COL·LEGIS NOUS, Els

S Nom popular amb què es coneixen les noves Escoles Nacionals, projectades pel municipi des de principi de segle i que no es materialitzaren fins el mes de setembre de 1936.

L Al nucli antic, en la cruïlla entre l'actual c. Maurici Vilomara (antic c. de Pecero) i el c. Joan Maragall (antic c. de la Salut).

F Orals / MONTBLANC, J. (2003): *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol, Ed. Efadós.

O Es tractà, en origen, d'una escola mixta. Amb la dictadura es marcaren les diferències entre nens i nenes, situant-los, fins i tot, en plantes diferenciades. Durant molts anys fou l'única escola pública d'ensenyament primari. Alguns testimonis recorden mestres que hi exerciren com la professora Pepeta Pedrerol o la mestra de pàrvuls Leonor Prevosti. Avui en dia acull les instal·lacions del CEIP Joan Maragall.

T COL·LEGIS ROSES, Els

S Nom que rebia l'escola Mn. Cinto Verdager, a causa de que la seva façana va estar molts anys pintada d'aquest color. En l'actualitat ja no disposa d'aquest tret cromàtic tan característic.

L Situada a la cruïlla del c. Frederic Soler amb c. Catalunya i c. de la Carretera de la Bunyola.

F Orals.

T COLMADO VELL, El

S Nom de l'establiment de queviures de la família Boixadera.

L Al nucli antic, C. Ferran Puig, davant de la graneria de cal Ramonet del Nara.

F Orals.

T COLOMS, El Barri dels

S Els testimonis orals l'atribueixen a la zona ara ocupada per l'aparcament de Cal Gana i el seu entorn. Al xamfrà contigu, el Sr. Aparici criava i alimentava una munió de coloms, fet del que es derivaria aquesta denominació.

L Al Raval de Baix, entre l'actual c. Tarraçona i l'avinguda Onze de Setembre.

F Orals.

O Neix com a barri el dia 25 de març de 1929.

T COMPANY, Cal

S Nom de casa, construïda el 1910 per la família Company. Disposava d'estables, porxo i era.

L Estava situada entre l'actual aparcament de Cal Gana i l'avinguda Onze de Setembre.

F Orals.

O Es tracta d'un habitatge que fou enderrocat i del qual encara es conserva una palmera.

T CULTURA, Casal de

S Veure **Torre Balcells, La**.

T DALMAU, Cal

S Nom d'un popular restaurant, avui desaparegut.

L Situat a tocar de la Pineda de Can Camins, en la carretera de la platja.

F Orals.

T DRAPAIRE, Cal

S Nom de l'indret on hi desenvolupava les seves activitats de recollida en "Pepet", el drapaire, en un gran magatzem. Recollia vidre, plom i altres minerals, paper, etc. Encara avui en dia hi persisteix un establiment similar a la finca del davant.

L Al barri de la Barceloneta, a la cruïlla del c. Joaquim Sostres amb la Carretera de la Bunyola.

F Orals.

O A la resta del municipi hi hagué alguns altres, com el situat al c. Barcelona o els que, de manera ambulant, recorrien els carrers amb els seus carros.

T EMBARQUE, L'

S Amb aquest nom genèric es denomina el gran moviment d'exportació de productes agrícoles que suposaren un dinamisme econòmic i productiu gairebé inòlit fins els anys quaranta i cinquanta. També se'n parla com "Exportació" o s'esmenten "els Porxos" de l'embarque.

L Nombrosos magatzems, la xifra oscil·la entre vint i trenta segons les fonts, es dedicaren a aquesta activitat. Per importància, i abans de la Guerra, es destaca el Sr. Pijoan de Can Xagó. Després, els noms es diversifiquen: Gibert (Macarroni), Torren, Etasa (c. Indústries), Sellés i Parés (c. Indústries - c. F. Soler) i molts altres.

F Orals.

T ENTERRAMORTS, Ca l'

S Renom i nom de casa.

L Entre els termes del Prat i Viladecans.

F Orals.

T ESCOMBRIAIREs, Els

S Rebia aquest nom genèric la zona també dita dels "Femetaires", situada en el camí a Barcelona, en l'actual Gran Via, fora del terme municipal del Prat.

F Orals.

O Molts pagesos del Prat hi compraven els fems que després escampaven per les seves terres a fi d'adobar-les.

T ESCORXADOR, Dipòsit d'aigües de l'

S Nom que rep la característica torre emplaçada en origen al costat de

l'antic Escorxador Municipal. Es va construir el 1968. És feta de formigó, amb una estructura formada per un dipòsit en forma de copa a la part superior, sustentada per una columna troncocònica. En total, fa una alçada de 38 metres.

L Al districte de l'Albufera, en el c. Lleida, prop de la cruïlla amb la Carretera de l'Aviació.

TR L'Escorxador; El Matadero; Plaça de l'Escorxador.

F Orals.

O La seva peculiar configuració així com la seva alçada l'han convertit en un dels elements més destacats del nostre *skyline* particular, tenint en compte les limitacions d'alçada imposades en tot el nucli per motius de seguretat.

T ESCORXADOR, L'

S Nom abreujat de l'escorxador municipal. Antigament, va estar instal·lat als terrenys que amb posterioritat ocuparia La Papelera. Durant molts anys, en foren matadors els germans Trilla.

L Al Districte de l'Albufera, en la cruïlla entreAVINGUDA del Canal i Carretera de l'Aviació, actual Pl. del Mestre Estalella.

TR Dipòsit d'aigua de l'Escorxador; El Matadero; plaça de l'Escorxador.

F Orals / Cartografia.

O Popularment era conegut com a "Matadero", tant en llengua catalana com en llengua castellana. De fet, un plànol de la localitat de 1939 ja el denominava així.

T ESCORXADOR, Plaça de l'

S Nom que rebia l'actual Plaça del Mestre Estalella quan hi havia instal·lat l'antic Escorxador Municipal.

TR L'Escorxador; Dipòsit d'aigües de l'Escorxador; El Matadero.

F Orals.

O Popularment, també coneguda com a pl. del Matadero.

T **ESGLÉSIA, L'**

S Nom amb què es coneix el temple parroquial de Sant Pere i Sant Pau, construït entre els s.xvi i xvii. Tot i ser fet d'una barreja d'estils, hi destacava el seu altar barroc. La convulsió provocada per l'aixecament militar del 18 de juliol de 1936, originà que un grup d'incontrolats la incendiessin. Des de 1939 es treballà en la seva reconstrucció. Campanar, rectoria i cripta formen part de la seva primera fase, obra de Joaquim Moragas; la resta de l'edifici, d'estil més contemporani, es bastí entre 1969 i 1971.

L Al nucli antic, a prop de l'Ajuntament.

TR plaça de l'església.

T **ESGLÉSIA, Plaça de l'**

S Zona ajardinada i de descans situada davant de l'escala d'accés al temple parroquial. Ha estat sempre un espai força animat per l'activitat religiosa, pel brogit de l'Esplai de la parròquia (hi té la seu al davant) o pel trànsit de la gent que la creuava per anar a buscar el tren a l'estació, molt propera. Veure **Església, L'**.

F Orals.

O Altres parròquies, com la de la Mercè (amb el pare Rubén) o la de Sant Cosme, formen part del teixit catòlic de la ciutat.

T **ESPADENYER, Ca l'**

S Nom de casa. Feia referència a la tasca artesanal que s'hi duia a terme.

F Orals.

T **ESTACIÓ, L'**

S Nom genèric de l'edifici vinculat al naixement de la línia fèrria entre

Barcelona i Vilanova (1881). Estructuralment, va patir una transformació el 1970, en què abandonà el seu aspecte d'estació "de les d'abans" per convertir-se en un edifici de factura més moderna. Actualment, la seva darrera remodelació l'ha soterrat i l'ha integrat en un nou espai en el que ha de convertir-se en un autèntic nus de comunicacions. Antigament, s'hi accedia per un petit passeig custodiat per eucaliptus.

L Situada tradicionalment a la pl. del Pintor Grau Sala, les darreres transformacions originades pel redisseny de la xarxa ferroviària i la introducció de l'alta velocitat, l'han situat al final del c. Dr. Soler i Torrens, a l'alçada de la piscina municipal

TR plaça de l'Estació

F Orals / Gómez, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat.

O Ha estat el testimoni tant d'èpoques d'esplendor, amb les grans exportacions de verdures i hortalisses a Barcelona i altres indrets més allunyats, com d'èpoques de penúria en què, en les seves mateixes andanes, es duïen a terme tot tipus de bescanvis i estraperlo.

T **ESTACIÓ, Pl.**

S Nom popular de la pl. del Pintor Grau Sala. Veure **Estació, L'**.

T **FÀBRICA DE GEL, La**

S Nom de l'establiment on s'elaborava i es venia el gel necessari per a comerços i neveres particulars, abans de la popularització dels frigorífics elèctrics. Aquesta fàbrica pertanyia a la família Torres. Era costum que es realitzés la venda a domicili de les barres. Aquest fet permetia que cadascú escollís la porció que necessités.

L Al nucli antic, davant dels “Col·legis Nous”, actual CEIP Joan Maragall.

F Orals.

O Altres elaboradors de gel foren, per exemple, els propietaris de la Rosbus, fàbrica de gasoses.

T FÀBRICA DE VIDRE, La

S Nom genèric atribuït a la fàbrica que durant força anys es dedicà a la producció de vidre.

L Tram final de la Rambla o avinguda de Josep Anselm Clavé.

F Orals.

T FERNANDET, El

S Home que per les seves limitacions físiques i la seva invalidesa anava sempre mal vestit. Aquest fet el convertí en la riota de tothom.

L Nucli antic.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Juny 1936.

T FONDO D'EN PEIXO, El

S Nom de l'àrea ocupada per un parc públic municipal sorgit de la iniciativa d'un dels ajuntaments republicans per vèncer la insalubritat de la zona. Aquesta estava ocupada per la “Bassa del Fondo d'en Peixo”. Rep el nom de la depressió o fondo que es localitzava en aquest punt.

L En un extrem del nucli antic, a tocar de l'actual avinguda del Canal.

F Orals / GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat.

O Manté encara ara els seus usos com a parc.

T FONT DE CAL BENET, La

S Nom de la font erigida entorn el 1895. Es desmuntà l'any 1948.

L Al nucli antic, c. Gaiter del Llobregat,

molt a prop de la cruïlla amb c.Ferran Puig i c. Santiago Rusiñol.

F Orals / FERRET, J. (1985): *L'aprofitament de les aigües subterrànies del Delta del Llobregat, 1933-1983*. El Prat, Ed. Comunitat d'Usuaris d'Aigües.

O També rebia el nom de “Font dels Ravals”.

T FONT DE LA PLAÇA, La

S Nom de la primera font pública del municipi.

L Originalment (1895), estava instal·lada a la plaça, davant de l'edifici de l'Ajuntament. El 1920 es va traslladar a un costat d'aquest edifici, prop de l'antiga església. Fou construïda pel contractista d'obres Benjamí Codina. Fou substituïda per una altra el 1962 i reubicada al xamfrà de llevant de l'Ajuntament a finals del s.xx.

F Orals / FERRET, J. (1985): *L'aprofitament de les aigües subterrànies del Delta del Llobregat, 1933-1983*. El Prat, Ed. Comunitat d'Usuaris d'Aigües.

O També anomenada “Font de l'Ajuntament”.

T FONT DE L'AVINGUDA, La

S Nom de la font pública feta el 1948, dedicada a la Mare de Déu de Montserrat. Es substituï per una de nova el juny de 1969. Aquesta aprofitava, en part, peces de la Font de la Plaça desmuntada l'any 1920.

L Nucli antic, en la cruïlla entre l'av. Verge de Montserrat (antigament, Ronda de la Verge de Montserrat) i Frederic Soler, ocupant la part central del tram peatonal.

F Orals / FERRET, J. (1985): *L'aprofitament de les aigües subterrànies del Delta del Llobregat, 1933-1983*. El Prat, Ed. Comunitat d'Usuaris d'Aigües.

O Mai no hi falten flors, un grup de veïns en tenen cura. També ha rebut el nom de “Font dels farolets”, pel tipus de llums que la coronen.

T FONT DE L'ENSANCHE, La

S Nom de la font construïda entre 1897 i 1898 pel contractista Llorenç Forgas. Es va desmuntar als anys cinquanta.

L Situada a la cruïlla entre c. de l'Ensanche (actual c. Mossèn Cinto Verdaguer) i c. Mariscal Joffre.

F Orals / FERRET, J. (1985): *L'aprofitament de les aigües subterrànies del Delta del Llobregat, 1933-1983*. El Prat, Ed. Comunitat d'Usuaris d'Aigües.

T FONT DELS FAROLETS, La

S Veure **La Font de l'Avinguda**.

T FONT DELS GALLS, La

S Nom de la font pública inaugurada durant la Festa Major de 1959. Rep el nom de l'escultura que la coronava, en forma de dos galls. Avui en dia, es troba totalment reformada i presenta l'aspecte d'una cresta de gall de la que surt un brollador.

L Al nucli antic, en la cruïlla entre el c. Ferran Puig i el passatge Martí i Piñol. Durant els anys seixanta, la font es traslladà a la vorera del passatge, a tocar de l'establiment "Hogar del Niño", per facilitar el trànsit rodar.

F Orals / FERRET, J. (1985): *L'aprofitament de les aigües subterrànies del Delta del Llobregat, 1933-1983*. El Prat, Ed. Comunitat d'Usuaris d'Aigües.

T FORN NOU, El

S Nom de l'establiment i venda de pa conegut també com Cal Tragant. Concentrava els compradors del centre i sud del terme. Curiosament, el seu nom actual és el d'"Antic Forn".

F Orals.

O Pronunciat a la manera pratenca, parlarem de "forren" nou. Altres forns importants foren la Casa Puig-Rodés o

Cal Calisay, al c. Ferran Puig i el forn Montserrat, al c. Frederic Soler.

T GAVANESOS, Els

S Nom genèric amb què es coneixien els habitants del poble veí de Gavà. En termes futbolístics, arribaren a existir rivalitats i enfrontaments que escalfaven l'ambient cada cop que s'havia de jugar un partit entre ambdós equips.

F Orals.

T GIRALT, Cal

S Nom de casa. Hi havia l'establiment dedicat a la perfumeria i ferreteria del SEGLE, una de les botigues més antigues del Prat.

L Part alta del c. Ferran Puig.

F Orals.

O Sovint conegut com "El Sigle".

T GOÑI, MARIA

S Llevadora de gran renom, anterior a na Ramona Via. Era coneguda pel cognom del seu espòs, el Sr. Goñi.

F Orals.

T GUITARRISTA, Cal

S Nom de casa. Família Torren. El nom sorgí de l'afició per tocar la guitarra que tenia l'avi de la família. L'ancià, tot i els seus problemes de vista, passava llargues estones sota la figuera de la casa tocant aquest instrument.

L Al nucli antic, al c. Gaiter del Llobregat.

F Orals.

T HOLANDESOS, Els

S Genèric que fa referència a un origen geogràfic concret. S'atribuí a totes aquelles persones procedents d'Holanda que, en començar l'activitat de la fàbrica de la Seda de Barcelona, participaren en la seva posada en marxa i en la formació

professional dels nous treballadors/es. Destacaren per importar un model nou de gestió, modern i curós amb els aspectes socials de la vida dels seus treballadors/es. Així mateix, deixaren una petja important a nivell urbanístic, al promoure la construcció d'un grup d'habitatges per a empleats que seguien el model arquitectònic de les cases del nord d'Europa.

TR Cases de la Seda; La Seda.

T HOSPITALET, Carrer

S Nom que rebia el tram de l'actual av. Verge de Montserrat situat entre el c. Frederic Soler i el c. Enric Morera.

F Orals.

T HOSTAL DE LA ROSA, Ca l'

S Nom de la masia que al s.XVIII era propietat dels mateixos amos de l'Hostal de la Rosa de Barcelona. Rebé també els noms de "Hostalet de la Rosa", "Cal Potes de Conill" o "Cal Mià".

L Al districte de la Ribera, entre el Camí del Sorral i el Camí de la Ribera.

F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós

O Disposava de pou, golfes i rellotge de sol. Va ser enderrocada per la realització de la Pota Sud.

T ISABEL, Germana

S Nom de la religiosa Isabel Borrell, membre, durant la major part de la seva vida religiosa, de la comunitat de Carmelites Missioneres del Prat. Fou molt apreciada per la seva tasca educativa vers els més petits. Molta gent gran del Prat encara la recorda amb afecte.

TR Les Monges; Col·legi de les Monges; Capella de les Monges.

F Orals.

T JONCAIRES, Els

S Nom genèric amb què es coneixien aquells pagesos que completaven els seus ingressos "anant a fer jonc" a les marines del sud del municipi. Algunes persones n'havien fet el seu principal mitjà de subsistència. Les tiges d'aquesta planta del gènere *Juncus* eren emprades per a fer-ne cistells i paneres i, fins i tot, tenien alguns usos en la construcció. Era habitual que les nanses per pescar també fossin fetes d'aquest vegetal.

TR Els jonqueraies.

F Orals.

O S'acostumava a collir-les de matinada, amb la fresca. Se'n feien feixos i es repe-laven, treient-ne les parts sobresortints. Posteriorment, aquests feixos es deixaven assecar al sol en eres o eixides i, un cop secs, ja es podien destinar a la venda. Es tractava d'una tasca que sovint també era feta per dones.

T LA GRANJA, Barri de

S Nom que rep el barri que ocupà els terrenys de la Granja Colominas, dirigida pel Sr. Colominas i Vergés. Tant ell com la seva esposa, Rosa Álvarez ("Senyora Rosita"), treballaren en l'avicultura fins que van comprar els terrenys on instal·laren una de les granges avícoles més avançades del moment. Els anys setanta i després d'una fase de gran productivitat, la granja es va enderrocara.

L Al sud del nucli, a tocar de l'avinguda Onze de Setembre i la Carretera de l'Aviació.

F Orals / MONTBLANC, J. (2003): *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol, Ed. Efadós.

O El barri té una fesomia pròpia, amb un cert punt d'aïllament respecte els habitatges de l'entorn.

T LA PANSA, Bar

- S Nom d'un dels bars més populars del Prat dels anys quaranta i cinquanta. Va ser creat l'any 1932 i acollí, de manera especial, el gruix de la pagesia local. Es va convertir en un autèntic viver de pactes i vendes de productes agrícoles, bestiar i terra.
- L Al nucli antic, en el xamfrà entre el c. Major i l'actual pl. Espanya.
- F Orals / MONTBLANC, J. (2003): *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol, Ed. Efadós.
- O La seva terrassa va esdevenir un lloc estratègic per aquell qui volia controlar els moviments i els viatges de la gent que prenia els autobusos a la mateixa plaça.

T LA RICARDA, Granja

- S Nom de l'edifici d'estil modernista construït pel contractista local Josep Monés i Jané, que la família Bertrand orientà cap a la producció lletera. Pren el nom de l'estany de La Ricarda, situat més al sud. Començà a funcionar el 1910.
- L Al districte de La Bunyola, en el Camí de la Ricarda, paral·lel al Canal de la Dreta.
- F Orals / GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat.
- O Es tractava d'una explotació modèlica, reconeguda internacionalment pel seu funcionament i per la netedat de les seves instal·lacions. Comptava amb nombroses naus que es feren servir com a magatzem. Alguns testimonis també recorden haver emprat la seva era. Des de l'any 2003, en què va ser desmuntada pedra a pedra, resta a l'espera de ser reconstruïda en una nova ubicació (Camí de Cal Silet)².

² Informació del 2007, en lliurar el treball. Actualment l'edifici està reconstruït.

T LAIONA, Ca la

- S Botiga; venda de roba, merceria i llanes. També s'hi feien labors.
- L Era al nucli antic, en un lateral de la pl. de la Vila.
- F Orals / *El Noticiero Pratense*, setmanari local. Febrer 1935.
- O Propietat de Jaume Vidal. Dita també "Casa Layona".

T LEONCIO DE LA RAMBLA, Cal

- S Nom de la casa on hi havia un establiment de venda al detall de vins i licors.
- L A la Rambla o avinguda de Josep Anselm Clavé.
- F Orals.

T LICEO PRATENSE, EL

- S Centre escolar de caràcter privat orientat a l'educació secundària creat el 1950. Va ser dirigit per Jaume Codina. S'hi féu un ensenyament mixte, amb estudis de comerç i batxiller.
- L A diverses seus al nucli antic, essent la definitiva la de l'avinguda de Montserrat, en la que tancà les portes l'any 1982.
- F Orals / MONTBLANC, J. (2003): *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol, Ed. Efadós.

T LLEBRE, Cal

- S Nom de casa. Dedicació a la pagesia. També hi existí, durant un temps, una botiga de queviures.
- L Al nucli antic, darrere el Mercat, en l'actual c. del Centre.
- F Orals.

T LLOBREGAT DE LES FLORS, Lo

- S Nom de l'associació de cant coral sorgida el 1951 com a fruit de la fusió de dues corals anteriors, nascudes a les darreries del s.xix: "Lo Llobregat" i "Les Flors". També coneguda com "El Coro".

L Al nucli antic.

F Orals / GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat.

T MANCA, Ca la

S Nom d'una àrea de la platja emprada habitualment com a zona de banyes pels pratencs dels anys quaranta.

F Orals.

O Algun testimoni també fa referència a la presència d'algun "merendero".

T MANQUET DE L'ENSANCHE, En

S Nom d'un personatge força popular per comprar els ossos que els vailets trobaven als camps o als femeters. "Anar a buscar ossos" era un costum extès entre les criatures que hi aconseguien algun diner a canvi.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Maig 1936.

T MANUEL SOROLLA, En

S Es tracta del renom amb què era conegut Albert Noel, ciutadà d'origen francès. Era un personatge de vida més aviat marginal però que sobresortia per ser un extraordinari dallador. Contava ell mateix que abans d'arribar al Prat, havia servit a la cavalleria francesa.

L Vivia en una barraca al final de la Carretera Fonda, en direcció als carrabiners. Era coneguda com "La barraca del Sorolla".

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Març 1935; Juny 1936.

T MANYO DEL CUL ESGUERRAT, El

S A aquest apel·latiu carregat de cruïda responia un veí del c. Ignasi Iglesias.

F Orals.

T MARC D'EN NOVES, Cal

F Orals.

T MARCO, Muebles

S Nom d'un establiment de venda de mobiliari popular per la seva llarga vida comercial i, destacadament, per les facilitats que donava als compradors per adquirir els mobles pagant-los a terminis. Propietat de la família de Vicente Marco.

L Al nucli antic, en el c. Pi i Margall n°48, actual c. Major.

F Orals / *El Noticiari Pratense*, setmanari local. Febrer 1935.

T MARETIS, Cal

S Nom de casa.

L c. Santiago Rusiñol, abans c. de la Proccésó.

F Orals.

O Atribuït al Sr. Coll, paleta i contractista d'obres.

T MARIA, Germana

S Nom de la religiosa Maria Sans, que passà molts anys a la comunitat de les Germanes Carmelites del Prat. Fou molt apreciada per molta gent del municipi, on, l'any 1994, va ser enterrada.

TR Les Monges; Col·legi de Les Monges; Capella de les Monges.

F Orals.

T MARINES, Les

S Nom genèric amb què s'identificava la zona de maresmes i estanys del sud del terme, en paral·lel a la platja. D'aquests darrers en l'actualitat perviuen: estany de la Magarola (prop del Semàfor); l'estany de La Ricarda (encara ben conservat); l'estany del Remolar (que deu el seu nom a la presència del rèmol en les seves aigües) i els estanys de La Robert a i de Cal Tet (que són d'origen artificial i responen a

motivacions de caire ambiental). Resten per sempre desapareguts els estanys de la Torre (al marge esquerre), de la Messeguera (Cal Messeguer) i de la Podrida (afectat pel desviament i que devia el seu nom a l'olor que deixaven anar les aigües que s'hi estanyaven).

F Orals.

O S'hi realitzaven activitats relacionades amb la caça (abundància d'aus) i la pesca (presència d'"anguileres", per exemple). També s'aprofitaven algunes zones per peïxer ramats i cavalleries. Altres punts restaven tan afectats per l'aigua i la humitat que no eren més que autèntics focus de malaltia i epidèmies (com els episodis de paludisme que encara afectaven al Prat a principis de s.xx).

T MARINOS, El metge dels

S Nom atribuït al Dr. Lluís Figueres, degut al seu exercici a l'Aeronàutica Naval (aeròdrom) i d'haver estat embarcat uns anys abans.

L Al nucli antic, al c. Casanovas.

F Orals.

T MARRADA, La

S Nom que rep el gran meandre existent fins els anys setanta en el curs del riu Llobregat a l'alçada dels municipis de Cornellà, Sant Boi i El Prat. També rebia el nom de "La volta del Llobregat".

L Riu Llobregat.

F Orals.

T MARRAMEU, El

S Nom pel qual era conegut un popular venedor de participacions de la rifa. Destacava pel seu físic peculiar. Mentre venia, parlava en vers, fet que encara atreia més la seva clientela.

L Nucli antic.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Juny 1936.

T MATADERO, El

S Veure Escorxador, L'.

T MATETES, Cal

S Nom de casa. Establiment que funcionava com a graneria.

L Xamfrà entre c. Jaume Casanovas i c. Santiago Rusiñol.

F Orals.

O Propietat del Sr. Primitiu Codina, especialitzada en venda de diversos tipus de grans, pinsos, patates i mongetes de sembra, arròs, etc.

T MAX, Cal

S Nom de casa. Hi havia instal·lada una lleteria. Fou també anomenada Cal Miquel del Serra.

L A l'actual plaça Blanes.

F Orals.

T MELONS DEL PRAT, Els

S Nom d'un dels productes agrícoles més conreats i de major qualitat que es feien al camp pratenc. Tenien fama més enllà dels límits de la població. Durant anys, i gràcies al regadiu, van ser produïts en gran quantitat. La seva collita era a l'agost.

F Orals / MONTBLANC, J. (2003): *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol, Ed. Efadós.

O Hom recorda les piles de melons que s'a-muntegaven al Passeig Colom de Barcelona a l'espera de ser venuts.

T MERCAT MUNICIPAL, El

S Nom del mercat edificat el 1921, obra d'Antoni Bartra. També es coneix amb el nom de "La Plaça".

L Al nucli antic, en un lateral de la pl. de la Vila.

O D'antic han existit altres tipus de mercat, a l'aire lliure, com el que es celebrava a la plaça de la Vila els dijous i que es va anar traslladant, a l'avinguda de Montserrat, primer, i al barri de Sant Cosme, després.

T MET DEL NATRUS, Cal

S Nom de casa, sorgeix de l'hipocorístic de Jaumet, un dels seus primers estadants. D'ell també es conta que acostumava a parlar emprant la contracció "natrus" en referir-se a la primera persona del plural. Edificada durant el s.XIX en terrenys de la família Bertrand.

L Al districte de l'Albufera, a la cruïlla entre el camí de Cal Xeix i la Carretera de València i proper a la Granja La Ricarda³.

F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós. / www.elprat.cat.

O Va ser enderrocada per les obres d'ampliació fetes a l'aeroport. També rebia el nom de Cal Bombet per ser el sobrenom amb què es conegué un dels seus principals masovers.

T MODERN, Teatre

S Nom actual de l'anomenada "Sala La Moderna", primer, i "Cinema Moderno", després. Es troba en un edifici propietat de la família Vallhonrat, d'aquí que també se'l conegués com el "cinema de ca l'esparter". Es construí el 1930. Funcionà com a cinema des d'aleshores fins el 1985. Més tard, fou comprat per l'Ajuntament per donar-li el seu ús actual com a teatre.

L A la plaça de la Vila, a tocar del xamfrà amb el c. Eusebi Soler.

F Orals / GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat.

O S'emprà temporalment com a lloc de culte mentre s'estava construint la cripta del nou temple parroquial. Va competir amb altres cinemes, com el Monmari, de la família Marimón, situat al passatge Martí i Piñol i, més tard, el cinema Capri, a l'avinguda.

T MOLÍ DE CAL CABANER, El

S Nom del principal molí de gra de la localitat, regentat per la família Cabaner. Tingué, durant molts anys, una gran activitat. Gran part dels pagesos anaven a moldre allà.

L Al nucli antic, al xamfrà entre c. Maurici Vilomara i c. Centre.

F Orals.

O Per motiu de la seva presència, molta gent anomenava el c. Maurici Vilomara "Carrer del Molí".

T MONGES, Capella de les

S Nom del recinte de culte situat a l'interior de l'escola Mare de Déu del Carme, consagrat l'any 1968. Veure **Monges, Les**.

TR Les Monges; Col·legi de les Monges.

F Orals / FERRET, J. (2006): *100 anys fent escola*. El Prat.

T MONGES, Col·legi de les

S Nom de l'escola Mare de Déu del Carme. Veure **Monges, Les**.

TR Les Monges; Capella de les Monges

F Orals / FERRET, J. (2006): *100 anys fent escola*. El Prat.

T MONGES, Les

S Nom genèric atribuït a la comunitat de les Germanes Carmelites Missioneres instal·lada al Prat des de 1906. S'hi establiren arran de ser cridades

³ Dades del 2007.

- pel rector Martí i Piñol per tenir cura d'un malalt de la masia de Cal Mosso.
- L Al nucli antic, al c. Jaume Casanovas (antic c. de la Bufera) c. Dr. Robert i, des de 1993, en una seu més al c. Narcís Monturiol. En un primer moment, s'havien ubicat en un altre edifici del c. Bunyola que havia estat seu d'una escola. Posteriorment, compraren al Dr. Antoni Soler dues cases i uns solars del mateix carrer.
- TR Col·legi de les Monges; Capella de les Monges
- F Orals / FERRET, J. (2006): *100 anys fent escola*. El Prat.
- O També anomenades "Les hermanes". Han disposat sempre de convent i escola, un dels condicionants imposats per a la seva instal·lació definitiva. Tot i no ser ben rebudes en un principi, més d'un segle d'implantació evidencia l'arrelament que ha aconseguit la comunitat al llarg dels anys.
- T MUJADERS**
- S Terme que fa referència a aquells pagesos que tenien en propietat algunes mujades de terra (poca quantitat).
- F Orals.
- T MUNTADAS, Torre**
- S Nom de l'edifici construït a la segona meitat del s.XIX. Va ser comprat per l'Ajuntament l'any 1947. En el tram final de la Guerra Civil, a partir de l'ocupació del Prat, va ser seu de la Falange i, posteriorment, s'hi instal·là el "Consejo Local del Movimiento" i la "Central Nacional Sindicalista", coneguda com a CNS o Sindicato Vertical. Amb el temps, les seves golfes es caracteritzaren per hostatjar grups amb inquietuds periodístiques o culturals, i és des dels anys vuitanta seu del Teatre Kaddish.
- L Al nucli antic, en el c. Jaume Casanovas, entre el C. Mariscal Joffre i c. Santiago Rusiñol.
- TR Palacete.
- F Orals/GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. El Prat, Ed. Ajuntament del Prat.
- O Cal destacar també els jardins situats en un lateral de l'edifici, d'ús públic, i inaugurats el 1959. En els baixos, hi ha instal·lada la Sala Municipal d'Art Josep Bages des de 1977.
- T NANI, Cal**
- S Nom de casa. Durant molts anys hi residí la família Ventura.
- L A la Bunyola, prop de cal Lluqué i del camí del Sabogal.
- F Orals.
- O Disposa de graner, corral i porxo.
- T NOFRE, Cal**
- S Nom de casa, bastida a la meitat del s.XIX en una de les propietats del Sr. Tos. Pren el nom del seu primer propietari, Onofre Tubau, creant l'hipocorístic del seu nom de fonts.
- L Al Raval del Riu, en el tram final de l'actual c. Ignasi Iglesias.
- F Orals.
- T NOU, Carrer**
- S Nom que antigament rebia l'actual c. d'Eusebi Soler. S'obrí a la dècada dels anys trenta del s.XIX.
- L Al nucli antic, a redós de la plaça de la Vila, unint-la actualment amb el c. Mossèn Cinto Verdaguer.
- F Orals / GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. El Prat, Ed. Ajuntament del Prat.
- O Algun testimoni també atribueix aquest nom al Passatge Martí i Piñol, potser perquè, en un moment d'expansió i obertura de vies era fàcil que un carrer

acabat de sorgir rebés el qualificatiu de “nou”. Posteriorment, amb l'activitat de la Sala “La Moderna”, és quan també se l'anomenà “carrer dels Pixats”.

T NOU, Forn

S Nom propi d'un establiment de producció i venda de pa. Fou un dels primers en establir-se a la part baixa del terme. També era conegut com a Cal Tragant, nom de la família propietària.

L Xamfrà entre c. Frederic Soler i c. Indústries.

F Orals.

O La denominació més “pratenca” és la de “Forren” Nou.

T NOVES, Cal

S Nom de casa. Família Fabró. Es creu que el nom referia al lloc de procedència dels primers habitants de la casa. Potser en relació a “Novés”, municipi de la província de Toledo.

L C. Ignasi Iglesias.

F Orals.

T ORELLETA, Ca l'

S Nom de casa, refereix a un defecte físic.

F Orals.

O Es dedicaven a l'ofici de planteraire.

T PACO, El

S Nom d'un conegut venedor de rellotges i quincalla durant els anys vint. Recorria llocs de reunió com el Cafè del Porvenir amb el seu variat mostrari. Alguns el qualificaven, fins i tot, d'autèntic “gentleman”.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Juny 1936.

T PAISANO, El

S Renom del Sr. Joaquín Montilla, de professió “pegot”, és a dir, que feia reparacions de sabates.

L Havia viscut al nucli antic, a cal Xica, tocant a l'escola del Sr. Círrera.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Maig 1936.

T PALACETE, El

S Veure **Torre Muntadas, La**.

T PAPELERA, La

S Nom abreujat amb què es coneix La Papelera Española, la primera de les indústries instal·lades al Prat, l'any 1917. Es tractava d'una de les indústries del paper més importants d'Espanya, fundada per Nicolas M. Urgoiti, a qui més endavant es dedicaria un carrer.

L Prop del riu i la línia del tren, al final de l'actual avinguda d'Anselm Clavé.

F Orals.

O La seva instal·lació suposà canvis urbanístics i canvis socio-econòmics que afectaren, especialment, el sector nord del municipi. Disposà així mateix d'una escola que efectuà una bona tasca educativa, encapçalada pel Sr. Ortí.

T PASSA-RIUS, Can

S Nom que rebia una antiga casa de l'altra banda del riu, coneguda per la regalèssia que s'hi collia.

L Fora del nucli, un cop creuat el riu, a la part baixa de la via. Abans de l'estació de Can Tunis.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Maig de 1936.

T PASSERELL, Cal

S Nom de casa.

O Joanet Puig.

T PATI, Cal

S Nom de casa. Família Escuin.

L En el nucli antic, en el tram mig del c. de la Professó, actual c. Santiago Rusiñol.

F Orals.

T PERE CAGANER, En

S Nom amb què es feia referència a un home afectat de disminució psíquica i que era conegut per tothom. Finalment va ser ingressat en una institució on en tingueren cura.

L Nucli antic.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Juny 1936.

T PERE FERRER, Cal

S Nom de casa que pren la denominació de l'activitat artesanal que s'hi duia a terme.

L C. Jaume Casanovas, al costat de l'Espiga³.

F Orals.

T PERE TARRIDA, Cal

S Nom de l'establiment de venda a granel de vins i licors. Celler conegut per la seva hora del vermut. Propietat de la família Tarrida.

L c. Jaume Casanovas, en el tram comprès entre el c. Dr. Robert i el c. Mariscal Joffre.

F Orals.

T PERRUTXANA, Cal

S Nom de la casa edificada durant el s.xix, propietat de la família Colominas.

L Al districte de l'Albufera, prop de cal Pus. En l'actualitat, hi ha el Polígon Enkalene.

F Orals.

T PICAPEDRER, Cal

S Nom d'un establiment comercial destinat a l'el·laboració artesana d'embotits i venda de carns. També presents al mercat municipal.

F Orals.

O Propietat de Josep Olivella i la seva esposa Teresina.

T PICULÍN, Bar

S Nom del bar i fonda regentat per la família Costafreda. Fou un establiment ple de vida, amb usuaris de classe treballadora i popular. Funcionà des de 1928 fins el 1974.

L Plaça de la Vila, a tocar de cal Carlets.

F Orals / GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat.

T PILAR DE LA MORRUDA, La

S Nom de fonts unit a un sobrenom.

L Barceloneta.

F Orals.

O Era una modista coneguda.

T PIXATS, Carrer dels

S Nom popular que rebé el c. d'Eusebi Soler. El seu caràcter més aviat fosc i recollit permetia als usuaris de la Sala "La Moderna" (després Cinema Moderno) alleujar les seves necessitats fisiològiques més urgents de manera discreta.

L Al nucli antic, a redós de la plaça de la Vial, unint-la amb l'actual c. de Mossèn Cinto Verdaguer.

TR Carrer Nou.

F Orals / GÓMEZ, M. (1990): *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. El Prat, Ed. Ajuntament del Prat.

O Prèviament, havia rebut el nom de "Carrer Nou". Es va començar a empedrar l'any 1928.

T PLAÇA DELS AUTOBUSOS, La

S Rebia aquest nom l'avui anomenada pl. Espanya. Era el lloc on hi tenia la parada la línia d'autobusos que unia El Prat amb Barcelona. Aquesta línia era concessió de Josep Pedro "Pepet Taverner", que també residia a la

³ Dades del 2007.

plaça. No era estrany veure-hi força moviment, format per persones que ja de matinada marxaven a vendre al Born o a treballar.

L Al nucli antic, entre el c. Major i l'av. de Josep Anselm Clavé.

TR La Pansa.

F Orals.

O En aquesta plaça hi tenia el seu punt de venda de diaris el Sr. Tortosa.

T PLAÇA, La

S Nom abreujat amb què es coneix la plaça de la Vila o plaça de l'Ajuntament, nucli de formació del poble del Prat, iniciat amb la instal·lació de la carnisseria de Bernat Gual el 1418. Nascuda com a cruïlla de camins, el de la Bufera (actual c. Casanovas), el de Banyols (c. Ferran Puig), el de la Ribera (actual c. Dr. Soler) i el de la Barca (ara c. Major). S'hi anaren construint els edificis significatius i de serveis fins iniciar el s.xx completant la base de la seva fesomia actual.

L Al nucli antic, en la confluència del c. Ferran Puig i el c. Casanovas.

O Ha anat canviant el seu nom segons quin ha estat el govern de l'Estat: pl. del Caudillo, pl. de la Constitución. S'hi han establert botigues, bancs i bars de gran arrelament com el Piculín, l'Sport o El Cafè del Pont.

T POLICÍA, La

S Nom de lloc, refereix a la antiga ubicació de la Comissaria de la Policia Nacional.

L Al nucli antic, en un dels edificis adjacents a la Torre Muntadas.

F Orals.

O A banda, els cossos de seguretat s'han vist representats des d'antic pel cos de Carrabiners (Caserna prop de la desembocadura); el Sometent; el cos de

Mossos d'Esquadra i la Guàrdia Civil (amb una caserna a tocar de la fàbrica de La Seda, per evitar els conflictes obrers manifestats durant la II República).

T PONS

S Cognom del primer fotògraf important instal·lat al Prat.

L Al nucli antic, c. Ferran Puig nº 28, davant de cal Giralt.

O Nombroses persones guarden encara retrats que duen la seva signatura al revers. Els anuncis que apareixien a la premsa de l'època l'anunciaven com "Fotografia d'Art".

T POTABLAVA

S Característica pròpia de l'aviram de la Raça Prat que, per extensió, s'empra per denominar tot allò que fa referència al Prat o als seus habitants, coneguts com a "Potablaves".

F Orals.

T PRAT, Raça

S Nom de la raça d'aviram autòctona. Els seus exemplars es caracteritzen per presentar una carn fina i melosa. Com a tret diferenciador s'observa el color blau pissarra de les seves potes i dits. Mantenen una alimentació natural basada en el consum de cereals.

TR Potablava.

F Orals / www.pollastredelprat.com

O La seva importància socio-econòmica així com la seva vàlua gastronòmica han permès que el Prat disposi d'una Fira Avícola de renom, amb més d'una trentena d'edicions realitzades. Aquesta es realitza cada any a mitjans de desembre. En el seu desenvolupament hi ha tingut un paper important l'Associació de Criadors, nascuda el 1985, molt activa des de la seva seu del c. Gaiter del Llobregat.

T QUIMET DEL CEMENTIRI, El

S Diminutiu que evidencia una de les principals tasques que realitzava aquest agutzil.

L Resident al c. Dr. Martí i Julià.

O Hi havia un altre enterramorts conegut, en Pasqual.

T QUIMET DELS OUS, El

S Joaquim Colomines. Es convertí en el nom popular de l'establiment que regentava. Els ous eren un dels productes que hi abundaven.

L c. Ferran Puig.

F Orals.

O Era el que se'n diu una veritable institució, reconegut per la seva habilitat comercial i amable tracte. A la botiga s'hi venien tota mena de queviures: llegums cuits, conserves, bacallà, etc.

T RAMBLA, Cafè de la

S Bar i restaurant que adoptà el nom popular de la via on era instal·lat.

L Tram mig de l'actual Rambla d'Anselm Clavé.

F Orals.

O Propietat de la família Costa-Besora. Fou seu de la Societat Columbòfila del Prat. Durant els primers anys de la II República fou la seu de les reunions de la CNT local.

T RAMBLA, La

S Avinguda d'entrada al municipi. El Pla de reforma i eixample de 1916 va fer que s'extengués fins a la vora del riu. Substituí el c. del Pont com via d'accés i sortida del municipi. També anomenada Rambla Flaquer per trobar-se en les propietats d'aquest prohom barceloní.

L Actual avinguda de Josep Anselm Clavé.

TR Cafè de La Rambla.

F Orals.

T RAVALS, Font dels

S Veure **Font de Cal Benet, La**.

T REIET, Cal

S Nom amb què també es coneixia la masia de Can Parellada o Cal Catxucà. Diversos elements fan pensar que devia ser una construcció anterior al s.xvii, si bé una de les seves llindes la datava al 1699.

L Al Districte de la Ribera, prop del curs del riu.

O Apareix esmentada algun cop sense fer-ne el diminutiu. Constava de planta baixa, un pis i unes golfes. Va ser enderrocada el 1976.

T RIBAS, Miquel

S Nom d'un dels carreters del municipi.

F Orals.

T ROSERS, Masia o Mas

S Nom que rebia la casa del Dr. Falgar de Barcelona i de la que foren masovers la família Segué.

O Era una propietat gran, amb varietat de conreus. Es va especialitzar en la cria d'exemplars de Raça Prat que venien en pobles dels rodals i a Barcelona.

T ROSSA DE LA MIANA, Ca la

S Renom d'una coneguda peixatera, caracteritzada pels seus cabells rossos i per provenir d'una branca de Ca la Miana.

L Als Ravals.

F Orals.

T ROVIRA, CINTETA

S Nom propi.

F Orals.

O Era una reconeguda brodadora, de gran prestigi.

T SAC, Carrer del

- S Nom de la via que, per disposar només d'entrada però no tenir sortida, era coneguda com a c. del Sac, nom que conserva. Té forma de "L". Ha-via rebut també el nom de "Carrer de Roig". Amb el c. Arús, configurava el Raval de Dalt.
- L Al Raval de Dalt, com a trencall del c. Gaiter del Llobregat.
- F Orals / MONTBLANC, J. (2003): *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol, Ed. Efadós.
- O S'hi localitzaven algunes lleteries.

T SANT COSME, Barri de

- S Barri nascut el 1965, fruit del pla de l'Obra Sindical del Hogar que s'havia d'encarregar de pal·liar la manca de vivenda que comportava la immigració, tan apuntada durant els anys seixanta a tota l'àrea d'influència de Barcelona. La rapidesa amb què es van construir els blocs d'obra, així com la mala qualitat de molts dels materials emprats per bastir-los, va fer que sorgissin queixes i els primers exemples de moviments veïnals. Amb el temps, la degradació de les vivendes i el seu entorn –mancat d'equipaments i serveis– es va anar compensant amb projectes de reforma i de construcció de noves vivendes, que s'han executat en diverses fases. (En referència a aquest fet, existeixen espais com l'anomenada plaza de la Remodelació, memòria evident de les transformacions).
- L Emmarcat per l'actual avinguda Onze de Setembre, la Carretera de l'Aviació i la Ronda del Sud.
- F Orals.
- O Malgrat ser conegut arreu per episodis relacionats amb la marginalitat i la de-

linquència (especialment en l'àrea de "las ochocientas viviendas"), el barri ha maldat per sobreposar-se a aquesta imatge, amb el treball conjunt d'associacions i entitats com l'Associació de Veïns.

T SAUS, Penya artística

- S Nom del grup d'aficionats al teatre reunits sota la figura de n'Empar Saus.
- L Es reunien al nucli antic, en les instal·lacions del Centre Artesà.
- F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Abril 1935.

T SAVOIA, Cal

- S Nom del prostíbul més conegut del Prat.
- L Era a la sortida de la població, entre l'av. J. Anselm Clavé i l'actual c. de les Moreres.
- F Orals.

T SEDA, La

- S Nom abreujat amb què es coneix la fàbrica de La Seda de Barcelona, instal·lada al Prat des de 1926. Suposà, junt amb la Papelera, un revulsiu per a la dinàmica del poble: va atreure treballadors de fora, aviat incorporà mà d'obra femenina, aportà innovacions i costums socials nous per influència del seu origen holandès, etc.
- L Disposà de nombrosos edificis i magatzems que s'anaren estenent des del cos principal, a l'altra banda de la via, a l'alçada de l'antiga estació, fins a l'actual polígon Enkalene, on funciona encara l'abans anomenada "Terlenka".
- F Orals / AUTORS VARIS (2000): *La Seda de Barcelona. Els primers anys, 1925-1960*. El Prat, Aj. del Prat de Llobregat.
- O Destacà la seva obra social, amb el Grupo Recreativo al front; fomentà al-

tres actuacions com la construcció de vivendes, l'escola d'aprenents, el col·legi o el recolzament de l'activitat esportiva, entre d'altres. No tot fou positiu, existiren moments prou complexos com l'actuació del moviment obrer durant els anys trenta (vaga de La Seda de l'any 1931) o la crisi del tèxtil, a partir dels anys vuitanta.

T SENYORET, Cal

- S Nom de casa de la família Pujals. S'hi conreen terres i s'hi fa criança d'aviram de Raça Prat.
- L Actualment, en el districte de la Bunyola, a tocar de l'avinguda Onze de Setembre.
- F Orals.

T SET GECS, El

- S Nom que probablement feia referència a la roba folgada amb què vestia aquest individu, personatge conegut per recollir els conills i les gallines que quedaven atrapats en la reixa del sífo del Canal del Pont de les Tres Puntes.
- F *El Noticiario Pratense*, setmanari local. Juny 1936.

T SILET, Cal

- S Nom de casa. Construïda al s.xix. En l'actualitat rep aquest nom la casa situada prop del barri de les Palmeres, entre cal Josep d'en Ribes i cal Manyà.
- L Districte de l'Albufera. Prop dels camins de cal Xeix i cal Gravat.
- TR Era de Cal Silet; Camí de Cal Silet.
- F Orals / GIMÉNEZ, G. et alii (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós.
- O A banda de les estances habituals en una casa de pagès, disposava d'altres elements de rellevància com un forn per coure el propi pa, unes golfes i un celler. Comptava, a més, amb un pou artesià propi. En els camps propers a la casa, hi

havia un viver d'arbres que, segons algun testimoni, es creu que es va fer arran de l'Exposició Universal de Barcelona de 1888. També rebia el nom de Cal Centoyo o Santoio. Va ser enderrocada per ampliar l'aeroport.

T SILET, Camí de Cal

- S Nom de la via que actualment uneix transversalment la carretera de la Bunyola i la Carretera de l'Aviació.
- L Raval de Baix.
- F Orals / Cartografia.

T SINDICAT, El

- S Nom propi amb què es coneixia el Sindicat de Pagesos, que anà adoptant diferents noms, en consonància amb l'època en què es trobi actiu. Resultà un òrgan aglutinador dels interessos del món pagès.
- L c. Centre, prop de l'encreuament amb c. Gaiter del Llobregat.
- F Orals.

T SOLER I TORRENS, Dr.

- S Nom del metge i obstetra. Destacat per la seva significació en la vida del Prat del s.xx i pel seu prestigi professional.
- L Xamfrà del carrer que porta el seu mateix nom, al nucli antic.
- F Orals.

T SOPES, Cal

- S Sobrenom que fa referència a Jordi Ribas i Martí, conegut veí del barri de la Barceloneta. Fou un destacat membre del teixit social del municipi, en què sobresortia la seva activitat en la vessant agrícola, política i associativa. El sobrenom sorgeix amb anterioritat, havent estat utilitzat per referir-se a altres membres de la mateixa família.

L Xamfrà entre el c. Esplugues i els Jardins de Mon Racó, a la Barceloneta.

F Orals.

T SORRAL, Camí del

S Nom d'un dels trams del camí que ressegueix el curs del riu Llobregat de manera paral·lela i a pocs metres de distància. A l'extrem sud, connecta amb el camí de cal Patrici, mentre que pel nord, continua en direcció a Sant Boi.

F Orals / Cartografia Municipal. (AMEP).

T TAMBONA, La

S Nom popular amb què era coneguda una pagesa especialitzada en la recollició de regalèsia i arrel de malví. Acostumava a vendre-la a Barcelona. Va morir ofegada al Canal de la Dreta, més amunt de la masia de can Bou.

F *El Noticiari Pratenc*, setmanari local. Maig 1936; juny 1936.

O Hi havia una altra pagesa que, com ella, conceixia a fons els indrets amb abundància d'herbes i plantes d'interès. Era coneguda com "La Baldiria". De fora, era coneguda "La Parleta de Sant Climent", una pagesa que portava herbes remeieres a vendre al Prat.

T TELEGRAFIA, La

S Nom que rebia l'estació de Telegrafia sense fils instal·lada per la companyia Marconi Wireless Telegraph Company, creada per l'italià G. Marconi. La seva construcció va ser dirigida per Josep Puig i Cadafalch i va ser duta a terme pel contractista d'obres local Josep Monés i Jané durant l'any 1911. Deixà de funcionar el 1952, amb la jubilació del seu darrer telegrafista.

L Al districte de l'Albufera, on ocupava una antiga propietat de Manuel Bertrand;

actualment es troba dins els límits del recinte aeroportuari.

F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós / www.elprat.cat.

O Ha estat restaurada recentment, després de molts anys de trobar-se en un estat de semi-abandonament. Des de 1996, és Bé Cultural d'Interès Local.

T TEODORO, Cal

S Nom que rebia la taverna que, amb el temps, seria adquirida per la família Costafreda per situar-hi el Bar Piculín.

L Al nucli antic, en un dels costats de la plaça de la Vila.

TR Bar Piculín.

F MONTBLANC, J. (2001): *L'Abans. Recull gràfic del Prat de Llobregat (1894-1965)*. El Papiol, Ed. Efadós.

T TERESINA, Ca la

S Nom de la casa on realitzava la seva tasca aquesta reconeguda practicant. S'acostumava a emprar la contracció "Ca la Tresina".

L Al nucli antic, al tram mig del c. Jaume Casanovas.

F Orals.

T TERRAPLENS, Els

S Nom genèric que s'emprava per anomenar els diferents marges de defensa establerts de manera paral·lela al riu per evitar que les seves sovintejades crescudes afectessin els carrers del nucli de la població.

F Orals.

O Són coneguts "el marge de l'Estruch" i "el marge de la Ribera", avui desapareguts o bé modificats. A banda, era comú en els carrers més propers al riu, fer ús de vagants per derivar l'aigua acumulada o construir escales d'accés als habitatges per sobre elevar-los.

T TITES, El Mestre

S Nom que rebia el Sr. Josep Colomines i Fabró, mestre d'escola nacional i home de molta cultura.

F Orals.

T TORRERO, Cal

S Nom de casa. Família Vilà, arrelada en la vida social i política del municipi.

L Al nucli antic, a l'inici de La Rambla.

F Orals.

T TREN, El pont del

S També anomenat Pont del Ferrocarril. Situat al costat est de l'estació. Es creà per fer servei a la línia de Vilanova i fou destruït per les tropes republicanes en retirada.

F Orals.

O A banda dels guals (d'en Parellada; d'en Remena) i el pas de la barca, fins a finals del s.XIX, travessar el riu de manera ràpida era una tasca que podia dur hores i dies.

T TRES PUNTES, El pont de les

S Nom del pont construït pel pas de la línia de Vilanova, a l'alçada del Fondo d'en Peixo.

F Orals.

O En la parla popular, de vegades s'emprava per indicar que algun lloc estava a una certa distància.

T VALÈNCIA, Carretera de

S Camí que travessa transversalment la població, essent de difícil determinació el seu traçat original, que es creu d'origen medieval.

F Orals.

O Antic camí Ral. En altres vil·les del Baix Llobregat ha servat aquesta denominació.

T VALLEJO, Cal

S Nom popular que s'associa amb qui fou el primer guarda de la finca La

Ricarda. Durant un temps s'emprà com a vedat. A finals del s.XIX passà a mans de la família Bertrand.

L Al districte de l'Albufera, ocupant una finca de gran extensió entre l'estany de l'Illa i el camí de la Bunyola.

F Orals / GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat*. El Papiol, Ed. Efadós.

O També anomenada can Bertrand (una de les famílies que en fou propietària) o Torre de la Ricarda (per la seva proximitat a l'estany del mateix nom). Es tracta d'un edifici amb elements decoratius de gran vàlua com forjats i esgrafiats. Compta amb altres construccions de servei, jardins i més d'una desena de pous.

T VAQUERIA, La

S Nom genèric d'un establiment on es produïa i es duïa a terme la venda directa de llet.

L Cal Font.

F Orals.

O N'existiren moltes més, com la de la "peixatera grossa" (c. Martí i Julià), la del Sopes (Barceloneta), la de Ramon Ventura (c. Mossèn Cinto Verdaguer), la de Cal Gana, la del Magí (c. Tarragona), etc.

T VIA, RAMONA

S Nom propi d'una de les llevadores més estimades de la localitat. A la seva vàlua com a professional se li afegí una activitat literària destacada. En aquesta darrera reflectí, tot sovint, la quotidianitat del Prat dels anys cinquanta i seixanta, durant els que exercí. A banda, destacà per esdevenir una de les primeres persones que ensenyà la llengua catalana a alguns dels nouvinguts. Entre les seves obres destaquen el seu dietari *Nit de Reis i Com neixen els catalans*, text fruit de les seves experiències com a llevadora.

F Orals.

T VOLATERIA, La

S Terme que fa referència a l'indret on s'assentà un dels aeròdroms del Prat als anys vint.

F Orals.

O A banda de ser un nom propi, el seu origen estaria relacionat amb l'abundant presència d'aus en el territori. Al mateix temps, com a "Volateria" podríem identificar també el gruix d'aus domèstiques que es criaven a les cases i masies des del segle XIX. Aquesta activitat esdevingué un complement important per a l'economia familiar i solia formar part del gruix de tasques assumides per les dones de cada casa.

T VOLTES, El pont de les

S També anomenat Pont de les Voltes. Construït el 1930. De caire gratuït, fou una iniciativa del consistori avalada per l'interés de ciutadans i usuaris de l'aeròdrom.

F Orals.

O Abans de l'entrada de les tropes franquistes (25 gener 1939), fou volat.

T XEIX, Cal

S Nom de casa, propietat de la família Vilà, originària de Sant Boi. Bastida en el segon terç del s.XX.

L Al districte de l'Albufera, en l'actual c. Tarragona.

O Compta amb pati i pou artesà.

T XICA DE LES TARTANES, Cal

S Nom de casa, propietat de Josep Colomines, dit "el Xica". Durant molts anys s'hi realitzaren serveis de transport amb tartanes.

L Al nucli antic, en un lateral de la plaça de la Vila.

F Orals / Periòdic *Delta*.

O En els baixos hi hagué el "colmado de la Plaça", establiment de venda de queviures que es mantingué en actiu des de 1928 fins el 2004.

T XICARRET, Cal

S Nom de casa.

L Xamfrà entre c. Mossèn Cinto Verdaguer i c. Dr. Robert

F Orals.

O Família Riera, que tenia dedicació a la pagesia.

T ZONILLA, La

S Nom popular que rep l'avinguda Gallart i Monés, passeig de vianants que, des dels anys vuitanta, es caracteritza per concentrar-hi locals d'oci i restauració. El seu caràcter de vianants reforça aquesta idea d'espai dedicat a l'esbarjo. En l'actualitat, constitueix junt amb la pl. Catalunya un dels centres neuràlgics de la vida pratenca.

Conclusions

De la nostra anàlisi se'n deriven dos supòsits diferenciats. Tant en el passat com en l'actualitat, posar nom i anomenar són parts independents d'un mateix procés mental.

Posar nom implica una elecció i, amb això, tot un seguit de renúncies. Es tracta, doncs, d'un acte polític i alhora simbòlic. El nom, majoritàriament, no sorgeix de manera atzarosa sinó que pot respondre a variades motivacions: pot ser un homenatge a algú, pot ser la plasmació d'un costum, pot sorgir com una assimilació o per semblança... Ser responsable de l'elecció d'un nom atorga una possibilitat de domini i d'execució del poder força diferent, per no ser tan òbvia, a les que com a ciutadans estem acostumats.

Anomenar significa reconèixer, donar entitat i, finalment, identificar. D'alguna manera, permet orientar-se en el territori mitjançant una sistematització que li aporta ordre i sentit lògic. Concretar allò que veiem o trepitgem dóna, a més, una irrenunciable sensació de seguretat, la noció de pertinença que hom necessita per viure i desenvolupar-se. Quan anomenem el mateix territori que un altre i, per afegit, ho fem de la mateixa manera o de manera molt semblant, reconeixem aquest altre individu. Per tant, compartir una catalogació determinada també iguala.

En aquest sentit, la igualtat pot evidenciar-se a diferents nivells. Hi ha qui s'assimila per causa de compartir un mateix nivell social i, per tant, per prioritzar i donar un nom determinat a aspectes del seu interès. En aquest cas, s'ignoren sovint els noms de llocs, indrets de reunió o persones que esdevenen el nexa d'altres estaments socials.

D'altres vegades, la igualtat sorgeix pel lloc de procedència, existint diferències, fins i tot, dins d'un mateix municipi. Evidentment, es coneix millor allò que més a prop es té. Només estendre les xarxes relacionals per motius d'estudi, treball, oci o bé per altres causes, pot conduir a adquirir nous coneixements en aquest sentit.

Finalment, en alguns casos, els individus s'igualen en anomenar d'una mateixa manera allò que esdevé del seu interès. Pot ser un fet generat per una activitat laboral, la pràctica d'un esport o d'una afició o bé per compartir una creença de tipus religiós, polític...

En el cas del Prat, observem alguns dels fenòmens descrits, als que se n'afegeixen d'altres. En primer lloc, cal interpretar la ciutat com a part d'un topònim més gran: el del territori que travessa el riu Llobregat i, més concretament, el del seu Delta. Com afirmen els geògrafs Jaume Sans i Pere Tobaruela, "el Prat és fill del Llobregat i la seva dinàmica". El riu, sens dubte, ha condicionat part del seu creixement així com el desenvolupament de la vida diària durant un grapat d'anys. Ha esdevingut, pels seus propis mèrits, una entitat gairebé personificada, generadora de vida i, al mateix temps, principal amenaça i obstacle geogràfic. Els pratencs parlen –parlem– del "Riu", amb majúscules, amb respecte. Una cautela que encara és major com més enrere mirem. Entorn del riu i les marines sorgeixen activitats i indrets que atreuen els habitants de la zona. Joncaires, pescadors i fins i tot individus marginals es documenten en aquestes àrees aparentment secundàries però que resulten ser plenes d'activitat.

En general, els elements hídrics tenen una destacada implantació en la parla local. Des que el Prat esdevé un poble que potencia els conreus de regadiu (mitjans s. XIX), el llenguatge s'amara de mots que fan referència a l'"aigua". Canals, desguassos, pous, fonts i oficis que s'hi relacionen específicament (pouataires) esdevenen termes usals.

En segon lloc, s'aprecia com el creixement de la ciutat –sostingut, en la primera meitat de segle, i més evident en la segona– suposa un canvi determinant tant en els usos dels espais com en el dels noms que reben. L'arribada de la immigració dels anys seixanta i setanta redefineix les relacions socials. Els nouvinguts, a més, s'instal·len en nous indrets i en edificis que abandonen el model tradicional d'habitatge de la zona (al marge de les cases de pagès): cases baixes, amb patis i eixides i que disposaven d'accés directe des del carrer.

Es perd, per tant, una certa noció de proximitat. Per altra banda, tot i que les fonts orals no acaben de confirmar-ho, hom pot parlar de dues ciutats en una. La ciutat dels estadants "de tota la vida" i la ciutat dels acabats d'arribar. Els primers es concentraven, bé al nucli, bé a les masies disperses, bé a barris individualitzats allunyats del nucli com la Barceloneta. Els segons, es van ubicant en edificis de nova factura, en carrers que creixen (com l'avinguda Verge de Montserrat) o en barris nous, com Sant Cosme. Tot i així, l'aparició de fenòmens com la vida a despesa o de rellogats així com la concentració dels serveis i les indústries en la part antiga, permeabilitzaren el que podria haver significat, d'entrada, una escissió.

La plaça Espanya, coneguda popularment com a plaça dels Autobusos, perquè aquí tenien inici i final les línies regulars d'autobusos que anaven a Barcelona.

Del que s'exposa, se'n deriven nous termes i conceptes. En referenciem alguns:

- Sorgeixen carrers de nou traçat. D'altres s'allarguen. Alguns, fins i tot, canvien la seva condició, com és el cas de les actuals av. Josep Anselm Clavé o av. Verge de Montserrat.

- Apareixen figures noves com les dispeseres o la gent que viu en barraques.

- Es reabilita el centre d'activitats, fet que catapulta l'avinguda Montserrat com autèntic eix de la vida social i laboral de les darreres dècades.

- Sorgeix un nou tipus d'associacionisme, de tall més reivindicatiu. Es pot relacionar amb els moviments veïnals i, per altra banda, amb agrupacions que es reuneixen per compartir un mateix origen geogràfic.

Tots aquests àmbits necessiten, per sustentar la seva identitat (en aquells moments encara fràgil), escollir un nom que els identifiqui. En aquest sentit, es comprova com hi haurà un predomini de la llengua pròpia dels nouvinguts, el castellà, amb les seves variants geogràfiques.

Relacionat amb el que s'exposa, caldria destacar la manera amb què la comunitat local denomina qui va instal·lant-se i, al mateix temps, el fet invers. Pels nouvinguts, els habitants del Prat són "los catalanes", d'una manera genèrica i sense gaire concreció. Pels qui porten temps residint al Prat o bé hi han nascut, és fàcil referir-se a qui acaba d'arribar segons el seu origen. Així es sentirà parlar dels "bascos" (amb la primera onada migratòria

als anys vint), dels “manyos” o dels “murcianos”. En aquest darrer cas, el qualificatiu “murciano” va acabar emprant-se com un concepte amb una certa càrrega pejorativa. No era estrany que, entre els mateixos pratencs més arrelats, es fes broma tot utilitzant l'expressió “ets un murciano”.

En tercer lloc, el progressiu procés d'industrialització i d'especialització en el sector dels serveis, farà que es vagi reduint l'àmbit d'ús del llenguatge i el vocabulari propi de la pagesia. Es tracta d'un fet que té la seva culminació avui en dia quan noms de lloc com per exemple “El Sindicat” o “El Molí de Can Cabaner” o bé utensilis com els “coves” només són coneguts per persones que hagin exercit o encara exerceixin al camp.

En l'àmbit urbà, el procés de pèrdua ha estat profund si bé caldria parlar més d'una transformació. Resulta molt habitual que la mobilitat de la propietat, tant pel que fa a habitatges com pel que fa a establiments comercials, sigui alta i força canviant. Aquest tret explicaria el baix índex de pervivència d'alguns noms de casa, especialment quan estan lligats a comerços o serveis. De la dinàmica que s'analiza sorgeixen excepcions remarcables constituïdes per comerços centenaris com “Ca la Laiona” (Merceria Vidal) o el “Forn l'Espiga”, entre d'altres.

Pel que fa als noms de casa, el rastre es va perdent a mesura que l'edat baixa. Pels pratencs que ara tenen entre trenta i quaranta anys no és estrany conèixer-ne alguns, però sí que és més difícil situar-los. Es tracta d'una de les primeres generacions que creix amb la influència dels mitjans audiovisuals i de la publicitat; una de les primeres que teixeix un sistema de relacions diferent, en el que desapareix el comerç de proximitat i la relació amb el veïnat. I, finalment, és una de les primeres generacions que perd, per sempre més, el contacte amb el medi i l'entorn natural.

En la quotidianitat s'aniran inserint mots referents a les transformacions que viu el municipi i el seu territori. La “Zona Franca”, el “Mercadillo”, la “Gemo” i molts d'altres termes entraren a formar part del vocabulari pratenc de la segona meitat del segle xx. Es tracta d'un fenomen que no deixarà de produir-se, essent actiu encara donada l'elevada quantitat d'obres i projectes que es duen a terme i s'estan planificant.

Un quart aspecte que es pot concloure de l'observació dels noms de lloc i persones emprats al Prat està relacionat amb la informació socio-econòmica que ens poden aportar. En els moments d'expansió del municipi abans de la Guerra Civil és força freqüent detectar, ja no només en l'àmbit rural (on és més usual) sinó també en l'àmbit urbà, el predomini dels noms de grans propietaris en aquelles vies i espais que es configuren gràcies a les seves donacions o vendes.

Al mateix temps, poden reflectir canvis polítics profunds, evidenciant canvis de nom segons existeixi un tipus de govern o bé un altre. Es tracta del

Vista aèria de la plaça de la Vila als anys trenta, segle XX.

que Moreu-Rey denomina “topònims imposats” i en tenim exemples en les diferents denominacions dels carrers i places més antics (c. Major, pl. de la Vila o pl. Espanya).

Pel que fa als noms de persona, aquests es veuen sovint relacionats amb el seu origen (nom de casa), tot localitzant-les, o bé, amb algun apel·latiu o qualificatiu que en descriu l'ofici o dedicació. Resulten menys usuals els malnoms que volen incidir en els defectes o les minusvalies dels individus.

En el present recull podríem avançar-nos al futur i predir que noms com “l'estació de l'Ave”, “la parada (de metro) de Plaça Catalunya” o “el Centre Cultural” (a la mateixa Plaça Catalunya), designaran els llocs més concorreguts pels pratencs de les properes dècades i potser, alguns, els que condicionaran més la seva vida diària i la projecció de la ciutat. És possible que no ens equivoquem gaire. Enrere haurà quedat un model de societat i un model d'ocupació de territori. Molt probablement, acompanyant-los, es perdran els noms que els hi van donar vida.

Proposta d'usos de l'inventari

Considerem que l'inventari pot aportar nous punts de vista i suggeriments per a l'elaboració i la renovació, quan s'escaigui, del Nomenclàtor local. Permet disposar d'un ventall ampli de termes i conceptes locals, arrelats al territori o al teixit social.

A primer cop d'ull, s'evidencien un seguit de dades destacables en els noms de carrers i espais de la ciutat:

- Poca presència d'elements locals.
- Poca presència de noms de dones, sovint relacionats amb noms de carrers de nova planificació però absents en llocs de rellevància.
- Absència de referències al passat agrícola del municipi i als principals protagonistes d'aquella època, al marge dels grans prohoms.

Entenem que, seguint l'exemple d'altres municipis i ciutats catalanes, caldria treballar aquestes mancances des d'una perspectiva de gènere i d'apropament al territori. Creiem que per sí mateixa l'evolució del Prat ofereix individualitats, iniciatives i moviments remarcables, sense menystenir, evidentment, elements de l'imaginari col·lectiu supralocal.

Proposem, doncs, una recuperació de la memòria de les classes subalternes i dels referents que elles mateixes generaren. Es tracta d'actualitzar un patrimoni que, tot i passar sovint desapercbut, es manté viu, latent. El contacte amb les fonts ens ha permès comprovar que aquesta transmissió resta per fer en nombrosos aspectes i que el rescat d'uns mots comuns no és més que un modest intent, molt parcial, de solventar-ho.

Per altra banda, considerem que ens trobem davant d'un moment important pel que fa al futur del Prat. Actualment s'està planificant el que serà el major increment que s'ha donat al Prat a nivell poblacional. Així mateix, el creixement físic de la ciutat pel sud i pel nord (nous Eixamples), redibuixarà el seu urbanisme, suposant l'obertura de noves vies i la reestructuració d'altres avui en dia en ús. En algun dels casos s'està parlant fins i tot de nous barris, com el que portaria el nom de La Seda, per ocupar part dels terrenys on hi havia instal·lada aquesta fàbrica.

Davant d'aquest potent creixement, que no entrarem a jutjar, creiem que cal aprofitar l'ocasió per obrir un debat públic sobre quines han de ser les denominacions dels nous espais, carrers, habitatges, zones verdes, equipaments i vies de servei. Hauria de ser la població, i no només els experts o els gestors, qui pogués fer la seva aportació donat que haurà de ser ella mateixa qui ocupi aquests espais i qui s'identifiqui amb ells. El present recull aporta algunes opcions i podria ser, juntament amb altres publicacions, un punt de partida.

Considerem que des de l'opinió pública –o des de l'administració, en el seu detriment– s'hauria de vehicular un diàleg sobre aquestes qüestions. Som conscients que pot resultar difícil mobilitzar la població però es podria partir d'aquella ciutadania que ja està implicada d'altres formes, com

L'avinguda Anselm Clavé va ser durant anys l'entrada principal al Prat. A la dreta de la imatge part de les instal·lacions de la Papelera Española.

seria el cas de la xarxa d'associacions que existeix al Prat, força nodrida. Com alternativa, proposem l'ús dels mitjans de comunicació (tertúlies amb participació telefònica, articles d'opinió, etc.) com un dels espais on el debat es podria generar i dur a terme. Una altra via podria sorgir de l'ús de les noves tecnologies, emprant una eina com Internet i les variants que ofereix per intercanviar opinions i dades en xats, comunitats autorganitzades, pàgines web amb la possibilitat de fer comentaris, etc.

Com a sistema complementari per fomentar la participació de la ciutadania es podria considerar la difusió d'una enquesta o formulari en què es suggerissin algunes opcions i es deixés marge per poder fer observacions i propostes. Podria tractar-se d'una enquesta enviada a domicili, inserida en publicacions locals o que pogués estar disponible i es pogués recollir en les seus d'entitats esportives, sales d'espera dels centres de salut o el mateix ajuntament, entre d'altres. No és un fet inusual que alguns consistoris enduguin concursos o processos oberts a l'hora de posar nom a obres noves, vies, etc.

Creiem que amb les actuacions descrites s'aconseguiria una major incidència del sentiment popular, de la memòria col·lectiva i de la participació en un procés que, per les seves dimensions, afectarà tothom.

Per una altra banda, i en referència a la preservació del que actualment es coneix com "espais de memòria", proposem una aplicació més àmplia del concepte. Consistiria en anar més enllà de la conservació i documentació dels llocs o centres lligats a la II República, la Guerra Civil, la Dictadura i la Recuperació democràtica, estenent-lo a aspectes de cronologia anterior, així com a aspectes més lligats a la vida quotidiana.

És per aquest motiu que proposem un sistema de senyalització específica que orientés a pratencs, nouvinguts i visitants d'una manera efectiva i que només suposés un esforç puntual d'observació o lectura.

En el sentit indicat, apuntem dos tipus d'actuacions:

–La implantació, en punts simbòlics o referencials de la ciutat, de visors d'imatges. Es tracta d'un tipus d'element fet de materials resistents i que pot incorporar informació escrita i fotogràfica. No requereix un manteniment car i, a més, es pot actualitzar amb nous continguts amb periodicitat. Així, per exemple, se'n podria situar un a la plaça de la Vila, un espai del qual es compta amb suficient informació i que té un marcat caràcter simbòlic tant en el creixement i estructuració de l'urbanisme, com en el del teixit cultural i social del Prat. Un sistema similar s'ha implantat amb força èxit en poblacions del Vallès Oriental com La Garriga (al Passeig i a la pl. de Santa Isabel).

–La senyalització amb plaques o panells informatius d'espais que puguin oferir al vianant una informació addicional en el seu trànsit. Hauria de tractar-se d'elements resistents i amb una imatge unificada, fàcilment detectables i situats a una alçada que no impedís la lectura ràpida. Proposem la seva presència en espais que hagin destacat per la seva activitat, pel seu arrelament en la memòria popular o pel seu paper determinant en les transformacions del municipi. També es podrien situar a manera d'explicació dels noms de lloc, complementant les ja tradicionals plaques del nomenclàtor o bé constituïnt-ne de noves. Com a exemple de senyalètica referim a l'emprat en alguns punts de la ciutat de Mollet.

Façana del Bar Piculín i a la dreta de la imatge part del quiosc del Punxa.

Per últim, presentem una eina que pretenem que complementi les aportacions de l'inventari i permeti la seva major difusió. Es tracta d'un bloc (nomsdelprat.blogspot.com), acompanyat d'una adreça de correu electrònic (nomsprat@yahoo.es), que s'anirà alimentant en el moment que es doni validesa al treball i aquest pugui ser ampliat.

Es tracta d'una eina que inserim dins de la concepció que tenim de la recerca: la d'un treball que no s'atura, que pot modificar-se i corregir-se i que pot rebre noves informacions quan més gent sigui interpel·lada. És en aquest camp en el que projectem algunes idees de continuïtat que podrien tenir cabuda en el bloc: recerca dels mots amb què la gent jove anomena el seu entorn; noms de nova creació relacionats amb noves infraestructures, etc.

Lo que se nombra adquiere fuerza.

Lo que no, deja de existir

CZESŁAW MIŁOSZ

Maig 2008

Bibliografia

- DIVERSOS AUTORS (2003): *Actes dels cursos d'història del Prat (1996-2002)*. El Prat de Llobregat: Amics d'El Prat.
- DIVERSOS AUTORS (1994): *El cinema amateur al Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- DIVERSOS AUTORS (1992): *El Baix Llobregat el 1789: respostes al qüestionari de Francisco de Zamora*. Barcelona: Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DIVERSOS AUTORS (1994): *El Prat de Llobregat: imatges i records*. Barcelona: Columna, Viena.
- DIVERSOS AUTORS (1987): *Escoles del Prat. El seu nom i la seva història*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- DIVERSOS AUTORS (2006): *Les dones del Prat i la repressió franquista*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- DIVERSOS AUTORS (1994): *Miscel·lània d'homenatge a Jaume Codina*. Ajuntament del Prat de Llobregat: Columna.
- DIVERSOS AUTORS (2003): *Repensar Barcelona*. Barcelona: UPC.
- DIVERSOS AUTORS (1988): *Oficis per al record, oficis d'avui: pagesos, artesans, obrers...*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- ABAD, F. (2006): *El camp de la Bota*. Barcelona: Francesc Abad. Vols. I-II.
- AGUILAR, A. (2004): *Viure a pagès. 1900-1950*. Barcelona: Proa.
- BALTÀ, P. (1998): *El dia que van entrar els nacionals*. El Prat de Llobregat: Rúbrica.
- BANOS, M.J. et alii. (1987): *Costumari popular del Prat de Llobregat: La Festa Major, solstici d'estiu, solstici d'hivern, cicle nadalenc, equinocci de tardor*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- BENGOECHEA, S. i RENOM, M. (1999): *Memòria i compromís. Classes treballadores, sindicalisme i política al Prat de Llobregat (1917-1979)*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat i Columna Edicions.

- CODINA, J. (2002): *Ai, adéu, Clara Marina!* Ajuntament del Prat de Llobregat.
- CODINA, J. (1966): *Delta del Llobregat. La gent del Fang (El Prat, 965-1965)*. Granollers: Montblanc.
- CODINA, J. (1971): *El Delta de Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida dels segles XVI al XX°*. Barcelona: Ariel.
- CODINA, J. (1996): *Els Prats (Història d'una sang)*. El Prat de Llobregat: Delta.
- CODINA, J. (1981): *Història del carrer Ferran Puig*. Barcelona: Rondes.
- CODINA, J. (1989): *Història d'una plaça (la plaça d'El Prat)*. El Prat de Llobregat: Amics del Prat.
- CODINA, J. (1994): *Inundacions al Delta del Llobregat*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- CODINA, J. (2005): *L'Estant d'En Moragues. Naixement d'El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- CODINA, J. (1972): *Les generacions pratenques 1538-1972*. Barcelona: Corona.
- CODINA, J. (1976): *Resumen de historia del Prat / Resum d'història d'El Prat*. El Prat del Llobregat: Amics del Prat, Ajuntament del Prat.
- COLITA (1989): *Masies del Prat: fotografies de Colita*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- COMAS, F. (1998): *Fotografies del Prat. 1964-1975*. Ajuntament del Prat, Regidoria de Cultura, s.a.
- COMPANY, A. (1986): *El cant coral al Prat. 1873-1985*. El Prat de Llobregat: Rúbrica.
- DELGADO, M. (1999): *El animal público*. Barcelona: Anagrama.
- FABRÓ, I. et alii. (1989): *Terra i propietat: la transformació del camp pratenc al s. XX*. El Prat de Llobregat: La imprenta.
- FERRET, J. (2006): *100 anys fent escola*. El Prat de Llobregat: AJP Gràfics.
- FERRET, J. (2007): *450 anys fent parròquia. Quatre-cents cinquanta anys de la parròquia de Sant Pere i Sant Pau del Prat de Llobregat (1556-2006)*. El Prat de Llobregat: Parròquia Sant Pere i Sant Pau.
- FERRET, J. (1985): *Aprofitament de les aigües subterrànies del Delta del Llobregat, 1893-1983*. El Prat de Llobregat: Comunitat d'Usuaris del Delta del Riu Llobregat.
- FERRET, J. (2001): *CB Prat, 50 anys d'història*. El Prat de Llobregat: Associació d'Exjugadors i Amics del Bàsquet Pratenc.
- FERRET, J. (2002): *Els antics aprofitaments d'aigües subterrànies al Delta del Llobregat 1600-1900*. El Prat de Llobregat: Comunitat d'Usuaris del Delta del Riu Llobregat.
- FERRET, J.; TIERRA, V. (2007): *Amics d'El Prat, cinquanta anys d'història*. El Prat de Llobregat: Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

- FERRET, J.L. (2002): *De la Dictadura a la Democràcia. De la penúria al benestar (1939-1993)*. El Prat de Llobregat: Joan Lluís Ferret i Pujol.
- FERRET, J.L. (2003): *Josep Pujol i Capsada. Escrits 1908-1944*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- FERRET, J.L. (2007): *Les barques de passatge del riu Llobregat i la seva explotació (1327-1873)*. El Prat de Llobregat: Joan Lluís Ferret i Pujol.
- GARCÍA SÁNCHEZ, J. (2007): *Atlas toponímico de España*. Madrid: Arco-Libros.
- GIMÉNEZ, G. (1999): *Fotografia i col·lecció del Prat. 1921-1979*. Ajuntament del Prat, s.a.
- GIMÉNEZ, G. (2003): *Masies del Prat. L'Albufera i la Ribera*. El Papiol: Efadós.
- GIMÉNEZ, G. (2004): *Masies del Prat. La Bunyola, raval del riu, raval de baix i raval*. El Papiol: Efadós.
- GIMÉNEZ, X. (1996): *Teatre Kaddish. Vint anys 20*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat, 1996.
- DIVERSOS AUTORS (2007): *Tots els colors del Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- GÓMEZ, M. (2007): *Associacionisme i cultura en una societat en transformació*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- GÓMEZ, M. (coord.) (2000): *La Seda de Barcelona. Els primers anys 1925-1960*. Ajuntament del Prat, La Seda de Barcelona.
- GORDO, J.R. (1997): *La rebel·lió d'un poble. El Moviment de Regidors Democràtics al Prat de Llobregat (1966-1979)*. El Prat de Llobregat: Rúbrica.
- GUTIÉRREZ, R. et alii. (1995): *Els ocells del Delta del Llobregat*. Barcelona: Lynx.
- LLOPART, M. (2002): *Diari retrobat. Memòries de guerra*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- MALLORQUÍ, E. (2006): *Toponímia, paisatge i cultura. Els noms de lloc des de la lingüística, la geografia i la història*. Girona: Ed. Documenta Universitària.
- MARI, V.; VALLRIBERA, P. (2001) *El Prat de Llobregat de fa un segle, segons una topografia mèdica. 1904*. Barcelona: Seminari Pere Mata. Unitat d'Ensenyament i Recerca de la Medicina Legal i Laboral i Toxicologia UER d'Història de la Medicina. Universitat de Barcelona.
- MARIMÓN, F. (2001): *Quan vam fer la Gilda*. El Prat de Llobregat: Rúbrica.
- MONÉS, J. (1995): *50 anys d'imatges del Prat (1900-1950)*. Ajuntament del Prat.
- MONÉS, J. (1996): *Cinquanta anys d'AE Prat*. El Prat de Llobregat: Associació Esportiva Prat.
- MONTBLANC, J. *L'Abans. El Prat de Llobregat. Recull gràfic 1894-1965*. El Papiol: Efadós.
- MORÁN, J. (1995): *Estudis d'onomàstica catalana*. Barcelona: PAM.
- MOREU-REY, E. (1974): *Toponímia urbana i onomàstica vària*. Palma: Moll.
- MOREU-REY, E. (1991): *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*. Barcelona: UB.

- PADULLES, X.(2006): *La cooperativa obrera de viviendas. Una utopia obrera feta realitat*. Ajuntament del Prat.
- PADRÓ, J. (1997): *La industrialització al Baix Llobregat, dels inicis a la guerra civil*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PALMA, A. (coord.) (1999): *Pollastre i capó, raça Prat. 25 anys de Fira. Identitat-Tradicció-Gastronomia*. Ajuntament del Prat de Llobregat.
- PALMA DE MALLORCA, P. A. (1958): *Prat del Llobregat (Ensayo histórico)*. Prat de Llobregat.
- PLANAS, R. (1984): *Braços de riu, estanys i maresmes del Delta del Llobregat*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya.
- PLANAS, R. (1983): *El paludisme a el Prat de Llobregat del 1918 al 1925*. Gavà: Museu Municipal de Gavà.
- PLANAS, R. (1979): *La casa alta y la Volatería, 1900*. El Prat de Llobregat: Ramon Planas y Torres.
- PRAT, D. J. (1989): *Garba d'espigues d'un Prat nostàlgic*. El Prat de Llobregat: Delta del Llobregat.
- RIERA, I.; GÓMEZ, M. (2001): *El Prat del Llobregat. Memòries de fang i de llum*". Barcelona: Lunweg.
- TERRADO, J. (1999): *Metodología de la investigación en toponímia*. Saragossa.
- TOBARUELA, P. (2003): *El Delta del Llobregat: terres d'oblit*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- TORT,J.; TOBARUELA, P. (1999): *L'home i el territori. Vint converses geogràfiques*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- VALLHORANT, P. (1981): *La rodera fonda*. Barcelona: Rondes.
- VIA, R. (1972): *Com neixen els catalans*. Barcelona: Club editor.
- VIA, R. (2006): *Nit de Reis. Diari d'una infermera de 14 anys (del setembre del 38 al juny de 1939)*. Vilafranca del Penedès: Edicions i Propostes Culturals Andana.

Prensa

El Noticiero Pratense / El Noticiari Pratenc

Portavoz Prat

Revista Delta

Butlletí Municipal.

El Mundo Digital.

La Vanguardia Digital.

El País, edició Digital.

Revista electrònica de geografia *Scripta Nova*.

Internet

www.onomastica.org, inclòs el seu fòrum sobre onomàstica i toponímia.

www.icc.es.

<http://dcvb.iecat.net>

www.bcn.es/nomenclator/

www.llengcat.com

www.scg.iec.cat

<http://mdc.cbvc.cat/>

www.adm.cat

<http://hipermapa.ptop.gencat.net> (*Atles electrònic de Catalunya*)

www.elprat.cat/

www.casesdenpuig.com

www.elpratradio.com

www.aeprat.com

www.cbprat.net

www.esquerra.cat/elprat

www.iniciativa.cat/elprat/

<http://socialistes.org/ambit/elpratdellobregat/>

www.pp-prat.org

www.ciuelprat.cat

www.teatrekaddish.com

<http://personal.redestb.es/deltaprat/w-amicsp.htm>

Estudi evolutiu de la xarxa viària al Prat

JORDI RAMOS RUIZ

Any 2008

*Justifiquin les hores trencades
amb tu... A la meua Lucía*

ÍNDIX

Agraïments.....	81
Introducció.....	83
De la formació del delta del Llobregat fins a l'època medieval.....	89
La formació del delta del Llobregat.....	89
Sobre l'antiguitat a la costa de la Vall Baixa del Llobregat.....	93
Vies i camins principals entorn al segle XI, per l'aprofitament dels recursos del delta.....	96
El veïnat de Sant Pau i la xarxa viària amb Sant Boi.....	103
<i>El Prat deçà l'Aigua i el Prat dellà l'Aigua</i>	105
L'inici del Pas de la Barca fins a la independència parroquial.....	109
El Pas de la Barca i la xarxa de camins del segle XIV.....	109
Els camins ramaders del segle XV.....	112
Les tanques contra la ramaderia barcelonina.....	116
Les masies del segle XVI i els camins interrelacionats.....	117
Parròquia de Sant Pere i Sant Pau i l'aportació dels propietaris barcelonins.....	119
Camins de l'època moderna al segle XIX	123
Xarxa viària del segle XVI.....	123
La vila del Prat al segle XVIII dins de l'eix principal.....	126
Poblament durant el segle XVIII.....	131

La utilització de la xarxa viària durant la Guerra del Francès.....	138
El Pas de la Barca.....	142
Els camins i carreteres del segle XIX.....	143
El pas del ferrocarril el 1872 i l'inici de les ampliacions urbanístiques.....	162
Vials durant el segle XX.....	173
La xarxa viària dins del segle XX.....	173
Pla d'eixample i reorganització urbanística de l'any 1916.....	178
Infraestructures importants i la reorganització de la xarxa viària.....	182
Obres i vials durant la II República.....	197
Remodelacions de la xarxa viària durant el primer franquisme.....	206
Colònia Americana i la transformació del districte de la Bunyola.....	216
La xarxa viària durant el franquisme.....	218
Els camins de la consolidació democràtica.....	226
Acrònims i abreviatures.....	229
Bibliografia.....	231

AGRAÏMENTS

Es presenta aquest estudi dins de la Beca Jaume Codina Vilà de recerca d'Història local de l'Ajuntament del Prat concedida l'any 2008. Amb el títol *Estudi de la xarxa viària al Prat*, s'engegà una investigació sobre la bibliografia existent i la consulta dels diferents arxius. Primerament, voldríem donar les gràcies a les persones que varen optar per aquest treball. Aquests són: Francisco Lorenzo Gallardo, tinent d'alcalde coordinador de l'Àrea de Cultura, Educació i Promoció Cívica; Carme Rius Font, cap de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona; Carles Santacana Torres, professor d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona; Jaume Tous Canuda, representant del Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat; Rafael Milán Amat, cap de la Secció de Cultura de l'Ajuntament del Prat de Llobregat; i Margarida Gómez Inglada, directora de l'Arxiu Municipal del Prat.

A més, agraïm les facilitats donades en tots els arxius consultats, sobretot al personal de l'Arxiu Municipal del Prat: Olga Duque, Olga Paretas, Mari Pau Pàmpols, Víctor López i Margarida Gómez. Per no oblidar-me de ningú, volia donar gràcies a les persones que durant aquests darrers anys s'han preocupat per l'estat de la investigació. No voldria acabar sense fer un agraïment final a la meva dona María Jesús, pel temps enfeinat amb les meves històries, bé s'ho val.

Amb aquestes pàgines espero contribuir amb un "granet de sorra" a la història del meu poble.

Introducció

La història dels camins pratencs és la història del poblament del Prat. Avui dia, el paisatge rural i urbà que podem gaudir al Delta del Llobregat és la conseqüència d'un procés històric amb la interacció antròpica i els desitjos del riu Llobregat a partir de les seves avingudes. L'estudi de la xarxa viària amb una visió integradora i conseqüent amb el medi físic en el qual ens endinsen, ens aportarà l'evolució morfològica del seu poblament. L'objectiu d'aquesta investigació radica en la reordenació de l'estructura parcel·lària, detectant les diferents traces viàries antigues, i l'estudi de la gestió dels recursos naturals en cada moment de la utilització dels vials identificats.

Des de mitjans del segle xx i fins avui dia, és el creixement urbanístic del municipi del Prat de Llobregat i la pressió de Barcelona per ampliar les seves infraestructures, el que ha comportat la necessitat de la recuperació i la preservació del patrimoni cultural pratenc. O almenys la preocupació per conservar elements historicoarquitectònics o dignificar espais de les generacions anteriors, per mantenir la identitat diferenciadora amb el present. Els estudis històrics realitzats fins a l'actualitat no han permès una identificació dels camins antics i dels carrers que s'han anat creant a partir del creixement demogràfic. És per això que aquest treball que presentem està realitzat i configurat en base a l'anàlisi de la morfologia històrica del territori, des de la formació del delta del Llobregat fins a l'actualitat del terme municipal del Prat. Per aquesta raó, l'estudi geològic de la formació del delta del Llobregat junt amb l'estudi evolutiu de la xarxa viària comportarà el coneixement de la dinàmica evolutiva, l'estructuració i l'ocupació del territori del Prat.

L'anàlisi sobre la colonització del territori i del seu desenvolupament dins la xarxa viària, ens ha demostrat la identificació i classificació d'espais rurals i nuclis poblacionals al terme del Prat. A més, la investigació de l'evolució de

la morfologia dels camins ha pretès garantir la difusió d'aquest coneixement amb l'ordenació de l'estructura viària dins del seu marc cronològic per donar significat al procés històric.

Les contínues avingudes del riu Llobregat van donar lloc a nous camins, entesos com a corredors naturals, que s'aprofitaven durant les estacions més seques. És per aquest motiu que amb la construcció antròpica de terraplens, tanques i closos davant les esmentades riuades, varen modificar els camins davant els capritxos del Llobregat. A partir de la lectura topogràfica de la xarxa viària s'ha pogut avaluar la integració de l'estructura en el medi físic i la incidència antròpica en la seva configuració. Avui dia, podem veure el resultat en la xarxa de camins del terme municipal del Prat, quasi quadriculat. És la conseqüència de colonitzar un territori sempre al costat del riu Llobregat, per aprofitar els recursos que oferia en tots els moments. Els vials es dirigeixen des del nucli urbà cap al mar, amb un petit revolt o inclinació que sorteja l'antic Riu Sec, a partir dels carrers Major i Jaume Casanovas. Però caldrà presentar els antecedents històrics dels diferents nuclis poblacionals que ha tingut la vila del Prat per dotar de sentit els camins o vials utilitzats.

La riquesa del Prat radica en el seu territori, per ésser un terme dins del delta del Llobregat. És per això que parlar d'estudi evolutiu al Prat és sobretot endinsar-se en el procés històric i urbanístic de les poblacions veïnes al segle XVIII, quan s'agrupen per sortir de la quasi autarquia en la qual vivien. El salt qualitatiu dels camins és a partir de la ben coneguda posada en marxa de l'anomenat *Pla radial estatal* de 1761, que va servir per fixar uns eixos de penetració en el territori català, activant la necessitat de convertir els antics camins en vies preparades per al pas de vehicles de rodes. Abans de finalitzar el segle XVIII es començaren a succeir propostes i plans de carreteres destinades a modernitzar les condicions tècniques de les comunicacions. Al segle XIX, la xarxa viària servia al territori per suportar la primera industrialització, en connectar-se amb la capital; aquest abast planificador va crear un teixit poblacional amb la creació de nous nuclis urbans i explotacions agràries amb un fort nivell de disseminació territorial.

La incorporació d'una dotació viària, derivada de l'augment de població, ha teixit un model de mobilitat combinat entre els camins rurals que encara resten i els carrers planificats actuals, molts d'ells ja havien estat camins anteriors. L'anàlisi dels camins també és l'estudi de la cultura de cada època, símptomes del progrés, a vegades contraposat amb l'avançament de la ciutat de Barcelona. Per això, la creació d'un poble és un conjunt d'interaccions, que responen a característiques ben complexes i diferents.

L'estudi del comportament humà i els materials utilitzats a cada població són un element diferenciador per estipular les característiques de cada

societat. En el nostre cas, el Prat, hi ha directrius que ens marquen les diferències, però també les similituds amb les generacions anterior i posterior. Els nombrosos aspectes morfològics de la cultura material nodreixen els investigadors per aclarir i diferenciar els marcadors característics d'un període; al Prat hi hagué una constant fins a la industrialització, la lluita i l'aprofitament del riu Llobregat. Mitjançant les avingudes i inundacions¹ a partir de la seva sedimentació al·luvial, ens permetrà el seu descobriment o *redescobriments*.

La complexitat de les societats humanes i de la seva contínua relació amb el medi natural fa difícil la seva comprensió global. Són molts els mecanismes que van comportar l'alteració o creació d'una xarxa viària que facilités el transport de les persones i dels seus interessos. D'importància cabdal és el procés d'erosió sedimentològica que ha sofert el nostre Delta, però amb els models teòrics d'arqueologia espacial s'intentarà explicar la seva colonització; el que donà resultat a l'arqueologia territorial és l'anàlisi dels assentaments. L'esmentada arqueologia espacial o de territori, que té el seu origen en el món acadèmic anglosaxó dels anys 60 impulsada per la renovació de l'arqueologia, *New Archaeology*,² és la base d'aquest estudi morfològic dels camins del terme municipal del Prat.³ És a partir de les prospeccions arqueològiques dels jaciments que ens ha aportat informació sobre el poblament; pel que fa al Prat, malauradament, no hi ha jaciments arqueològics terrestres documentats anteriors a l'època tardorromana. És la complexitat de la metodologia en cada cas i el dinamisme del paisatge el que ens aproxima a la realitat històrica. El Prat de Llobregat és fruit d'un canvi constant amb el medi, per això la reacció humana ens conclourà el seu procés físic i humà.

L'anomenat *paisatge humanitzat*, fruit de l'acció antròpica, provocà el reflex de les generacions pratenques. És aquest concepte de paisatge o territori entès com espai *culturitzat* el que donarà una visió cronològica de la formació de la ciutat del Prat. El paisatge com element en constant transformació i la caracterització de la seva dinàmica de canvi implica el coneixement dels

¹ Les inundacions són un factor o terme antropitzat, ja que les crescudes del riu han estat una constant abans de l'ocupació de l'home al segle X. Cal tenir present la importància de les inundacions del riu, però són les crescudes del mar les que portaran unes marines desolades.

² Sobre la *New Archaeology* veure les següents publicacions: D. L. Clarke (ed.): *Models in Archaeology*. Methuen, London, 1972; I. Hodder; C. Orton: *Spatial Analysis in Archaeology*. Cambridge University Press, New York, 1976.

³ Posteriorment, l'arqueologia espacial va aportar les crítiques i revisions dels seus mètodes (I. Hodder: *Symbols in action*. Cambridge University Press, Cambridge 1982). Cal mencionar que també als anys 80 el Centre d'Histoire Ancienne de la Universitat de Franche-Comté de Besançon (França) va desenvolupar un ampli estudi sobre la detecció dels cadastres d'època romana. De tots els antecedents i metodologia emprada l'estudi de la xarxa viària ha estat vinculat amb la geografia, sempre entesa com un procés de transformació del medi per part de l'ésser humà.

camins per poder entendre l'ocupació poblacional o creixement demogràfic del Prat. En aquest cas concret, la formació de la ciutat del Prat esdevé un producte de la interrelació d'elements físics i humans. El paisatge, diferenciat de l'espai, ens ha proporcionat un paisatge entès com a element espacial transformat per l'acció antròpica i per tant subjecte a l'anàlisi científica.⁴

Com ja hem comentat anteriorment, l'objectiu principal del treball és caracteritzar l'estructuració del territori des de la formació del Prat fins a l'actualitat. Aquesta estructuració del territori a partir de la lectura arqueomorfològica i documental del paisatge actual, establirà la identificació dels camins principals i la justificació dels vials en cada etapa històrica. Els plantejaments tradicionals en els estudis de poblament i de la xarxa viària estan marcats pels mètodes d'estudis planimètrics, però actualment les innovacions metodològiques han aportat un gran conjunt de tecnologies.

Sorprenentment, el coneixement de la xarxa viària presenta un problema històric: mentre més enllà i llunyanes són les societats humanes més difícil és aclarir els seus camins. Les fonts documentals de l'alta edat mitjana ens manquen, però és l'arqueologia la que ens podria indicar directrius; però el cas del Prat, tot ell dins del delta del Llobregat, amb la possible documentació arqueològica de paleodeltes, ens fa impossible el seu estudi. El que podem entendre per paisatge pratenc és l'ambient específic d'un moment puntual, que a vegades també és recollit a les fonts documentals; és el resultat d'una gran majoria d'impactes antròpics i biòtics o abiòtics, que s'acumulen en el subsòl. Qualsevol canvi en aquests impactes ha provocat la diferenciació dels camins, per desgràcia és la degradació dels camins a partir de les crescudes del riu la que ens aporta la gran majoria de documentació.

L'anàlisi i estudi històric de les masies deltaïques ens ha proporcionat les mancances de la xarxa de camins existent en la baixa edat mitjana. No es tracta d'analitzar l'estructura viària en si, sinó de com ha anat evolucionant al llarg del temps. Els objectius principals són explicar l'evolució de la xarxa viària en cada moment cronològic, els canvis que han provocat en el medi, l'estudi de les fonts documentals, les bibliogràfiques, la microtoponímia, la cartografia i l'explicació de les fronteres i els límits amb les altres poblacions. Seria il·lusori pensar que els canvis polítics, socials, econòmics i tecnològics no tenen res a dir, és més són aquests aspectes els que proporcionen la xarxa viària.

⁴ Alain Roger (*Breu tractat del paisatge*. La Campana, Barcelona, 2000), professor d'estètica de la Universitat de Clermont-Ferrand, va manifestar que el paisatge té un origen humà i artístic. L'aportació de Maria de Bolòs (Maria de Bolòs Capdevila; *et alii*. *Manual de ciencia del paisaje: teoría, métodos y aplicaciones*. Ed. Masson, Barcelona, 1992, p. 137), en considerar el paisatge entre l'estructura geoecològica i la socioeconòmica sembla deduir els aspectes importants d'anàlisi d'aquest paisatge. És un element dintre d'un element global.

Però sense cap dubte, és la fotografia aèria, aplicada des d'inicis del segle xx, la que ens aporta la classificació i identificació de la xarxa viària a partir de la dècada dels anys vint amb el desenvolupament de l'aviació,⁵ i no és fins els anys setanta que, amb la teledetecció, gràcies al llançament de satèl·lits d'observació, es revaloritzaran els estudis del paisatge i de la seva parcel·lació.

Inicialment, l'estudi evolutiu dels camins lligat imperativament al poblament del Prat s'ha decidit fer-lo cronològicament, començant amb les explicacions geològiques i les possibilitats que pot donar en quant a estudis posteriors. Les transformacions dels camins s'aniran explicant a partir dels canvis polítics, i veurem com canvia la xarxa viària, majoritàriament i com a norma general seran els camins principals els que perduraran fins als nostres dies. Començarem explicant els períodes de l'època de l'antiguitat tardana,⁶ l'edat mitjana, la creació del poblament del nucli del pla com a vila nova, procés que és general al llarg de la geografia del Principat, i de les seves relacions comercials. Però sobretot serà als segles xvii i xviii quan creixeran els conreus i els assentaments. La segona meitat del segle xix fins a la segona meitat del segle xx és la gran transformació del medi, incorporada dins de l'anomenada xarxa metropolitana i relacionada amb les polítiques econòmiques del liberalisme.

Arreu de Catalunya, les ciutats o viles importants són les que crearen la seva pròpia xarxa de camins, salvant els obstacles naturals, per a comunicar-se amb les poblacions més properes. És un exemple ben curiós el de la xarxa entorn de la vila de Sant Boi, que pot remuntar-se a l'època tardorromana, però en el nostre cas, el Prat, terra d'aiguamolls, estava lluny de ser aprofitat dintre de l'entramat viari. És també ben curiós que fins al segle x no es parlés del terreny pratenc, és principalment quan hi ha un intent d'aprofitar-se del territori quan entrarà dintre de la documentació de l'època.

Per al nostre cas, el terme o qualificatiu *paisatge humanitzat* no s'apropa a la realitat completa a les terres deltaïques, i no seria correcte parlar de l'antropització del terra, ja que són també els animals els que crearen els

⁵ Amb fins militars des de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) la captura d'imatges era una constant, però després del conflicte bèl·lic s'utilitzaria pel coneixement científic, principalment a França i al Regne Unit.

⁶ Per les característiques geomorfològiques del delta del Llobregat, cal considerar la possibilitat de la presència de paleodeltes com ja van apuntar diferents investigadors; a més de considerar la possible presència d'assentaments prehistòrics, protohistòrics o romans, com a conseqüència de les potents alteracions postdeposicionals de les planúries al·luvials costeres entorn a les desembocadures de rius que és una constant a tota la Mediterrània (Juan Francisco Mateu Bellés: "Morfogénesis mediterránea en tiempos históricos: limitaciones de un debate geo-arqueológico" a *Estudios de Arqueología Ibérica y Romana. Homenaje a Enrique Pla Ballester. Serie de Trabajos Varios del SIP 89*, València, 1992, p. 675), a partir de les regressions i transgressions marines.

seus propis senders. Com a conseqüència de les avingudes del riu Llobregat a través dels seus torrents, era fàcil transitar-hi pel bestiar, a més les crescudes d'aigües eren bones perquè netejaven els camins de brossa periòdicament i comportaven l'aportació de sediments. Lògicament, el trànsit fàcil és la constant en èpoques medievals i modernes, no així contemporànies que estan supeditades a les intencions econòmiques, principalment de la ciutat de Barcelona.

Aquest estudi històric que presentem sobre camins, terraplens, carreteres i carrers ens ha permès determinar les característiques pròpies dins del context històric, així com la identificació de camins agropecuaris, i saber amb exactitud, davant el plantejament urbanístic, l'afectació de l'antiga i actual xarxa viària. L'objectiu principal és realitzar un estudi cronològic sobre l'evolució de les vies de comunicació en cada moment històric. La bibliografia existent sobre les vies de comunicació no ha aportat un estudi concret sobre aquesta temàtica, arran de la problemàtica dels aspectes geològics, sobre el poblament i l'economia de cada moment històric⁷ en el territori pratenc.

La història del transport pratenc està relacionada dins de la industrialització gairebé amb l'autoconsum, de manera que les transformacions dels camins comportaren les necessitats d'una població en augment. El paisatge és el resultat de l'antropització dels seus recursos naturals, l'equilibri entre l'home i la natura es trenca amb el desequilibri de les pretensions humanes, l'eliminació dels seus recursos provocà el consentiment per a futures obres constructives.

Durant la història dels pobles deltaics, la terra ha estat un privilegi, i els camins, utilitzats com a referència per situar i diferenciar l'establiment humà. L'anàlisi del terme municipal del Prat de Llobregat no tindria sentit sense l'estudi de les relacions amb els municipis veïns i sobretot de la ciutat de Barcelona. La majoria dels municipis deltaics tenen una estructura radial, és a dir, la xarxa de camins es vertebrava a partir del nucli urbà.

Són els marges del propi camí els que senyalen la història viària d'un poble deltaic.

⁷ Els estudis sobre les comunicacions han tractat el tema a partir dels aspectes econòmics, no identificant exhaustivament el camí o carretera en si. Però sens dubte, són els aspectes interrelacionals entre les persones, els que gràcies als intercanvis comercials, traspassen la documentació escrita.

De la formació del delta del Llobregat fins a l'època medieval

La formació del delta del Llobregat

A partir de l'intent del riu Llobregat per arribar al mar, amb l'acumulació dels sediments a la seva progressiva desembocadura, s'originà l'actual delta del Llobregat. Aquesta continuada formació geològica no hagués estat possible si no fos per l'existència de la serra de Collserola i del massís del Garraf, que varen impedir que els sediments es quedessin a la seva alçada i així doncs varen possibilitar la disposició dels materials en contacte amb el mar. Les corrents tranquil·les de la mar Mediterrània fan que arrossequin a molt poca distància els sediments, és per aquest motiu que la interacció entre l'aportació de sediments i les variacions del mar provocaren la creació del territori deltaic del Llobregat.

El delta del Llobregat, ocupat per nuclis poblacionals de diferent índole com la ciutat de Barcelona, l'Hospitalet, el Prat, Cornellà, Sant Boi, Viladecans, Gavà, Castelldefels i les Botigues de Sitges, està configurat per una trama urbanística única al nostre país, ja que alberga les principals infraestructures de la capital, com l'aeroport, port, vies fèrries, xarxa viària i els principals polígons industrials. Aquest territori va ésser configurat al llarg dels mil·lennis a partir dels sediments aportats per les avingudes del riu Llobregat.

La gran unitat geogràfica que representa el delta del Llobregat ocupa una superfície d'uns 97 km², contornejada pel massís del Garraf, la serra de Collserola i Montjuïc.⁸ El nostre delta és bastant pla amb una inclinació

⁸ La longitud de la costa ens ve marcada per uns 18 km al sud de la desembocadura i per 5 km al nord.

del 0,1% amb presència de dunes costaneres. Aquesta era una de les característiques principals del delta del Llobregat, però arran de la urbanització de la costa aquest element ha anat minvant, malgrat que encara resta a la platja l'existència d'algunes importants dunes.

Durant els segles XVIII i XIX, és el període de l'estabilització de la creació del territori pratenc dins del delta del Llobregat, ja que per la intensificació dels conreus s'anà incrementant la superfície del terreny. Varen ser les crescudes del riu, l'aportació de sediments i el retrocés de la línia de costa, els indicadors perquè molts estudiosos, afeccionats a la geologia, es comencessin a preocupar per donar explicació a un problema no resolt per la mentalitat de l'època. Sobretot, és la fascinació per donar explicació de perquè augmentà el terreny dins la mar. Hem de donar el mèrit inicial al conegut canonge Jaume Almera, ja que publicà les seves investigacions sobre l'evolució de la costa de Barcelona i del delta del Llobregat, per a les quals realitzà el primer sondatge mecànic al Prat de Llobregat.

Darrerament les noves infraestructures que s'han anat construint al delta del Llobregat, com la depuradora, el tren d'alta velocitat i la línia de metro, han aportat noves dades interessants sobre el coneixement dels diferents nivells geològics del Delta. El prestigiós Grup d'Hidrologia Subterrània⁹ de la Universitat Politècnica de Catalunya ha analitzat els sondatges antics, així com els que s'han realitzat a partir de la construcció de la depuradora del Prat de Llobregat proporcionant cronologies més clarificadores en quant a la formació deltaica.¹⁰ Les darreres publicacions han tractat d'analitzar les diferents cronologies del delta del Llobregat relacionades amb la sedimentació, vinculades amb factors antròpics al llarg de l'Holocè.¹¹

Referent a la sedimentació en època històrica i deixant de banda tota la problemàtica o estudis geològics sobre la formació del delta del Llobregat, els sediments d'estabilització són els que provoquen una nova etapa transgressiva representada per les sorres, a la que segueix una regressiva que es deu a la progradació deltaica.¹² Els dipòsits que corresponen al front deltaic estan recoberts pels materials de la plana deltaica. Finalment, i per damunt de tots els nivells, hi ha els estrats d'evolució produïts per l'acció del

⁹ El Grup d'Hidrologia Subterrània estudia la caracterització dels medis permeables a partir de les dades hidràuliques, hidroquímiques i isotòpiques ambientals.

¹⁰ J. A. Simó; D. Gàmez; J. M. Salvany; E. Vázquez-Suñé; J. Carrera; A. Barnolas; F. J. Alcalá: "Arquitectura de facies de los deltas cuaternarios del río Llobregat, Barcelona, España" a *Geogaceta*, 38, 2005.

¹¹ D. Gàmez; J. A. Simó; E. Vázquez-Suñé; J. M. Salvany; J. Carrera: "Variación de las tasa de sedimentación en el Complejo Detrítico Superior del Delta del Llobregat (Barcelona): su relación con causas eustáticas, climáticas y antrópicas" a *Geogaceta*, 38, Sociedad Geológica de España, 2005.

¹² A. Checa; J. I. Díaz; M. Farran; A. Maldonado: "Sistemas deltaicos holocenos de los ríos Llobregat, Besòs y Foix: modelos evolutivos transgresivos" a *Acta Geológica Hispánica*, 23, 1988, pp. 241-255.

mar; és per això que els sediments i restes faunístiques i vegetals fossilitzades més ben conservades es troben en les zones internes del propi Delta.

Com a punt de referència sobre l'inici de l'evolució¹³ i augment de la línia de costa, ens trobem amb la documentació arqueològica del límit durant l'època romana, a més de la constatació en època històrica de la línia de costa alt-medieval, documentada per les extraccions d'àrids en uns 200 metres d'ample al llarg de l'antiga carretera de Barcelona a València o camí Ral de València. La coincidència entre les diferents línies de costa i els camins, com en el cas del camí Ral de València, vindria per ser una zona de pas fàcil, ja que el pas més cap a l'interior estaria ocupat per les llacunes que dificultarien el pas.

Sobre el tema de les llacunes, la Dra. M. À. Marquès a la seva tesi estipula que aquest complex estaria ubicat entre dues línies de costa que, en el marge dret del riu, com més allunyades estarien d'aquest més antigues serien. Seguint en ordre cronològic (de més antigues a més recents) i geogràfic (més allunyades del riu a més properes) tindríem: el Remolar, el complex Illa-la Ricarda-la Magarola, la Podrida i finalment la Messeguera. L'estany del Remolar que delimita Viladecans amb el Prat és l'estany més gran conservat. Probablement, des de la seva formació era un bé comunal amb l'aprofitament de la vegetació i pesca fins a les desamortitzacions del segle XIX. Actualment, l'estany s'ha modificat perquè s'ha prolongat el braç de La Vidala a partir d'un preexistent.

Els últims estudis i publicacions sobre el delta del Llobregat han intensificat, alhora que aclarit, el caràcter de la seva formació, en quant a la seva sedimentació, el tipus i l'evolució dels diferents deltes a l'era quaternària.¹⁴ Durant la seva formació el Delta és un sistema complex del qual va anant creixent i decreixent sobre una plataforma marina estreta. És per això que als sediments inferiors en contacte amb la plataforma hi ha documentades unitats litoestratigràfiques bàsiques, amb graves i conglomerats a la base i argiles a la part més del damunt. Arran de la seva sedimentació hi ha la presència de les anomenades paleo-valls, apuntades per M.À. Marquès a la seva tesi, on es van encabint els cursos fluvials.

El període geològic conegut com Holocè, que s'estén des de fa uns deu mil anys fins a l'actualitat, referint-se al delta del Llobregat, sedimentològicament corresponen al conjunt d'argiles vermelles, sorres i graves que creixen sobre llims i argiles griseses. S'ha establert que aquestes varen ser dipositades quan

¹³ El fet fonamental de l'evolució del delta del Llobregat és caracteritzat per l'aportació de sediments al·luvials de la depressió central i per la progradació de les planes o plataformes laterals pel desenvolupament de barres.

¹⁴ L'estudi de 288 sondatges antics i dels 74 actuals han donat resultat per caracteritzar les cronologies i caracterització del delta del Llobregat (J. A. Simó, *et alii*. Op. cit., 2005).

Il·lustració 1: Camí de la Ribera en direcció a cal Monjo, a tocar amb el límit de Sant Boi de Llobregat.

el nivell del mar va iniciar la seva estabilització i els sediments transportats pel riu van acumular-se a la desembocadura.¹⁵

Els especialistes en sedimentació han diferenciat que durant l'època històrica existeixen, a grans trets, dos ventalls cronològics: un primer entre els segles VI-VIII fins els X-XIV i un segon cap al segle XVIII. És durant aquests períodes quan es documentà la desforestació de zones boscoses, principalment del front marítim, en el nostre cas del sector can Camins.

La transformació, quasi necessària, com a conseqüència de la pressió de la ciutat de Barcelona, va anar creant la desconfiguració i pèrdua d'identitat de la vila del Prat. Els estudis geològics sobre la formació del delta del Llobregat, i en aquest cas al Prat de Llobregat, ens van demostrar que aquest és l'únic municipi que té tot el seu territori dins de la plana al·luvial. Les crescudes i avingudes modificaren el terreny de tots els braços del riu Llobregat al llarg de la història i fossilitzaren els estanys actuals malgrat que encara en resten com a testimoni. El continu pas del riu modificà el territori, és a dir, la transformació del riu va portar les terres argiloses que formen la nostra terra pratenca i sense la qual no existiria el Delta.

Les adversitats d'un poblament en èpoques estacionals provocaren que l'ocupació humana fos lenta, sempre amb el consentiment del riu. Amb tota probabilitat els primers assentaments varen ser intermitents i fruit de la necessitat de viure en un lloc al marge de les pressions. Lògicament, les persones que poblaren per primer cop les terres deltaïques procedien dels llocs més propers i de les viles més colindants, moltes vegades per la pressió

¹⁵ Pel contrari en les vores del Delta, aquests sediments poden estar en contacte amb gran diversitat de materials, ja sigui sobre el Pliocè, Miocè, Mesozoic, sobre glacis de graves del Plistocè... S'ha identificat que els dipòsits quaternaris del Delta responen a canvis eustàtics amb pujades ràpides i baixades esglaonades del mar (D. Gàmez, *et alii*. Op. cit., 2005).

fiscal, aprofitament dels recursos o altres motius com els religiosos. Es situen entorn al segle X. La instal·lació d'habitaclles amb els materials que el mateix riu arrossegava configurava la poca periodicitat d'aquesta gent. El districte de la Ribera, que des de l'alta edat mitjana deixà pas al curs del riu, presenta les masies datades de més antiguitat.¹⁶ Avui dia, la masia d'atribució cronològica més tardana és cal Monjo, malgrat que en alguns estudis han marcat a cal Monés com creada al segle XV.

Com a conclusió, el Delta s'ha format a partir de riuades i estanyols, és per això que el primer topònim de la terra de llacunes que trobem documentat fa referència a *Lacunaria*. Als litorals hagué els estanys de Llobregadell, l'Estanyol, l'Albufera o el Remolar; i la part alta del Delta estava composta per una gran quantitat d'estanys de reduïdes mides. Amb l'aprofitament dels recursos hídrics, la ramaderia dels segles VII-VIII de les viles més properes com Sant Boi, Santa Eulàlia de Provençana, Sants i la ciutat de Barcelona, es desplaçà a la zona lacunar pratenca, durant els períodes més benestants, provocant la substitució de la ramaderia transhumant per una ramaderia localitzada en aquesta àrea. El control per aquestes terres es veurà reflectit en la documentació, i amb la parcel·lació de les noves terres assecades provocaren de ben segur conflictes entre els mateixos ramaders, sense deixar de banda els primers agricultors per al cultiu d'una terra poderosament rica sense problemes d'aigua. L'únic impediment era poder mantenir una llarga i prolongada collita o ramaderia, ja que el riu podria emportar-se els beneficis de tot l'any.

Sobre l'antiguitat a la costa de la vall baixa del Llobregat

No és fins al segle X¹⁷ quan el Prat de Llobregat comença a aparèixer dins del context històric i documental; és per tant, arran del seu aprofitament ramader quan en èpoques estacionals es van dessecant els petits bassals d'aigua per donar camí o accés als grans recursos hídrics permanents com el

¹⁶ Les masies deltaïques del Prat durant l'edat mitjana eren habitacles d'autoconstrucció, la majoria de casos eren barraques o cabanes amb la protecció de closos per fer front a la defensa del riu.

¹⁷ Els estudis geològics realitzats per les grans infraestructures com la Línia d'Alta Velocitat i la línia 9 del Metro ens han aportat estudis sedimentològics i les possibilitats d'aclarir la formació quaternària del delta del Llobregat. A més, les intervencions arqueològiques portades a terme entorn del municipi del Prat, ens obren moltes expectatives d'un poblament més enllà del segle X, específicament de l'any 965 com surt per primer cop a la documentació.

Remolar o la Bunyola. Durant l'anomenada època ibèrica, compresa entre el segle VI aC fins al segle II dC, els assentaments ibèrics pel seu caràcter defensiu es situaren en els cims controlant tota la plana deltaica. El jaciment arqueològic ibèric més proper seria el mateix casc antic de Sant Boi, però de gran importància tindria el poblat ibèric de Montjuïc. Amb tota probabilitat estarien controlant les vies marítimes de comerç. La consolidació del Delta provocà la desaparició del port ibèric enclavat als peus de Montjuïc, a tocar amb el castell del Port.

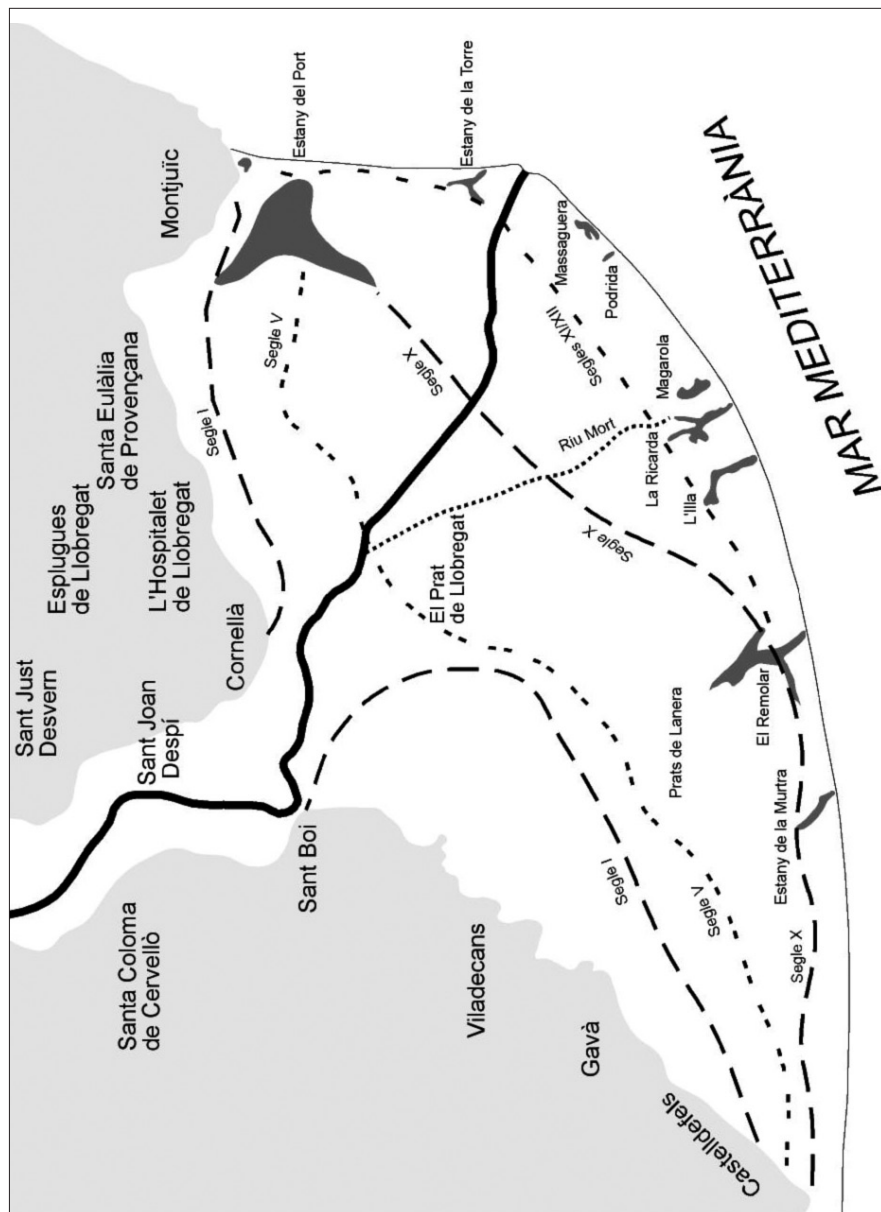
Durant l'època ibèrica, però sobretot durant la presència romana a la costa litoral catalana al segle I aC, les comunicacions marítimes representen el transport més important. Les ciutats romanes de Barcino (Barcelona), Baetulo (Badalona) i Iluro (Mataró), i els nuclis de la costa representarien el principal comerç amb el món mediterrani. És principalment gràcies a l'investigador i arqueòleg Pere Izquierdo que es va documentar la presència de l'ancoratge antic de les Sorres,¹⁸ que abraçaria la costa laietana. Les dificultats de navegació es veien pal·liades amb la instal·lació de fars o sistemes d'il·luminació, com els ubicats a les torres del turó de Montgat, del Cap de Riu de Llobregat i el Farell de Montjuïc.¹⁹ Cal mencionar el topònim de *llampegada* o *eslampegada*, que trobem en textos de la baixa edat mitjana, i que de ben segur fan referència a la possibilitat d'algunes torres instal·lades en el litoral ubicades estratègicament que feien un control marítim de la zona barcelonina. És principalment l'Illa de Banyols, la més propera a la ciutat de Barcelona, la que teixirà d'importància la seva influència en el transport de vaixells.

L'Ajuntament del Prat de Llobregat, al seu *Pla Especial i Catàleg per a la protecció d'elements d'interès del patrimoni arquitectònic i ambiental del municipi del Prat de Llobregat*, com a element catalogat trobarien el jaciment arqueològic conegut com Les Sorres. Aquest abraçaria tot el delta del Llobregat com a àrea d'interès arqueològic, entès com a port natural per a la localització, aïllades, disperses o punts fixos d'ancoratge o derelictes (vaixells enfonsats). El seu àmbit de protecció és per sota dels 5 metres de fondària respecte al nivell actual de circulació.

Des de l'època romana, els passos per travessar el Llobregat, malaurada-

¹⁸ Pere Izquierdo: "L'ancoratge antic de les Sorres: aportacions a la història econòmica de la costa del Llobregat" a *Fonaments*, 8, 1992, pp. 53-78.

¹⁹ Pere Izquierdo: "Barcino i el seu litoral: una aproximació a les comunicacions marítimes d'època antiga a la Laietània" a Joan Roca (coord.), *La formació del cinturó industrial de Barcelona*, Barcelona, 1997, p. 14. Referent a la torre del Cap de Riu es comentà el següent: "En l'Antiguitat, un d'aquests tres punts encara era al bell mig de la mar, mentre que als altres dos hi ha documentats assentaments humans des d'època ibèrica, sinó abans".

Il·lustració 2: Evolució de la línia de costa al delta del Llobregat.

ment no s'han documentat passos a gual, eren el Pont del Diable²⁰ al terme de Martorell i el pas entre Cornellà i Sant Boi. Aquests passos es convertiran en les principals cruïlles de la xarxa viària a l'època romana de la vall baixa del Llobregat. La connexió de Sant Boi que mitjançant un gual connectava amb la via Augusta a Cornellà, era la manera més fàcil de travessar fins a la ciutat romana de Barcino. Des de Sant Boi es dirigia per Sant Climent i Begues travessant el massís del Garraf fins a arribar a la comarca del Penedès. La cruïlla continuava seguint els límits al·luvials fins a la línia de costa portuària de l'ancoratge de les Sorres entre Viladecans i Gavà.²¹

Els pagesos de Santa Eulàlia Provençana al segle v varen fundar l'església, però no posseïen la propietat de la terra, ja que era de domini barceloní i de propietats particulars de l'Hospitalet. Un d'aquests propietaris era una dona anomenada Amalvigia, nom d'origen germànic, del qual esdevindrà "Malvitge", i per contraposició, "Bellvitge". L'àrea coneguda com Banyols, per la presència d'estanyols, amb un medi entre terra i aigua, fou objecte de vendes a tocar amb l'estany del Port. És a dir, amb l'ampliació de propietaris barcelonins a l'àrea de Montjuïc que aniran comprant terreny i a vegades aigua, esperant segurament la seva dessecació o destinada a l'aportació de sediments.²² En aquest indret ens trobem amb un conreu, en contraposició del mot *Prat* caracteritzat per ser un terreny verge, allunyat de l'àrea d'influència comercial. Els camins per accedir eren diferents segons els períodes estacionals.

Vies i camins principals entorn al segle XI, per l'aprofitament dels recursos del Delta

A partir del segle XI, quan el delta del Llobregat es trobava dintre de la xarxa viària d'influència de la ciutat de Barcelona, va ser el moment de l'aprofitament dels recursos dels quals disposa. Per aquest motiu, els propietaris barcelonins i la reialesa aniran legislant per anar apoderant-se

²⁰ Emplaçat a la mansió Ad Fines, el pont fou construït sobre l'antic Rubricatum Flumen per les legions romanes IV, VI i X en temps d'August.

²¹ Els estudis dels arqueòlegs Josep Maria Palet i Santiago Riera sobre el paisatge del Pla de Barcelona van constar que la línia de costa durant l'època romana estava situada als límits dels terrenys al·luvials del quaternari, i que l'estratigrafia superior del delta del Llobregat es va formar durant els anys VII i IX (S. Riera; J. M. Palet. Op. cit., 1993).

²² Jaume Codina. Op. cit. Volum I, 1987, p. 38.

d'un territori nou.²³ Principalment, fou la ciutat de Barcelona –amb concessions de caràcter reial i genèriques d'ample ventall geogràfic en suposar que tot formà part d'una unitat territorial–, qui amb els propis drets atorgats provocà la majoria de conflictes. Aquest terreny era un embrió de terra de ningú, només del que la treballa i s'aprofita d'aquesta, però pel seu caràcter legalitzat, es contraposava amb l'existència de petits pagesos que lluitaren per la dessecació de les terres.

Les característiques dels mateixos camins podien ser modificades per aspectes climatològics. Els traçats ja secs dels antics passos fluvials seran una constant per al seu aprofitament com a vials. Les paleo-valls dels antics braços seran passos per accedir a la marina, principalment al Remolar i la Bunyola. La revalorització de camins com la Bunyola, però sobretot del Remolar, per a les activitats ramaderes i, de menys importància, l'agricultura, comportaran uns camins nous a tocar amb la mar Mediterrània. Però tot radica en la problemàtica i l'augment de l'esforç per una terra inhòspita per ésser travessada des dels termes veïns. No serà fins a la dessecació dels aiguamolls de l'Albufera i la Bunyola al segle XVI quan ens trobem amb camins fossilitzats avui dia.

Com ja hem comentat anteriorment, són els contraforts de les serres de Collserola i el Garraf, separats per una fractura d'orientació nord-oest/sud-est, els que van afavorir la formació del Delta, en protegir-lo dels corrents litorals més o menys paral·lels a la costa, que tendeixen a transportar els sediments aportats pels cursos fluvials. Per aquesta raó, la formació del Delta va originar un sistema de marines i llacunes de les quals existeixen els reductes dels estanys de la Murtra,²⁴ el Remolar, la Ricarda i ca l'Arana. És per a l'aprofitament d'aquests paratges que des de la vila de Sant Boi, Cornellà i Provençana s'endinsaren per aiguamolls del Prat per arribar als estanys. Més fàcil el tindran els termes de Gavà i Viladecans, que a partir del Remolar podien travessar-lo i establir-se a la riba esquerra d'aquest.

Fonamentalment, la vegetació riberenca, igual que a la riba del Besòs, estava composta per oms, albereda i salzereda que anà colonitzant les valls

²³ És ben curiós l'augment de propietaris barcelonins a l'Illa de Banyols i Provençana, a partir dels terrenys del Castell de Port (Carme Miró; Iñaki Moreno; Jordi Ramos: "El Castell de Port a Montjuïc: enclavament estratègic per a la consolidació d'un territori (segles XI-XV)" a *XI Congrés d'Història de Barcelona-La ciutat en xarxa, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona*. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2009).

²⁴ Rep el nom de la planta homònima que colonitzava aquest territori entre Gavà i Viladecans, *Myrtus communis*. Fins al segle XV l'estany era anomenat de la Creu. Diferents autors han manifestat el seu origen, per un costat conseqüència de l'antiga badia a la part occidental i per una altra banda la desviació d'un dels braços del Llobregat identificat com la Riera Vella (Pere Tobaruela; Jaume Sans: *El Delta del Llobregat: terres d'oblit*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2003, p. 90).

i marges del riu. És l'acció antròpica la que va desforestar aquest paisatge natural. Les zones lacunars amb jonqueres i canyissars, que actualment encara resten, eren un recurrent en el nostre paisatge natural i cultural a l'alta edat mitjana.

Deixant de banda aspectes paisatgístics, cal fer esment a la documentació sobre la toponímia referent a l'anomenat *Prat de l'aigua*. Aquest apareix als documents com el *Prat deçà l'aigua* (o de Provençana) i el *Prat dellà l'aigua* (o de Sant Boi). Els topònims reflecteixen aspectes generals d'un terreny verge amb l'antropització del territori amb una demarcació de la nova propietat. Al segle IX, en el delta del Llobregat només es documenten indirectament les incursions del setge musulmà a Barcelona l'any 827 i les diferents expedicions el 846, 856 i el 861-862 que afectaren la ciutat de Barcelona i el seu terreny més pròxim. L'habilitat dels sarraïns per travessar el riu Llobregat, fou un obstacle salvaguardat per les tropes saquejadores. La presència a la riba dreta de l'enclavament militar sarraí de Sant Boi, anomenat *villa Alcalà*, garantia i enfortia l'altra banda del riu.

Diferents investigadors han apuntat el context geogràfic d'una àrea incipient sense cohesió, per exemple l'autor Josep M. Salrach²⁵ ens explicà la complexitat de les característiques dels pobladors del territori del comtat de Barcelona al segle IX, però no ho enten com una única unitat territorial. No existeix documentació per aclarir els problemes presentats pels pobladors, així que caldrà aclarir-los a partir de l'arqueologia, les influències de la romanització, la irrupció musulmana i el procés de migració cap al Vallès, Maresme, Barcelona i Penedès d'aquest període. És per això que es deuria haver començat la fortificació contra els sarraïns a Cervelló, ja que els primers documents que posseïm de la zona són de la primeria del segle X –904, 910 i 912–, i documenten terres en plena explotació, quan apareixen els primers apriadors, i a Castellví de Rosanes.

Els diferents estudis geològics realitzats a Sant Boi i el Prat varen demostrar que la línia de costa entorn al segle X estava situada ja a l'actual terme municipal del Prat, al districte de la Ribera entre Sant Boi i el Prat. Però la presència d'aiguamolls i llacunes oferia una possibilitat per aconseguir més terrenys, gràcies a l'acció enfortidora del riu. Les crescudes fluvials varen provocar que els nous pobladors de la Ribera del Prat, la Marina de Sant Boi i la Marina de l'Hospitalet lluitessin amb el medi natural davant la necessitat d'aconseguir terres fèrtils. Són els camins que ells mateixos

²⁵ Josep M. Salrach: *Història de Catalunya. El Procés de feudalització. Segles III-XII*. Edicions 62, Barcelona, 1987, pp. 204-205.

Il·lustració 3: Fotografia aèria obliqua de la zona del Remolar, entre Viladecans i el Prat (ICC, RF. 16641, autor: Josep Gaspar i Serra).

crearen, i l'aprofitament d'antics cursos fluvials, els camins a recórrer en aquests moments.

Al llarg dels segles x i xi s'inicià el desenvolupament d'un procés que portà progressivament a un reforçament de l'església com a element d'adscripció de la població, i alhora de control, que amb les sagreres arribà al seu màxim exponent territorial. És important el paper de les sagreres, però ho és també des d'abans la representació d'un poder que es manifesta escenogràficament amb el binomi castell-església, que culmina territorialment amb la materialització de la sagrera.

El camí fossilitzat més antic que encara resta, malgrat les seves modificacions per la construcció de terraplens, és el camí del Sorral. La seva fossilització entorn als segles xi-xii, ens resta fins a l'alçada de l'actual autovia de Castelldefels. No serà fins al segle xv, quan hi haurà una consolidació de les terres riberenques del riu Llobregat, que el camí del Sorral anirà resseguint paral·lelament el riu. L'aprofitament de les sorres que aportava el riu va fer que els pobles deltaics com Sant Boi, Provençana, Cornellà i Santa Coloma de Cervelló continuessin les seves explotacions d'àrids en benefici de les construccions dels seus vials i terraplens.

L'any 965 és quan es documenten per primera vegada els terrenys del Prat a les fonts documentals del cartulari de Sant Cugat, com a "*prope stanno*

Lanarie”²⁶, més tard el 976 com “*in locum que dicunt Stagnum Lanaria*”. L’any 966 el comte Miró deixa en el seu testament les esglésies del castell de Cervelló, és a dir, Sant Esteve i Sant Vicenç, les esglésies de *Turrihas*, Santa Eulàlia de *Palaliano* i la de Sant Baldiri, a la seu de Barcelona; totes aquestes esglésies tenien parròquia. Cal suposar que amb l’atorgament també oferia les incipients terres fermes del Prat. El 992 les seves possessions topaven al nord amb Corbera i Gelida, al sud amb Eramprunyà i amb el Llor i per la torre d’Eles (torre Salbana) al Llobregat, a l’est amb el riu Llobregat i a l’oest amb els de Gelida, Subirats i Olèrdola.

El nostre origen pratenc com a *Lanarie* l’hem de situar entorn a la formació geològica i hidràulica de l’estany del Remolar, originada pel curs antic del Llobregat (*apendicio Lubergado*). L’any 987, les referències documentals senyalen l’antic caudal del Llobregat: “[...] *ipsa mea hereditate in ipsas terra, cultas vel ermas, simul cum ipso prado, simul cum ipsas meas hereditates quod abeo in ipsos stannios ubi dicit Lanera, cum aquis et cum omnes atinencias [...]. Et est hec omnia in chomitatum Barchinona in apendicio Lubergado, in terminio Lanera [...]*”.²⁷

Durant el segle xi, quan la frontera amb Barcelona estava ben marcada pel riu Llobregat, als terrenys pratencs es configurà un tram incipient per a l’aprofitament dels recursos i sobretot per a destinar els grans bassals d’aigua del Remolar i de la Bunyola per al bestiar barceloní i dels senyors feudals de Viladecans i Gavà, principalment. Són un bon exemple els camins de la Ribera, l’Albufera, el Sorral i el camí ramader de València que podrien tenir una atribució cronològica entorn al segle xi. Els camins antics de la Ribera i de l’Albufera eren els camins vells de caràcter rural, d’altres de servei per a les masies. Com ja hem comentat anteriorment, el camí del Sorral, paral·lel al riu, va ser aprofitat per l’aprofitament de les graves i sorres tan preuades per la construcció de nous camins i terraplenament per la dessecació de les llacunes del territori pratenc, i utilitzats pels bestiar dels pobles deltaics.²⁸

Segons la documentació altmedieval ja apareix resseguint la costa el camí o vial anomenat *estrada*. Com ja va apuntar l’historiador gavanenc Josep Campmany,²⁹ hi ha una clara diferenciació entre la *via*, anomenada així com

²⁶ Jaume Codina. Op. cit. 1966. El sector actual del Prat de Llobregat era un conjunt complex d’extensions de prats i erms (*lannas fenosas*, Prato de Lanera) proper a l’estany del Remolar, antic curs del Llobregat.

²⁷ Josep Maria Palet: *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l’època iberoromana i l’altmedieval segles II-I aC – X-XI dC*. Centre d’Arqueologia de la Ciutat. Institut de Cultura, Barcelona, 1997, p. 149.

²⁸ L’any 1001, s’estipularia la definició del passatge de la població de Cornellà de Llobregat, a través de les vies cap a la mar, que passant per prats i pastures són utilitzades per “bubis, ovibus, porchs et asinis, cavallis honeratis et vacuis” (Josep Maria Palet. Op. cit. 1997, p. 149).

²⁹ Josep Campmany: “El camí de la Sentiu: la via altmedieval per travessar el Garraf (estudi del tram oriental)” a *IV Trobada d’Estudiosos del Garraf*. Diputació de Barcelona, Barcelona, 2003, p. 197.

Il·lustració 4: Camí del Sorral en direcció a la Ribera i Marina de Sant Boi. A la dreta, es pot observar el terraplè fossilitzat per a la protecció del riu davant les riudes.

el camí reial de Sant Climent de Llobregat, i el camí més costaner diferenciat com a *estrada*. Topònims diferenciadors de la morfologia de camins, mentre els dos eren públics, existeixen vies amb indicacions de fites i delimitades per les masies instal·lades. Per contra l'*estrada* resseguia la costa i es podria travessar per punts visibles però per la presència d'aigües embassades la seva morfologia anà canviant, avui desvirtuada per la desforestació del litoral. *Strata* o *strata publica* es documenten l'any 1002 al lloc conegut com *Lupricato*,³⁰ més tard el 1109 a tocar amb el riu Llobregat a Sant Boi³¹ i l'any 1119 a la parròquia de Sant Boi³².

El sector de Llanera, a la riba esquerra de l'estany del Remolar, en un terreny completament pratenc i lluny de les jurisdiccions reials de Viladecans i Gavà, marcà una clara importància dins dels camins cap a Provençana i la ciutat de Barcelona. En una venda al sector actual de Bellvitge l'any 1057 s'especificà que les terres afronten al nord amb una via "*qui venit de Lanera et vadit ad ipsas culinas*".³³ No és fins el 1060 quan a la part baixa del Llobregat es documenten els boscos. Respon això a una fase avançada del bosc després d'una fase de desforestació propiciada per una explotació ramadera.³⁴

³⁰ José Rius. *Cartulario de Sant Cugat del Vallés*. CSIC, Barcelona, 1945-1981, doc. 365.

³¹ José Rius. Op. cit. 1945-1981, doc. 803.

³² José Rius. Op. cit. 1945-1981, doc. 846.

³³ Josep Maria Palet. Op. cit. 1997, p. 148.

³⁴ Santiago Riera; Josep Maria Palet: "Evolució del sector de Montjuïc-el Port entre l'època romana i altmedieval (III-X): una contribució a l'estudi diacrònic del paisatge" a *III Congrés d'història de Barcelona*. Barcelona, 1993, pp. 49-70.

Il·lustració 5: Camí de València al seu pas per la masia de cal Monés.

La colmatació de les llacunes costaneres i la intermitent desforestació que es patí varen propiciar un nou territori. Per les riuades d'aquest temps, ja l'any 1080 es registra la parròquia de Santa Eulàlia de Provençana. El riu passava per la banda de ponent, on s'obrí un nou camí, conegut ara com Riu Viu i l'altre llit quedà sec i s'anomenà Riu Mort. Era per aquesta raó que entre el Riu Mort i el Riu Viu era més fàcil arribar-hi a través del Prat. El problema era anar al terme de l'Hospitalet, això motivà una certa independència i la barreja de propietats entre el Prat i la Provençana. Cada riuada canvià el panorama territorial i la desembocadura, es formaren canals o rierols de desguàs. El Riu Mort, el Riu Viu i la Riera Vella són denominades aigualleixos, que és l'espai entre dues lleugeres variacions de curs. Constantment hi ha conflictes per aquestes terres sense propietat, ja que la terra de ningú pertany al rei o a vegades a la reialesa, era causa de contínua lluita per a la seva apropiació.

Per altra banda, va ser la carretera de València,³⁵ que travessava el Prat, la que corresponia a un camí medieval que ens ha arribat fins als nostres dies, però amb grans modificacions. Aquest camí des de la masia de cal Monés, procedent de Viladecans, seguia el camí de la Bufera fins travessar la plaça, i confluiria amb la carretera de la Bovatera (Bunyola) per anar a parar al camí de la Barca.

³⁵ El camí de València era ben conegut a les terres deltaïques fins al segle XIX. Era recurrent la seva confusió amb el camí Ral, com a sinònim de via pública. Hi ha la idea que la via principal de comunicació era el Camí Reial indicat com a camí per on passava el rei. Quasi amb tota probabilitat el camí ral és un arabisme que delimitava una finca i posteriorment els camps agrícoles. És per això que el camí Ral del Prat té el seu origen com la via que anava des de la vila fins als terrenys explotats.

El veïnat de Sant Pau i la xarxa viària amb Sant Boi

A partir de les noves aportacions històriques,³⁶ la creació de l'ermita de Sant Pau situada a la Ribera i dins la xarxa viària amb altres parròquies i masies existents al delta del Llobregat configurarà la trama viària del nostre municipi. El nostre origen com a vila cal buscar-lo entorn al veïnat de Sant Pau, ubicat als voltants de les masies de cal Joan del Carro, al límit amb el terme de Sant Boi de Llobregat, i can Peixo.³⁷

El 27 de gener de 1101 es consagra la església de Santa Eulàlia de Provençana pel bisbe Berenguer II, i ja més tard l'any 1143 es documentava el *Mas de Sant Pau*. Una de les primeres hipòtesis per la seva menció fa referència a que possiblement pateix la crescuda del riu Llobregat i el seu deteriorament.³⁸ La toponímia és ben clara amb el nom de *Mas de Sant Pau*, no es fa menció a cap capella o ermita, sinó a un mas. Que aquest mas tingui el nom de Sant Pau, podria correspondre a que ja es fessin cerimònies, i pot fer referència a un habitatge sufragari de Sant Baldiri de Sant Boi de Llobregat, però cal entendre'l com a ermita per la seva funció religiosa.

L'explotació de la terra deltaica anava augmentant amb gran intensitat amb la voluntat dels senyors feudals, amb la lenta concessió de poblament en terres lacunars. L'any 1147, a Viladecans s'anomena el camí ramader com *carraria publica que itur ad pratum*.³⁹ A la documentació del cartulari de Sant Cugat del Vallès l'any 1155 es documenta "*manso quem vocant s. Pauli de Prato*".⁴⁰ Segons l'historiador francès P. Bonnassie,⁴¹ "quan per accident, el terme *mansus* és emprat, no s'aplica sinó rarament –almenys abans de mitjan segle XI– a una unitat d'explotació veritablement coherent. [...] el mas és estrictament la casa rural...".

³⁶ Jordi Ramos: *L'ermita de Sant Pau del Prat. Aproximació a la localització de l'ermita de Sant Pau dins la Ribera del Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 2007, inèdit.

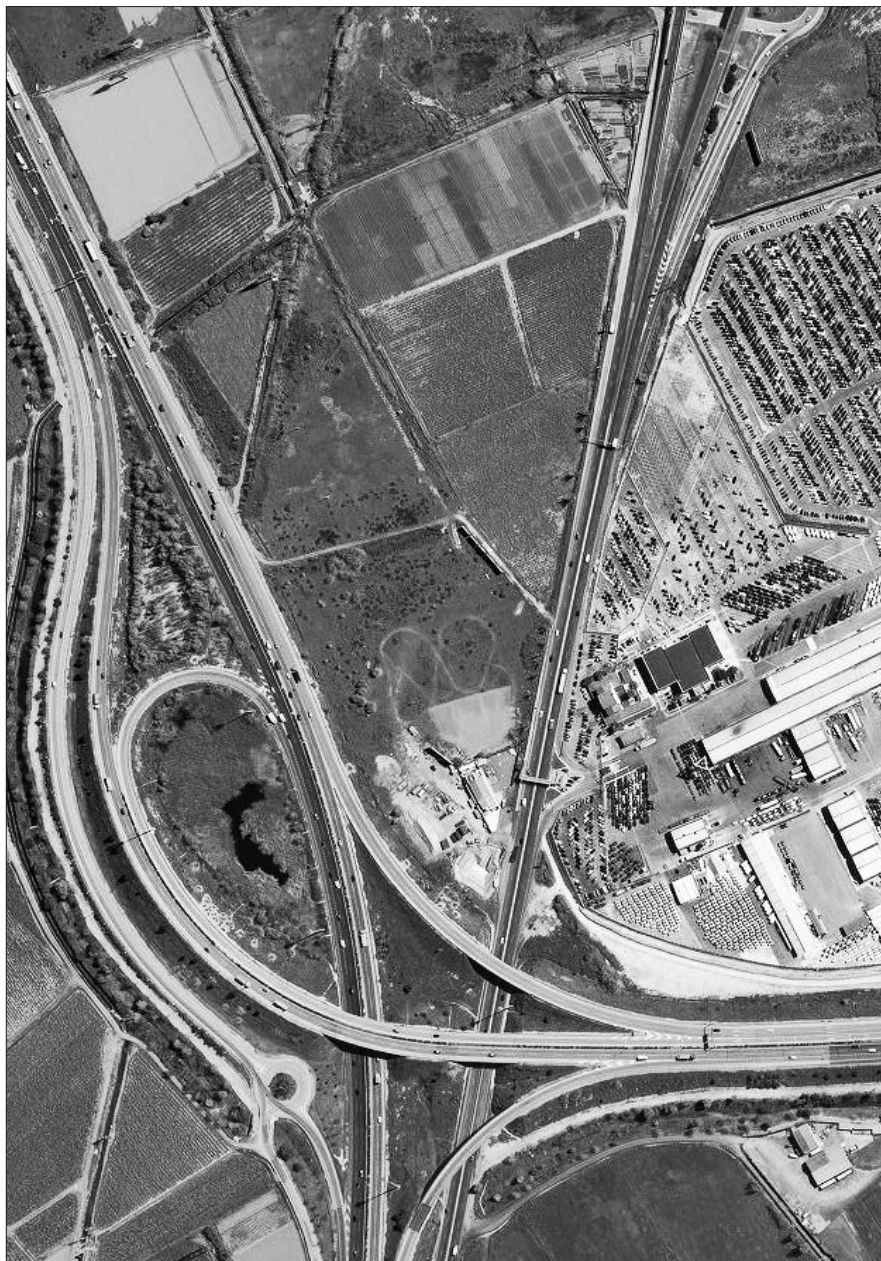
³⁷ La desconexió entre el poder i la possessió de la terra fa possible l'emergència o incipient sistema urbà, donant poder als primers propietaris. El sistema feudal actuava més pel permís i la prohibició que no pas per la creació i conservació de la riquesa. Fonamentalment, el poder protourbà del veïnat de Sant Pau li configurarà un poder davant els senyors feudals amb caire d'independència malgrat la seva vinculació amb l'església santboiana.

³⁸ Diversos autors: *Catalunya Romànica. Vol. XX. El Barcelonès, El Baix Llobregat i El Maresme*. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992, p. 400.

³⁹ Antoni Bach: *Col·lecció diplomàtica del Monestir de Santa Maria de Solsona: el Penedès i altres llocs del comtat de Barcelona: segles X-XV*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1987.

⁴⁰ "In primis in manso s. Pauli, quem vocant de Prato in una coma, decinam, et affrontat: de parte orientis et de meridie sicut aqua vergit, de parte occidentis in estrada publica, de circio sicut aqua vergit [...]". José Rius. Op. cit. 1945-1981, doc. 1002, p. 176.

⁴¹ Pierre Bonnassie: *Catalunya mil anys enrera: creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle X al final del segle XI*. Edicions 62, Barcelona, 1979-1981, pp. 214-215.

Il·lustració 6: Ortofotomapa actual del sector de Camp de Sant Pau. Entre cal Joan del Carro i can Peixo (ICC, Full: 287-129, Vol: 2006-06, Edició 2008-02).

La toponímia al cartulari de Sant Cugat sobre *Lanarie* no va acompanyada de cap senyal sobre immensa planúria deltaica, és al 1158 quan es parla del *Prato de Lanarie*. Ja el 1184, Guerau Vilanova fa donació de l'establiment d'un mas, suposadament anomenat mas Guifré, que en franc alou té a Sant Boi, al *prat de Llanera*.⁴²

A finals del segle XII, un cop la línia del delta del Llobregat ja està ben avançada, es comença a donar un procés de compra i venda de terres que fan al·lusió al Prat de Sant Boi. Com a exemple és el cas el 26 d'abril de 1197, on el prior de Sant Pere de Cercada anomenat Pere acorda, amb els esposos Pere de Bellví i Ermessenda i amb Bernat de Bellpàs i Arnau de Banyoles, la permuta d'un camp situat a la Llanera terme de Sant Boi per una propietat que aquests en alou tenien a Gallecs.⁴³

El Prat deçà l'Aigua i el Prat dellà l'Aigua

A partir del segle XII, el topònim *Prat* s'anirà repetint en detriment del mot *Llanera*, distingint el *Prat deçà l'Aigua* (o Delta de llevant) i el *Prat dellà l'Aigua*, que correspon a l'Illa de Banyols. El nou aprofitament de les terres deltaïques va comportar que les grans planúries des de la muntanya de Montjuïc fins al Garraf, es denominessin *prats*, com unitats territorials.

No serà fins l'any 1202⁴⁴ quan el Llobregat des del seu meandre de La Marrada, s'endinsava cap al sud. Per aquest motiu es creà l'Illa de Banyols, una illa a partir d'imperatiu fluvial, ubicada en un antic llit i un nou braç del riu conegut com Riera Vella, que durant la sequera del seu curs s'utilitzava com camí. Això creà la diferència entre *El Prat deçà l'Aigua* i *El Prat dellà l'Aigua*.

Des de l'any 1234 fins a la concepció de la barca de passatge concedida a l'Illa dels Banyols el 1343, la ciutat de Barcelona posseeix una barca que arrendava. Va ser en 1266 quan Jaume I concedeix a la ciutat de Barcelona el dret de pasturar el delta del Llobregat, i posteriorment quan oficialment s'erigeix l'ermita de Sant Pau l'any 1283. La concessió per part del monarca

⁴² Josep Baucells: *El Baix Llobregat i la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: Inventari dels pergamins*. Direcció General del Patrimoni Escrit i Documental, Servei d'Arxius, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1984, document 60, p. 71.

⁴³ Josep Baucells. Op cit. 1984, document 63, p. 72.

⁴⁴ Jaume Codina: *L'Estany d'en Moragues. Naixement d'El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 2005, p. 16.

de concedir pastures a la ciutat des de Montgat a Garraf, marcarà el conflicte de l'edat mitjana entre la ciutat i els habitants, principalment pagesos. Fonamentalment, és una lluita entre el poder carnisser i els pagesos, que marcarà l'inici de la crisi del feudalisme a les terres deltaïques. El factor ramader provocà l'augment de camins a les zones més riques per a la pastura, com són els sectors de la Bunyola, l'Albufera i el Remolar.

L'Illa de Banyols, que va des de la muntanya de Montjuïc fins al riu, es trobaria consolidada l'any 1211 quan es documenta la variació del curs del riu Llobregat cap a llevant formant l'illa d'unes mil hectàrees.⁴⁵ Problema salvat amb la barca dels Banyols, ja que els pagesos de la nova illa es trobaren comunicats amb la parròquia i amb la ciutat de Barcelona.

El rei Jaume I, l'any 1258, va concedir o ordenar que els habitants del delta del Llobregat juntament amb els pobles veïns tinguessin la possibilitat de tenir armes en llurs habitatges i haguessin de sortir *ad sonum* (sometent) contra els malfactors.⁴⁶ Seran els camins consolidats els que teixiran d'una gran rellevància la rapidesa de les accions dels veïns que actuaren com a sometents. La defensa de la costa contra els atacs provocà la creació de camins gairebé lineals, com va ser el camí de la Bunyola, amb els quals des del nucli urbà els pratencs podien accedir fins a la platja per intentar fer front als pirates, o a vegades aprofitats per l'intercanvi il·legal de mercaderies abans d'entrar a la ciutat de Barcelona.

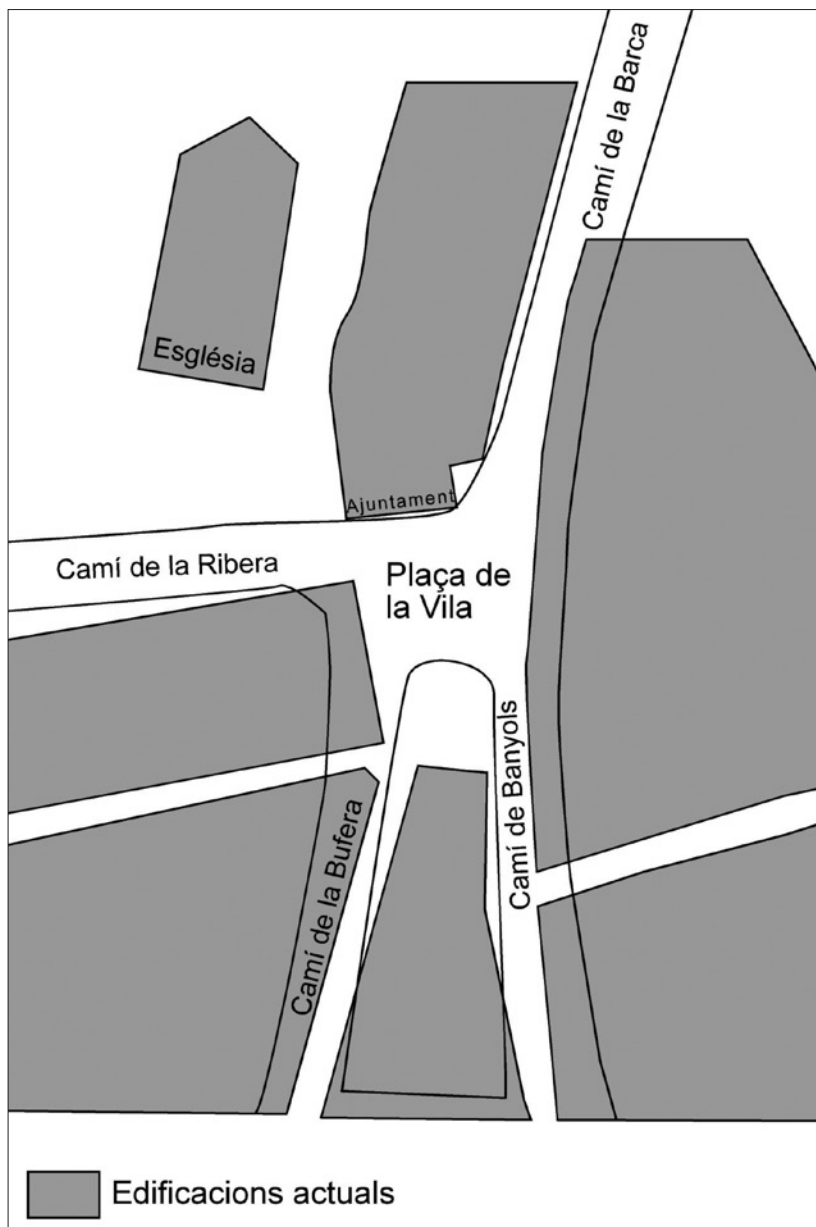
Sense cap dubte, la documentació referida a la *Carraria Bovatera* l'any 1280⁴⁷ marcaria una de les primeres activitats de les grans carrerades a la vila del Prat. Les carrerades dels segle XIII varen teixir el territori pratenc en un panorama únic front a les pastures de muntanya, sense cap dubte fou gràcies als bassals d'aigua dolça que els ramats es dirigien cap aquests paratges. Segurament es descarta la ramaderia en pletes tancades pel perill d'aïllar al bestiar en cas de riuades. Les carrerades eren propietat del ramat, va ser per això, i l'atorgació quasi humana del bestiar, que aquest podia circular per allà on volia i ningú podia negar-li el dret de pas.⁴⁸

⁴⁵ Jaume Codina. Op. cit. Volum I, 1987, p. 112.

⁴⁶ Ordenança del 14 de gener de 1258 a Barcelona, en aquest document concedeix als veïns de Sant Boi, Sant Joan Despí, Santa Maria de Cornellà, Sant Climent, Santa Maria de Sants, Esplugues, de Sant Just Desvern, Sant Feliu, Sant Vicenç dels Horts, Santa Creu d'Olorda, Molins de Rei, Santa Coloma, Viladecans, Gavà, Castelldefels i de tot el terme del castell d'Eramprunyà (ACA, *Cancilleria, Pergamins, Jaume I, Série general*, 1517).

⁴⁷ Miquel Vives: *L'evolució històrica de la xarxa viària entre el Llobregat i el Foix. Des de l'època romana fins al tercer decenni del segle xx*. Tesi de Llicenciatura. Universitat de Barcelona, 2007, pp. 406 i 420.

⁴⁸ L'Ajuntament del Prat de Llobregat no té registrada cap via pecuària, malgrat la Llei 3/1995 que obliga a l'administració a la classificació i fitar els camins ramaders; a l'igual que la majoria de les ciutats de l'àrea metropolitana.

Il·lustració 7: Croquis de la plaça de la Vila dins de la cruïlla de camins principals. A partir de la documentació publicada per Jaume Codina a *Història d'una plaça* (Amics del Prat, El Prat de Llobregat, 1989, p. 14).

La importància a finals del segle XIII,⁴⁹ pel que fa a la riquesa del territori del Prat, es deu principalment a la zona del Remolar. Les explotacions de les salines s'intensificaren fins a la meitat del segle XIV per la família Durfort.

⁴⁹ Durant el segle XIII i fins al segle XV, els pobladors de l'època baixmedieval aniran colonitzant els nous territoris impracticables fins aquestes dates amb una activitat ramadera i agrícola. Veure l'estudi global de Carme Batlle: *L'expansió baixmedieval: segles XIII-XV*. Edicions 62, Barcelona, 1998.

L'inici del Pas de la Barca fins a la independència parroquial

El Pas de la Barca i la xarxa de camins del segle XIV

En aquest segle XIV, el nucli poblacional més proper a la Ribera, ja que aquest sector es trobava format per un conjunt de masies disgregades, era la vila de Sant Boi. El Prat només era una formació de cases que pertanyien a Sant Boi, a l'Hospitalet i a molts propietaris de la ciutat de Barcelona. Les disposicions propietàries de l'actual terme municipal del Prat eren jurisdiccions laiques i eclesiàstiques, on aquestes últimes es trobaven en davallada per la pressió reial. A més, les pastures vinculades a la reialesa i els atorgaments reials a les noves partions guanyades per l'augment del Delta, varen ocasionar que la ramaderia pogués gaudir d'un terreny verge i fèrtil. Els pagesos podien ser aloers (amos de terra sense cap càrrega), emfiteutes (possessió condicionada de la propietat), masovers (terra arrendada) o jornalers (assalariats), però la gran majoria eren emfiteutes fins a l'època moderna, igual que a tota la comarca.

El 1301 es crea un pont de fusta a l'entrada de l'estuari del Llobregat, conegut com el pont de Sant Boi, a més d'existir la barca dels Banyols, dita del Prat, pel contacte entre el Delta i Barcelona. La documentació referent a la barca del pas del riu Llobregat,⁵⁰ diu que era de caire local, de gran importància pel transport de ramats de bous i ovelles que des de Barcelona

⁵⁰ Jaume Codina. Op. cit. 1966, p. 42.

entraren a pasturar al delta a través del camí ramader que era la carretera Bovatera, que al segle XVI fou el camí Valencià i posteriorment carretera de València. Normalment, el sistema per travessar el riu era el gual, que consisteix en aprofitar les parts més baixes i poc fondes per poder passar caminant, fins el 1327, quan es construeix la barcaassa del Prat.⁵¹

La barca del Prat, documentada com la barca dels Banyols, era utilitzada principalment pel pas de ramats de la zona deltaica a la ciutat de Barcelona a partir de la carretera Bovatera. Aquesta barca i la de Sant Boi eren propietat de Barcelona. Aquesta via es convertirà en l'anomenada carretera de València. Referent al nucli de la vila del Prat, que es dirigia cap al camí de la Barca, l'actual carrer Major, per la seva amplada, corresponia a l'antiga Riera Vella, que es va convertir en un camí beneficiant-se més del sòl dur i compacte, en contra dels terrenys fangosos.

El 24 de gener de 1312, Guillem Burguet de Sant Boi feia la venda de la collita dels propers cinc anys en la terra d'aquest municipi conegut com "*Lanera*" sota el domini de Guillema, esposa de Barceló Dusay, al seu sogre Bernat Rosell.⁵² La venda de terreny per part de propietaris d'altres poblacions a nouvinguts era un recurrent a la baixa edat mitjana, va ser per aquest motiu que la dessecació o lluita contra els clots d'aigua s'intensificà per donar pas a l'agricultura. D'aquí la importància d'una xarxa de camins principals que haurien d'estar sempre en funcionament, per això els propietaris del terrenys foren els que gestionaren i conservaren els camins.

L'any 1343, segons la documentació consultada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, en el *Llibre vermell*,⁵³ els habitants de l'Illa de Banyols tenen la barca de passatge que comunicava les ribes a l'alçada del mas Gual.⁵⁴ Els cognoms eren fruit de l'endogàmia dels habitants de la jurisdicció santboiana.⁵⁵ Això marcarà els contactes amb la jurisdicció de Sant Boi, ja que era l'únic mitjà de transport que podien tenir quan, com la majoria de vegades, es trobaven aïllats. Les explotacions, 26 ho fan en règim d'emfiteusi, que posseïen la terra però no la seva propietat, que era dels senyors dominicals. És a dir, que pagaven un cens anual, normalment

⁵¹ Per a més informació veure el llibre de Joan Lluís Ferret: *Les barques de passatge del Riu Llobregat al Prat, i la seva explotació (1327-1873)*. Ed. Joan Lluís Ferret, L'Hospitalet de Llobregat, 2007.

⁵² ACA, Diversos, Monistrol, Pergamins, núm. 0300.

⁵³ *Llibre Vermell*, vol. I, ff. 141-143.

⁵⁴ Jaume Codina. Op. cit. 2005, p. 16. AHCB, *Llibre Vermell*. Són els caps de casa: Arnau Ferrer, Guillem Godai, Arnau Seguí, Arnau Magraner, Pere Bonet, Barceló Busera, Pere Soler, Folquet Godai, Jaume Rella, Guillem Ferrer (filla de Jaume), Guillem Ferrer (fill de Bernat), Bernat Gassull, Antic Gassull, Guillem Magraner, Pere Rigau, Bonanat Viader, Arnau Busera, Arnau Vallès, Bernat Moragues, Jaume Moragues, Pere Duran, Guillem Llonell, Pere Ripoll, Pere de Font, Bernat Oliver, Guerau Bardina.

⁵⁵ Veure Jaume Codina: *Les generacions pratenques. 1538-1972*. Edicions Corona, El Prat de Llobregat, 1972.

Il·lustració 8: Sector actual del riu Llobregat on es localitzava el Pas de la Barca del Prat.

modest, però el no compliment podria comportar perdre la terra o el seu empresonament.

El delta era la gran reserva de ramats de llana i vacum que pasturaven abans d'anar a parar a l'escorxador de Barcelona. Lògicament, les rivalitats en concepció d'activitat entre els ramaders i els agricultors portarà problemes greus al poblament del delta. En aquestes terres predominaven les jonqueres, que eren aprofitades per a fer empall, és a dir, la barreja dels excrements del bestiar, que s'aprofitava com matèria orgànica als conreus.⁵⁶

El poder adquisitiu de la ciutat de Barcelona va fer a inicis del segle XIV una de les obres constructives més importants per als pobles deltaics, ens estem referim al pont de fusta sobre el Llobregat, per la dificultat de fer-lo de pedra, en substitució de la barca que prestava servei al segle XIII.⁵⁷ S'obria la ruta cap a Tarragona i València, ja que al camí dels comtes-reis del Casal de Barcelona, a partir de les Corts celebrades el 1283, es cregué convenient millorar els accessos cap al sud, administrat pel Consell de Cent.

A finals del segle XIV, la vinya conreada, lògicament, es situava a la muntanya, a la plana deltaica el problema principal continua essent les aigües estancades. L'estany del Remolar i el de l'Albufera contenen la majoria d'aigües que van desguassant quan arriba a la mar Mediterrània. Aquest paisatge que podria ser idíl·lic, no ho era tant pels que vivien i patien les malalties, però des d'una òptica de la capital barcelonina així es veia, ja que el mateix rei Joan I entre el 1388 i 1391 anava al delta a caçar.

Va ser el camí del Sabogal, el qual es dirigia cap als estanys de la Magarola i la Podrida (antic o primitiu estany de ca l'Arana), el que estava relacionat amb la pesca iniciada entorn al segle XIV. Toponímicament, rep el nom de la pesca de la saboga, peix que es pescava des de molt antic.

⁵⁶ Des de la capital els rajolers també utilitzaven els joncs com a desgreixants a l'elaboració de rajols.

⁵⁷ Jaume Codina. Op. cit. 1999, p. 26.

Els camins ramaders del segle xv

La intensificació de la ramaderia al segle xv i les relacions amb la ciutat de Barcelona varen fer que augmentessin els camins ramaders o carrerades. El capbreu⁵⁸ de les rendes de l'església de Santa Eulàlia de Provençana⁵⁹ datat entre els anys 1408-1411, inclou la complexitat de la partició de les terres d'aquesta zona. Pel que fa a la l'Illa de Banyols, era la zona més explotada amb terrenys cultivats fins a la platja i a tocar amb l'estany anomenat de l'Albufera, en contraposició amb el *Prat deçà l'aigua*, l'actual Zona Franca antiga Marina de l'Hospitalet, que no arribava a la mar.⁶⁰ La problemàtica de les riudes varen fossilitzar els camins de l'Illa de Banyols. Segons el Dr. Jaume Codina⁶¹ era al sector de Les Salzedes, que era el punt més alt de l'illa fluvial on hi ha el mas d'en Moragues, el mas Gual i els masos dels Godai, a l'actual nucli urbà del Prat.

La privatització de les àrees front a l'ocupació de terres de nova creació, era una patent en la primera meitat del segle xv. La terra de Cap del Riu,⁶² important per al trànsit marítim, no destinada a conreu però rica en vegetació i caça, va ser objecte de disputa. Per la inclinació mínima i dependent dels factors atmosfèrics o estacionals, des del segle xv i fins al segle xix, des de la Bunyola existia un camí per travessar el riu Llobregat, com a gual, en direcció al far del Llobregat o la torre del Cap del Riu.

L'altre capbreu parroquial de l'Hospitalet de 1409-1411 ja esmentava la construcció de barraques, i fa menció d'un lloc al peu del camí denominat *ad barrachas piscatorum* (a les barraques dels pescadors), habitat per una classe social de pescadors, pastors, talladors de les jonqueres de les marines i gent desestimada pels vilatans. Arran de l'aprofitament de les terres deltaïques en quant a la seva colonització, veurem com en zones més llunyanes dels estanys⁶³ i de la mar Mediterrània, tant pescadors com ramaders s'instal·len en zones més d'interior.⁶⁴ Principalment, els camins

⁵⁸ És un document on s'anotava en forma abreujada i en períodes cronològics els reconeixements fets pels emfiteutes als senyors directes, per tal de conservar memòria dels drets dominicals.

⁵⁹ Dipositat a l'AHPB.

⁶⁰ Jaume Codina. Op. cit. Volum I, 1987, p. 250.

⁶¹ Jaume Codina. Op. cit. 2005, p. 23.

⁶² Sector de l'antiga desembocadura del riu Llobregat, ocupada actualment per la zona portuària.

⁶³ Els estanys són garantia d'abastiment d'aigua però també eren focus d'insalubritat. És important remarcar que un dels motius principals és la pressió de pirates i el problema amb les inundacions i crescudes de la mar en una planúria suau.

⁶⁴ Pere Tobaruela; Jaume Sans. Op. cit. 2003, pp. 58-59.

d'accés a les zones marítimes pels aiguamolls de la Bunyola i l'Albufera, eren els passos o guals del camí del Cap del Riu i de l'estany del Remolar, aïllat del nucli urbà incipient.

El dia 27 de juliol de l'any 1418, Bernat Gual sol·licita la construcció d'una carnisseria al costat del seu mas Gual al terme de la Provençana.⁶⁵ El motiu principal d'aquesta iniciativa era que s'havien de desplaçar cap a les carnisseries de Sant Boi, una cinquantena de famílies serien els seus compradors. Es situà exactament a l'illa de Banyols (*dellà l'aigua*) a tocar del camí Ral, situada entre el camí de València i la carretera de la Bovatera per anar al Pas de la Barca. D'aquesta sol·licitud naixerà el nucli urbà del Prat, a la cruïlla de camins entre la unió dels riberencs i els de la Bunyola i l'Albufera.

En quant a l'esmentat veïnat de Sant Pau, els pagesos de la Ribera van prendre la iniciativa de la reconstrucció de l'ermita de Sant Pau, mitjançant una tala d'arbres entre tots, que recol·lectarà Bernat Gassull, a l'estiu de 1425. Amb quatre disconformitats: Pericó Llorenç, Salvador Llorenç, Francesc Vime i Salvador Poch-i-bo.⁶⁶ La reconstrucció es durà a terme amb la conformitat del nou rector. Gràcies a Laureà Pagarolas de l'AHPB, s'ha pogut traduir el text sobre la reparació de la capella de Sant Pau:

“Pere Pujada s'adreça als pròcers i habitants de la Beudada del Prat, parròquia de Sant Boi de Llobregat, diòcesi de Barcelona. Atès que per part d'alguns d'ells li havia estat exposat que dins la Beudada hi ha instituída una capella comuna sota invocació de Sant Pau, que per raó de la seva excessiva antiguitat és gairebé derruïda i la reparació de la qual tots o la major part d'ells havien projectat, i així per part d'ells li havia estat demanat que proveís la solució oportuna, per la present els concedeix potestat per establir una talla entre ells per a la reparació de la dita capella o, si fos necessari, per refer-la de nou.

I mana per la present al vicari perpetu de l'església parroquial de Sant Boi o al seu lloctinent que un diumenge o un dia festiu la major part del seus parroquians siguin congregats a la seva església o, si ho creu millor, els adverteixi i citi, tal com ell (Pere Pujada) per raó de la present els adverteix i cita a tots i cadascun d'ells. Aquells que a pagar la suma tallada per la raó predita fossin contraris o rebels, que

⁶⁵ La concessió era “ultra de Lupricato versus villam Sancti Baudilii de Lupricato a ponte, qui ibi supra dictum rivum est, sequendo dictum rivum usque ad mare, ex una parte; et ex alia parte, a dicto ponte sequendo lter Regium qua tenditur ad Castrum fidelium usque ad rechum de Sales, et inde sequendo dictum rechum ad stagnum de Remolar, et inde dictum stagnum sequendo usque ad mare” (Jaume Codina. Op. cit. Volum I, 1987, pp. 284-285).

⁶⁶ ADB, *Litterae Visoriae*, vol. II, any 1425.

aquesta suma a ells corresponent la paguin l'encarregat o els encarregats de recollir la talla, o amb ells sobre aquestes coses convinguin amigablement.

[El text segueix amb un seguit de clàusules complementàries]
Barcelona, a primer d'agost de 1425".

Com ja hem comentat, l'any 1423 es mencionava el veïnat de Sant Pau de la parròquia de Sant Boi;⁶⁷ i l'any 1427 es mencionava el lloc nombrat com Sant Pau de la parròquia de Sant Boi, prop de la Riera Vella i el paratge nombrat Ballester.⁶⁸ En aquesta mateixa data, *Carrera Bovatera* es trobà vers Sant Pau,⁶⁹ a ponent del Mas Ponç, al lloc dit Ballester o Riera Vella.

Les immenses possessions de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona eren presents a la Ribera, possiblement la capella passà a mans de l'Hospital. Les referències documentals parlen dels límits de l'Hospital de Santa Creu. Allevant limitava amb un camí públic, possiblement coincideix amb l'actual carretera del Prat a Sant Boi. A ponent amb Salvador Poch-i-bo, que es localitza entre el límit de Sant Boi i el Prat, actualment on es troba cal Joan del Carro. Al meridional amb Guillem Parellada i a tramuntana amb Na Llobeta i Pere Glaçat.⁷⁰

Per altra banda, el Delta del Llobregat va ser la gran reserva de ramats, sobretot per abastir la població de Barcelona, principalment ovelles, bous i vaques, que es dirigiran cap a l'escorxador utilitzant el Pas de la Barca. Des d'aquest indret es convertirà en la plaça de la Vila l'anomenat estany situat a la finca de Bernat Moragues, que pagava censos a Sant Pere de les Puelles. L'any 1476, l'estany s'estava dessecant i a finals del segle xv estava quasi dessecat. El mas de Bernat Moragues pel seu delicat poder adquisitiu, i els costos de mantenir una cruïlla de camins, no pagava els censos. Per aquest motiu l'any 1465 el monestir de Sant Pere de les Puelles, que era el propietari, ho denuncia a la cort del veguer de Barcelona. El procés fallava contra el pagès ja difunt, la propietat era subhastada el 1476 i adquirida per 10 lliures per un rajoler barceloní. La possessió de l'antic mas de Bernat Moragues a Les Salzedes pagava per tres peces de terra, un corral i un estany.

El mas Gual, que passarà a anomenar-se la finca de Barnola, pertanyia a l'Hospitalet o al terme de la Provençana, en canvi el mas Català on s'erigirà l'església parroquial del Prat i les seves dependències eren terme de la vila de Sant Boi. L'antiga carretera de la Bovatera, després anomenada dels

⁶⁷ AHPB, Jaime Isern: *Capbreu del benefici de St. Joan*, en l'església de Santa Eulàlia de Provençana, 1422-23.

⁶⁸ AHPB, Jaime Isern: *Capbreu de l'altar de St. Tomàs (Joan?) en Provensana*, 1422-29.

⁶⁹ AC, Caixa 184, Carpeta 406. Nota extreta de l'AHPB 18 i 37.

⁷⁰ AC, Caixa 184, Carpeta 406. Nota extreta de l'APSB 29.

Banyols i més tard de la Barca, va ser l'antiga Riera Vella o braç del riu, que dividia a llevant el terme de la Provençana i a ponent la vila de Sant Boi. La carretera passava des del que era l'actual carrer Major, per la Plaça, carrer Jaume Casanovas i la carretera de l'Aviació. La formació de la vila es deu al curs de la riera Vella ja que va teixint una petita illa entre el camí de l'Albufera i el camí de Banyols, és a dir, que el terreny que es va aprofitant serà útil per a disposar del terreny necessari per als habitatges.

Lògicament la plaça es situava a la cruïlla de camins més importants del territori pratenc, nascuda a partir de l'asseccament d'un estany. Les primeres edificacions de caire agrícola intentaran abastir i donar resposta a la demanda de la gent. La importància del Prat radicava en què era un municipi aïllat, i presentava una barrera natural amb la capital de Barcelona, el riu Llobregat. El riu com espai delimitador, entre el Prat front Cornellà i l'Hospitalet.

La legislació reial intensificada a mitjans del segle xv per a l'aprofitament i possessió de les noves terres que s'anaren dessecant provocà l'augment de la ramaderia, ja que molts pagesos es trobaven cultivant el territori sense cap càrrega fiscal. Com a exemples, a partir de 1424 Lleonard Antich, propietari del lloc anomenat *Prat* a la devesa de Bellví, tenia la facultat de poder sancionar els ramaders i els pagesos.⁷¹ Aquest terreny es situava actualment al barri de la Torrassa de l'Hospitalet i Sants. Els enfrontaments al delta del Llobregat entre ramaders i agrícoles s'intensificaren, per aquest motiu les legislacions eren una constant sempre a favor dels ramats, per ser una activitat en augment econòmic.

Els riberencs, tant vinculats amb el nou nucli urbà del Prat per la facilitat d'anar a partir del camí de la Barca, poc a poc s'anaren desvinculant de les terres santboianes per crear una unitat territorial i geogràfica. Els habitants del Prat de Sant Boi amb l'ermita de Sant Pau, poden escoltar missa els diumenges i festes, però si el riu no ho vol per bateig o enterrament han d'anar a Sant Boi. Els de l'Illa de Banyols més reivindicatius manifesten la seva unitat geogràfica, malgrat que el riu l'havien deixat a la riba dreta. Tenien l'ermita de Bellvitge que era sufragària de la de Santa Eulàlia de Provençana. El trasllat de l'església a l'Hospitalet Centre, en principi, va afavorir els illencs però aquests demanaven la seva independència.⁷² Entre 1449-1450 es començava a obrar la nova església, el 1475 amb aprovació de les ordinacions parroquials locals, *el Prat dellà* (ja no va apareixent tant l'Illa de Banyols a la documentació) s'adherien amb reserves.

Per la inseguretat dels camins a causa de les guerres de remences i la

⁷¹ Jaume Codina. Op. cit. Volum I, 1987, p. 280.

⁷² Sobre la història del terme de l'Hospitalet veure Joan Casas: *L'Hospitalet: un passeig per la història*. Patronat Municipal de Comunicació, l'Hospitalet de Llobregat, 1988.

guerra contra el rei Joan II, que afectaren les parròquies de la comarca del Baix Llobregat, no hi ha registres de visites pastorals entre 1447-1484, i desconeixem els camins que utilitzaren per anar des de Sant Boi a l'ermita de Sant Pau, però amb tota probabilitat podien fer-lo travessant la Marina de Sant Boi. No serà fins a la Sentència Arbitral de Guadalupe l'any 1486 que es reprendran les visites pastorals, que eren d'un gran valor històric per estudiar les situacions de les parròquies.

Al llarg del segle xv el mas Gual i el mas Català es trobaven enfront l'un de l'altre però amb el riu entremig. El 1490 al mas Català, situat al Prat de Sant Boi,⁷³ a llevant es trobava la Carrera Bovatera o Riera Vella que dividia els termes de Sant Boi i l'Hospitalet, a migdia la Riera Vella, a ponent Jaume Alegret i a tramuntana Bonanat Vallès. Ens trobem amb un panorama nou, que anà canviant el territori pels desitjos d'un riu, amb una gran força embranzidora que es permet canviar les possessions al seu gust.

Les tanques contra la ramaderia barcelonina

El 4 d'octubre de 1472, Joan II d'Aragó (o Joan el Gran)⁷⁴ realitzava una concessió a totes les parròquies foranes de Barcelona, que eximia de tota mena de censos, pensions de censals i violaris pendants els habitants de la capital rebels al rei, pels danys de la guerra i fidelitat⁷⁵ (referent a la guerra civil catalana de 1462-1472). Per aquest motiu, molts pagesos i propietaris del delta del Llobregat en veuriem reforçada la seva economia, i podien protegir les seves parcel·les front a les riuades i la ramaderia.

Els closos del camp del delta tenien una funció defensiva contra els ramats que venien a pasturar al Delta. Els ramats barcelonins s'estenien

⁷³ Sobre la història pel volt de 1490 a Sant Boi hi ha la següent publicació: *Jaume Codina: Els santboians de 1490. Com es vivia fa 500 anys a la vila de Sant Boi de Llobregat*. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1990.

⁷⁴ Estudiad exhaustivament a la vila de Sant Boi sobre les guerres de Joan II: Carles Martí: "Les guerres de Joan II a la vila de Sant Boi" a *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat i "Amics del Prat", El Prat, 1985, pp. 495-496.

⁷⁵ ACA, registre 3458, f. 192. "... humilment suplican los vehins e habitants en les parròquies foranes de la ciutat de Barcelona, ço és, la vila de Sant Boy, Sent Vicens, Molín de Reig, Sent Feliu, Sant Joan del Pi, Sent Just, Splugues, Cornellà, Spitalet, Sent Berthomeu del[s] Sants e Sarrià, que attesos los dans e dampnatges e pèrdues que fetes e reeludes han, axí en general com en particular, per causa e ocasió de la guerra, per la qual són destroyts e acabats e sotsmesis, en tanta necessitat que no tenen forma de alimentar-se ni de sostenir-se ni encara de conrear ni fer les coses necessàries per a lur vida..."

des del Besòs fins a la muntanya de Montjuïc, i tot el delta del Llobregat, on hi havia una pugna entre els pagesos de la Marina amb els ramaders barcelonins; poc a poc s'aniria aconseguint tancar camps per privilegis reials.⁷⁶ Segons Jaume Codina,⁷⁷ molts camps eren coneguts com “les Tanques Godaies”, “Les Tanquetes”; el 1474 el mas de Jaume Godai quedava abandonat, possiblement per la postguerra immediata. El mas Godai, l'any 1476 es llogava a Marc Ferrer per quatre anys per part del propietari Miquel Coll, mercader de Barcelona. El Dr. Jaume Codina⁷⁸ ens ho explica de la següent manera: “*Aniran a mitges en cens, llavor i segar; la batuda, a càrrec del masover. Si fa llegum, a mitges. El masover haurà de dur 50 somades entre llenya i palles a cal mercader, a Barcelona, el qual només pagarà la meitat del pontatge. L'amo deixa una atzembla per les feines del mas*”. Les conseqüències de la guerra serien patents en els masos que canviaren de mans. Els nous propietaris van realitzar obres de condicionament, principalment el seu tancament per a la seva protecció.

La toponímia sobre les tanques ens senyala la preparació d'un terreny per al conreu. Era el moment més important de la defensa de l'agricultura, quan les lluites entre conreu i ramats s'intensificaren. Les carreteres ramaderes s'incrementaren des del cap del Riu i l'estany del Port, quan els ramats barcelonins propers a Montjuïc utilitzaven les zones verges del Delta més pròximes a la desembocadura.⁷⁹

Les masies del segle XVI i els camins interrelacionats

Els diversos estudis històrics realitzats sobre les masies pratenques (veure bibliografia: N. Carbonell *et alii*, 1988; I. Fabró i M. Gómez, 1989; G. Giménez *et alii*, 2003 i 2004) i l'aprovació l'any 2004 del *Pla Especial i Catàleg*

⁷⁶ Josep Fernández: “Aprofitaments comunals, prats i pastures al delta del Llobregat (segles XIV-XV). Conflictes per a la utilització de l' espai a la baixa edat mitjana”, a *Acta historica et archaeologica Mediaevalia*, 10, Barcelona, 1989, pp. 189-220.

⁷⁷ Jaume Codina: *A Sant Boi de Llobregat (segles XIV-XVII)*. Viena Edicions, Barcelona, 1999, p. 188.

⁷⁸ Jaume Codina. Op. cit. 1999, p. 237.

⁷⁹ A finals del segle XV, la ramaderia era ben present a l'estany del Port i del llac del cap del Riu, és per això que la petita indústria dels amaradors de lli i cànem entraren en conflicte (Josep Maria Palet. Op. cit. 1997, p. 150). La rompuda dels terrenys destinats a les pastures al sector de Bellvitge dins de les possessions de Santa Eulàlia de Provençana són presents en els capbreus dels segles XV, XVI i XVII en les feixes en conreu “...in loco vocato lo prat sub iter et sub capellam bte. marie de bellvige alodie vocatur las fexas” (Josep Maria Palet. Op. cit. 1997, p. 151). La utilització de la pedra de Montjuïc en el segle XV serà una constant en les feixes de Bellvitge, en contraposició al Prat, que per la dificultat del seu transport a la dreta del Llobregat no serà fins al segle XVI quan s'inicià l'aprofitament d'aquesta matèria primera.

per a la protecció d'elements d'interès del patrimoni-arquitectònic i ambiental del municipi del Prat de Llobregat han implicat una nova concepció social i identificativa d'un model de ciutat davant l'arquitectura tradicional i popular. La preocupació per establir un model territorial sostenible amb la defensa del patrimoni⁸⁰ ha permès el reconeixement de la pèrdua d'importants masies o cases rurals i dels seus elements més singulars.

L'estudi de les masies del Prat, al llarg de la seva història, planteja la necessitat de garantir la seva conservació davant el present i futur creixement i dinamisme econòmic. Cal Monjo, al límit amb el terme de Sant Boi, és la masia més antiga que encara persisteix, datada dels segles XV-XVI. Només can Peixo Vell, construïda al segle XVI, ca l'Alaio, cal Catxucà, cal Joan de l'Ixo, cal Joanet del Peixo, cal Xic d'en Donyana i l'Hostal de la Rosa situades a la Ribera serien construïdes al llarg del segle XVIII, malgrat que avui es troben enderrocades.⁸¹

Durant la primera meitat del segle XVI, el conjunt del delta del Llobregat estava interrelacionat amb la ciutat de Barcelona, sobretot el *Prat deçà*.⁸² Arran dels problemes per l'escassetat de blat i palles, el Consell de Cent aprovava unes ordinacions l'any 1530. Per proximitat a la ciutat, s'intentarà tornar a dessecar l'estany del Port al peu de Montjuïc, però el *Prat deçà* presentava un gran problema, "*lo qual és de las moltes aygües que naturalment abunden en ell, que antigament la major part de dit prat se nomenave lacuna, lo qual nom se troba en moltes cartes antigues, y en moltes parts de dit prat cavant tres ho quatre palms se troba aygua viva*".⁸³

La desembocadura del riu Llobregat, amb braços fluvials, estava formada per petites illes amb una gran quantitat de vegetació,⁸⁴ aquesta era un paratge idíl·lic per als corsaris a partir de la segona meitat del segle XVI. Aquest indret d'entrada i sortida a la ciutat de Barcelona, es trobava desprotegit fins el 1556, quan es construeix la torre de cap del Riu. Tot el Garraf i el delta del Llobregat es trobaven oblidats per les fortificacions, va ser per aquest motiu que els masovers més poderosos econòmicament fortificaren

⁸⁰ Referent al patrimoni contemporani, a l'any 1992 va haver-hi una nova proposta per a la seva protecció mitjançant la següent publicació: Esther Barón; Enriqueta de Fez: *Descobrir el Prat de Llobregat. Patrimoni contemporani*. Mancomunitat de municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, Barcelona, 1992.

⁸¹ Jordi Ramos: "L'estat de la qüestió de les masies al Prat. Una proposta de preservació i difusió" a *v Jornades d'Estudi del Patrimoni del Baix Llobregat*, Sant Andreu de la Barca, 2008.

⁸² Jaume Codina: *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida del segle XVI al XX*. Editorial Ariel, Esplugues de Llobregat, 1971.

⁸³ Jaume Codina. Op. cit. Volum I, 1987, p. 532.

⁸⁴ Jaume Codina: *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a l'Hospitalet pre-industrial*. Volum II, Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat- Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987, p. 18.

les masies amb una torre adossada, com era el cas de Castelldefels, Gavà i Viladecans. El Prat era una altra qüestió, fora de les fortificacions del segle XVI, les masies més poderoses es situaren a l'actual nucli urbà, les que encara restaven prop de la platja es trobaven indefenses i subjectes a la voluntat dels pirates o corsaris.

Les pastures del delta del Llobregat i en menor quantitat el delta del Besòs, eren un conflicte permanent pels pagesos i els ramaders de la ciutat de Barcelona, en el cas baixllobregatí, des de Montjuïc les pastures s'aprofitaren del territori consolidat. Arran d'aquesta problemàtica, encara el rei Felip II confirmà els privilegis de la ciutat de Barcelona sense càrrega fiscal i per disposar del bestiar de qualsevol classe.

Parròquia de Sant Pere i Sant Pau i l'aportació dels propietaris barcelonins

L'any 1544, sota el papat de Pau III (1534-1559), es concedí l'erecció de la nova parròquia Sant Pere i Sant Pau per a un conjunt d'unes 40 cases, ja que les parròquies de Sant Boi de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat i Santa Coloma de Cervelló estaven massa lluny per complir amb els preceptes de la religió catòlica. El problema inicial radicava en el mal estat dels camins per anar a altres esglésies. Com que per les avingudes del riu Llobregat quedaven incomunicats, no podien anar a rebre els sagraments i en quant als morts, no podien donar-lis sepultura. Es va nomenar mossèn Pere Pellicer, de la diòcesi de l'Urgell, una vegada erigit el nou edifici calia proveir-lo de pila baptismal, sagrari, capelles, campanes i cementiri. Tot i la butlla papal de l'any 1544, l'església no s'erigí fins els anys 1556 i 1580, ja que existeixen reclamacions fetes el 1554 per part de Sant Boi, Santa Coloma i l'Hospitalet, que s'oposaven a la construcció del nou temple,⁸⁵ per la pèrdua que comportava fiscalment la independència del Prat.

La Ribera del Prat anà avançant, per la mà d'obra dels gascons i les rompudes de terra nova; la primera carreta surt documentada l'any 1547,⁸⁶ que a partir d'aquests moments revolucionà les plantacions del Delta, on començaren

⁸⁵ AHPB, *Testimonio del proceso eclesiástico para la erección de la parroquia de San Pedro y San Pablo del Prat*. Notari Juan Lunes, comentat per Jaume Codina, *Prat*, núm. 98, 29 de maig de 1954. Joan Lunes actuà per autoritat reial i apostòlica com a notari públic de Barcelona.

⁸⁶ Jaume Codina: *A Sant Boi de Llobregat (segles XIV-XVII)*. Viena Edicions, Barcelona, 1999, p. 295.

a aparèixer les vendes en els mercats barcelonins. L'any 1548 els grans propietaris eren Antoni Raurich, la vídua Esquerrer i el barceloní Joan Amell, que sobrepassen el centenar de quarteres de blat. L'any 1556 els propietaris Joan Amell i Bartomeu Esquerrer per poder accedir al nou temple van cedir el terreny del carrer de la Ribera. També era el camí Vell dels Banyols o de la Barca (actual carrer Ferran Puig) i el camí de l'Albufera (carrer Jaume Casanovas) que es dirigien a l'església, al cementiri, a l'hostal i a la carnisseria. Des de l'actual plaça de la Vila, autèntica cruïlla de camins, igual que la majoria dels pobles deltaics, s'encarriava cap a la Ribera, a la Barca, a Banyols o l'Albufera.

Durant l'erecció de la parròquia les cases més properes a Sant Boi distaven un quart de llegua, i per anar a Sant Boi s'havia d'agafar el camí que vorejava el riu; era per aquest motiu que la intenció de construcció de l'església s'havia de realitzar en un lloc alt on no hi arribés el riu. Lògicament, el revolt deixat per la Riera Seca amb l'acumulació d'argiles era el terreny principal per a la seva construcció. Ben curioses eren les declaracions dels habitants deltaics per la construcció de l'església. Com el cas de Jaume Pujol, pagès de Gavà, que ja havia transportat el cadàver de la dona de Jaume Termes a Sant Boi, i allà havia escoltat que els gavanecs que venien de Barcelona a vegades s'estimaven millor anar al pont de la vila de Martorell.

Durant l'erecció de la parròquia, els caps de casa de les masies de la nova parròquia del Prat, del Prat de Sant Boi, eren: Antoni Colom, Anton Golçalbo, Perot Morera, Pere Torres, Jaume Magraner, La Vídua Vallès, Jaume Godai, Jaume Termes, Pere Castell, Pere Jordà, Gabriel Martí, Jaume Sunyol, Jaume Codina, Salvador Panyella, Sebastià Blasco, Bartomeu Esquerrer, Pere Puig de la Mata, Joan Carmesí, Antic Roure, Antic Vallès, Pere Vidal, Joan Martorell, Joan Nadal, Joan Torrella, Francesc Tries, Marquès d'Aguilar.⁸⁷ A la meitat del segle XVI, el Prat naixia com una nova societat local de pagesos terratinents. Com ja hem comentat, Joan Amell fa la donació del terreny per a l'església, rectoria i cementiri, i Galceran Salbà fa la comunitat el 9 d'agost de 1556 a casa seva reunint-se per dictaminar els passos a seguir.

Per altre cantó, va ser a la segona meitat del segle XVI quan augmentaren els atacs dels corsaris a la costa deltaica. Durant l'any 1558 es va produir l'assalt de la Ciutadella de Menorca, això va contribuir a la instal·lació de 250 soldats a Sant Boi. Malgrat aquest esdeveniment, el 1561 va haver-hi un altre atac al Prat de Llobregat, "*Dilluns 29 de maig: en la matinada donaren la proa en terra una*

⁸⁷ ACA, Barcelona, Fogatges, 2598. Principalment són propietaris locals pratencs, però gradualment la terra passà a mans de la burgesia barcelonina, en un procés d'expansió de compra de terres de la periurbana, aprofitant la debilitat econòmica pagesa.

galera y quatre fustes de moros al Prat de alla al riu Llobregat y saquejaren algunas casas y sen portaren treize personas en quey havia alguns minyons de molta poca edat, e pochi dies abans les matexes eren exits a Calafell prop de Vilanova".⁸⁸ L'aïllament dels habitants de l'Albufera i la Bunyola comportava l'intent de crear una xarxa estable fins al nucli urbà, però les diverses riuades provocaren una continua lluita per mantenir els camins, com el camí de València i el camí de la Bunyola.

Amb tot això, la reialesa barcelonina, l'any 1561, demanava la fortificació de la costa a prop de la ciutat de Barcelona. D'això, es va treure de profit per a la primera torre de defensa que es va realitzar al Prat, malgrat que avui dia pertany a la ciutat de Barcelona, que es troba enclavada al Port de Barcelona: "*A 19 dió principio la Ciudad de Barcelona a la Torre del Rio Llobregat, por donde entra al mar, a que llamamos Cabo del Rio, para estorvar el desembarco a los moros; y pusieron los Concellers este dia la primera piedra*".⁸⁹ Així, a partir de mitjans del segle XVI, s'iniciava la fortificació de moltes masies de la costa del Baix Llobregat.

⁸⁸ *Dietari de l'Antic Consell Barceloní, 1534-1562*, Barcelona, 1895, p. 315. Citat per Jaume Codina. Op. cit. 1999.

⁸⁹ Narcís Feliu de la Peña: *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la nación catalana*. Barcelona, 1709, p. 204.

Camins de l'època moderna al segle XIX

Xarxa viària del segle XVI

Al segle XVI per l'augment de carregaments d'or i plata del continent americà, es va intensificar un fenomen a diverses àrees periurbanes, principalment a les grans ciutats europees. Pel cas de Barcelona i de la seva àrea d'influència, es tractà de la pèrdua de la propietat emfitèutica que conreaven els pagesos, tot coincidint amb l'allau migratori occità. El procés anomenat *etapa fosca* o *hora fosca* pel Dr. Jaume Codina durarà fins al segle XVII. Tot aquest enrenou s'agreuja encara més quan entraren en joc els préstecs d'una incipient burgesia a la capital del país. Eren molts ciutadans barcelonins els que deixaren diners als pagesos deltaics, i aquests, per les dificultats agrícoles del terreny, poc aprofitable i com conseqüència de les riuades, en no poder complir les condicions del préstec, molts serien embargats. Aquest motiu farà proliferar l'aparició de nous propietaris, principalment de la ciutat de Barcelona, trencant la dinàmica agrícola de moltes famílies de la vall baixa del Llobregat.

Aquesta època també va ser el període del bandolerisme català, per la qual cosa molts pagesos cuidaren els camins contra els saquejadors. El coneixement de les masies i dels seus accessos més immediats va fer teixir un sentiment de cooperació davant un enemic comú. Però va ser durant aquest temps que es varen construir els terraplens per la defensa comunal contra les riuades, sistema que ha perdurat fins als nostres dies. La cooperació i unió davant les adversitats per la força del riu va fer augmentar la intensitat d'independència d'una comunitat diferent a les viles properes.

Els camins i passos per accedir a l'altra banda del riu depenien dels diversos agents atmosfèrics i de la força del riu Llobregat. L'any 1540, els camins

procedents de l'interior del Delta amb la connexió amb el camí de la Barca del Prat, que travessava el riu i anava a Barcelona,⁹⁰ eren contínua disputa principalment per als comerciants que no podien travessar-lo. El propietari, anomenat Salbà, en una reunió realitzada el 9 d'agost de 1556 va ser clar en les seves postures d'intentar establir un nucli important entorn a l'actual plaça de la Vila: “*E no res menys, atenent que lo dit lloch aont és comensada a edificar és prop del camí real y de dita carniceria, per lo que molta gent servirà a Déu y se esmanarà de moltes culpas [...]*”. La presència de la barca per creuar el riu depenia de moltes variables, però la destrossa d'aquest mitjà feia trontollar l'economia insuficient de la comunitat. L'any 1545,⁹¹ la barca no es trobava, per aquest motiu diferents pratencs van decidir, ja l'any 1561, construir-ne una de nova, que posteriorment passà a mans de Mateu Parellada i després a la família Bas.⁹²

Depenent del riu i dels possibles guals en aquestes dates, la barca es situaria entre l'actual pont de l'autovia de Castelldefels i l'avinguda Anselm Clavé, amb la intenció d'escurçar esforços i no desplaçar-se a l'alçada de can Parellada a la Ribera. Però aquesta podria variar fins a un total d'un kilòmetre la seva ubicació per les avingudes del riu.

A diferència dels guals i les barques del sector de la Ribera, a la zona del cap del Riu, a la desembocadura del riu Llobregat, hi havia la torre de defensa edificada l'any 1566 coneguda com a *Torre del Riu Llobregat*. Aquesta construcció militar de caire defensiu presentava un pou i una capella a més d'una barca per travessar el riu. La intenció d'aquesta barca, per als passatgers o militars, era endinsar-se a la zona costera del Prat per a la seva defensa o aprofitament cinegètic del delta.

El creixement dels nuclis poblacionals i els camins d'accés a ells s'intensificaren al llarg de la segona meitat del segle XVII. Com a exemple, hi havia el nucli d'habitatges o habitacles que limitaven amb els termes de Viladecans i Sant Boi de Llobregat, a tocar l'estany del Remolar. Coneixem aquest conjunt d'edificacions, que no s'han conservat, gràcies a la denúncia realitzada per Joan Soler acusant Joan Canyelles.⁹³ D'això es deriva la importància del nucli entorn de l'estany del Remolar i de la seva vinculació a la xarxa viària del terme de Viladecans.

La utilització de la zona boscosa de la costa augmentà a partir de la dessecació de molts aiguamolls a l'Albufera, al sector ocupat actualment

⁹⁰ Jaume Codina. Op. cit. 2005, p. 48.

⁹¹ En aquest any, 1545, els prohoms del Prat redactaven una sentència contra Ludovico Tusell sobre la barca del Llobregat (ACA, Reial Patrimoni, BGC, *Processos*, 1545, núm. 1, X).

⁹² Jaume Codina. Op. cit. 1966, p. 90.

⁹³ ACA, Reial Patrimoni, BGC, *Processos*, 1567, núm. 1, Q. Les activitats cinegètiques d'aprofitament de la pesca li valgueren a N. Soler una denúncia l'any 1569 (ACA, Reial Patrimoni, BGC, 1569, núm. 1, J).

Il·lustració 9: El terraplè construït a inicis del segle XV encara perdura fins a l'actualitat. Per a l'observació de la riba esquerra es va crear un camí al damunt, paral·lel al camí del Sorral.

per l'aeroport. El camí de València procedent de Viladecans va permetre l'explotació del front marítim i dels seus recursos. Com a curiositat, coneixem l'any 1573 la notícia sobre el lloguer que concedeix Antic Femades, pagès del Prat, al rajoler de Barcelona Joan Bru. En aquest contracte de tres anys a la finca situada a tocar al mar, es prohibeix l'explotació dels arbres de la pineda existents. Com a clausura proposava: *“l'arrendatari no podrà tocar o tallar dels pins si no és com a bon boscatser”*.⁹⁴

El camí de València era considerat com un camí d'època medieval que ha perdurat i que va comportar una gran importància durant l'època moderna. A *grosso modo* el camí, des de Barcelona, travessava el Delta fins al massís del Garraf. Aquest no responia a cap línia de costa d'època romana sinó que era part d'un camí, quasi natural, que resseguia les dunes d'una antiga platja medieval.⁹⁵ El camí de València des del terme de Viladecans es podria dirigir a la masia de cal Monés, i des d'aquí agafar el camí de la Bufera fins arribar a la plaça, per encaminar-se després pel camí de la

⁹⁴ Andrés Valverde: “Evolución histórica, origen y significación de la pineda litoral del delta del Llobregat. I (siglos XVI-XIX)” a *Spartina. Butlletí naturalista del delta del Llobregat*, núm. 3, Ajuntament del Prat, El Prat de Llobregat, 1998, p. 70.

⁹⁵ Aquesta mala interpretació realitzada pel geògraf J. Rebagliato (“El Baix Llobregat” a Ll. Solé (dir.), *Geografia de Catalunya*. Vol. III. Aedos, Barcelona, 1968, pp. 449-496) és una constant en les darreres publicacions, ja que va estipular que el camí antic de València era el límit amb el litoral deltaic durant l'època romana.

Bovatera o Bunyola per dirigir-se al camí de la Barca. Lògicament, la força del riu Llobregat va fer que es construís la barca, ja que el riu va ser una de les barreres infranquejables en diverses ocasions. Però gràcies als guals, on l'aigua estava més baixa, es podia travessar i així eludir els costos i el temps per creuar pel Pas de la barca.

Les curiositats d'un Delta en auge es reflecteixen en la documentació històrica. El 3 de novembre de 1590, el propietari del mas Famades del Prat de Llobregat, Jaume Famades i la seva muller, ven a Pere Famades de Santa Maria de Cornellà un violari de 2 vides, una d'elles ajustada a la de la infanta Isabel Clara Eugènia d'Àustria (1566-1633), filla de Felip II, i l'altra a la del propi comprador, Pere Famades de Cornellà de Llobregat.⁹⁶ Lògicament, era un violari molt estrany, essent una concessió d'una forma de crèdit a llarg termini, concretament a dues vides. La intenció era fugir de les restriccions eclesiàstiques que censuraven la usura. Avui dia, aquestes possessions del mas Famades les trobem a la part de la Marina de l'Hospitalet.

La vila del Prat al segle XVIII dins de l'eix principal

La vida en ple delta s'intensificà quan les condicions eren favorables, com quan el riu Llobregat permetia anys bons de collites o quan els propietaris no exercien els alts impostos per mantenir una terra dependent de la naturalesa. Les dificultats de viure a la Ribera eren patents a partir de la documentació sobre els plets, però s'empitjorà encara més quan entraren en conflicte pagesos i ramaders.

El 1610, el consell de Sant Boi nomenava 24 persones per denunciar els robatoris al camp,⁹⁷ i més endavant ja a l'estiu, els consellers presenten unes queixes contra els ramaders de la ciutat de Barcelona. Aquestes venen presentades perquè el bestiar de pastura causa perjudicis a la resclosa (terraplens) de Sant Boi i declaren que el bestiar sempre havia pasturat sota el camí Ral (poc després començarà a dir-se carretera de València) que va

⁹⁶ AH BC, núm. Registre 18325, Perg.5 GF. Tipus de documental censal de mort essent notari Jaume Bas, notari reial i públic de Barcelona. Un censal mort s'aplicava sobre l'ús d'un bé immoble a canvi del pagament d'una quantitat anual fixa, incloent-hi els hereus de qui prenia el censal.

⁹⁷ Jaume Codina. Op. cit. 1999, p. 390.

Il·lustració 10: Sector actual de l'antic Camp de Sant Pau a l'est de la masia de cal Joan del Carro.

del Prat a Castelldefels. Això ens marcava els problemes entre agricultors i ramaders a l'època.

En tot aquest caire d'enfrontament, en 1615 es realitzà un arrendament del mas Cortales amb 20-25 mujades, i del Camp de Sant Pau amb 25 mujades i la Vinyassa amb 6 mujades, tot al terme del Prat.⁹⁸ És interessant observar les notícies sobre Sant Pau, que per primera vegada es feia referència al *clos*, que era conreat per P. Boquet l'any 1626.⁹⁹ El *clos* cal entendre'l com la tanca feta amb pedres o amb troncs que serveix per delimitar el Camp de Sant Pau, principalment per evitar que hi entri el bestiar dels ramaders de Barcelona. També l'any 1628 es documentà el clos de Sant Pau, on hi havia terres de l'església parroquial del Prat. Seran les construccions d'aquests closos el que tallaren camins naturals o ramaders. Així doncs, la propietat agrícola front a la ramadera va escurçar la lliure circulació del bestiar, i els camins cada cop tindrien més revolts i major distància.

El 1631 hi hagué una cessió de Jaume Amell (o Jaume Llobregat Amell) al rector i obrers del Camp de la Raconada, amb l'ermita de Sant Pau i terres contigües (l'lit antic del Llobregat), d'una mujada.¹⁰⁰ El 30 de maig de 1631 Jaume Amell va donar a la parròquia un terreny colindant amb el que ocupen l'església, el cementiri, la casa i l'hort. Veurem com a partir d'ara, els camins es vertebraran a partir de l'església del nucli urbà, deixant de banda el sector de la Ribera, que gradualment abandonaria els camins a

⁹⁸ AC, Caixa 184, Carpeta 406. Nota extreta de l'AHPB 321.

⁹⁹ AC, Caixa 184, Carpeta 406. Nota extreta del Liber, 30.

¹⁰⁰ AC, Caixa 184. Nota extreta de l'APEP, 32-5.

Sant Boi des del veïnat de Sant Pau. Amb tot això, les relacions amb la vila de Sant Boi aniran decreixent.

A començament del segle XVII, a la carretera de la Bunyola, a tocar de la plaça de la Vila, s'erigia una creu, que va ser modificada segons les èpoques, de fusta, de ferro o de pedra. Durant la construcció de la carretera de la Bunyola la creu quedà al mig de la calçada, així que va ser desplaçada a la veïna plaça de l'Església.¹⁰¹

L'any 1615, pel pànic de l'església parroquial davant el riu Llobregat, es compraren nou mujades de terra a tocar del curs fluvial amb la pretensió de fer desviar el curs. A uns 144 metres de l'església hi havia un extens sorral, per aquest motiu es va decidir el desviament del riu entre els anys 1622 i 1626 mitjançant un gran terraplè, que va ser propietat parroquial fins a la desamortització de Godoy el 1803. Durant aquest temps i salvant casos puntuals, el riu va agafar una nova direcció. Des de la plaça de la Vila fins al Sorral del Mosso hi havia un kilòmetre i mig, però amb el desviament a l'altra banda del Camp de l'Església, quedava el Pas de la barca a un kilòmetre. Tota una obra d'enginyeria que va fer canviar el curs d'un riu pel benefici de la comunitat que havia patit els greus impactes d'una economia d'autosuficiència.

Cal no obviar tampoc el fet que el Prat era un territori amb una important presència de l'església, pel que fa a les seves possessions. Però, no només de l'església pratenca sinó d'altres comunitats, principalment de la ciutat de Barcelona. Les Carmelites Descalces de Barcelona eren propietàries d'una gran finca al Prat, coneguda com a Torre Tarragó. La comunitat religiosa manifestà la seva denúncia contra Francesc Serra, per l'aprofitament dels seus recursos. En aquest intent de sanció es comentà el següent:¹⁰²

“No obstant lo Rnt. Pare prior y convent de Carmelitas descalsos de la present Ciutat de Brna. Estiga en quieta y pacifica possessio de una Torre, dita de Tarrago, situada en la parroquia de Sant Pere y Sant Pau del Prat territori de Brna., abtotas lasterras y honors dedita Torra, y en particular deun prat salinar moltgran, abdos stanys, y una pineda, tot depertinencias de aquella, no ha dubtat Fransesch Serra, pages dedita parroquia, gendre quefou detal Goday, y vuy endie es masover dela casa y heretat dedit Goday, entrarsen pedita pineda; tallant, y assocant molts pinsdeaquella y portanssen, y ferssen portar dits pins, y amanassant, y comminant palesament bastonejar, y maltractar aqualsevol religios de dita religio y convent qui en assoli fasse obstacle, y impediment, y havent dit prior fet tallar ungran pi per obs

¹⁰¹ La primera menció documental de la plaça es troba l'any 1613 (Jaume Codina. Op. cit. 1989, p. 18). Entorn el 1617 s'inicia la construcció dels terraplens de defensa de la vila contra les riudes.

¹⁰² Andrés Valverde. Op. cit., 1998, p. 70.

jí servej dedita Torra, après de haversen portat per ordedit prior las brancas, nodubtà violentment dit Serra portasen la soca, jí tronch dedit pí, usurpant, y furtant defet jí de sapropia autariat part dedita pineda, jí pins de aquella, sens que hage volgut abstenirsen perbe quen ha estat advertit perpart dedit prior, jí no anyadint mal amals, obturato lorde, jí menjyspreant la justicia temporal sens temor de la divina, quant li deján que nouses, feu las preditas amanassas, [...]”.

Les vendes a la primera meitat del segle XVII augmentaren per part de propietaris forans al delta del Llobregat. Com a exemple, l'any 1630 el canonge de Santa Anna de Barcelona, Antoni Arrufat, i en nom dels marmessors de Valentí Bernant Serra, va fer l'atorgament al pagès del Prat Francesc Serra, de l'establiment emfitèutic d'una peça de terra a l'Illa de Banyols. Les condicions eren una entrada d'un parell de capons, un cens anual de 5 lliures i la reserva dels drets de domini directe de l'Hospital de Sant Boi de Llobregat.¹⁰³

Cal esmentar que el Prat va posseir consell i ordinacions municipals independents des del 1689.¹⁰⁴ Majoritàriament, aquest consell estava format per barcelonins, on anteriorment, ja l'any 1636 havien redactat unes ordinacions. Era sobretot degut a l'aïllament del nucli urbà pratenc i la quantitat de problemes, que va ressorgir un caire d'independència del poder barceloní. Les donacions per part dels dirigents de la ciutat de Barcelona i de la reialesa eren minses per a una població en auge. Aquest mateix any, 1689, el rei Carles II atorgava el “*privilegi concedit als habitants de la parròquia de Sant Pere i Sant Pau del Prat per al bon govern en l'any 1689*”. Per aquest motiu i com a causa directa, es va crear el primer consell pratenc amb competències independents, presidit per un batlle, dos jurats i disset caps de família.

Hem indicat que un altre element important era l'aprofitament dels recursos del front marítim. Coneixem la documentació aportada per Andrés Valverde¹⁰⁵ extreta de l'arxiu Jaume Codina del *Noticiari de Viladecans* de l'any 1693, on manifestà:

“La partida més amunt és sota lo camí de València immediatament, y la altra partida a la pineda contra mar. Den del camí de València a mar y aurà més de tres quarts de hora de camí. Està en dupta ahont n-i ha de millor, ab suposició que per tot n-i ha de molt dolenta, y la de la pineda és més aigualexós y costaria més de fer

¹⁰³ AH BC, núm. Registre 18120, Perg. 42. Francesc Josep Fontana, notari reial i públic de Barcelona.

¹⁰⁴ Jaume Codina (Op. cit. Volum II, 1987, p. 448) manifestà: “És el cas d'El Prat, amb un veritable cop d'Estat municipal el 1687-1689 que aparta i elimina la ingerència dels propietaris forasters en la direcció dels afers locals”.

¹⁰⁵ Andrés Valverde. Op. cit., 1998, p. 68-69.

*conduir síquias, però dihuen és més herbosa. De vegades en lo ivern s-i ambassa la
aigua per no tirar los estanys a mar, de manera que tenen molt treball de salvar lo
bestiar s-i enserta. Per ço se auria de vèurer si abaix és capàs de habitació. Diuen
y ha uns alts ho turons ahont se pot retirar lo bestiar, però és molt desert y ha perill
dels corsaris de Mar, encara que al Prat no se experimenta dany”.*

Al sector de l'Albufera, a la partida del Prat anomenada Camps Rodons documentada els anys 1696 i posteriorment el 1845,¹⁰⁶ esmentava que hi havia un total de 34 persones propietàries de l'anomenat *les Artigues dels Camps Rodons*. Aquest terreny es trobava ubicat entre Sant Boi i el Prat, i la seva riquesa radicava en el conreu del vi. Segurament, el territori de l'Albufera va estar relacionat amb la rompuda de les terres del Delta, on estava aixecada la masia coneguda com Camps Rodons, desapareguda l'any 1965 per l'ampliació de l'aeroport.

No s'ha localitzat documentació durant la primera meitat del segle XVII, relativa a la venda de terres a barcelonins, i com a conseqüència directa els embargaments minvaren. D'una forma més directa, els pagesos es venien les diverses terres entre ells, i moltes relacions contractuals no ens han arribat, perquè segurament els tractes eren de paraula, a l'igual del que passa a la Provençana. No serà fins a finals d'aquest segle quan els burgesos i la noblesa barcelonina arribaran al seu moment culminant. Fet que provocà quasi la pèrdua de la propietat local, en paraules del Dr. Jaume Codina “...el punt més baix de la nostra *Decadència*”.¹⁰⁷

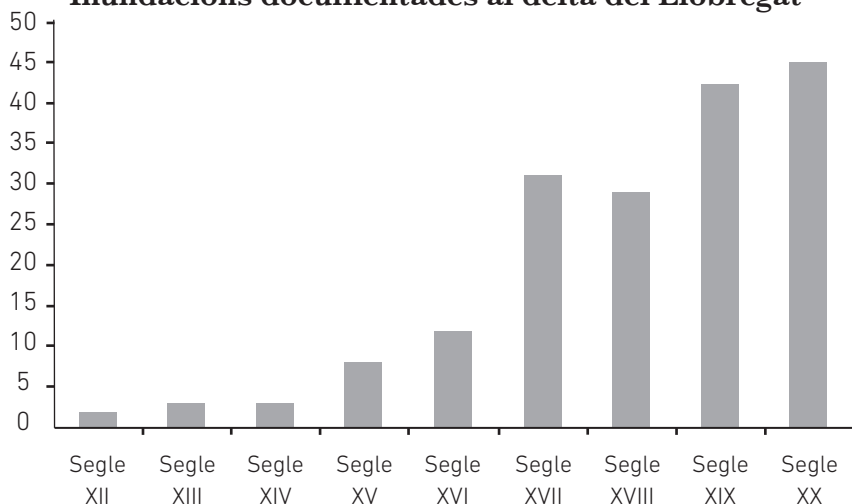
Paral·lelament a tots els processos històrics, les inundacions del delta del Llobregat augmentaren al segle XVII, fenomen que va provocar l'estabilització del territori fins al mar (de l'Albufera i la Bunyola), però les riuades continuaren. A partir de les dades del llibre del Dr. Jaume Codina de l'any 1994,¹⁰⁸ s'ha realitzat el següent gràfic mostrant les inundacions del delta del Llobregat al llarg dels segles.

¹⁰⁶ Miquel Vives. Op. cit. 2007, p. 276.

¹⁰⁷ Jaume Codina. Op. cit. Volum I, 1987, p. 395.

¹⁰⁸ Jaume Codina: *Inundacions al Delta del Llobregat*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1994.

Inundacions documentades al delta del Llobregat

Poblament durant el segle XVIII

Els nous propietaris de la Ribera, principalment barcelonins, varen modificar tot el panorama masover d'aquesta zona, és a dir, amb les noves particions i vendes van provocar el canvi de l'estructura agrària del Prat. Un bon exemple és la documentació existent de la torre de Josep Juncar a Taulet, que pertany al terme i parròquia de Sant Pere i Sant Pau, entre els anys 1703-1732, on els tributs eren pagats a l'Hospital de la Santa Creu:

*"...Item se carregan al dit Dn. Joseph noranta lliuras per lo lloguer de uns [...] anys de las terras del clos de la casa que tenia llogadas a Joseph Sanfeliu al de 1589 lo any".*¹⁰⁹

Al segle XVIII l'actual plaça de la Vila estava composta per l'església i el cementiri, la barraca com a hostal i la caseta de la carnisseria al costat de l'antic mas Gual. Totes aquestes construccions es contraposaven amb el mal estat dels camins pantanosos que s'enfilaven cap a la planúria.¹¹⁰ El Dr. Jaume Codina¹¹¹ documentà el topònim de camí ral a la plaça de la Vila, identificat com el camí de la Ribera que es dirigia cap a Sant Boi.

¹⁰⁹ BC, Fons Hospital Santa Creu. Documents 1703-1732. Documents relatius a la torre de Josep Juncar a Taulet (terme i parròquia de Sant Pere i Sant Pau del Prat) [3 doc. 10 f].

¹¹⁰ Cal mencionar que l'any 1702 s'inaugura una nova barca, amb una llargària de vuitanta pams per trenta d'ample, amb la remuntada des de la desembocadura des de Barcelona cap al Pas de la barca.

¹¹¹ Jaume Codina. Op. cit. 1989, p. 14.

Per a l'ampliació dels serveis d'una comunitat que s'anà transformant, el 1704 l'església de Sant Pere i Sant Pau va cedir una porció de terra per ampliar l'hostal. Aquest continuaria les seves activitats fins el 1830; el terreny cedit entrarà en conflicte amb el consistori. Per aquesta nova urbanització de l'espai, la plaça quedà closa amb l'edificació de cases amb horts que encara restaven a la banda de ponent.

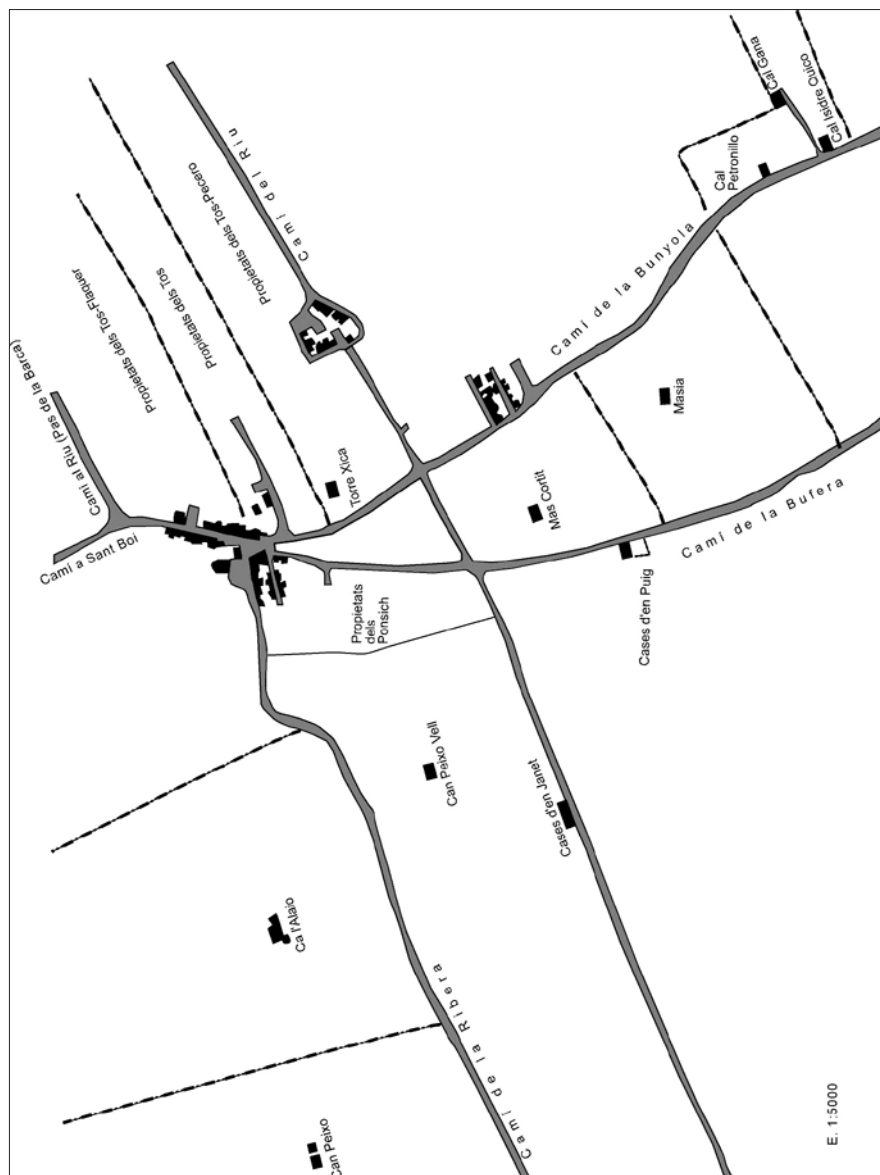
Durant el període cronològic entre els anys 1720 i 1740, s'inicià l'edificació de les cases al voltant de la Plaça i al carrer Major.¹¹² Cal esmentar que entorn el 1725, es demanava permís per a la construcció d'un hostal nou a la Plaça que servís de botiga i fleca, projectat i dissenyat a tocar el cementiri i el clos de la parròquia, on actualment hi ha la casa de la Vila. La petició era ben explícita: "*establiment atorgat pel Reial Patrimoni concedir 24 pams de terreny ample del camí ral que va de la barca a l'església, i de llarg que conté el clos del rector, que confronta amb el dit camí ral.*"¹¹³ *I així mateix 30 pams de terreny fondo o tou a la plaça de dit lloc a la part que de migdia confronta amb el cementiri*". L'hostal de la barraca quedava petit i deficient davant l'augment de la població, però encara restava.

Com ja hem comentat anteriorment, a la part nord es situava l'esmentada barraca que feia d'hostal, i que posteriorment s'edificaria en obra. Al costat d'aquesta, existien una o més barraques ocupades per jornalers. A llevant, vora la carnisseria s'alçava el 1723 la d'un particular, Baldiri Sigalés; i al seu costat una *domuncula* o caseta de jornalers. Les barraques del Prat per als jornalers varen provocar una nova concepció per a la xarxa de camins. Les noves creacions d'habitatges en terrenys inhòspits intensificaren els camins de servei cap les noves edificacions, alguns creats pel consistori i altres autoconstruïts per les necessitats urgents.

Endinsant-nos encara més en el nucli del Prat, hem de comentar la important construcció d'un nou clos (anomenat del Rector) per part del rector mossèn Pau Mateu, aquest natural de Sant Boi, l'any 1728 al camí de la Riera Vella. L'edificació del clos del Rector va provocar l'escanyament del camí de la Barca abans d'entrar a la plaça, un problema o costum dins de la dinàmica dels camins abans de transformar-se en carrers. La preocupació per donar servei als jornalers va fer créixer la preocupació per garantir els camins al nucli urbà. Principalment, el camí de la Ribera, el camí de la Bufera, el camí de la Bunyola i el camí de la Barca. S'intensificà l'acolliment de les diferents persones a l'hostal, situat al nord de la plaça. Aquest tenia l'obligació de tenir llits per a les exigències dels passatgers, ja que comptava amb el camí de València o la mala anomenada carretera Reial; havia de garantir tant els que venien a fer

¹¹² Jaume Codina: *Com neix un poble. El Prat 1718-1807*. Setmanari Prat, El Prat de Llobregat, 1969.

¹¹³ ACA, Reial Patrimoni, Processos.

Il·lustració 11: Plànol del nucli urbà del Prat a mitjans segle XVIII i inicis del segle XIX. Documentació planimètrica a partir dels estudis realitzats per al Pla Especial i Catàleg per a la protecció d'elements d'interès del patrimoni-arquitectònic i ambiental del municipi del Prat de Llobregat.

comerç¹¹⁴ com pels que podien venir a caçar al Delta. Però, l'hostal no garantia l'acolliment dels passatgers sinó que funcionava com taverna o botiga, deixant els serveis de passatges establerts en les obligacions dels hostals de l'època.

Les riuades segons les estacions de l'any augmentaren, però el clos de l'església, entorn de mitjans del segle XVIII, ja preservava de les avingudes del riu les dues mujades on hi havia l'església, la rectoria, el cementiri, l'hort i la placeta davant del temple. Però va ser el 1740 quan el mossèn Pau Mateu dona importància al Prat per crear el carrer Major, aprofitant el camí o carretera de la Barca. La manera de construcció, igual que la majoria de carrers durant el segle XVIII, consisteix en l'apilament del terra o argiles al costat del clos per assentar el terreny per a l'edificació de les cases, amb la intenció que la façana donés a la carretera o carrer.¹¹⁵

En moments inestables per les riuades i els moviments de propietats, es va configurar un ambient diferent al nucli urbà amb el creixement important de la xarxa viària dels territoris destinats a la nova urbanització. Va ser el cas de la finca mas Amigó, que el 1751 canvià de propietat, passant l'adquisició a Josep Barnola, comerciant de Barcelona, per 21.000 lliures, que va anar construint casetes.¹¹⁶ Les casetes presentaven una mida de 3,97 per 4,12 metres cada una; aquestes van ser ofertes a la classe jornalera. El 1785 sumaven 24 casetes.

El 1760, es documenta la primera botiga a la plaça de la Vila destinada als serveis farmacèutics; desconeixem el seu lloc exacte, però un segle més tard s'ubicaria a la casa del núm. 14. Això implica que els camins a la botiga rebran gran importància i sobretot a partir d'ara el nucli aglutinador per excel·lència esdevindria la plaça de la Vila.¹¹⁷

Deixant enrere el nucli urbà, a la zona del Remolar, aquest territori entrà en un retrocés del seu cultiu. L'esforç agrícola per dessecar aquesta àrea no prosperà, ja que per l'augment del cordó litoral i la falta de desguàs va proliferar el ressorgiment de les aigües.¹¹⁸ Però les possessions de la baronia i el poc interès per explotar un territori ampli i costós desvirtuaren aquest paratge. Era només a la part de Gavà i Viladecans que resultà més proliferant

¹¹⁴ El comerç estava destinat a propietaris mitjans i grans, la majoria de pagesos tenien una alimentació de consum limitada a les seves necessitats. Per ampliar informació sobre l'alimentació veure l'article del Dr. Jaume Codina: "El gra de la sitja. L'autoconsum alimentari pagès al delta del Llobregat" a *Primer Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó*. Edat mitjana, Lleida, 1995, vol. 2, pp. 35-51.

¹¹⁵ Jaume Codina. Op. cit., 1989, p. 31.

¹¹⁶ Sobre aquestes dates augmentà la població i com a conseqüència directa també canvià el model de vida al Prat. Jaume Codina: *El gir de 1750. Origen i creixement de la població*. Pagès editors, Lleida, 1998.

¹¹⁷ Abans d'arribar a la meitat del segle XVIII, es construeix el pou comú, al costat de l'hostal, on serà l'hostaler el que cuidarà el pou. Aquesta aigua serà no potable però la gent igualment la beurà.

¹¹⁸ Jaume Codina: *Proletariat rural al Delta del Llobregat al segle XVIII*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1969, p. 21.

el seu gaudiment com a hàbitat, a la part pratenca no deixà de ser reducte de ramaders i pescadors, oblidant-se així l'origen de *Llanera* del segle x.

Generalment, el Prat del segle XVIII era un cúmul de barraques i masies disperses per l'ampli Delta, cosa motivada per la inseguretat arran de les riuades, l'expansió demogràfica i sobretot pels recursos econòmics mínims que varen fer proliferar diverses barraques dependents de l'activitat econòmica. El Dr. Jaume Codina va estudiar i classificar les barraques existents al terme municipal,¹¹⁹ aquesta diferenciació seria la següent: les barraques de la pagesia eren d'una gran importància, ja que les masies albergaven quasi tota l'explotació agrícola; les més nombroses serien les dels jornalers, principalment, ja que corresponen a l'embrió del poble pratenc; per altre cantó, tindrien les barraques instal·lades al cap de Riu formades per pescadors; les barraques dels soldats del cordó sanitari instal·lats fins a l'aparició dels carrabiners; i les barraques públiques o comercials, com l'hostal del Prat, que arribà fins el 1730, l'hostalet del cap del Riu, i la barraca-taverna de finals del segle XVIII.

Va ser durant aquest segle XVIII quan s'inicià l'escolarització de la població.¹²⁰ Aquest fet tan important va provocar canvis en la futura xarxa viària del terme. En el seu inici, per la idiosincràsia cultural dels pagesos pratencs no es donava importància a l'aprenentatge escolar, a més de l'increment de les dificultats per accedir-hi, els camins plens d'aigua i argila present eren un impediment. El primer mestre que arribà al Prat va ser el 1724, i com a dada curiosa fins l'any 1830 l'ensenyament seria en català, en contra del castellà. Com passà en la majoria dels pobles el mestratge combinà l'activitat docent amb el secretariat del consell municipal, per pal·liar el dèficit econòmic de la professió. Per la importància de mà d'obra a les tasques agrícoles, només eren els més petits els que podien gaudir de l'aprenentatge a les escoles. Com tots els fenòmens nous, en aquest cas l'escolarització provocà un augment dels camins o carrers per al servei educatiu, és a dir, que els progressos d'una societat, lògicament, varen fer augmentar la xarxa viària.

La importància del transport radicà en la capacitat de posseir carruatges i animals de tir. A finals del segle XVIII, encara perdurà el servei de bagatges (impost o preu pel transport) amb un caire forçós. Aquest es referia a la petició del rei de portar els carros per les exigències de la situació en la qual vivia el país. Per tot això, durant la Guerra del Francès el sistema perdurà i seran els generals els que demanaven els carros per a les necessitats militars. Principalment, els camins eren transitats durant el dia, ja que poder veure les diferents masies i

¹¹⁹ Jaume Codina. Op. cit. 1969, pp. 47-48.

¹²⁰ Margarida Gómez: *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1990, p. 37.

l'orientació de les muntanyes com Sant Ramon i Sant Pere Màrtir era un referent per a la direcció proposada. El problema important era el transitar pels vials durant la nit, ja que esdevindria un bon perill passar per ells.

S'ha proposat aclarir que encara a finals del segle XVIII, molts pratencs visqueren a masies disgregades i barraques dins de l'ampli terme municipal. Amb l'augment de terrenys on s'instal·laren barraques sense el consentiment dels propietaris, cada cop els diversos arrendataris forans del Prat intentaren resguardar les seves pertinences. Va ser el cas el 1741 de l'Hospital de la Santa Creu. Aquest tenia la possessió dels terrenys a la *Torra de Cornellà*, *Grans Grossers*, *Torra de Esplugas*, *Torra de Badalona* i *Torra del Prat*.¹²¹ Més endavant, l'Hospital posseïa 56 mujades i 2 quinquennis al Prat; però encara tenia diferents possessions a Esplugues, Cornellà, Martorell, Badalona, Terrassa, Sitges, Pla de Barcelona, Hort del carrer de las Cabras i al Bosch de Betlem.¹²² El 1744 al Prat, per part de les terres que tenien l'Hospital de la Santa Creu, es conreava *blat*, *ordi*, *fabas*, *fabolins*, *sivada*, *mastall*, *baletgs*, *pisana* i *vessas*.¹²³

L'Hospital de la Santa Creu, arran de la inundació del seu territori, va al·legar que era propietària del llit antic del riu entre els anys 1761-1769.¹²⁴ Les possessions barcelonines intensificaren el seu control de matèries primeres sobre les produccions a terreny pratenc. L'Hospital recomptava el gra recollit a la propietat de la Santa Creu al terme municipal del Prat de Llobregat entre els anys 1766-1768.¹²⁵ La importància radica en la preocupació per les collites, però no pel manteniment dels camins per accedir a les seves propietats.

En quant a la població, el 1778 el Prat tenia entorn dels mil habitants, 80 masies i 20 cases.¹²⁶ Ja a finals del segle XVIII, es varen crear dos minúsculs ravals, el de Dalt i el de Baix. Per aquest factor i a partir d'ara, el Prat no serà de propietat de masovers sinó de propietaris que augmentaren les seves pertinences. Malgrat l'increment econòmic dels propietaris, la xarxa viària era molt precària i insuficient per establir un comerç intens

¹²¹ BC AH 314. S. XVI-XIX. *Heretats diverses*. Document: "Nota dels Grans han entrat al present Hospital per lo espectant, a, ell del resultat de las Torras, que posseheix en la Cullita de 1741".

¹²² BC AH 314. S. XVI-XIX. *Heretats diverses*. Document s.d.: "Nota de las heredas y casas propias del Hospital General".

¹²³ BC AH 314. S. XVI-XIX. *Heretats diverses*. Any 1744.

¹²⁴ AHSCP, *Causas i plets judicials*. Vol. I. Inv. 7. "Causas judiciales", carpeta 8/5. Anys 1761-1769. A partir de la documentació generada per l'Hospital entre els anys 1593-1771, els administradors de la Santa Creu varen denunciar a la vídua Maria Sabater i Móra i el seu fill Domingo Sabater sobre les possessions a Ribera.

¹²⁵ BC AH Capsa 22, núm. 10471, "Nota del gra se és cullit en la heretat que poseheix lo sant Hospital, y antes de Grahells y Pascis [?], en lo terma del Prat", [c. 1768].

¹²⁶ Entorn d'aquest any, el sistema de correus postals funcionà amb bastant garantia. Interessant l'estudi realitzat sobre les direccions arreu de l'Estat espanyol de Bernardo Espinalt: *Dirección general de cartas, en forma de diccionario, para escribir a todas las ciudades, villas.. de toda España, Islas adyacentes, y sus Indias orientales y occidentales, incluso el reyno de Portugal...* En la oficina de Pantaleon Aznar, Madrid, 1775.

Il·lustració 12: Camí de Ca l'Inglada, a la cruïlla amb el camí de cal Pelut per a enllaçar amb Sant Boi de Llobregat.

que no fos amb les poblacions veïnes. Això es trobà constatat en l'aïllament davant les importants rutes de comerç entre València, Aragó i França.¹²⁷

La defensa del Prat davant les riuades va fer que augmentessin els terraplens, construïts pels mateixos habitants. Per constatar aquest panorama a finals del segle XVIII coneixem l'existència d'un document que ens relataria la defensa davant d'una forta inundació:

“Barcelona 29 Enero 1794. Pablo Alayo, Miguel Xirinachs, Pablo Campmany y Miguel Portillo labradores de la Patria de San Pedro y San Pablo del Prat de este obispado y concepto y Dueños que se hallan son junto con otros labradores de la misma Patria de diferentes casas sitas en la calle Mayor de la misma con la mas atenta veneracion exponen a V. que las impetuosas avenidas del Rio les causan notables estragos cada dia mayor en tanto que en el dia 22 del Mes de Dbre anterior fue tan crecida y redundante la agua que saliendo el Rio de Madre entro por otra calle con tanta fuerza que de sus resultas reformó una grande balsa de mas de 16 palmos de largo de forma que despues fue preciso trabajar por el espacio de 6 dias pasacar la agua y dexarle cegado con tierra y piedras como en el dia se halla, se lo que facilitante pueden mandar que se le informe por el Ayuntamiento de la citada Parroquia [...] pues segun el estado actual de las tierras y camino Rº inmediato a V Pueblo, siempre que salgo dicho rio de Madre, es indispensable extender sus aguas

¹²⁷ AHCB, Consellers, C-XIV, 38. “Relación individual de caminos Generales y principales que se dirigen desde esta ciudad de Barcelona a los Reynos de Valencia, Aragon y Francia (...) para el beneficio del tráfico y comercio interior”. Barcelona, març de 1779.

*por día calle y casas referidas con inminente peligro de su subida a causa de la gran corriente que ofrece la misma calle: Lo que puede remediar se construyendo una pared de cal y canto a la orilla de la carretera y sin percipio de ella, en tierras de Ponsich, con sus correspondientes estrivos, desde la pared de las tierras contiguas de Barnola, hasta unos doce canas de largo camino arriba, y formar en su intermedio una rampa en dicho camino de unos cinco palmos de elevacion, y con declive suave para su asenso y desenso: Y ultimamente abrir una corredora, desde dicha nueva pared a orilla del río, por entre las tierras de de Barnola, Ponsich y de la obra de la Iglesia, todo a costas de los vecinos de la calle de dicho Pueblo, y demas interesados que se reconozcan percibir beneficio de dicha obra. Es quanto lo obre el particular podemos informar sobre lo que se servirá J.S. resolver lo mas acertado. Barcelona septiembre 1794”.*¹²⁸

D'altra banda, als terrenys de l'Albufera a tocar amb el terme de Viladecans, durant el segle XVIII, les masies varen anar desapareixent poc a poc a l'indret conegut com l'Àfrica. A conseqüència de les febres, i que molts veïns malaltejaven en aquesta àrea entre el Prat, Sant Boi i Viladecans, rebia aquest qualificatiu¹²⁹. El camí que encara ha quedat fossilitzat dins del Parc Agrari del Baix Llobregat d'aquesta època, està identificat com el camí de Ca l'Inglada. Aquest provenia del terme de Viladecans i de les anomenades basses de Can Dimoni i es dirigia a la Ribera (aquest camí pertany a Sant Boi i separa el terme a l'alçada de cal Felip de Coracero). És per això, que es tractava d'un camí d'importància per accedir a les marines de Viladecans i Gavà des de la masia de Cal Rovira, però va ser desvirtuat per la construcció de l'autovia de Castelldefels i la construcció del polígon industrial Mas Blau.

*La utilització de la xarxa viària durant la Guerra del Francès*¹³⁰

La vila del Prat emplaçada entorn del mas Gual, que era el centre administratiu i polític, es situava al voltant de diferents cases i al costat de l'església. Aquesta estava consagrada a Sant Pere i Sant Pau, on l'any 1802

¹²⁸ A l'Arxiu Parroquial Sant Pere i Sant Pau del Prat existeix la documentació relativa a Riu i Terraplens. Dipositat a l'AMEP.

¹²⁹ Pere Tobaruela; Jaume Sans. Op. cit. 2003, p. 49.

¹³⁰ Jordi Ramos: "Reaccions i defensa de la vila del Prat durant la Guerra del Francès (1808-1814)" a *Jornades d'Estudi: La Guerra del Francès als territoris de parla catalana (1808-1814)*, El Bruc, 2008.

estaven registrats 135 caps de família, que residien a 71 cases i 61 barraques. Durant la Guerra del Francès (1808-1814), l'església, des de l'abril al juliol de 1810, va ser ocupada per la cavalleria espanyola i l'any 1813 ho serà per un batalló d'infanteria francesa. El seu poder econòmic es basava en el control organitzador de la totalitat del seu territori mitjançant les recaptacions econòmiques dels nuclis poblacionals disgregats o ravals i les masies disperses.¹³¹ Un terreny que anà modificant-se per les avingudes del riu va configurar el seu creixement poblacional arran del capritx del Llobregat.

L'anàlisi i l'aproximació històrica de la defensa del Prat davant la dominació napoleònica ens marcava un paratge desolador davant les fortificacions de la ciutat de Barcelona. Durant la major part de la guerra els pobles de la dreta del Llobregat es veieren lliures de francesos. Però l'aïllament dins de la xarxa viària principal provocà una inexistència de fortificacions importants, on la línia del Llobregat constituí una frontera infranquejable i escenari d'incursions i batalles importants. Els guerrillers i *embrolles*¹³² combatien els francesos però també feren tremolar els pratencs i habitants dels pobles deltaics, amb les seves amenaces i saquejos. Les reaccions de l'església davant la defensa de les seves propietats juntament amb l'organització del tram urbanístic i l'agrupació de casetes i masies permeteren garantir la defensa d'un territori disgregat.

El 12 de febrer de l'any 1808, les tropes franceses entraren a la ciutat de Barcelona amb la mentalitat popular que anaven a Gibraltar. Davant el pànic als militars napoleònics, els governadors i els generals espanyols demanaven tranquil·litat. Els francesos van controlar les fortaleses de Barcelona, i després els pobles més propers, primerament l'Hospitalet, Cornellà, Sant Joan Despí i Sant Feliu de Llobregat, per part de la cavalleria francesa. Seguidament, van apoderar-se de totes les palles per a la cavalleria, primer a Sant Boi i després al Prat, Viladecans i Gavà.

No tan sols al Prat patien les adversitats, sinó que també altres pobles deltaics es van aprofitar dels seus recursos naturals i agrícoles. Durant la totalitat de la guerra, el Prat va ser concretament la població que més va patir els costos, ja que va fornir de farratge (palla i herba) l'exèrcit de la línia del Llobregat, i especialment les tropes de Josep Manso.

El 10 de maig de 1808 amb motiu de l'allotjament de la incrementada tropa de cavalleria francesa varen ser allotjats en cases de pobres veïns; per això es sol·licitava auxili o obligació per donar servei "*con camas compuestas y ropa*

¹³¹ Les cases i masies del Prat estaven distribuïdes en cinc demarcacions: la Ribera, la Bunyola, el Raval de Dalt, el Raval de Baix i l'Albufera.

¹³² Els *embrolles* o *ambrolles* eren els homes que actuaven fora de tota llei i es trobaven perseguits pels dos bàndols.

*correspondiente, esto es, seis camas con colchón y almohada, y seis sin colchón, pero todas con lo demás correspondiente a cama compuesta, que entre todas son doce camas. El Pueblo del Prat no sufre alojamientos, y de este modo estarían dichas tropas con mayor comodidad”.*¹³³

Les penúries econòmiques de l'exèrcit espanyol implicaven les obligacions dels pagesos pratencs, com mostra el 18 d'agost de 1808 quan es manifestà que “... es preciso que por el pronto, y hasta que se arregle el método de contribuciones en masa, en que se desvela esta misma Junta Suprema; contribuyan la propiedad y la industria para la subsistencia de tan generosos defensores ...”.¹³⁴ Les contínues exigències econòmiques i de recursos al Prat van fer que les correspondències al batlle pratenc continuessin, com el 26 d'agost, on des de Sant Boi es demanava la següent petició:

*“Conviene al servicio del Rey y a la utilidad de los mismos propietarios del Prat que manyana a las cinco de la manyana se hallen en la Riera de San Clemente a la inmediación de la casa de Molins todos los caballos, yeguas, mulas y machos con sillas de montar todos los que las tuviesen y con dos quarteras de cevada cada uno con objeto de salvarlos del enemigo y disponerse a que sirvan para su defensa (...) a los pueblos de Villa de Cans, Gavá, San Clemente, Castelldefels y Sant Boi para que acudan con sus carros al Prat y carguen igualmente de trigo que será a cargo de los propietarios el pagarles la conducción, bien entendido que las casas más inmediatas al Río deben ser evacuadas por los mismos del Prat, y los otros con preferencia a las más distantes, se destinaran algunas partidas de tropa que protejan esta operación”.*¹³⁵

El 26 de febrer de 1813 es comunicà al Prat, en relació a la barca existent per al creuament del riu, que “sin pérdida de instantes dispusiese que la barca puesta en el lugar del Prat fuera destruída, y como posteriormente ha sabido que se habían construido tres barcas más en el término de Cornellà, Sant Boi, dispondran V. S. que se quiten dos de ellas inmediatamente y se separen de modo que no puedan servir para vadear el río, dejando únicamente la mas pequeña de las tres para la utilidad del cultivo de aquellas tierras”.¹³⁶

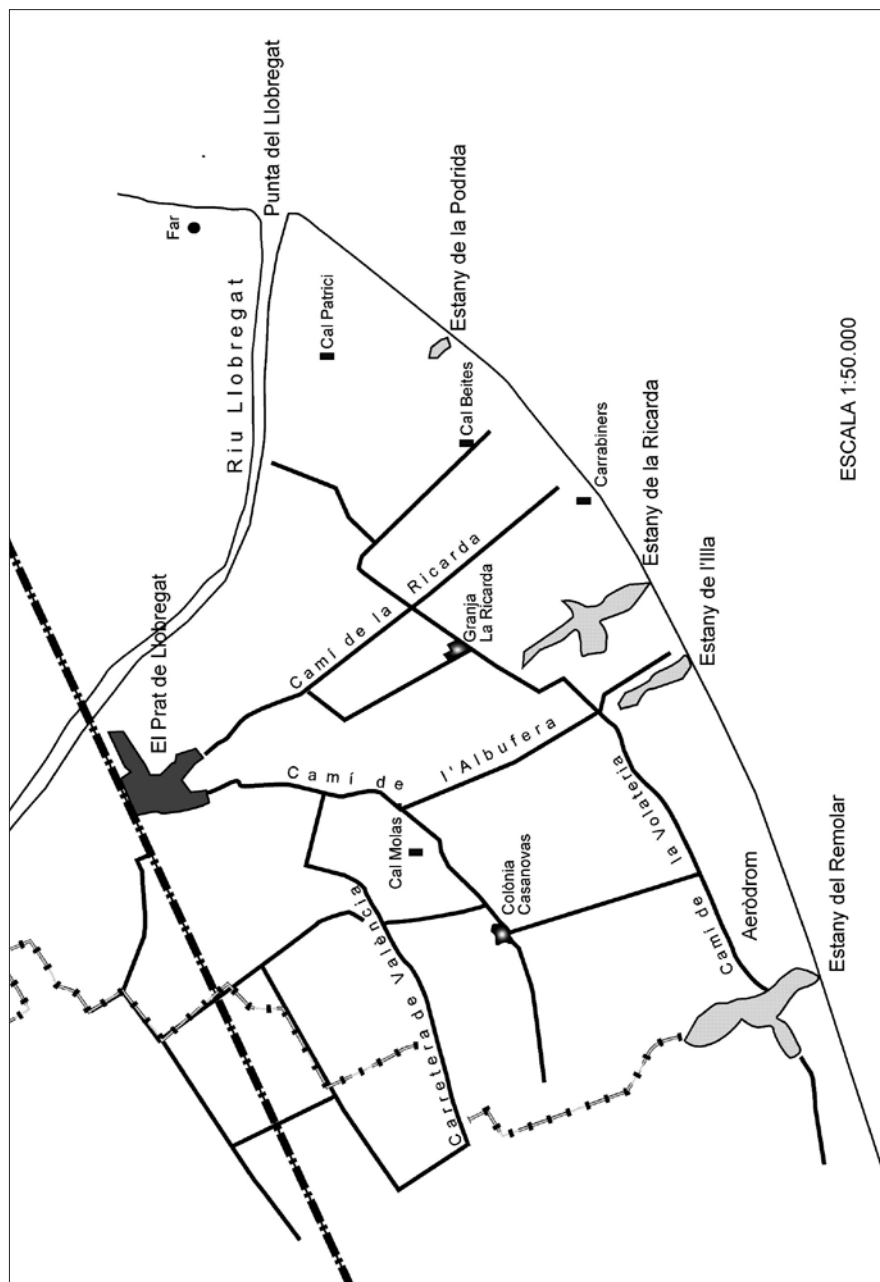
L'any 1813, les tropes franceses es trobaven controlant tots els pobles del Pla del Llobregat, per part del mariscal Suchet. El 20 de desembre de 1813 es van apoderar de les cases vora el riu, saquejaven totes les masies i s'emportaren els carros amb mules i bous. Durant la seva ocupació al

¹³³ AMEP, 326-1. Anys 1808-1812. *Defensa*. “Manteniment de l'exèrcit (Allotjaments militars, Requeses, Proveïments)”.

¹³⁴ AMEP, 323-1.

¹³⁵ AMEP, 325-7. *Defensa*. “Bagatges”.

¹³⁶ AMEP, 326-5. Any 1808-1814. “Ordres Militars referides a la defensa”.

Il·lustració 13: Xarxa viària principal al Prat de Llobregat.

Prat es resguardaren a l'església, que assumí les despeses dels militars. Davant els costos patits, posteriorment, les autoritats eclesiàstiques varen afrontar les penúries amb les quals s'enfrontaria el mossèn pratenc després de l'ocupació napoleònica: *“no cargar sobre el mismo toda la manutención (...) las trescientas sesenta libras que asegura gastó durante el mucho tiempo que las tropas francesas ocuparon el Lugar del Prat, y vivieron en la Rectoria un número considerable de Oficiales franceses”*.¹³⁷

El 8 de febrer de 1814 varen arribar al poble de l'Hospitalet tropes britàniques, que es van allotjar a cases del terme hospitalenc; el Prat va col·laborar amb l'entrega de nous bous i vaques, tant per la necessitat de transport de material com per a la seva venda de carn.

Finalment, el 29 de maig de 1814 els francesos marxaren de la ciutat de Barcelona i dels punts estratègics del delta del Llobregat. Les conseqüències van ser impressionants per a una població pobre. Un exemple del patiment econòmic era la repartició que fa la Junta després de la devastadora guerra. A Barcelona entregaren 537.000 rals de billó (mescla d'argent i coure), a Cornellà 100, a Esplugues 150, a Gavà 100, a l'Hospitalet 700, al Prat 500, a Sants 1500, a Sant Boi 500 i a Viladecans 150.

El Pas de la Barca

La importància de la xarxa viària radicava en els fluxos de mercaderies per posar-les a la venda a la ciutat de Barcelona. Davant l'escassetat d'aliments i recursos, arran dels problemes bèl·lics durant la Guerra del Francès, la batllia de Catalunya va intentar gestionar les oportunes diligències sobre l'arrendament de les barques de Sant Boi i del Prat.¹³⁸ Va ser, per tant, que les barques de Sant Boi i del Prat es varen subhastar l'any 1824, per seguidament establir els expedients sobre la seva construcció,¹³⁹ per intentar que l'edificació durés encara més davant les riuades del riu.

Finalment, va ser l'11 de desembre de 1827 quan la batllia general del Patrimoni de Catalunya aprovà la construcció del punt exacte de la barca.¹⁴⁰

¹³⁷ Andrés Palma de Mallorca: *Prat de Llobregat (Ensayo Histórico)*. Amics del Prat, El Prat de Llobregat, 1958, p. 171.

¹³⁸ ACA, Reial Patrimoni, BGRP, Processos, 1809, núm. 2, K.

¹³⁹ ACA, Reial Patrimoni, BGRP, Processos, 1825, núm. 18, F.

¹⁴⁰ AMEP, 471-1. Anys 1827-1829. Barca.

Uns anys més tard, el 1831, l'Ajuntament del Prat es queixava de l'alt cost que li suposava la manutenció i la consolidació de la barca de passatge,¹⁴¹ en quant a les despeses de la presentació i la informació, les dietes de les autoritats, l'advocat per fer els recursos al Reial Patrimoni i al Govern, els guardians de nit i la tartana per anar a Barcelona.

La barca de passatge, segons la batllia del Reial Patrimoni de Catalunya informava l'Ajuntament del Prat, li va atorgar la seva construcció l'any 1766 dient textualment el següent:

*“dice terminantemente que no podrá ser aquella separada del trecho que media entre los puntos llamados casa de Duran y de Perellada por ningún título ni protesto salvo fuerza o avenida de rio que lo hiciere imposible en terminos que aún en este caso siendo maltrada o destruída se obligó el Real Patrimonio de Catalunya reponerla antes de un mes...”*¹⁴²

*Els camins i carreteres*¹⁴³ del segle XIX

A inicis del segle XIX la vila del Prat comptava amb 169 edificis, 85 dels quals corresponien al nucli urbà entre la plaça, el carrer Major, els ravals existents, les Cases d'en Puig i les Cases d'en Janet. Durant aquest segle, el Prat presentava una economia bàsicament agrícola, amb progressiu augment demogràfic ocasionat per la contractació de jornalers. El nucli urbà estava compost per artesans que aniran teixint de caire agrícola la vila. L'orografia del Prat, encara pantanosa, provocà la presència de malalties palúdiques. El cultiu de l'arròs i del cànem agreujava la situació pel costum d'estanyar els camps per eliminar la sal de la terra; per això, la transformació més important va ser el pas del conreu de secà al regadiu.

Amb motiu de la mort del rei Ferran VII (1833), es succeeixen el triomf de la causa lliberal i l'esclat de la guerra civil, per això, augmentaren les patrulles i la guàrdia, però no seran suficient front l'allau de violència. El nou replantejament de fortificar esdevindrà un factor important per a les viles deltaïques, però no per al Prat compost per un nucli disgregat i

¹⁴¹ Aquesta barca encara existia l'any 1864 (AHDB, Lligall OP 2911).

¹⁴² AMEP, 471-2. Anys 1831-1839. Barca. Informe de Reial Patrimoni de Catalunya a l'Ajuntament del Prat datat el 29 de juliol de 1833.

¹⁴³ Més informació sobre la xarxa de carreteres al llarg dels segle XIX-XX a Maria Utgés: *La série documental expedients de construcció i adequació de la xarxa de carreteres [1844-1980]*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Barcelona, 2008.

masies escampades. A tot això, per la incursió dels carlins, es va intentar fortificar el nucli, però tampoc faltarien els retractors o partidaris de don Carles a la vila del Prat, un ambient d'enfrontament que no prosperà.

L'economia del segle XIX amb la qual es sustentava el Prat era, bàsicament, escassa i de contractació temporal de jornalers. Aquesta va ser promoguda per les escasses modificacions i millores tecnològiques, ja que es necessitava mà d'obra. Com a dada important per veure els problemes que patien, els treballadors es veurien obligats a viure entorn dels camps que conreaven per reduir costos. Va ser durant aquest període que la xarxa principal transcorrerà pels braços antics de la Bunyola i la Bufera, que es convertiran en carrers, carrer Ferran Puig i carrer Jaume Casanovas, respectivament. Poc a poc, el teixit urbà anirà canviat amb les necessitats agrícoles del transport.¹⁴⁴ Els carrers importants en aquests temps eren els següents: el carrer Nou (actual Eusebi Soler); el carrer Madoz, que mai va canviar de nom, el carrer Tos (Ignasi Iglésias); el carrer del Duc de la Victòria (Dr. Martí i Julià), etc.

Els ravals marcaven l'activitat pagesa del Prat, i les Cases d'en Puig i les d'en Janet, la dels jornalers amb un poder adquisitiu molt més baix. L'anomenat raval de Baix, el nucli del qual es remuntà a finals del segle XVIII, estava compost pel carrer Sant Pere, el carrer Bartrina, el carrer de Viladecans, el carrer de Sant Boi, etc. Posteriorment sorgirà el raval de Dalt format pels carrers Arús i Roig.

Els problemes entre el municipi i els veïns per l'estat dels camins van ser continus al llarg del segle XIX. A la majoria de casos, els mateixos propietaris reparaven els desperfectes quan els camins eren de servei als seus propis habitatges, però tot canvià quan els camins eren públics. Com a exemple, tenim el 1826, quan Teresa Xuriguer presentava un informe per omplir un forat que les aigües hivernals van provocar en un camí públic que passava per les terres del mas Galet (situat actualment al costat del riu i del camp de futbol del RCD Espanyol). El perjudici era que afectava els terrenys de Pedro Rigual Alayo, on es comentà que: *“los propietarios de las tierras donde se hace algún hoyo se lo han rellenado a sus costas, como ha sucedido a otros muchos en esta última avenida del río”*. Per tant, es sol·licitava que fos l'Ajuntament el que tingués l'obligació de reparar el camí, a més de crear un de nou perquè no tornessin a ocórrer aquests perjudicis per a la comunitat.¹⁴⁵

De gran importància varen ser les queixes per les conseqüències de la Guerra del Francès, ja que en data de 13 de setembre de 1828, Josefa Pujadas

¹⁴⁴ Jaume Font: *La formació de les xarxes de transport a Catalunya (1761-1935)*. Oikos-tau, Barcelona, 1999.

¹⁴⁵ AMEP, 405-1. Anys 1826-1833. Camins.

i Costa, propietària de la propietat anomenada casa Duran o mas Romeu de la Marina de l'Hospitalet, explicava així els problemes sobre els camins:

*“...Que en la dicha Heredad existe una carretera que se dirige desde la Casa, ó Manso a los Juncaros del propio término del Hospitalet, destinada unicamente para el tránsito de las personas que habitan la referida casa, como asimismo las caballerías que sirven para el cultivo de las tierras pertenecientes a aquel Manso; hasta la Guerra de Independencia no transitaron por ella mas que las indicadas personas, y caballerías; y en aquel entonces comenzaron a pasar por el indistintamente cualesquiera viajeros con sus caballerizas, y ganados, convirtiendolo en público aquel camino privado, sobre todo los vecinos de la Marina del Pueblo del Prat, no obstante de existir muy cerca la Carretera de la Barca del Prat, igualmente cómoda, y transitable... Posee asimismo otro Manso en el término de S. Pedro, y S. Pablo del Prat llamado la Barraca del Prat distante un cuarto de hora del primero, en el que se causa iguales perjuicios”.*¹⁴⁶

Les diverses tècniques per reparar els camins van fer que el batlle del Prat, el 1830, informés que *“deben ser con arena y piedra menuda que sera mas duradera la recomposicion...”*. Anys més tard, pels volts de 1833, el governador de Barcelona es queixava del municipi de Cornellà i l'Hospitalet perquè els pagesos no podien portar les seves collites a Barcelona, ja que els camins estaven en mal estat i les terres amuntegades al mig, sobretot pel que fa als camins del Mig, de Baix i les seves vores, per això es dictava un termini de 15 dies per retirar les terres, pel bé del comerç.

La introducció del regadiu i l'arribada de nous propietaris van marcar la transformació de la meitat del segle XIX. Entre els anys 1830 i 1840 hi varen existir unes 300 cases entre el camp i el nucli urbà. Les riuades molt freqüents eren l'obstacle d'una població acostumada a l'aigua, per aquest motiu, el consell municipal va intentar posar per llei que els propietaris no poguessin posar obstacle al curs de l'aigua, com ho marcà a l'acta municipal el 16 de març de 1848:

“el mal estado en que se encuentra el camino principal de la población a la entrada de la calle Mayor en donde no habiendo podido correr las aguas pluviales se había formado una balsa que ocasionaba el vuelco de cuantos carros pasan por dicho punto (...). Que era de suma necesidad la reparación de este camino, no ya sólo por lo que es, sino también porque siendo precisamente el tránsito principal para dirigirse a las afueras del casco de la población está en el centro de ella y en la calle mayor y a la

¹⁴⁶ Es dicta un ban que prohibeix l'entrada de personal i ramaderia i la creació de camins nous.

*vista de los forasteros que han de verlo y suscitarse murmuraciones en descrédito de la corporación formando de ella un concepto poco favorable y que deseaba alejar”.*¹⁴⁷

L'intent de connexió amb la ciutat de Barcelona era prioritari, i alguns propietaris varen cedir els seus terrenys per al bé comú del poble pratenc, altres varen ser expropiats forçosament. Existeix la documentació de 1834, referent a Antoni Rigol del Prat que va entregar una porció dels seus terrenys per a la construcció de la nova carretera a Castellefels.¹⁴⁸

El 1837, dins del conflicte bèl·lic que suposà la primera guerra carlina (1833-1840), des de la comandància general del districte de Molins de Rei es demanava a l'alcalde del Prat la presència de 8 homes i 4 carros per fortificar el pont de la Vila, igual que com s'estava contribuint a la fortificació de les viles del Llobregat, amb la donació de vitualles per a dos dies i les eines agrícoles pertinents. Arran d'aquest tarannà, l'església i cases de la vila van ser reforçades amb la presència de contingent humà al campanar i el reforç de les portes de les cases amb claus.¹⁴⁹

Cada vegada més, seran les vies principals les que es dotaren d'importància tant comercial com militar. L'any 1840, sobre la carretera de Baix o el camí de la Barca es comentava la següent informació:

*“Para llevar a efecto la recomposición acordada del camino que desde esta dirige hasta el puente de Castell de Fels, he dispuesto que una comisión de ese Ayuntamiento se halle el sábado, próximo 29 del corriente a las 11 de la mañana en la Villa de San Baudilio de Llobregat a donde procurarle encontrarme para tratar en unión con los comisionados de los pueblos que tienen interés en otra recomposición del modo de efectuarlas. 26 febrero de 1840”.*¹⁵⁰

L'Ajuntament de l'Hospitalet va ser clar en les seves postures davant el problema del camí:

*“Siendo de absoluta necesidad tanto por el fin de ese Pueblo como asimismo sol(?) de este la recomposición del camino de la Barca, llamado vulgarmente de baix, y como de nada, y muy poco serviría este trabajo si no se trataba de construir puentes para el desguase de las aguas”.*¹⁵¹

¹⁴⁷ Margarida Gómez. Op. cit. 1990, p. 40.

¹⁴⁸ AHDB, lligall 859-H.

¹⁴⁹ AMEP, 377-1. Any 1837. Fortificacions.

¹⁵⁰ AMEP, 406-32. Any 1868 (antecedents 1840). Expedient general de la carretera de Baix.

¹⁵¹ AMEP, 407-3. Any 1874. Camins. El 2 de juny de 1874 la Direcció de Carreteres Provincials i Camins veïnals de la Província de Barcelona es queixava del mal estat del camí d'Abaix: “desde muchos años atrás a consecuencia del abandono en que lo tenían los municipios encargados de su conservación

L'abril de 1841 el Govern Superior de la Província de Barcelona informava l'Ajuntament del Prat:

*“Con esta fecha digo al Ayuntamiento de Hospitalet lo que sigue: En vista de lo que resulta del expediente instruido en este Gobierno político sobre recomposición del camino llamado de Abajo que de esta Ciudad dirige al pueblo del Prat termino de esta población, de lo mandado reiteradas veces por mis antecesores y con presencia de lo ultimamente relacionado por el Arquitecto Dn Felix Ribas en el reconocimiento que practicó para allanar las dificultades que constantemente ha opuesto ese Ayuntamiento para impedir dicha recompensación, he venido en resolver que a la posible brevedad y sin mas demora sea llevada a efecto por ambos pueblos, encargandose ademas Hospitalet de la construcción de los puentes y alcantarillas sucesarios para el curso de las aguas, y de que el camino tenga en toda su extensión la anchura de 28 a 32 palmos sin las zanjas laterales para el desagüe, con la montia o consecsidad proporcionada al escurrimiento de las aguas pluviales. Después de dicha recomposición quedará la conversación del espresado camino a cargo de Hospitalet por hallarse situado en su termino jurisdiccional”.*¹⁵²

Arreu l'Estat Espanyol, el Ministeri d'Obres Públiques va crear el 1857 les Prefectures Provincials d'Obres Públiques.¹⁵³ Amb aquest propòsit es feia l'encàrrec de la construcció i la conservació de les carreteres de l'Estat, per aquest motiu la demarcació de Barcelona i la seva zona d'influència intervingueren per donar servei a la seva xarxa viària, que es presentava obsoleta. Amb aquest organisme es proposava crear les bases per a la configuració de pressupostos de les obres de les carreteres estatals, la redacció i direcció de les obres, a més de la inspecció, control i vigilància de les obres, i el punt més problemàtic, la direcció i coordinació de les expropiacions forçoses.

Les queixes entre els pobles veïns es varen intensificar, com a exemple presenten la notícia del 1844, quan l'Ajuntament de Cornellà informà

y policia, ha venido siendo y continua en la actualidad el estercolero de las acequias e hijuelas que le limitan por ambos lados, y de los campos de las propiedades lindantes con el mismo; tanto es asi, que hoy dia, a pesar del cambio tan radical que empieza a descubrirse con las obras de mejora de dicho camino, y en presencia de los mismos operarios ocupados en la construcción...”.

¹⁵² AMEP, 405-13. Any 1848 (inclou documents de 1841-1850). Expedient Sobre la construcció de la carretera de baix.

¹⁵³ El 24 de desembre de 1857 per Reial Ordre del Ministeri de Foment es creen les Demarcacions provincials d'Obres Públiques, amb l'intent per part de l'Estat d'intervenir a la xarxa viària, amb l'objectiu principal de delimitar l'abast territorial de cada districte. L'any 1966 es va canviar el nom per Prefectura Provincial de Carreteres, que va existir fins a la Constitució de 1978, ja que les competències varen passar a les comunitats autònomes. El fons de la Prefectura Provincial de Carreteres a Barcelona del Ministeri d'Obres Públiques es troba dipositat a l'ANC.

l'Ajuntament del Prat que "*Visto el lastimoso estado en que se halla la carretera que desde esa Barca conduce al puente nombrado de Escarré, cuyo paso en el presente es impracticable, y con mayor motivo en tiempos lluviosos...*"¹⁵⁴ on es sol·licita la seva reparació. No serà fins el 12 de febrer de 1847 quan Baudilio Serra de Cornellà convidava l'Ajuntament del Prat per la recomposició del camí que es dirigeix al Pont de l'Escarré.¹⁵⁵

A més, entorn el 1846 es succeeixen un munt de queixes pels terraplens que Joan Vallbona construeix en la seva finca i que perjudicaven en uns tercers; el dia 15 de desembre de 1846 s'informava de la següent notícia:

*"... nombrados verbalmente el primero por D. Juan Vallbona y el segundo por D. Juan Puig nos conferimos al término del Prat con motivo de las disputas ocurridas en razon a los terraplenes que estaba construyendo Valbona y se tiene embargados, los cuales consisten en un fuerte terraplen principiaso por Vallbona al borde de la carretera que sigue por el costado de sus tierras a fin de evitar que las aguas del Rio Llobregat cuando en tiempos de fuertes avenidas salen de su verdadero cauce en los puntos superiores de aquellos terrenos confinantes no se extiendan por sus tierras causándole grave perjuicio como dicen le sucede siempre que ocurren dichas avenidas y atendido que al borde del otro lado de la referida carretera está situada la casa de dicho Puig con sus tierras anexas se opone este a la continuación del espresado terraplen alegando que no pudiendo desvotar el agua por las tierras de Vallbona seguirán acanaladas por la carretera y no siendo esta capaz para contenerlas se extenderán por las de Puig y le perjudicaran su dicha casas. Viendo Vallbona la oposición de Puig suspendió el consabido terraplen y pasó a formar otro a la parte opuesta de sus tierras paralelo proximately a la relatada carretera proponiendose continuarlo en el solo largo..."*¹⁵⁶

El 30 de desembre de 1846, l'alcalde del Prat informava l'enginyer de la secció de Foment que:

"la instancia con que ese Cabildo me expuso los perjuicios que amenazaban a las propiedades de ese termino y aun al mismo pueblo del sistema de terraplenes y cañaverales adoptado por algunos propietarios para resguardarlos de las avenidas del rio Llobregat, a fin de que en su vista y previo reconocimiento que informe lo que se le ofrezca y parezca. Con este motivo he acordado prevenir a V. que mientras tanto aquel informe no se evacua y resuelvo en consecuencia lo que proceda, impida en el

¹⁵⁴ AMEP, 405-4. Any 1844. Camins.

¹⁵⁵ AMEP, 405-9. Any 1847. Expedient Baldri Serra convida a l'Ajuntament a la recomposició del camí que va al pont de l'Escarré.

¹⁵⁶ AMEP, 405-6. Any 1846. Joan Puig contra Joan Vallbona.

*circulo de sus atribuciones toda innovación en los terraplenes, cañaverales y bardisas existentes, a no se en el caso de causar perjuicios en alguna avenida; que si sus providencias no bastasen a contener a los propietarios, lo ponga en mi conocimiento para dictarlas mas severas; y que cuando se presenten los Ingenieros a practicar el reconocimiento los auxilie en lo que de su autoridad necesiten”.*¹⁵⁷

Dins del context de reclamacions, hi havia la següent reclamació efectuada al setembre de 1848, on es deia textualment:

*“En la mañana de este dia del me ha denunciado una obras que se estaba practicando por Jose Comas vecino de este pueblo y Antonio Blanch que es lo es de San Boy, en la carretera general nombrada de Valencia, y en el sitio donde confrontan los dos términos... ha encontrado que se estaba formando una rampa de orilla a orilla referida carretera...”*¹⁵⁸

També, a l'estiu de 1851 es va realitzar la querella pel mal estat del camí de las Moreres del Galet a Cornellà. Aquest camí anava als molins fariners de Cornellà “y adonde no pueden verificar por la via recta y comoda que comunica con esta población por hallarse inutilizada e intransitable lo mas del tiempo en su mayor extensión y en la actualidad en el punto que nombran del Galet”; no poden passar els carros “estos labradores y vecinos que hacen rodeos de dos horas”.¹⁵⁹ Principalment, era molt important aquest trajecte per a l'elaboració del pa.

Una altra crida per l'amplada dels camins va ser efectuada a inicis de 1852:

*“... la cuestion que hay pendiente sobre la estrechez del camino que saliendo de la poblacion a la barca atraviesa por la posesión de V. (Ramon de Ponsich), y colono Domingo Vallhonrat espero se servirá V. hallarse en la nombrada posesion el domingo proximo 1 de febrero, a las 10 horas de la manyana por de comun acuerdo obrar como convenga a la conveniencia publica y marque la ley”.*¹⁶⁰

Una mica més lluny i dins d'un territori quasi impracticable, hi havia la reclamació a la zona del Cap del Riu, a l'estiu de 1852:

“...sobre el camino carretera proyectado por la sociedad agrícola catalana desde la

¹⁵⁷ AMEP, 405-7. Any 1846. Expedient Exposició que l'Ajuntament ha dirigit al Governador Civil de la província sobre els terraplens, canyars i bardisses.

¹⁵⁸ AMEP, 405-17. Any: 1848. Expedient Denúncia a Josep Comas i Antoni Blanch per haver aixecat una tanca en el camí veïnal de la carretera de València.

¹⁵⁹ AMEP, 405-23. Any 1851. Expedient Camins.

¹⁶⁰ AMEP, 405-24. Any 1852. Expedient Per a l'eixamplament de la carretera de València que passen per les terres de Ramon Ponsich.

puerta de Santa Madrona de esa ciudad al faro del Llobregat, y atendiendo a la utilidad... a los pueblos que como este tienen terrenos incultos...”.

¹⁶¹I finalment, les queixes per les riuades varen ser recurrents. Com a exemple al juny de 1853 es deia:

*“Los caminos vecinales del interior de esta poblacion por efectos de los desbordes del rio Llobregat en sus desbordes de los dias 24 y 26 del Mayo, han quedado en su mayor parte inutilizados con profundas zanjias y hoyos que por lo pronto no es posible su reparacion porque continuando el rio aun en lleno no hay donde sacar graba ni arena aquellos vacios...”.*¹⁶²

Deixant de banda les reclamacions i pel que fa a la facilitació de les dades sobre la riquesa dels béns immobles, cultiu i ramaderia, els ajuntaments havien de trametre la informació a l'Administració Provincial d'Hisenda en un curt i breu temps. Els problemes d'entendre els qüestionaris i els càlculs per fer-lo van portar molts maldecaps a l'Ajuntament del Prat, on el mateix alcalde denunciava públicament:

*“la apática indiferencia con que los señores propietarios en este pueblo han mirado hasta ahora la presentación de las relaciones juradas que por conducto de los periódicos les están reclamadas”.*¹⁶³

Va ser a partir de les reformes del Bienni Progressista (1854-1856) quan l'Administració Central de les Carreteres canvià, ja que l'Estat promulgava la Llei General de Carreteres de 1857 i dels plans generals de 1860 i 1864.¹⁶⁴ Això pel que fa a la resta de l'Estat, en canvi a Catalunya es va iniciar el 1848 la creació de la Junta de Carreteres a partir de la deficiència de les carreteres arran de la industrialització.¹⁶⁵ Va ser per aquest motiu que el 1857 i fins a la seva desaparició el 1874, hagueren els conflictes entre Catalunya i

¹⁶¹ AMEP, 405-26. Any 1852. Expedient Camí carretera Santa Madrona el far del Llobregat. Durant aquest any es varen realitzar treballs parcel·lars al Prat, per a estipular les seccions cadastrals i marcar la xarxa viària.

¹⁶² AMEP, 405-29. Any 1853. Expedient Camins veïnals de l'interior de la població.

¹⁶³ Francesc Nadal, L. Urteaga i José Ignacio Muro: *El territori dels geòmetres. Cartografia parcel·laria dels municipis de la província de Barcelona (1845-1895)*. Diputació de Barcelona, Barcelona, 2006, p. 26. Molts propietaris varen ser multats, davant la negativa d'informar de les seves propietats, amb 50 ducats.

¹⁶⁴ L'estudi global de la col·lecció de mapes sobre Catalunya ha estat publicat en el següent llibre: Anna Ma. Casassas; Ma. Carme Montaner: *Cartografia de Catalunya: catàleg general de la Cartoteca de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona, 1992.

¹⁶⁵ Montserrat Bofill, et alii: *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat: agricultura intensiva i industrialització*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.

l'Estat espanyol per la planificació i legislació de la xarxa viària. Amb aquest enrenou, la Junta només va assumir les carreteres que ella mateixa va crear; però va ser l'embranchida i l'augment del servei de la xarxa viària de l'Estat, el 1868, el que va fer desaparèixer aquest organisme català o almenys fer-lo inoperatiu.

Per les adversitats de transitar pels camins davant les conseqüències de les pluges, s'incrementaren les peticions per a la recomposició del terreny. A l'estiu de 1855, la mateixa policia rural de la Diputació Provincial¹⁶⁶ informà que:

“Desde hace algunos años a esta parte se ha introducido entre los colonos o aparceres de los predios rusticos el sistema de levantar terraplenes y sembrar cañas a su antojo y capricho, entorpeciendo con estas obras el natural curso que deben seguir las aguas y a llobedizas y a las procedentes de los desbordes del rio Llobregat en sus inundaciones...”.¹⁶⁷

Un any més tard, Jaume Tos demanava la recomposició del camí de la Ribera, *“que conduce a la villa de S. Boy de Llobregat en terminos que los carros no puedan transitar por el y tienen que pasar por los campos lindantes con el mismo”*.¹⁶⁸

També, dins de les reclamacions que es succeïren, al novembre de 1857 es comentava que:

“Se habia interceptado el natural curso de las aguas llobedizas construyendo un margen con fuertes estacas y relleno de haces de cañas y tierras, impidiendo con esta obra la servitud del camino de la Bufera que estaba convertido en un pantano”.¹⁶⁹

En canvi pel que fa als períodes més secs, també es produïren i hagueren problemes i reclamacions, ja que l'afluència de passos per travessar el riu Llobregat afectava les collites dels camps propers al riu, al sector de la Ribera. Al març de 1857 es demanava la prohibició i supressió dels guals:

“(...) al objeto de evitar los perjuicios que sufren las fincas lindantes con el Rio al formarse vados (habiendo barca) por los conductores de carros de otros puntos... Es una satisfaccion para mi hacer constar mi asentimiento a una medida que conceptuo enteramente de buena administracion”.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Pere Pascual: “La Diputació i la modernització de la xarxa viària catalana (1840-1868)” a *Història de la Diputació de Barcelona*, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.

¹⁶⁷ AMEP, 405-35. Any 1855. Expedient Camins.

¹⁶⁸ AMEP, 405-36. Any 1856. Expedient Jaume Tos demana la recomposició del camí de la Ribera.

¹⁶⁹ AMEP, 405-39. Any 1856. Expedient sobre el terraplè edificat a la carretera de la Bufera.

¹⁷⁰ AMEP, 405-11. Any 1857. Expedient relatiu a la supressió dels guals.

A la meitat del segle XIX, la intensificació de l'agricultura deixà pas a la utilització dels camins cap al sud, amb la proliferació dels vials entorn del mar, i de les vies paral·leles al Riu Llobregat, com l'anomenada *carretera de mar*; aquesta toponímia pertany als habitants del terme de Viladecans. El 1863, la carretera que es veia des del delta de ponent es definia de la següent manera ben explícita:

*"... empieza en la Jurisdicción de Viladecans, sigue por la orilla del mar (...) a la derecha con los arenales, y por la izquierda Pinares, tierras de cultivo, y en su mayor parte yermos o marismas de pastos y llega así hasta la desembocadura del río Llobregat en el mar".*¹⁷¹

Hem comentat anteriorment les queixes pel mal estat dels vials, però els animals de tir i cavalls patien les conseqüències. Per això, a inicis de 1863, la majoria de la població del Prat es manifestava pel mal estat de la carretera, ja que els interessats i els cavalls trobaven el camí en mal estat al seu pas per anar a la capital.

*"Diariamente se dirigen desde ella a este último una multitud de carruages exportando sus cereales, e importando de la misma los abonos para el cultivo de sus tierras; y esa travesía, aunque corta, deben transcurrirla, amenazados con la continua zozobra de un vuelco, de un fatal percance, o una desgracia inminente, que no puede ser salvarla, ni el mal experto conductor..."*¹⁷²

Avui dia, podem veure els diversos ponts de petites dimensions per salvar els canals d'aigua, en diferents punts de les zones agrícoles. Aquest sistema de clavegueram o obra de pas permetia el drenatge transversal de les aigües, majoritàriament construïts amb formigó o obrats amb maó. El 1863 es feia referència a la construcció de les obres de pas o *tajeas*, de la següent manera:

- "1. Las tajeas se construirán bajo las bases señaladas por el director de Caminos vecinales de la provincia.*
- 2. Antes de empezar las obras las replanteará el director de caminos o subdelegado.*
- 3. Las obras se abonarán por metros cubicos las de mamposteria y ladrillerias y las losas de tapa o sean llambordas por metros lineales.*
- 4. El pago se efectuará en tres plazos; el primero a la mitad de las obras, el segundo luego de concluidas y el tercero tan pronto como hayan sido reconocidas por la*

¹⁷¹ Josep Maria Palet. Op. cit. 1997, p. 152.

¹⁷² AMEP, 406-4. Any 1863 (antecedents 1860). Expedient general sobre la nova carretera que es demana des del Pas de la Barca empalmant Hospitalet i Sant Boi.

Dirección y aprobado por estas, siempre que no exedan de dos meses el verificar el reconocimiento y aprobación porque pasados estos sin haberse verificado se abonará a contratista Jose Feu el tercer plazo.

5. El acarreo de la piedra ladrillos y arena se hara por cuenta del Ayuntamiento poniendola en los puntos a donde han de construirse las tajeas, el de la cal, pago de esta, de la piedra, losa de tapa y ladrillos seran de cuenta del contratista.

6. La piedra, losas de tapa y ladrillos se irán a buscar a la pedrera o pedreras de Safont de la montaña de Montjuich, y los segundos a los hornos de las barraquetas o S. Baudilio.

7. Si el contratista le conviene adquirir las piedras y ladrillos de otros puntos mas lejanos quedará a su cargo el transporte.

8. Si del reconocimiento de las obras que practicara el Director de caminos o su delegado resultasen faltas las rencidieran (?) inmediatamente el contratista, y uno lo verificara se ejecutarán por el Ayuntamiento pagando su coste de tercer plazo que habrá de recibir.

*9. Se entiende el abono por metros cúbicos de las paredes y lineales de las losas de tapa bajo las bases de la proposición presentado por el contratista Jose Feu en 17 del mes corrientes que fue oportunamente examinada por la dirección de Caminos vecinales”.*¹⁷³

Dins de les obres constructives dels ravals, trobem la petició, l'any 1865, del baró de Maldà i del baró de Castellvell per obrir un vial per a la casa Arús que posseïen al posteriorment anomenat raval de Dalt:

“Que desde hace muchos años en la heredad que mi principal posee en este término, conocida por Casa Arús, se estableció un camino por el servicio y tránsito particular de los ganados que criaban y han criado los colonos habidos en ella, y el que también ha estado destinado para los trabajos necesarios en las pinedas y demás de la posesión y cuyo camino no termina ni empalma con ningun otro. Este fue también abierto con el objeto de no tener dos boquetes en el terraplen que circule la casa para salvarla de las consecuencias de los desbordes del rio Llobregat, pues que en ellos es mas fácil acudir a tapar uno que no dos, y al propio tiempo el desperfecto que sufriria el espresado terraplen con el paso de los carros y ganados de la casa por un segundo boquete.

Lo expuesto y que este camino esta situado en toda su longitud y latitud sobre el terreno de la propiedad de mi principal, evidencia que fue establecido para el servicio especial de ella y de los colonos por mas que las consideraciones de estos hayen tolerado lo utilizasen otras particulares con sus carros y rebaños atravesandola a diestro y a siniestro por todas partes aprovechandose al propio tiempo estos de los pastos con el pretexto del transito del camino. Por lo tanto a V. Atentamente. Suplica, tenga a bien abrir una información oyendo en ella a los vecinos mas antiguos de

¹⁷³ AMEP, 406-6. Anys 1863-1866. Expedient general sobre la construcció de “Tajeas” en els camins rurals de la població.

la población a fin de esclarecer los extremos espuestos y por su resultado autorizar al esponente en la accion que representa para privar el libre paso por el camino en cuestion, de cuyo modo quedará reducido al servicio particular de la finca, para cuyo efecto fue construido

Barcelona 10 enero de 1865

Signa: Juan Pujadas".¹⁷⁴

Davant els desperfectes que els propietaris forans ocasionaven als camins, també l'any 1865 eren obligats a la conservació dels camins:

"... con los 22 caminos o carreteras que forman el itinerario, es de aqui que implicando los vecinos la prestación personal en la limpia y conservación de las cunetas saben aquellos beneficiados, a la vez que el vecindario gravamente perjudicado.

... el que se obligue a los S. S. propietarios forasteros a que dispongan el arreglo de las cunetas de las vías públicas, en la parte que a cada cual toque por la confrontación que con ellas tengam, quedando a la población luego el cargo de la construcción de tages y el arreglo del firme de aquellas. Prat 12 de Septiembre de 1865".¹⁷⁵

Arran de l'incompliment de la normativa urbanística per part dels propietaris, el consell municipal dictà unes ordinacions el 3 de maig de 1849, amb la intenció de realitzar un plantejament urbanístic unitari:

"Que se pase una comunicación al Sr. Jefe Político (el Gobernador) pidiéndole nombre un arquitecto y un ingeniero para que pasando a este pueblo y haciendo los reconocimientos oportunos señalase las alineaciones de las casas y anchuras de los caminos y la pauta que el Ayuntamiento haya de seguir en adelante".¹⁷⁶

Per aquest motiu i a partir d'aquests moments, la vila del Prat garantirà la reordenació urbanística amb la contractació d'un arquitecte, aquest era Josep Oriol i Bernadet. Per això, caldrà demanar permís d'obres i presentar els plànols pertinents; els primers esbossos demanaven el dibuix de la façana per veure l'impacte visual.¹⁷⁷

Pels motius lúdics o religiosos importants els camins es reparaven. Com a exemple, el 1846 la carretera de la Bunyola es preparava per rebre el

¹⁷⁴ AMEP, 406-11. Any 1865. Expedient sobre el baró de Castellvell i el baró de Maldà en què demanen permís per obrir un camí a la seva finca Casa Arús.

¹⁷⁵ AMEP, 406-13. Any 1865. Es demana autorització per obligar els propietaris forasters que netegin i conservin els camins.

¹⁷⁶ Margarida Gómez. Op. cit. 1990, p. 41.

¹⁷⁷ En 1853 es va publicar per part del Govern Civil, la prohibició de l'edificació de cases a persones no autoritzades en l'art de l'arquitectura.

Corpus, això va fer que l'Ajuntament fes constar que “*debía prevenirse a los colonos de las haciendas limítrofes a las carreteras por donde se acostumbra hacer su curso la poceción, la compusieran en cuanto se a posible a fin de que pueda hacerse el tránsito, sin cuyo requisito será imposible verificarlo*”. S'acordava ordenar arranjar-les “*tapando los hoyos y charcos*”, amb l'amenaça de multar amb 100 rals.¹⁷⁸ Però com a curiositat, durant aquesta festa encara hi havia basses on s'obrien entre la carretera de la Bunyola a la Bufera, ja que el “*pantano*” de la carretera de la Bunyola era perillós per als carruatges.

A diferència de les edificacions i habitacles, pel que fa a la construcció del cementiri va provocar un conflicte urbanístic de primer ordre. Tradicionalment, els enterraments es realitzaven al costat de la rectoria, però amb la gran quantitat de persones que hi havia ja al Prat el cementiri es va fer d'una necessitat imperant. La seva aprovació, a més de l'adient control sanitari, s'allunyava de la zona urbana, al final del carrer Lo Gaiter del Llobregat (el 1850 es presenten els plànols). Aquest entraria en funcionament el 1858, però amb plets amb el propietari del terreny, Jaume Tos, advocat barceloní, ja que es va expropiar forçosament. Va ser a la segona meitat del segle XIX quan s'urbanitzà el carrer que portà el seu nom, i que actualment correspon al carrer Ignasi Iglésias.

Una de les obres constructives més importants, per no dir la que més, va ser la construcció del Canal de la Dreta. El 1855 es va concedir a Eusebi Soler la construcció d'aquest canal, i quatre anys més tard es trobaven els primers terrenys regats pel canal. Aquest, amb les màquines de vapor i l'aigua artesiana, van fer que a finals del segle arribés l'aigua a quasi tots els camps pratencs.¹⁷⁹

A l'Estany del Remolar encara perdurava el seu aprofitament per a la caça i pesca. A finals de l'estiu de 1855, la Comandància Militar de Marina de la Platja de Viladecans informava el militar de Marina de Sitges de la següent notícia:

”Ciento cincuenta pasos hay en la actualidad de distancia desde la parte del estanque del Remolar mas próxima al mar, pero a principio del mes se contaban como doscientos pasos pues con las lluvias se ha aumentado el peso del agua y se ha estancado más.

El expresado estanque está incomunicado con el mar y solo en tiempos de demasiadas lluvias en que inunda las máximas y los campos han de ir los vecinos a desaguarlo al mar pero luego al momento queda incomunicado.

Este estanque es propiedad del Ilustrísimo Señor Conde de Fonollar, y Alejo Aguilera y Puig es el coloma encargado de el, quien no ha dado licencia a ningun

¹⁷⁸ Jaume Codina. Op. cit. 2005, p. 147.

¹⁷⁹ Josep Ferret: *Els antics aprofitaments d'aigües subterrànies al delta del Llobregat. 1600-1900*. Comunitat d'Usuaris d'Aigües de l'Àrea Oriental del Delta del Riu Llobregat, Barcelona, 2002.

*forastero para pescar en él, por servir para recreo de particulares, y este colono habiendo se visto despreciado por los marineros que lo hacen, se habala de la autoridad local para que le respeten la propiedad”.*¹⁸⁰

Pel que fa al poblament i edificacions, en 1859 hi havia 173 cases al poble i 107 al camp. El poble consisteix en la plaça, el carrer Major i les carreteres de la Ribera, Bunyola i Bufera que eren ja carrers. S'iniciava així l'edificació del futur carrer de la Processó. Amb l'augment de carrers es va fer necessari, el 1860, la retolació dels carrers i places, a més de la numeració de cases amb rajoles amb el nomenclàtor format.¹⁸¹ Els números sumaven un total de 377. Hi havia les places, el terreny de l'Arús i el sector del Riu. Els carrers eren: carrer Major, carrer de la Ribera, carrer de la Bufera, carrer de la Bunyola, plaça de la Constitució, carrer Nuevo, carrer de Duque de la Victoria, carrer de Madoz, carrer de la Procesión, carrer del Riu, carrer de Roig, carrer d'Arús, carrer de Sant Pere, carrer de Santa Filomena. Distrito 1 de la Ribera, Distrito 2 de la Bufera, Distrito 3 de la Buñola.

En total, l'any 1861 hi haurà 1830 habitants al terme municipal del Prat. El més sorprenent era que els districtes de la Bunyola, Bufera i Ribera no registressin habitants.

“Los edificios que según el nomenclator, constituyen el casco de la población de este lugar son 241, los mismos que han de consignarse en la casilla de intramuros, distribuidos entre las calles y plazas, que dentro del mismo casco existan.

En extramuros figurarán inscribiendo los nombres en la 1a casilla, los edificios que componen los grupos o caserios separados de otro casco y son:

Arrabal del Perruca 23 edificios

Casas den Bou 4 edificios

En la de casas en despoblado los 94 que existen diseminados distribuidos entre los cuarteles de Levante, Poniente, Norte y Mediodía, según sea la situación de cada uno de los edificios, inscribiendo el mismo en la 1a casilla los nombres de otros cuarteles.

El total de edificios del nomenclator es 362 y el citado 363

El censo de 1830 habitantes y el estado 1857, diferencia de 27 de manera que resulta un edificio y 27 habitantes de más, lo que merece examinarse determinante.

Referirse el estado a lo que existia el 1 enero de 1860 y no de 1861 y el quinquenio se contará de 1855 a 1859 inclusive

Barcelona 16 setembre de 1862”.

¹⁸⁰ AMEP, 19-1, Any 1855-1936. Reclamacions sobre els drets comunals de l'estany del Remolar.

¹⁸¹ AMEP, Signatura 377-2. Any 1829-1864. Expedient: 1860 - Numeració dels carrers i places. 1862- Llistat del nombre d'edificis i habitants.

Carrers / Places / Districtes / Nuclis / cases disseminades	Edificacions	Habitants
Plaça de la Constitució	20	74
Carrer Major	34	111
Carrer Nou	4	10
Carrer de la Bufera	10	42
Carrer de la Bunyola	14	55
Carrer Duc de la Victòria	4	7
Carrer de Madoz	9	37
Carrer de la Processó	14	54
Carrer del Riu	17	79
Carrer de Roig	24	78
Carrer d'Arús	16	64
Carrer de Sant Pere	47	200
Carrer Santa Filomena	12	64
Districte 1 de la Bunyola	49 cases despoblades	
Districte 2 de la Bufera	33 cases despoblades	
Districte 3 de la Ribera	32 cases despoblades	
Raval del Perruca (nucli)	23	106

Cases d'en Bou (nucli)	4	13
Quarter de Llevant (cases disseminades)	4	27
Quarter de Ponent (cases disseminades)	37	303
Quarter del Nord (cases disseminades)	24	136
Quarter de Migdia (cases disseminades)	34	306

Per a reduir costos de desplaçaments, el juny de 1860 es va realitzar el càlcul de les distàncies equidistants entre les masies del terme, dins del context del nou nomenclàtor. Al Prat de Llobregat hi havia un total de 235 edificacions i 1 casa deshabitada. Les cases d'una planta eren 50, de dues 185 i de tres només 1. Presentem la següent documentació, per valorar la distància que des del nucli urbà es trigava a arribar a les diferents masies:

Masies	Temps (minuts)
Cal Mata-verras	6
Can Farrés	6
Cal Pardal	8
Cal Pastera	8
Can Boi	8
Cal Cinto	10
Cal Mosso	10
Cal Perruca	10
Cal Tripé	10

Masies	Temps (minuts)
Cases d'en Bou	16
Cal Saio	18
Hostal de la Rosa	20
Can Marcó	21
Cal Silet	22
Cal Tivís	22
Cal Roca	22
Can Sanmartí	22
Can Serra	22

Can Miquel de l'Aleix	10
Cal Xarxet	12
Ca l'Artixau	15
Ca l'Igneta	15
Cal Terés	15
Can Carlets	15
Can Codina d'Abaix	15
Can Rigol	15
Can Vilaplana	22
Ca l'Andreu	24
Ca l'Àngel	24
Ca l'Esparpall	24
Cal Misses	24
Can Parellada	24
Raval del Perruca	24
Cal Carro	30
Cal Donyana	30
Cal Mosset	30
Cal Pandangas	30
Cal Panxa	30

Can Baltassar	30
Can Comas d'Abaix	30
Can Comas de Dalt	30
Can Janer	30
Can Puig	30
Can Quintana	30
Can Romeu	34
Ca l'Isidret	36
Can Pau	36
Can Pau de l'Aleix	36
Can Sever	36
Can Codina de Dalt	40
Torre de les Pusses	42
Ca l'Alaio	45
Ca l'Arús	45
Cal Baró	45
Cal Capó	45
Cal Cigalet	45
Cal Gravat	45
Cal Janach	45

Cal Lotón	45
Cal Natrus	45
Cal Nyepa	45
Cal Pelut	45
Cal Sitgetà	45
Cal Traginer	45
Can Bomba	45
Can Ponsich	45
Can Bonvilà	45
Can Fabró	45
Can Monés	45
Can Parrutxana	45
Can Ribas	45
Can Rossell	45
Cal Matetas	52
Cal Bitxot	52
Cal Bitxuelo	52
Cal Xicarró	52
Can Malet	52

Cal Cargolí	60
Cal Matetas	60
Cal Patrici	60
Cal Torrero	60
Cal Villa-Antón	60
Cal Viudo	60
Cal Xicus	60
Can Camins	60
Can Malet Xich	60
Can Parés	60
Can Pau Pi	60
Can Pau Pina	60
Ca l'Esquerra	75
Cal Gorra-negra	75
Cal Pati	75
Can Massaguer	75
Can Saladrigas	82
La Illa	90
Torre dels Caçadors	90

Il·lustració 14: Canal de la Bunyola i antiga Caserna dels Carrabiners. Al fons, el Semàfor prop de l'estany de la Magarola.

De manera global a la segona meitat del segle XIX trobem les reclamacions i disputes pels camins i carreteres per enllaçar amb la ciutat de Barcelona. Principalment, les exigències per condicionar els accessos varen ser amb el terme de l'Hospitalet, ja que era pas obligat per a la ciutat de Barcelona. Però també amb l'Ajuntament de Sant Boi, ja que es demanaven les millores per al seu pas per creuar el riu Llobregat. El comte de Fonollar requeria la creació d'una nova carretera i un pont per al municipi santboià en terrenys pratencs a tocar amb la masia de can Comas, ja que en aquest punt el Llobregat era més baix i així no es quedaven aïllats durant les inundacions.

Dins de la dinàmica per millorar els passos entre els pobles deltaics, el 1863 es demanava la construcció d'un camí entre els municipis de l'Hospitalet i el Prat per als cultius, ja que *“los labradores de aquella población para venir a Barcelona deben dar un larguísimo rodeo, y la lluvia hace cesar todo acarreo pues la senda que viene del Llobregat a la ciudad, queda entonces convertida en un largo carrizal de mas de una legua, el cual no se atreven a cruzar los carros ni con la ayuda de mayor números de fuertes mulas. Ésta ya formado el expediente para que se construya este camino, y obra en poder de la Diputación; y esperamos del celo de esta que atenderá con predilección a aquella urgente necesidad”*.¹⁸²

L'altre sector del Prat, a la platja del Prat, el cordó sanitari per a la defensa contra les malalties hi actuava, però sense estar instal·lats al terme. Les disputes i problemes per accedir a la Bunyola eren reiterats. Com a exemple, trobem la informació entre desembre de 1866 i febrer de 1867, on el sotstinent de carrabiners, Antonio Domínguez, cap de la 2a secció de la Comandància de Barcelona, redactava les diligències sobre l'aparició d'una

¹⁸² El Lloyd español: Diario Marítimo, de intereses mercantiles, 13 de maig de 1863, p. 1.

persona morta a la platja del Prat.¹⁸³ En aquests moments, els carrabiners no estaven instal·lats al Prat, però el camí o gual pel Cap del Riu era un pas ràpid per travessar la Bunyola quan les inundacions ho permetien. Durant aquest període pel control d'una platja inhòspita i per la dificultat d'accedir-hi es varen començar a planificar la instal·lació d'un cos de guàrdia i la modificació d'una marina oblidada.¹⁸⁴

Les valoracions econòmiques per les reparacions dels camins i l'estat de la qüestió dels vials al terme municipal anterior al 1868, van fer que l'Ajuntament del Prat es replantegés una nova política urbanística dels camins públics, en quant a les modificacions i la seva conservació.¹⁸⁵ L'avaluació realitzada feia referència al pessim estat de la carretera de Baix, que s'iniciava des de la barca de passatge d'aquest poble i coincidia amb la capital travessant en el seu trajecte el municipi de l'Hospitalet. Molts dels desguassos o cunetes d'aquest camí estaven plens o obstruïts per la brutícia, i no donaven sortida a les aigües de rec, provocant veritables pantans amb la importància de diversos focus d'infecció.

L'obligació dels propietaris dels carros de prestar els seus cavalls, eines i carruatges per la reparació de camins, va augmentar a partir de l'any 1868, davant els desperfectes. L'alcaldia del Prat, mitjançant uns butlletins informava els propietaris de l'hora, dia i les feines a realitzar sota una multa si no s'hi assistia. Majoritàriament, els crits i avisos estaven relacionats amb la creació de *terrellons*, és a dir, terraplens.¹⁸⁶

El pas del ferrocarril al 1872¹⁸⁷ i l'inici de les ampliacions urbanístiques

El 9 de desembre de 1872, la Secció de Foment de Ferrocarrils informava dels propietaris afectats pel projecte de construcció del ferrocarril al seu pas pels

¹⁸³ ACA, Diversos, *Comandància de Marina*, núm. 14.

¹⁸⁴ Posteriorment, el 12 d'abril de 1870 al terme municipal de l'Hospitalet a prop de la punta del Riu Llobregat, la comandància va detectar una embarcació a la platja. Aquest esdeveniment estava relacionat quasi sempre amb el contraban o amb naufragis. ACA, Diversos, *Comandància de Marina*, núm. 27.

¹⁸⁵ AMEP, 406-34. *Antecedents relatius a camins públics*.

¹⁸⁶ AMEP, 406-35. Any 1868. Prestacions.

¹⁸⁷ Víctor Balaguer: *Guia de Barcelona a Martorell por el Ferro-carril*. Imprenta Nueva de Jaime Jepús y Ramon Villegas, Barcelona, 1875.

pobles de Vilanova i la Geltrú a Barcelona.¹⁸⁸ En un primer moment, la línia estava configurada per unir la vila de Cubelles amb Barcelona. Els problemes i dificultats per a la seva construcció varen ser patents, però inicialment no faltava l'entusiasme per un projecte verdaderament innovador:

“Grandes son los sacrificios hechos por nuestra parte para dotar al litoral comprendido desde Tarragona a Barcelona de comunicació férrea. A este efecto tenemos proyectado un ferrocarril de tan buenas condiciones, que, pocos por no decir ninguno hay en Europa que sea capaz de ofrecer tanta seguridad, prontitud y baratura en los viajes y transportes (...)”.¹⁸⁹

El maig de 1909 la Companyia de Ferrocarrils de Madrid-Saragossa-Alacant (MZA) responia al mossèn del Prat i les associacions interessades per les obres que feia la companyia arran de les mesures correctores a l'indret de la Torre de l'Estacada, a cal Monjo. Les obres consistien en la creació de discs submergibles (*vulgo estacadas*) i excavacions oportunes a l'eix del riu; a més de la construcció d'un terraplè al llarg del marge fins a la via fèrria¹⁹⁰ per a la prevenció de riudes.

Al mateix sector, però en aquest cas a la masia de can Comas, el 1876, hi hagué un intent d'atrancament. El sistema d'alerta era disparar per a que així des de la vila o masies al voltant sentíssin el soroll dels trets i anessin en ajuda contra l'amenaça dels diferents lladres. Aquest és un exemple clar de la importància dels camins entre la Ribera i la vila, ja que aquesta es trobava aïllada. Per això, el bon coneixement dels camins i l'ajuda entre les diferents persones de la vila i les masies disgregades,¹⁹¹ van teixir —a poc a poc— una unió entre aquest sector separat i el nucli urbà.

La inseguretat dels camins era tal que els diferents ajuntaments intentaren posar remei, mitjançant vigilants a sou. El 1878, es publicà a *El Globo* de Madrid que a la carretera del Prat de Llobregat varen ser robats 25 o 30 carros per una partida composta per 7 homes, que anteriorment ja havien efectuat altres robatoris.¹⁹²

La secció de Foment de Camins contestava la demanda realitzada a la tardor de 1874, per part de l'Ajuntament del Prat, en la qual es feia referència a la

¹⁸⁸ AMEP, 473-1. Anys 1872-1879. Ferrocarril. Aquests eren Francisco Feliu, José Serra, Ramon de Ponsich, Antonio Xuriguera i Bou, Isabel Rigol i Rigol i Pablo Saladrigas. També publicat al Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona el 10 de desembre de 1872.

¹⁸⁹ AMEP, 473-1. Informe informatiu per a l'Ajuntament del Prat de Llobregat datat el 5 de novembre de 1873.

¹⁹⁰ AMEP, 473-4. Anys 1909-1927. Ferrocarril. El terraplè es va construir amb una alçada de 3 metres, en alguns trams es podia accedir mitjançant passos habilitats.

¹⁹¹ *El Siglo futuro* (Madrid), 27 de setembre de 1876, núm. 223, p. 3.

¹⁹² *A El Globo. Diario Ilustrado*, 28 de febrer de 1878, núm. 869, p. 2.

petició d'una comissió per establir els terrenys de la via pública o *camino de sirga*, situat a la vora esquerra del Riu Llobregat, ocupat en gran part pels cultius dels terrenys colindants. Aquest camí era de naturalesa veïnal. Arran d'aquest conflicte s'informava la propietària Maria de Montserrat Barata, viuda de Cadafalch, veïna de Barcelona, que a la seva propietat del mas Godai, existia la carretera que travessava les marines d'aquesta finca denominada carretera de València:

“Como esta carretera no está limitada por las cunetas que debieran existir, los transeuntes por ella, tomaban la dirección que se les antoja o les conviene atravesando las marinas en toda su extensión y por todas direcciones, causando a la infra los perjuicios que son consiguientes...”.¹⁹³

A començaments de 1875, arribaren les primeres contestacions amb el recolzament d'alguns propietaris,¹⁹⁴ amb les següents afirmacions:

“Los que suscriben propietarios terratenientes de este pueblo respetuosamente a esa Corporación exponen: que las vías de comunicación, son y han sido siempre para los pueblos, los principales medios por los cuales ha aumentado su riqueza facilitando el fomento de la industria, la agricultura y del comercio con la importación y exportación de las primeras materias y de los productos de unas comarcas a otras.

Esta municipalidad, no desconoce los inmensos perjuicios que se irrogan a todos en general en este pueblo esencialmente agrícola por efecto del mal estado en que se hallan algunas carreteras, intransitables por completo unas de ellas y otras en tan pésimo estado que obligan al cultivador a suspender o retrasar las operaciones agrícolas o comerciales.

Los infros propietarios de este pueblo, deseando contribuir por su parte, previo el consentimiento de esa Corporación, al arreglo de uno de los caminos que mas les interesan como es la carretera denominada de la Bufera.

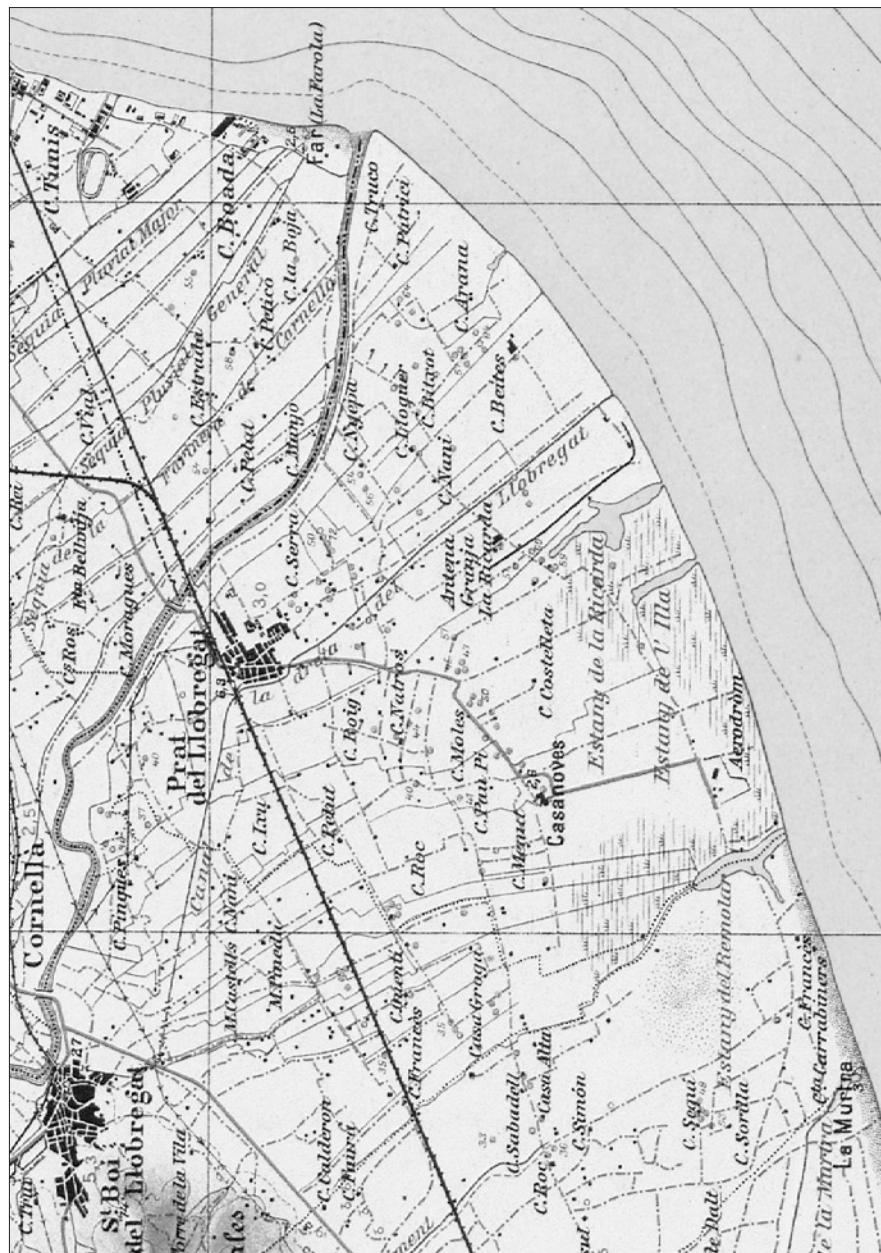
A esta Corporación suplican se sirva mandar proceder a la limpia de valls o cunetas de la denominada carretera de la Bufera, con el objeto de que corriendo las aguas hoy encharcadas permitan el tránsito por ella y faciliten el arreglo que todos los propietarios interesados se proponen de común acuerdo hacer.

Además, debiendo dicha carretera tener en toda su extensión la anchura de treinta y dos palmos y no teniendo en algunos puntos.

Suplican a esta Corporación se sirva facultarles para ensancharla hasta aquella medida en los puntos donde no lo esté y aprovechar la tierra sobrante para elevar dicha carretera. Finalmente, suplican a esta Corporación se sirva contribuir por su

¹⁹³ AMEP, 407-3.

¹⁹⁴ AMEP, 407-4. Any 1875. Camins. Els propietaris que recolzen a Maria de Montserrat Barata eren: Miguel Casanovas, Anton Fabró, José Molas, Jose Ribas, Pablo Company, Domingo Colominas, Rafael Muntané, Domingo Bernadás, Jose Serra i Vidal, Domingo Comas, Pedro Saladrigas i Mariano Farrés.

Il·lustració 15: Detall del mapa geogràfic de Catalunya de l'any 1923 (ICC, RM. 31658, autor: Mancomunitat de Catalunya, escala 1: 100000).

parte al arreglo de dicha carretera, en beneficio de la agricultura de ese pueblo en general, y de los propietarios infros en particular”.

Una constant al llarg de la segona meitat del segle XIX eren les acusacions dels desperfectes dels camins. Al l'estiu de 1875, trobem l'acusació realitzada a Manuel Maria Pecero sobre la inundació d'aigua dels camins propers a la seva finca. Per a la seva defensa davant de l'Ajuntament del Prat contestava de la següent manera:

“... que no es la falta de los desagües correspondientes el que mis campos hayan inundado el camino del Cementerio de ese pueblo, tal vez querrá decir el Sr. Alcalde que firma dicho Oficio, que las aguas pluviales discurrer por mis campos; pues, como es sabido, los campos jamás pueden inundar y si solo, las aguas que corren por su superficie. Mas no son tampoco estas, las que hayan causado la inundación que expresa, sino el incumplimiento de ese Ayuntamiento de no hacer construir las alcantarillas transversales para los caminos que conducen a la parte baja del término de ese pueblo conforme debe y se lo prescribe la ley municipal, para la cual pagan los impuestos municipales los contribuyentes de su demarcacion, como y también para la recomposición y conservación de sus caminos vecinales; pues bien público es y a la vista de todos los transeúntes está, que las cunetas o zanjias existentes alrededor de las tierras de mi propiedad, lindantes con el camino del cementerio que se citan, están constantemente limpias y arregladas mas en los extremos o limites de dichas zanjias o cunetas, no estan construidas, como debieran, las alcantarillas para recibir las aguas sobrantes, tanto del riego, como pluviales que deben conducirlas por las zanjias o cunetas de los caminos que dirigen hacia la parte baja del termino de ese pueblo, y últimamente al mar (...)

En mi propiedad, o sea en las tierras que componen la heredad denominada “Torre Xica”, que poseo en el término de ese pueblo, están debidamente arreglados los desagües de sus tierras, lo que no sucede así con las de otros propietarios cercanos a mi dicha heredad (...)”

Arran d'aquest incident, uns anys més tard, ja el 1891, Manuel Maria i Maria de las Mercedes Pecero Enríquez i Tos, sobre les seves possessions al nucli urbà sol·licitaven la urbanització de la seva heretat a la finca *Torre Xica*.¹⁹⁵ Com a propietaris d'aquest terreny varen exposar que:

“Que deseando urbanizar parte de los terrenos de su propiedad según se indica en los adjuntos planos que por duplicado acompañan, en los cuales se determina la situación

¹⁹⁵ AMEP, 377-6. Anys 1891-1916. Sol·licitut per D. Manuel Maria i Maria de las Mercedes Pecero Enríquez i Tos, d'urbanitzar part de l'heretat “Torre Xica”.

de los terrenos con tinta negra y con tinta carmín las calles que deben cruzarlos; cuyas calles, por el hecho de estar los terrenos enclavados en el casco urbano, vienen ya determinadas por las existentes aprobadas ya por ese Municipio, sin que haya necesidad de proyectar calle nueva alguna; Por lo tanto el plano que tienen el honor de someter a la aprobación de V.S. consiste en la prolongación de la calle llamada de Madoz en sentido longitudinal de la finca y cuya dirección es de Sud-Oeste a Noreste; y la prolongación de las calles llamadas del Norte, de las Delicias, de la Salud, del Progreso y del Prat, perpendiculares respectivamente a la anterior y en sentido transversal a la finca, siendo su dirección de Norte-Oeste a Sud-Este, cuyas calles cruzan a su vez la llamada de Tos.

Respecto a la sección transversal o ancho de las referidas calles, se ha fijado a la de Madoz el ancho de 8 metros en vez de 5,83 metros que tiene la parte edificada actualmente, y las llamadas del Norte, de las Delicias, de la Salud, del Progreso y del Prat, también 8 metros, cuyo ancho consideran suficiente atendido al movimiento tanto rodado como pedestre que en el mencionado punto puede originarse.

Por todo lo manifestado y sin entrar en consideraciones sobre la conveniencia general de la población y beneficios que a su vez ha de reparar al Municipio la realización de dicha mejora por ser notorio a todas luces, a V.S.

Suplican que previos los trámites legales y demás que sea necesario, se sirva aprobar los referidos planos, y autoridades para proceder a la edificación con sujeción a las calles trazadas en los mismos, cuyas calles se abrirán a medida que vaya adelantando la edificación en las respectivas manzanas, empezando por la comprendida entre las calles de la Buñola, Madoz y Norte.

Gracia que expresan recibir los exponentes del recto proceder de V.S. Barcelona 3 de febrero de 1891”.

Tot aquest procés inicial de crear urbanitzacions o ampliar els habitatges per al servei d'una comunitat en augment, va fer millorar els accessos a la capital del país. Va ser a l'estiu de 1872, quan la Secció de Foment d'Aigües feia ressò a la instància presentada per Ferran Puig,¹⁹⁶ que va fer al 5 de gener d'aquest any, sol·licitant l'autorització per construir un pont de ferro sobre el riu Llobregat costejant els costos, amb informes favorables dels Ajuntaments del Prat i l'Hospitalet. Així doncs, el 9 de juliol de 1873 s'inaugurava el pont metàl·lic sobre el riu pagat per l'industrial Ferran Puig i Gibert, que s'obria a les comunicacions terrestres de la futura àrea metropolitana de Barcelona. La construcció establí un peatge, que no es modifica fins l'any 1918.

¹⁹⁶ Les actuacions de Ferran Puig al terme del Prat, abans de les grans construccions i remodelacions entorn a les seves masies i terrenys, es recullen a M. de Casanova: "Explotación agrícola de D. Fernando Puig en el término del Prat" a *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 23, 1874, pp. 165-172.

Cal esmentar la importància, d'aquest any 1873, de la construcció del carrer de Tos (actual carrer Ignasi Iglésias), i l'aprovació de la construcció de l'escorxador als terrenys on més tard es situaria la Papelera. Per altre cantó, els camps cultivats presentaven les deficiències del sistema de canalització de les aigües, però el període entre 1862 i 1879 el conreu de regadiu es va refermar amb la construcció del Canal de la Dreta.¹⁹⁷

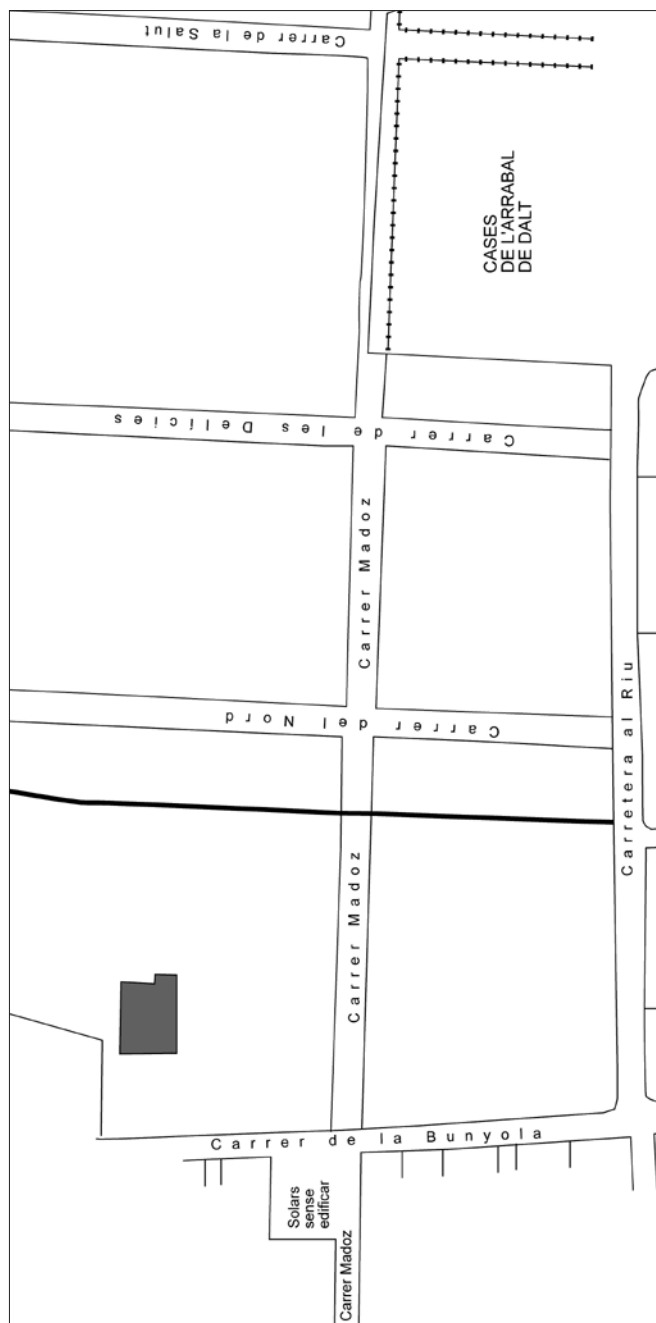
Si les modificacions eren presents en els diversos sectors agrícoles com l'Albufera, la Bunyola i la Ribera, més encara eren visibles a la configuració dels carrers al nucli urbà. A inicis del 1876,¹⁹⁸ els veïns de la vila s'unien davant el que consideraven *“que es altamente sensible el estado en que se encuentran las calles de este pueblo convertidas a causa de la gran cantidad de barro en ellas existente, en inmensos lodazales y focos de putrefacción que despidiendo putrido mas infestan el agua dañando gravemente la salud pública”*. S'ordenava a tots els propietaris que construïssin voreres davant dels seus edificis, i es penalitzava els que buidaven els safarejos al mateix carrer, els que amuntegaven les terres, els que construïssin rampes i llencessin escombraries. Tot aquest problema va quedar regulat el 1879 amb les noves ordinacions municipals.

L'arribada del ferrocarril l'any 1881 va significar l'obertura a les grans comunicacions. Arran d'aquest es construeix l'anomenat pont del ferrocarril com a mesura correctora per facilitar l'accés a la riba esquerra. Seria el 17 de desembre de 1881 quan s'inaugurava la línia fèrria Barcelona-Vilanova acabant amb l'aïllament de la població i consolidant el futur de creixement. A finals del segle XIX, l'entrada en funcionament de la línia del ferrocarril Barcelona-Vilafranca va demostrar els profunds canvis industrials que s'encaminaven cap als termes del delta de Llevant. L'anomenat en primer moment el *ferrocarril de la costa*, el traçat Barcelona-Sant Vicenç de Calders, seccionava transversalment el territori per la part central.

El Prat preindustrial quedà marcat per l'arribada de gent de fora a treballar al camp, però sense cap dubte, el canvi important per al pas d'una societat agrícola a industrial afavorirà les immigracions, coincidint amb l'etapa econòmica d'una ciutat en continu procés d'evolució. Amb tot el que hem comentat, hem observat el creixement de l'ampliació dels terrenys per a habitatges. El 1875 hi hagué el procés d'edificació dels terrenys de Rigual

¹⁹⁷ El 1893 a les terres de Jaume Casanovas s'extreia aigües del subsòl mitjançant els pous artesianes, per donar servei als camps deixats de banda pel Canal de la Dreta. Cal esmentar la importància de la bassa del Fondo d'en Peixó, que amb la construcció del Canal de la Dreta agreujava encara més aquest espai insalubre, ja que formava una bassa permanent sense cap circulació d'aigua. Amb la riuada de Sant Antoni els problemes s'incrementaven.

¹⁹⁸ AMEP, 377-3. Anys 1873-1880. Expedient general per a la construcció de voravies. Cal remarcar que la Biblioteca Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú conserva documentació cartogràfica sobre les carreteres de la província de Barcelona datada des de finals del segle XIX i inicis del segle XX.

Il·lustració 16: Croquis sobre la urbanització a l'entorn de la Torre Xica (Nota: AMEP, 377-6. Plànol realitzat l'any 1891 per a la urbanització del terreny).

Alaio, que amb grans expectatives feia augmentar el creixement demogràfic de la vila del Prat:¹⁹⁹

“La población del Prat de Llobregat va adquiriendo cada día más importancia, pues su proximidad a Barcelona y las mejoras tangibles que sin usar se van desarrollando, tienden a darle atractivos los cuales son un llamamiento para las personas que al desear invertir sus capitales piensan escoger sitio ameno y agradable a la par que cómodo por su vecindad al gran centro donde tiene lugar la vida activa.

Esto ha sido origen de que de poco tiempo a esta parte se avivará algún tanto el trabajo en las construcciones, mas todas ellas concretadas a solares sueltos o cuando menos enclavadas en el interior de la población, sin que hoy día sean suficientes estos recursos para satisfacer la necesidad que ya se reconoce en ampliar en zonas extensas la urbanización del Prat y que al mismo tiempo obedezca a un plano o proyecto con antelación estudiado, interin no tenga la población el plano oficial por el cual se tendrían que regir las nuevas construcciones.

Calles: Entre estas agrupaciones resulta el establecimiento de cuatro nuevas calles, una longitudinal que atraviesa el terreno desde la calle de la Ribera a la Procesión, y tres transversales que parten el predio, desde la calle de la Bufera a los terrenos de Ponsich, a la primera se le propone el nombre de Santa Isabel y a las otras respectivamente los de Santa Leocadia, Roger y Rigual. El ancho de estas vías es de diez metros y siete metros respectivamente, esto es mayor que el de las contiguas que no alcanzan mas que seis.

Rasantes: Éstas están expresadas en la hoja n° 2, advirtiendo que siendo poca la diferencia de nivel que existe entre los puntos extremos de estas calles en proyecto se toman las mismas alturas hoy día situadas sobre el terreno de modo que no sufrirán ninguna modificación las pendientes actuales como no sea el arreglo del plan terreno al objeto de darle la consistencia suficiente que requiere el afirme.

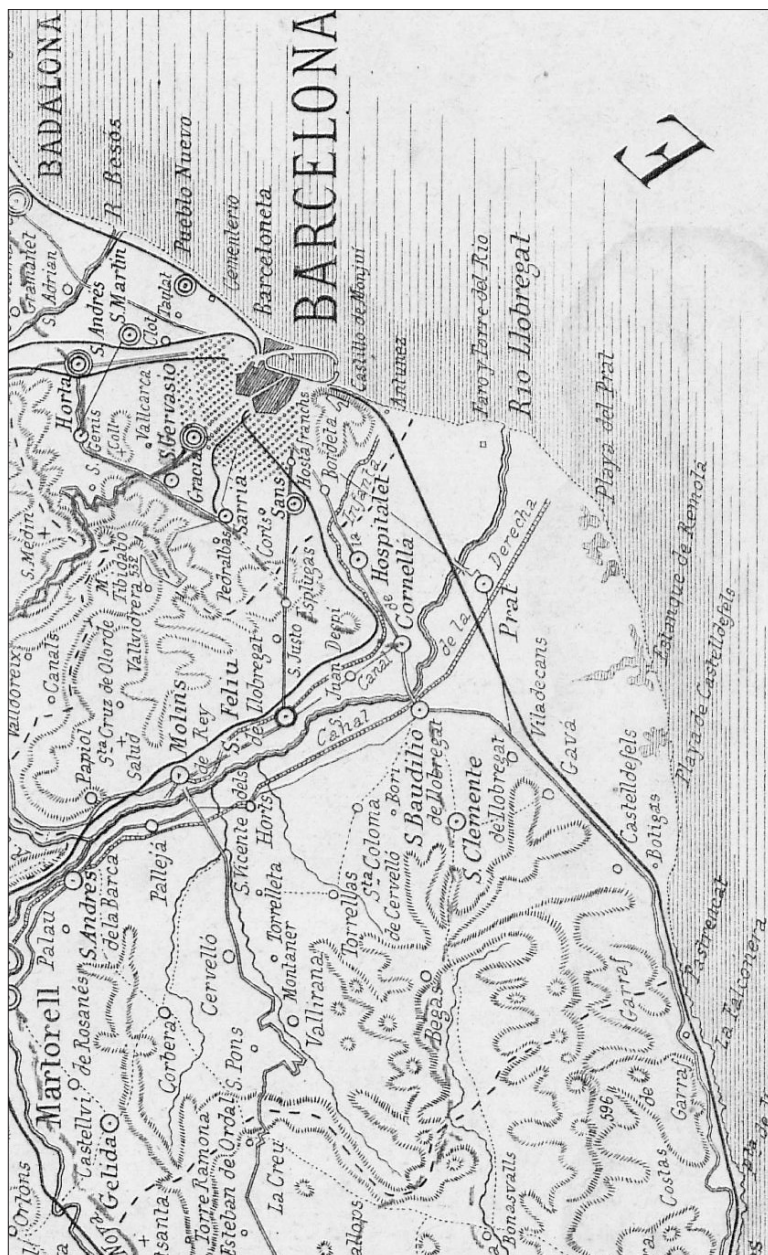
No obstante de lo indicado las recurrentes se obligan a seguir las rasantes que indique el Ayuntamiento, cuando llegue el caso de las edificaciones parciales.

Cuyo proyecto se somete a la aprobación de Municipio del Prat, no dudando de su resultado favorable, conociendo el afán con que siempre hacen en acrecentar los intereses de la población e importancia de la misma.

Prat de Llobregat 7 Enero de 1885”.

La *Empresa de desecación y explotación de los pantanos del Llobregat* es va constituir el 1890 en una societat amb la gerència de Luis Pérez de Guzmán i Lasarte, havent sol·licitat al ministre de Foment la concessió dels terrenys

¹⁹⁹ AMEP, 377-4. Anys 1885-1890. Expedient sobre el projecte d'urbanització sol·licitat per Na Leocadia Roges, vídua de Casanovas i hereus “ab-intestato” de Na Isabel Alayo, D. Pere i Na Isabel Rigual Alayo.

Il·lustració 17: Pla de carreteres provincials a Barcelona l'any 1879 (ICC, RM. 2270, autor: Diputació de Barcelona. Obres Públiques, Melcior de Palau i Eduard Brosa).

pantanosos situats a la vora del marge dret del riu per a la seva dessecació i aprofitament. Aquesta obra fou de gran importància per a la salut pública dels habitants de Sant Boi, el Prat, Gavà, Viladecans, Castelldefels i altres de la província de Barcelona, atacats pel paludisme originat als pantans. Amb la seva dessecació la riquesa de l'Estat espanyol augmentà als 10 milions de pessetes, a més, després de procedir a l'explotació d'uns terrenys en concepte d'impostos.²⁰⁰

D'aquestes grans infraestructures, la que més destacava en aquestes dates era el nou projecte de sanejament del subsòl de Barcelona per part de l'enginyer de camins, canals i ports i arquitecte Pedro García i Faria, que era cap de la secció del clavegueram i sanejament de Barcelona.²⁰¹ El propòsit era el desviament del Riu Llobregat, canviant la desembocadura del riu Llobregat, es projectà desviar el riu des del terme municipal de Sant Boi de Llobregat fins al Remolar per tornar a desaiguar en aquest punt.²⁰² No cal dir que aquest projecte no es va realitzar, cosa que beneficià el Prat, ja que aïllaria el seu territori.

El 1894, la Secció d'Obres Públiques Provincials de la Diputació de Barcelona, informava l'Ajuntament del Prat que de la conservació del camí entre el Prat i Hostafrancs,²⁰³ s'encarregava Manuel Feja i Cortinat. L'interessant d'aquesta anècdota, era l'obligació de costejar les eines per a la reparació del camí i la lliure circulació per circular en ferrocarril.

La comunicació entre els pobles del delta central el 1899 era tal que els alcaldes de Viladecans, Sant Boi, Hospitalet i el Prat²⁰⁴ es varen reunir per reclamar un camí veïnal de connexió entre aquests pobles agrícoles i la ciutat. La intenció era dotar el territori d'una xarxa de carreteres dins del projecte de la Diputació de Barcelona.

²⁰⁰ *La Iberia (Madrid)*, 5 d'abril de 1890, p. 2.

²⁰¹ AMEP, Proyecto de Saneamiento del Subsuelo de Barcelona. Alcantarillado-Drenaje-Residuos Urbanos. Redactado por D. Pedro Garcia Faria Ingeniero de Caminos, Canales y Puertos y Arquitecto. Jefe de la Sección de Alcantarillado y Saneamiento de Barcelona. Aprobado por el Excmo. Ayuntamiento en 16 junio 1891. Atlas de láminas. Barcelona-1893. Imprenta de Henrich y Compañía, en Comandita. Sucesores de N. Ramírez y Compañía. Pasaje de Escudillers, 4. Lámina 2: Plano por curvas de nivel de Barcelona y Pueblos vecinos. Masas edificadas de Barcelona y sus suburbios.

²⁰² AMEP, Proyecto de Saneamiento del Subsuelo de Barcelona. Alcantarillado-Drenaje-Residuos Urbanos. Redactado por D. Pedro Garcia Faria Ingeniero de Caminos, Canales y Puertos y Arquitecto. Jefe de la Sección de Alcantarillado y Saneamiento de Barcelona. Aprobado por el Excmo. Ayuntamiento en 16 junio 1891. Atlas de láminas. Barcelona-1893. Imprenta de Henrich y Compañía, en Comandita. Sucesores de N. Ramírez y Compañía. Pasaje de Escudillers, 4. Lámina 2: Plano por curvas de nivel de Barcelona y Pueblos vecinos. Masas edificadas de Barcelona y sus suburbios.

²⁰³ AMEP, 19-1. Document del dia 9 de juliol de 1894.

²⁰⁴ *La Dinastía* (Barcelona), 19 de gener de 1899, p. 2.

Vials durant el segle xx

*La xarxa viària dins del segle xx*²⁰⁵

El febrer de 1902 el Prat demanava a Barcelona la creació d'una associació unitària dels termes municipals afectats pel desviament del riu. Seguidament, el Ministeri d'Agricultura, Indústria, Comerç i Obres Públiques aprovava la *Ejecución del estudio de encauzamiento, rectificación y desvío del río Llobregat*. Va ser durant l'any 1906 que els diputats i alcaldes crearen una comissió mixta per rectificar la canalització del riu. La Mancomunitat el 1913 aprovà, paral·lelament, un altre projecte que no va encaminar-se més enllà del paper. L'estat del Prat a inicis del segle xx, pel que fa a les noves edificacions, era el següent: el 1905 es va edificar de nou l'Ajuntament amb estil neogòtic, amb el projecte d'Albert Feu; el 1906 entrà en funcionament el col·legi de les Germanes Carmelites; el 1907 es fa la construcció de la Granja La Ricarda; i el 1910 s'instal·là una línia elèctrica a l'esmentada Granja.

La indústria al Prat es va introduir ben entrat el segle xx, impulsada pel capital forà; la inversió en terrenys agrícoles va estar condicionada per la proximitat amb la ciutat de Barcelona. Les adquisicions es veien garantides per disposar d'un terreny ampli per a la instal·lació industrial, l'abast d'aigua i la possibilitat d'abocar les aigües residuals al riu Llobregat.

Arran de les mancances de les comunicacions dels pobles deltaics de Sant Boi i Santa Coloma de Cervelló amb el Prat, el 1904 es va redactar l'estudi o

²⁰⁵ La xarxa viària a inicis del segle xx inicià un procés de remodelacions, amb l'augment de la geografia i dels plànols de detalls al servei de l'exèrcit i del transport. Amb el recolzament científic com l'estudi de Francesch Carreras Candi: *Geografía general de Catalunya*. Establ. Editorial de Albert Martín, Barcelona, 1913-1918.

projecte de la carretera d'enllaç entre Sant Boi i el Prat,²⁰⁶ que avui dia correspon a la carretera BV-2002. Les carreteres provocaren l'aïllament de zones i sectors, trencant la dinàmica de passos de l'antiguitat. Va ser el cas de la carretera que travessava Viladecans en direcció a Cornellà de Llobregat (l'actual C-245), que seccionà la unió amb la vila de Sant Boi, i incomunicà en certa manera el Prat.

Les reconegudes necessitats de crear habitatges davant el creixement de la mà d'obra industrial, el comerç i l'agricultura, van fer projectar la urbanització del terreny propietat de Cristóbal Escofet. Durant l'any 1907, es van redactar els permisos pertinents per engegar la modificació de la part sud de la població, delimitada pel carrer de Santa Filomena, per l'est amb el camí de la Marina i per l'oest amb la carretera de la Bunyola. La memòria dels treballs que es duïen a terme justificava la fluïdesa de trànsit amb la qual comptaria aquest tros de terreny:

*“(...) reuniendo a nuestro entender, muy buenas y aceptables condiciones, puesto que con mucha facilidad puede ingresar al mismo y resultant muy suaves las pendientes de las calles en el proyectadas, cualidades que sin duda beneficiarán en mucho el tránsito por las expresadas calles y que con seguridad se establecerá, porque además estarán directamente en comunicación con el camino de Marina y con la carretera de la Bunyola, la que en su recorrido, pasa por el centro de la población atravesando sus principales calles, cual comunicación es de mucho interés por el continuo movimiento y tránsito que por ella pasa”.*²⁰⁷

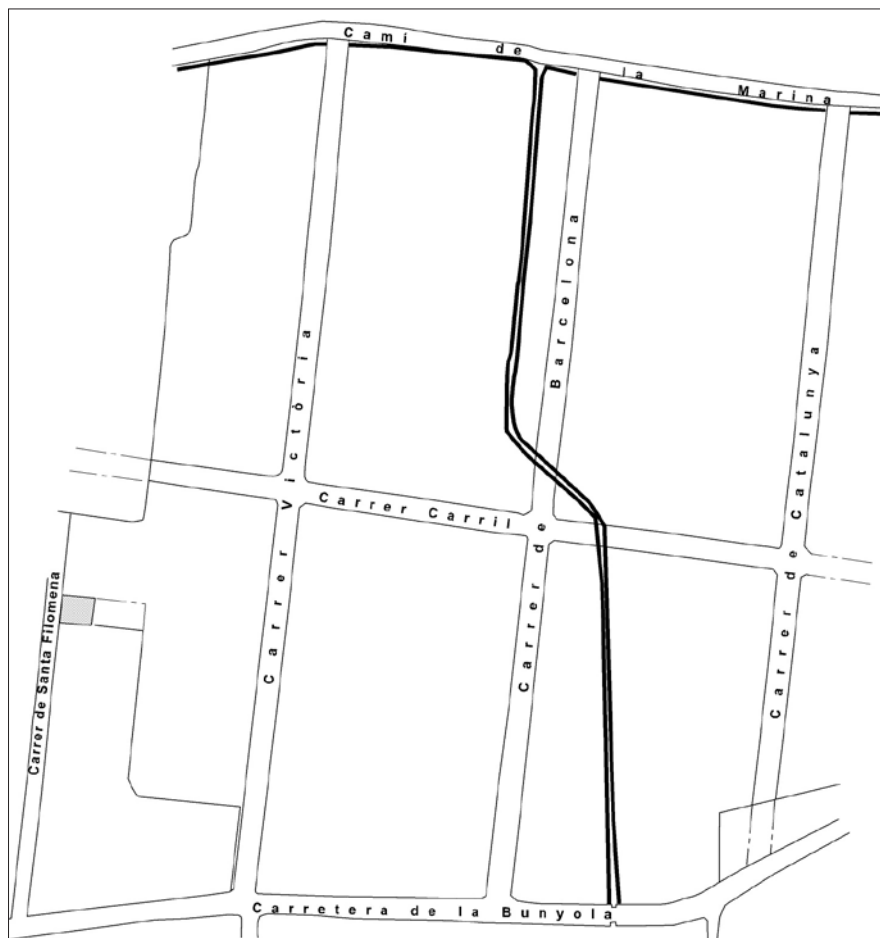
Tots els carrers varen ser dissenyats amb una amplada de 8 metres, com la majoria dels carrers d'inicis del segle xx, amb un petit xamfrà als angles, cosa que permetia una il·luminació natural i una completa ventilació. Amb tot això era cosa recurrent que els propietaris donessin els noms dels carrers ells mateixos. La proposta va ser dels següents: el carrer Victòria, el carrer Barcelona, el carrer Catalunya i el carrer Carril.

Un altre element a tenir en compte, i no menor, eren els canvis de propietats de les infraestructures del Prat. Tenint l'exemple publicat a la *Gaceta de los caminos de hierro* del 24 de setembre de 1908, on es publicà el següent text:

“Ferrocarriles del Bajo Llobregat.- Relacionándose con los proyectos de la Compañía del ferrocarril del Nordeste de España, acaba de publicarse una Real

²⁰⁶ ANC, Codi 691, Prefectura Provincial de Carreteres a Barcelona del Ministeri d'Obres Públiques, codi unitat catalogació 475, Carretera de 3r ordre de Barcelona a la colònia Güell. Tram 2n del Prat de Llobregat a Sant Boi de Llobregat. Obres de construcció. Projecte redactat per l'enginyer Tomás Rivera l'any 1904.

²⁰⁷ AMEP, 377-7. Any 1907. Projecte d'urbanització terrenys propietat de D. Cristóbal Escofet.

Il·lustració 18: Projecte d'urbanització dels terrenys de Cristóbal Escofet l'any 1907.

orden del Ministerio de Fomento en virtud de la cual se aprueba la trasferencia de las concesiones de la línea férrea que partiendo de Vallirana y pasando por Cervelló, La Palma, San Vicente de Horts, Santa Coloma, San Baudilio de Llobregat, Cornellá, Hospitalet, y Bordeta, termine en Sans, con un ramal desde San Vicente de Horts por Pallejá, a San Andrés de la Barca; otro de San Baudilio de Llobregat a San Feliu de Llobregat, transferencia hecha por la Compañía de los ferrocarriles económicos del Bajo Llobregat a favor de la Sociedad "Union des Tramways", de Bruselas, que queda obligada en los mismos términos y con las mismas garantías al cumplimiento de las condiciones estipuladas".

Amb tot això, el nou pont metàl·lic de doble via de la companyia Madrid-Saragossa-Alacant substituï el vell pont del Prat d'una sola via en data de 1912. El nou pont construït per *la Maquinista Terrestre y Marítima* era una obra de 122 metres de longitud i 500 tones de pes.²⁰⁸

Al nucli urbà, la plaça, el carrer de la Bunyola (Ferran Puig)²⁰⁹ i el de Jaume Casanovas des de l'any 1912 dominaren l'ambient comercial i artesanal d'una societat en progrés. A la resta dels carrers dominava la classe jornalera. Els nous carrers: Santa Leocàdia (Mariscal Joffre), Roger (Dr. Robert), Duc de la Victòria (Dr. Martí i Julià), etc., es començaren a poblar lentament.

Anant més lluny, al cantó del Remolar, trobem el 1912 que es donava constància de la finca coneguda com la casa dels Caçadors dels propietaris Ricardo i Alfredo Conde Gómez. Aquesta limitava a l'oest amb el Remolar, al nord amb les propietats de Miguel Casanovas, al sud per la zona marítima d'expansió, i a l'est amb el camí de València. Sobre aquest es deia que era un:

*“ramal del ubicado nombre se halla atravesada desde tiempo inmemorial por el camino público llamado también de Valencia que cruza aquella heredad, desde su linde con el ubicado camino o ramal de Valencia hasta la estada zona marítima: que desde el camino que atraviesa esta heredad también desde tiempo inmemorial existe el paso que conduce a la recordada laguna de “Remolá”: que hace unos dos meses citados propietarios D. Ricardo y Alfredo Conde construyeron o levantaron en aquella finca obstáculos entre estos unos barrios o puertas a la entrada y salida del camino aludido que atraviesa a su indicada finca; privaron también el paso desde el mismo camino a la mencionada laguna; y en el alveo de esta (que pertenece a las posibles de Viladecans y Prat de Llobregat) plantaron varios palos o estacas (...)”.*²¹⁰

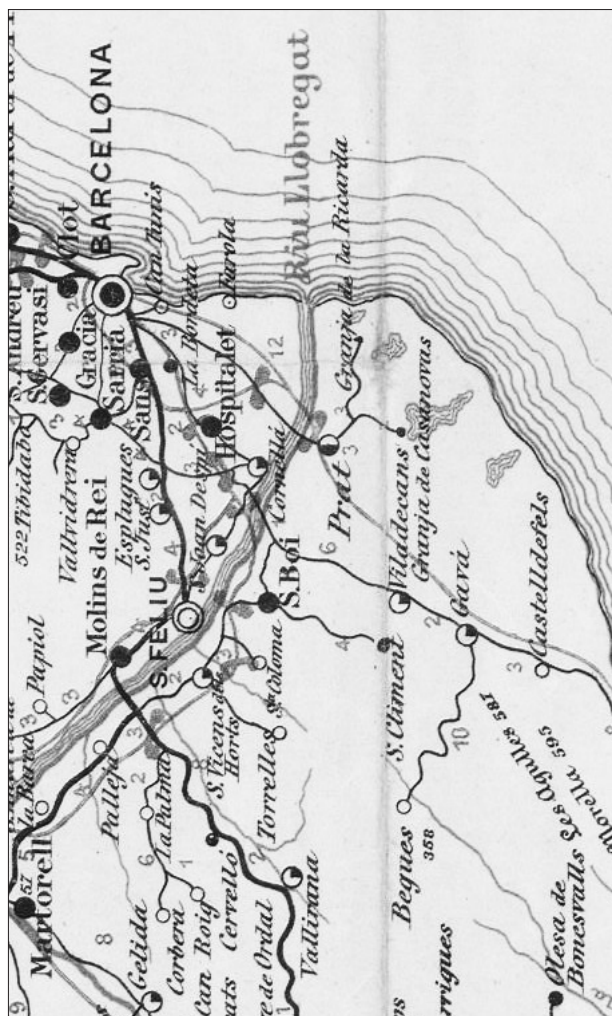
Els problemes d'exploració d'una finca que sempre havia estat en benefici dels habitants i les disputes per la propietat seran recurrents durant el primer quart del segle XX:

“Existe en este término municipal en su lindero con el de Viladecans la denominada “Laguna del Remolá” contigua a la playa. Desde tiempo inmemorial venían los vecinos de este pueblo, así como los de los limitrofes de Viladecans y San

²⁰⁸ *La Ilustración Artística* (BC), núm. 1571, p. 102. 5 de febrer de 1912. L'anterior pont era de ferro, de 123 metres de longitud i 4,40 metres d'alçada construït sobre dos pilars de 7 metres d'alçada els extrems dels quals descansaven en dos estreps de maposteria, deixant tres ulls, el del centre de 45 metres i els dels costats de 38 metres cada un (*Gaceta de los caminos de hierro*, 7 d'agost de 1881, p. 514).

²⁰⁹ Jaume Codina. Història del carrer de Ferran Puig. Edicions Rondes, El Prat de Llobregat, 1981.

²¹⁰ AMEP, 19-1. Document de l'11 de desembre de 1912.

Il·lustració 19: Carreteres de Catalunya: mapa oficial del Real Automòbil Club de Catalunya de l'any 1912 (ICC, RM. 3366, autor: J. Muntadas, J. Serra i Thomas).

Baudilio de Llobregat ejerciendo la pesca y la caza de dicha laguna, siendo ésta además el desagüe de una extensa zona de terrenos de cultivo. Era en fin dicha laguna considerada como de aprovechamiento común de los vecinos de los indicados pueblos.

Sin embargo dichos vecinos no han podido desde 1915 hacer uso de sus derechos ni obtener ningún aprovechamiento en la indicada laguna por hallarse enclavada en terrenos de propiedad particular y haber cerrado el camino que conducía a la misma el propietario colindante no obstante existir una verdadera servidumbre de paso.

*Abandonada por anteriores Ayuntamientos la defensa de los derechos de los vecinos sobre la repetida Laguna, esta en la actualidad es objeto del uso exclusivo y aprovechamiento del propietario de referencia”.*²¹¹

El 1912, l'assessor de la Comissió de Foment del Real Automòbil Club de Catalunya, J. Muntadas Rovira, va publicar el mapa de carreteres de Catalunya (gravat per J. Serra i estampat per Thomas), ja que augmentà la circulació de les carreteres projectades entorn de la ciutat de Barcelona.

Les comunicacions augmentaren amb una velocitat important, igual que el sistema telefònic, tot i que no serà fins el 1909 quan Manuel Bertrand i Salsas ofereix el sistema telefònic a la població, anteriorment ja l'havia instal·lat a la finca La Ricarda. La centraleta de telefonia va estar situada a la casa núm. 15 de la plaça de la Vila.

Durant el període comprès entre els anys 1814 i 1925, la Mancomunitat intentava donar servei a les necessitats del país, amb una modernització de la xarxa viària catalana; amb aquesta pretensió l'objectiu principal era la construcció de les vies d'accés als municipis.

Pla d'eixample i reorganització urbanística de l'any 1916

L'Ajuntament del Prat, presidit per Josep Monés i Jané, presentava el citat Pla d'eixample de 1916 amb un traçat regular dels seus carrers, que formaven una quadrícula. El Prat estava delimitat pel carrer del Pont (actual carrer Nicolás M. Urgoiti), el canal de la Dreta al seu pas pel Fondo del Peixo i la ronda del Sud (actual carrer Lleida) i ronda de l'Est (l'actual carrer Andreu de Palma de Mallorca). El projecte intensificava l'activitat comercial al carrer de Mossèn Cinto Verdaguer i a l'avinguda de Josep Anselm Clavé, que seria l'accés a la ciutat substituint el carrer del Pont. Les reformes de 1916 començaren a reorganitzar o reordenar l'urbanisme pratenc, el seu pla abastaria la concepció de carrers rectes que s'entrecreuen en concepte d'eixample. El carrer Mossèn Cinto Verdaguer era conegut popularment com Eixample i l'avinguda Anselm Clavé com la Rambla, que substituïa la via d'accés a la població en detriment del carrer actual Nicolás M. Urgoiti.

²¹¹ AMEP, 19-1.

També es remodelà el predi Flaquer, que afectà l'actual plaça Espanya i els carrers Flaquer i avinguda Anselm Clavé, els més importants. La plaça Espanya, coneguda des del pla de 1916 com plaça de la Mancomunitat, era també coneguda com plaça dels Autobusos ja que era l'origen i el final de la línia d'autobusos que unia el Prat amb Barcelona.

Aquest mateix any, la Papelera Española²¹² comprava els terrenys de l'antic escorxador, per això motivava la urbanització del sector nord de la població i del carrer del Pont. Aquest encaminava les persones que volien travessar a la riba esquerra del riu per mitjà del pont de Ferran Puig; per la importància de la Papelera es va rebatejar el carrer amb el nom del fundador, Nicolás María Urgoiti (1869-1951). La urbanització es reforça entorn la fàbrica, el sector nord de la població (prolongació del carrer Major, obertura del carrer Ponsich...). Els tècnics i obrers del ram paperer es van establir entorn la fàbrica (carrers: Morer, Ponsich, Urgoiti, Major) mantenint un distanciament inicial i a priori amb la població pratenca.

Durant aquest any 1916, es pavimentava el tram central de la plaça i s'iniciava la construcció de l'aeròdrom de La Volateria. L'Escola d'Aviació instal·lada a l'hipòdrom de can Tunis es quedava petita a les noves capacitats tecnològiques i per aquest motiu varen escollir el terreny pla del delta del Prat per a les seves activitats. La finca de la Volateria, topònim per la gran quantitat d'aus que estaven campant a l'Albufera, es convertirà en el primer aeròdrom del Prat. A més, el 1921, s'instal·lava la *Escuela de la Aeronáutica Naval*, que l'abandonà el 1931, i per aquest motiu posteriorment l'aeròdrom passaria a pertànyer a l'Aviació Militar. Amb la incorporació de la companyia Iberia amb el recorregut Madrid-Barcelona des de l'any 1927, el 1928 Lufthansa inaugurava el servei Berlín-Barcelona. Amb motiu de l'Exposició Universal es va poder veure el Graff Zeppelin, d'importància per a veure les capacitats tecnològiques per a una societat bàsicament agrícola. També hi hagué el camp francès de la companyia Latécoère (més tard Air France), que des de 1920 havia establert el servei aeri postal. Josep Canudas, que va ser el primer pilot català, tenia un petit aeroport particular.²¹³ Amb l'inici de la Guerra Civil, el juliol de 1936, els camps aeronàutics es van unificar depenent de la Conselleria de Defensa de la Generalitat de Catalunya i després del Ministeri de Defensa.

²¹² La societat Papelera Española, S.A., presidida per Nicolás M. Urgoiti, va comprar, l'any 1916, els terrenys on estava instal·lat el vell escorxador municipal. Un any més tard es va iniciar la construcció de la fàbrica, que finalitzà l'octubre de 1922. La fabricació de paper i cartró va comportar que dirigents bascos i navarresos emigressin cap al Prat. Però, no tan sols els encarregats van emigrar dels seus llocs d'origen, sinó que la demanda de treball va atreure un corrent migratori, formant una veritable colònia de bascos i navarresos i que vingués gent a viure entorn la fàbrica.

²¹³ Josep Canudas: *Història de l'aviació catalana: 1898-1936*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1983.

Al nucli urbà es respirava un ambient diferent, bàsicament les necessitats d'ampliar la zona urbanitzada farien que molts propietaris presentessin projectes per al seu benefici. Però moltes vegades era l'Ajuntament qui dissenyava la seva expansió. Va ser el cas pel que fa a la propietat de Josep Colominas.²¹⁴ El març de 1915, l'alcalde Aleix Aguilera Ginabreda manifestà que la secció coneguda com carrer del Nord que limitava amb el carrer del Tos s'urbanitzés. La contestació de Josep Colominas sobre aquesta requalificació urbanística va ser el 26 de gener de 1915:

“Magnífico Sr. No sin sorpresa me enteré del oficio de esta Alcaldía mediante el que se me comunica el acuerdo del Ayuntamiento de dar acceso a las vías transversales de los terrenos que fueron de Tós.

Bien saben todos los vecinos de este pueblo que lo que resulte de verdadera utilidad o conveniencia para el mismo, no he de ser yo quien se oponga a su realización, de manera que cuando se hayan derribado las casas de la calle Mayor que se oponen a todo lo que sea verdades o engrandecimiento del pueblo y tenga libre acceso hasta el río la calle proyectada en la propiedad del Sr. Flaquer a fin de que puedan salir del pueblo para Barcelona y otras poblaciones todos los carruages sin el estorbo de la vía que intercepta por grandes intervalos de tiempo al final de la calle Mayor la libre circulación, a lo que ante todo debería atender el Ayuntamiento por ser lo de mas utilidad para el vecindario, despues si se le pide y no se le manda, no tendré inconveniente en ceder y dejar libre y expedito el solar de que soy propietario por hacer mas de 35 años que vengo poseyéndolo como sin contradicción de nadie como se reconoce en el oficio de esta Alcaldía, pero hoy estoy resuelto a oponerme a la reforma o hacer que la misma se efectue con arreglo a las disposiciones legales vigentes sobre el particular.

Dios guarde a V. muchos años. Prat de Llobregat 26 Enero de 1915. Por no saber escribir mi padre. Jose Colominas Coll. Signatura José Colominas Company. Sr. Alcalde-presidente del Ayuntamiento de esta población.”.

Davant la negativa de Josep Colominas, es va veure forçat a la seva urbanització. L'acta municipal comentava el següent:

“En el pueblo de Prat de Llobregat a treinta y uno de Mayo de mil nueve cientos diez y seis hora tres de la tarde, se constituyó el Señor alcalde Don José Monés Jané, con asistencia del alguacil municipal Don Jose Roca Rosell, testigos Don Pedro Bernañ Melich y Don Juan Sallés Serra, ambos mayores de edad y de esta vecindad e infrascrito Secretario de este Ayuntamiento, hallandose presente

²¹⁴ AMEP, 377-8. Anys 1915-1918. Sobre una propietat de Josep Colominas.

la pareja de los mozos de la Escuadra de este Puesto requerida en evitación de cualesquiera desorden que pudiera surgir, en la calle denominada del Norte y sitio o parte de ella que venia ocupando Don Jose Colominas Coll, hoy su heredero, como condicionaba a solares de su pertenencia, y con el fin de proceder a la abertura o despeje de dicho trayecto, que no ha sido posible conseguir, no obstante la disposición Consistorial al efecto comunicada por medio de atento oficio de 12 de Enero de 1915, reiterada repetidas veces mediante avisos y recientemente, o sea, en 29 de este mes recordada por otra comunicación que se cursó despues de seis dias del último aviso particular suministrado por el Sr. Alcalde al propio Sr. Colominas. Se efectuó el mencionado despeje o abertura por una brigada de trabajadores a quienes Sr. Alcalde como Presidente del Ayuntamiento y como tal, fiel cumplidor de sus acuerdos, ordenó quitarán en una longitud desde Norte a Sur y extensión de 56,20 metros y de 3 y 5 respective metros poco más o menos por sus extremos una cerca uniforme de cañas, sustentada por traviesas de madera y ocho sauces que fueron arrancados. En el linde Sud o con la calle de Tos, se quitó un barrio cuya contestura se expresará, que daba acceso a dicha porción de terreno, sustentado por dos traviesas, sin apoyo ni lazo alguno de unión con otra ni paredes. Todo el material que constituia la cerca y cuanto de relativo valor vestia en el terreno o sitio objeto de ocupación y consiguiente despeje, dispuso el Sr. Alcalde se depositara debidamente acondicionando en el patio de las Casas Consistoriales para salvaguardar de cuanto proceda, consignándose la descripción o inventario de todo ello, como sigue: Un barrio de dos hojas con marcos de madera y alambre en su fondo, cuatro sauces de regulares dimensiones y otros cinco delgados, siete traviesas dos de ellas que sustentaban el barrio en buen estado y las otras cinco bastante carcomidas, otras cuatro traviesas sin clavar, veinte y cinco hoces o fonginas de cañas que constituian la cerca, ochenta y nueve gavillas (o govillas) pequeñas de cañizos que protegian la base de la mentada cerca, veinte palos delgados, ocho carretadas de piedra o mamposteria usada, dos carretadas de caña de maiz para ser utilizada como lecho de corral, formando el resto otras dos carretadas de escombros infectos que se acarrearón en el arenal del rio, y una porción de alambre de espino procedente del derribo, que se arrolló convenientemente para su utilización. Despejado ya el trayecto o área de ocupación, dispuso el propio Sr. Alcalde, se fijara como realmente se efectuó un mojon en el centro del trayecto longitudinal que se indica, cuya arista por el lado Este, marca sin equivoco la divisoria entre los solares del Sr. Colominas y la parte que desde este momento pasa a ser libre y expedita para el tránsito público y completa en aquella Sección la verdadera anchura de la calle del Norte. Se extendió de todo ello la presente, acta que firma el Sr. Alcalde y expresados senyores concurrentes de que yo el Secretario de este Municipio doy fe. El Alcalde Jose Monés Jané. Juan Salles. Jose Roca. Pedro Bernal. Joaquim Suy Secretario”.

Infraestructures importants i la reorganització de la xarxa viària

L'any 1917 s'instal·là la Papelera Española, que canvià el panorama industrial d'una vila pràcticament agrícola. Ja que ocupava l'antic escorxador, entre els anys 1918-1919 es construeix un nou escorxador municipal i s'hi instal·lava una bàscula pública, a més d'iniciar-se l'edificació del mercat municipal a la plaça de la Vila, que es finalitzà l'any 1921.

L'any 1919 entrà l'electricitat al Prat, adjudicada primerament a la companyia d'Eusebi Bertrand i Serra.²¹⁵ Sobre l'augment tecnològic i el creixement del passatge pel pont, a finals de l'estiu de 1918. Rafael Morato, com a propietari del pont de peatge sobre el riu Llobregat, estava interessat en que la tarifa de l'any 1872 s'augmentés, amb els següents apunts:

“Cada bicicleta abonará seis céntimos.

Cada moto-cicleta, nueve céntimos.

Cada sidecar, doce céntimos.

Cada automóvil pequeño hasta dos asientos y conductor, cincuenta céntimos; fuerza máxima diez H. P.

Cada automóvil mediano hasta cuatro asientos y conductor, cincuenta céntimos; fuerza máxima cuarenta H. P.

Cada automóvil de mayor cabida o fuerza que los anteriormente citados, setenta y cinco céntimos.

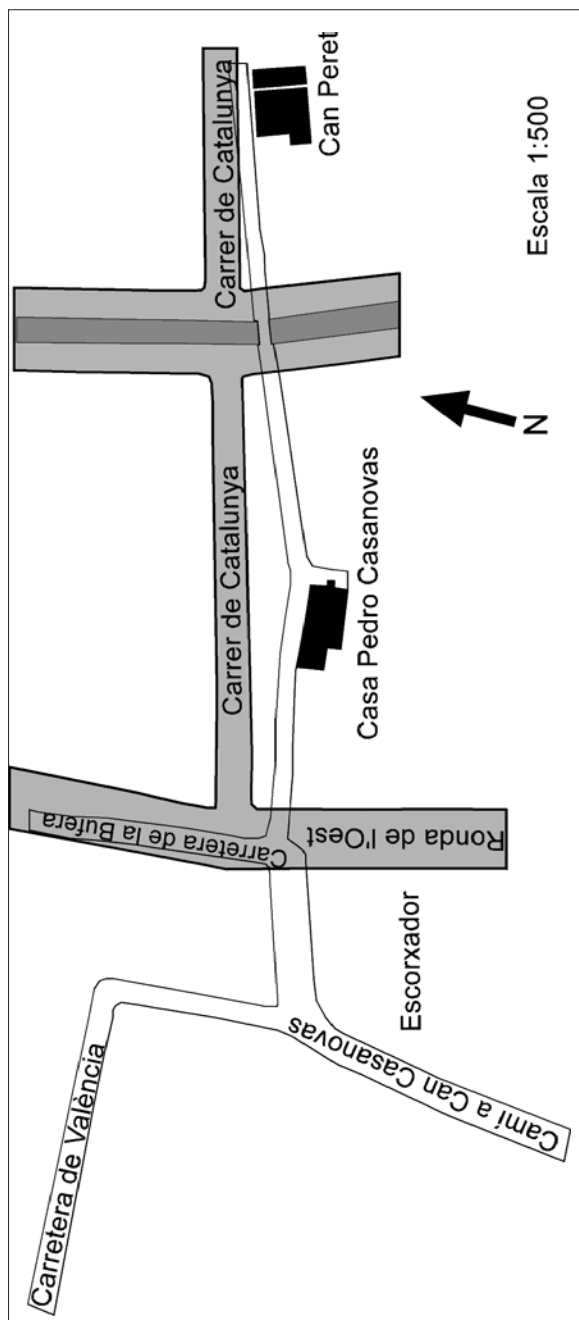
Cada carro automóvil susceptible de llevar un peso máximo de una tonelada de carga, doce céntimos.

Cada carro automóvil capaz de llevar más de una tonelada y un máximo de dos y media toneladas, treinta céntimos.

En cuanto a los carruajes de peso total (carro y carga) mayor de 3.500 kg el dueño del puente o encargado, podrán purar su paso por el mismo, siendo el pago convencional caso de concedérsele”.

Per l'aprofitament de la Marina i de tot el litoral pratenc es va realitzar una topografia exhaustiva el 1917, per a la seva posterior parcel·lació. Aquesta va ser encarregada a l'arquitecte Guillem Busquets Vautravers, amb la idea de realitzar l'explotació d'aquest sector i l'aprofitament dels

²¹⁵ M. Gómez; I. Fabró; C. Besora: “La instal·lació de la xarxa elèctrica al Prat”, a *Delta*, núm. 72, octubre 1984. Sobre la figura d'Eusebi Bertran Serra veure: Ramón Aliberch: *Eusebio Bertran Serra, capitán de industria, economista, político, deportista*. Artes Gráficas Juan Sabadell, Barcelona, 1952.

Il·lustració 20: Croquis dels terrenys de Pedro Casanovas Moliné per a l'emplaçament de l'escorxador municipal l'any 1918 (Nota: AMEP, 374-9. El sistema quadriculat utilitzat al Prat a l'hora d'urbanitzar els carrers va ser una constant a la segona meitat del segle XX). L'escorxador ocupava un total de 1400 m².

seus recursos lúdics; es va dissenyar principalment per al gaudiment de la població barcelonina.²¹⁶

De molta importància per a la xarxa viària va ser la construcció del mercat municipal a la plaça de la Vila el 1921. Cal remarcar que en aquests moments crucials de la nostra història, entre els anys 1921-1922, hi hagué un important brot de paludisme a la localitat provocat pel cultiu de l'arròs. Una comissió facultativa de la Reial Acadèmia de Medicina va emetre un informe favorable per a la continuació del cultiu de l'arròs:

“las medidas profilácticas que deberán siempre practicarse y las modificaciones en el riego que sin perjuicio del cultivo se hace necesario adoptar como coadyuvantes a la profilaxis recomendada”.

Aquest problema s'emmarcava, dins d'un caire polític i d'enfrontament pels terrenys de cultiu, en la confrontació entre la Mancomunitat favorable a l'explotació del territori, i l'Ajuntament del Prat que volia ampliar l'aeròdrom i els seus serveis. El Governador Civil de Barcelona va ser taxatiu en les seves explicacions:

“(...) de las concesiones para cultivar arroz parece han desistido de el, sin que aparezcan razones de orden agronómico que lo justifiquen, el resto de los concesionarios cultivan este año la mitad de la superficie concedida, en una parte por exceso de salitre en el suelo y por otras circunstancias ajenas al cultivo del arroz. La Jefatura del Servicio agronómico da cuenta de que parte de la superficie concedida para coto arrozal se ha convertido en terrenos fértiles cultivados de alfalfa y alcachofas, con otras plantas de huerta.

Que el paludismo ha decrecido y el cultivo del arroz se efectúa en excelentes condiciones y que observándose por los concesionarios la disposición de la Junta provincial de Sanidad sobre desagüe periódico de los arrozales cada veinte días, perecen indefectiblemente las pocas o muchas larvas de anopheles que pudieran haberse desarrollado en las parcelas de arroz.

*Que el cultivo del arroz en el Prat de Llobregat tiene la enemiga especial en la campaña de oposición de carácter político que viene manteniéndose desde la tramitación del primer expediente, recrudescida recientemente por el apoyo que les presta la Mancomunidad, y que se hacen a los concesionarios proposiciones ventajosas para la compra de sus tierras con destino a Escuelas de aviación y campos de aterrizaje, cuyas últimas causas terminaran en breve plazo con el cultivo del arroz en la comarca”.*²¹⁷

²¹⁶ AHCOAC-B, Fons Busquets Vautravers, Parcel·lari de la zona baixa del Prat de Llobregat, Expedient: C 809 / 115, any 1917.

²¹⁷ AHN, FC-PRESID. GOB. PRIMO DE RIVERA, Legajo 210, Exp. 19C.

Cal no obviar tampoc la importància del transport i dels vehicles per a desplaçar-se. Per això, José Torner Oliver de Barcelona va presentar el 1922 a l'Ajuntament el projecte per instal·lar el servei de transport de passatgers mitjançant automòbils:

*“Que ante la serie de dificultades que atraviesan los vecinos de esta localidad por trasladarse a la vecina ciudad de Barcelona a causa de lo poco avenible del horario de la C^a de Ferrocarriles, que no responde a las necesidades de la población; segura de acarrear grandes beneficios a demas de muy remarcadas comodidades al pueblo de Prat de Llobregat desea el exponente instalar un servicio de transporte de pasajeros de esta a la Ciudad de Barcelona y viceversa por medio de automóviles”.*²¹⁸

Més tard, el gener de 1924, l'Ajuntament atorgava i cedia el servei d'automòbils a Gil Argelaga Lluch; aquest utilitzava tres autoòmnibus, un destinat per a casos d'avaria. Cada un d'aquests disposava de sis bancs correguts, amb quatre seients per banc i altre davanter, més tres bancs de fusta col·locats sobre el sostre, al descobert, igualment amb quatre seients per banc. El preu de cada seient en tot el recorregut era de setanta cèntims de pesseta, sense distinció de classes. Els viatges ordinaris per dia eren 8 anades i tornades. La línia fins a la plaça d'Espanya de Barcelona era anomenada *La Pratense*. A partir del maig de 1930, l'Ajuntament demana a la línia d'autobusos el seu establiment a l'antiga plaça de la Mancomunitat.

Davant l'augment dels vials, ja el 1923, s'aprojava el pla d'urbanització del Predi Serra²¹⁹ o la zona de can Camins. Però, més al sud, i pel que fa a la zona de l'Albufera, el Prat comptava amb la presència de tres camps d'aviació: Aeronàutica Naval, propietat del Ministeri de Marina; Aeròdrom Canudas, del pilot Josep Canudas; i la companyia francesa Latécoère o camp francès.

Sobre els ponts i vials per creuar el riu Llobregat, a finals de l'any 1924 l'assessor arquitecte de l'Hospital de la Santa Creu informà l'Ajuntament del Prat que “...dicho puente, por la fecha algo antigua de su construcción, no está en condiciones de resistir los grandes pesos que transportan los modernos camiones de tracción mecánica”.²²⁰ La mesura era prohibir el transport de carruatges de més de tres tones. Al febrer de 1925, l'Ajuntament del Prat enviava la correspondència al governador civil de la província de Barcelona informant dels antecedents. En aquesta manifesta que el pont va ser construït l'any 1873, i l'enginyer industrial del Prat certificava:

²¹⁸ AMEP, 474-1. Any 1922-1927. Autobusos. Instància presentada el 29 d'agost de 1922.

²¹⁹ AMEP, 379-3. Any 1932 i anteriors. Sol·licitud per part de D. Miquel Serra Vidal d'aprovació d'un Pla per ell presentat a aquesta Corporació Municipal en 9 de Març de 1923, sobre alineacions del Predi Serra.

²²⁰ AMEP, 404-24. Any 1924-1927. Antecedents relatius al *Puente de los carros*, sobre el Llobregat.

*“Que el almacén metálico está falto de la debida estabilidad y resistencia para soportar con las obligadas garantías, las cargas que transitan por el mismo y que en cuanto a las vigas y entarimado de madera, su estado de conservación es tan deplorable, que algunas de dichas vigas se han fraccionado y la mayoría de las tablas del entarimado aparecen desprendidas de sus uniones y completamente deterioradas e inservibles, lo que junto con la desunión que presentan dos pares de viguetas gemelas de hierro laminado, dispuestas a lo largo del puente, coincidiendo caso con las líneas de rodada, constituye tan inminente, peligro, que a juicio del Ingeniero que suscribe, debe ser inmediatamente denunciado como ruinoso a la Superioridad, por si estima procedentes ordenar sin pérdida de tiempo la suspensión del tránsito por el referido puente, hasta tanto no sea debidamente reparado. Y para que conste firmo la presente en Barcelona a 12 de febrero de 1925”.*²²¹

La Seda de Barcelona, creada amb capital majoritàriament holandès, es va instal·lar al Prat l'any 1928. Els dirigents holandesos, amb el control de l'empresa al seu càrrec, van crear una altra colònia molt integrada a la vida quotidiana pratenca. La demanda de mà d'obra va comportar que vingués gent de les comarques tarragonines i de les rodalies del municipi del Prat, així com de persones provinents de la resta de l'Estat espanyol.

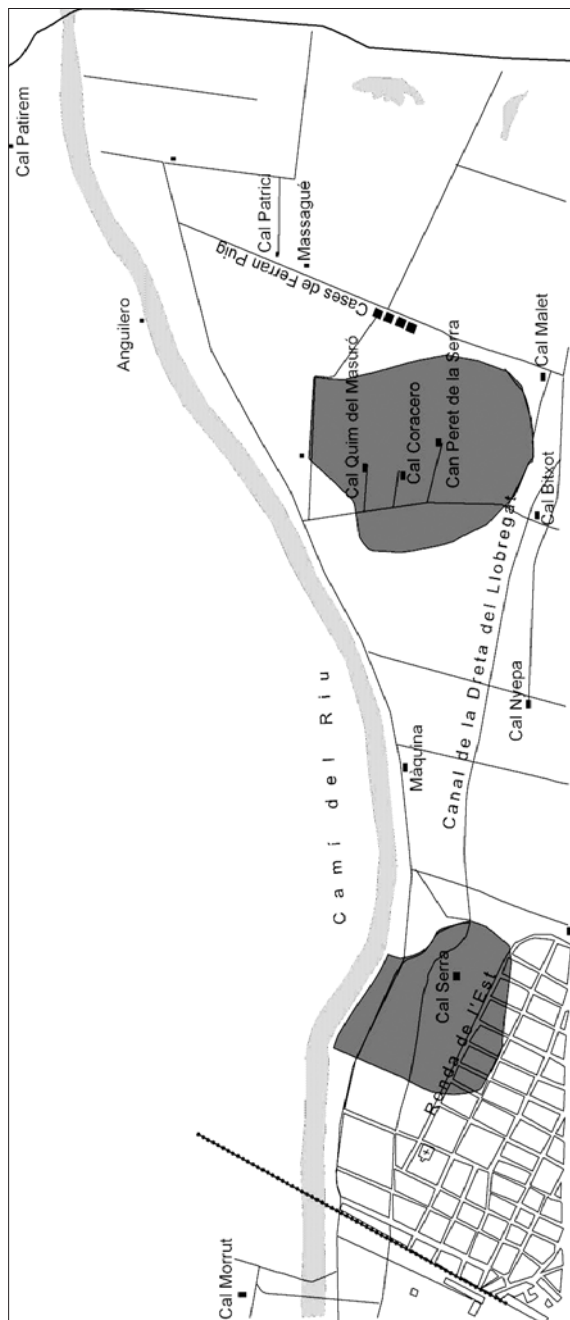
Amb la construcció del port de Barcelona l'any 1921, varen ser expropiats part dels terrenys agrícoles del Prat de Llobregat i de l'Hospitalet, per a la creació d'una indústria portuària. Segons la premsa de l'època, com *La Correspondencia de España* (20 de juny de 1921, núm. 23085, p. 5) es comentava:

“La ceremonia se ha verificado en los almacenes del muelle; una vez efectuada la inauguración del depósito franco, los invitados ocuparon un tren especial, y con él fueron hasta el lugar en que hay los mojones que señalan el término municipal de Barcelona. Al llegar allí, fueron éstos arrancados y llevados a la orilla del río, señalando el límite del nuevo término, cumpliéndose la frase del poeta Verdague, pues con ello la ciudad abarca por completo el perímetro comprendido entre los ríos Besós y Llobregat”.

Per la qual cosa es retiraren les fites del límit del Prat amb l'Hospitalet per col·locar-hi les de Barcelona.

L'aprofitament del riu era cabdal per a una població amb recursos limitats, això va fer que al maig de 1926, l'alcalde Albert Feu, certificava:

²²¹ AMEP, 404-24. Les obres van ascendir a un total de 35.098,27 pessetes. El no posseir altre accés a Barcelona que mitjançant aquest pont, va ocasionar un greu conflicte per no poder transportar els productes de consum diari, per quedar paralitzat el servei internacional de correus aeri de les línies Latécoère, per quedar en aquest localitzat l'accés al Cos de l'Aeronàutica Naval, per privar a la ciutat de l'afluència de les hortalisses, llet, etc. El 8 de novembre de 1930 l'Ajuntament informa de la compra del pont a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau per 15.000 pessetes. A febrer de 1931 els propietaris eren Jaime Mans, Ricardo Conde i José Ma. Mata.

Il·lustració 21: Les dues àrees que l'Ajuntament de l'Hospitalet va cedir al Prat.

“Que dadas las condiciones geológicas de esta localidad, en la que no existen rieras ni canteras de clase alguna de material para construcción, la única forma de no agravar el problema de la vivienda, planteado, desde hace años en esta localidad con caracteres de extrema gravedad, está en facilitar en todo lo posible el aprovechamiento de la grava y arena que arrastra el Río, en las grandes avenidas, por no existir otras, económicamente aprovechables en todo el término municipal ni en sus inmediaciones”.²²²

Amb tot això, la promulgació del pla *Círculo Nacional de Firms Especiales* l'any 1926 va intentar crear les primeres carreteres condicionades per als automòbils. Amb aquesta intenció de la Mancomunitat, durant el primer terç del segle xx el sistema emprat amb el programa *Firms Especiales* inundà de fites la xarxa construïda.

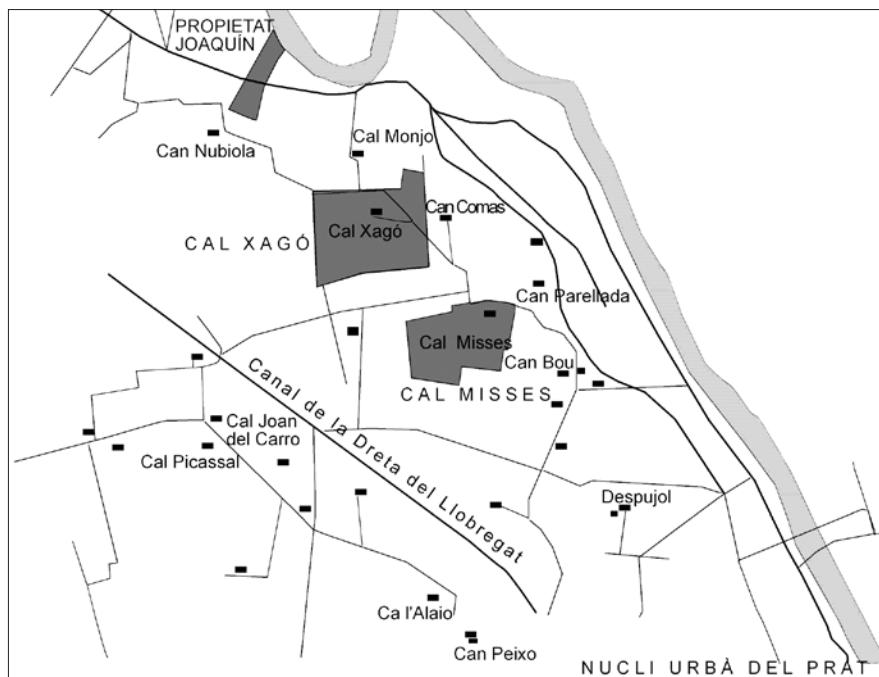
Un procés encara poc estudiat va ser la incorporació al Prat²²³ l'any 1926, després d'una permuta, de les terres que posseïa l'Hospitalet²²⁴ al terme. L'Ajuntament de l'Hospitalet va acordar el 18 de març de 1926 la cessió de dues zones de terreny al Prat. Aquesta mateixa problemàtica, però encara més intensa, va ser amb el terme municipal de Sant Boi, però no ja dintre del terme sinó a la divisòria. Per això, el 12 de juliol de 1933 l'Ajuntament de Sant Boi marcaria la seva línia divisòria davant la negativa del Prat:

“Por la parte N.E. el cauce natural del Río Llobregat, desde cuyo eje seguiría el camino vecinal que atraviesa la llamada carretera de la Bomba, quedando en término de Prat la casa de campo conocida por Cal Monjo, siguiendo luego el otro camino de esta villa dirige a Prat de Llobregat, conocido por el de Cal Pinques, hasta alcanzar el cruce del mismo con el otro de Cal Francisco, en el vértice del cual se levanta la casa de campo de Cal Misses, la cual, con todas sus tierras, resulta en este deslinde cedida al término municipal de Prat de Llobregat. Desde el vértice indicado se toma el referido camino de Cal Francisco en direcciones a Viladecans atravesando el Canal de la Derecha del Río Llobregat hasta empalmar con el camino que dirige a la casa conocida por Joan del Carro, en cuya derecha se abandona para prolongar el linde siguiendo la carretera por aquel lado de Fernando Puig, la cual se continua hasta el cruce de la misma con la llamada de las “Cabasses”. En este sitio, la última sigue u propia dirección atravesando la línea de los F.C. de M.Z.A. hasta empalmar con la conocida de Cal Inglada, que se toma en su

²²² AMEP, 409-7. Anys 1913-1948. Extracció de sorres.

²²³ AMEP, 409-2. Any: 1915-1948. Expedient Delimitació del terme municipal.

²²⁴ Sobre el procés del canvi de la zona de la Marina de l'Hospitalet i Zona Franca, veure el següent llibre: Julio Baños: *Imatges retrospectives de la Marina: Zona Franca i polígon industrial Pedrosa: les indústries, les platges, les masies, els barris...* Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, Barcelona, 1977.

Il·lustració 22: Els tres sectors en disputa amb l'Ajuntament de Sant Boi de Llobregat. Finalment, només Cal Misses va pertànyer al Prat.

mismo trazado hasta el camino vulgarmente llamado de Cal Pollo, el cual sirve de linde hasta encontrar la antigua carretera de Valencia, siguiendo esta hasta la pluvial de la “Bogas”, limitando ella en su totalidad la finca de Don Ignacio de Puig i Pallejà, enclavada toda ella en término de Sant Boi de Llobregat, dividiendo ambos términos municipales hasta la laguna de Remolà, cuyo desagüe continua hacia el mar, perteneciendo el mismo a los términos de Prat de Llobregat, Viladecans y de Sant Boi de Llobregat, con derecho este último de llegar en sus desagües hasta el mismo.

Considerando ambas representaciones presentes muy racional el deslinde de sus términos antes detallados, se obligan a someter la presente concordia a la conformidad de sus respectivos Ayuntamientos para que, una vez aprobada, pueda elevarse al Instituto Geográfico Catastral en súplica de que, siendo aceptada por dicha Superioridad, ordena a los señores Ingenieros competentes ultimen el plano parcelario de los respectivos términos municipales con sujeción al deslinde propuesto”.

El Prat de Llobregat proposava una alternativa que no prosperà.²²⁵

²²⁵ AMEP, 409-2. Anys 1915-1948. Delimitació del terme municipal.

Entre els anys 1928 i 1934 es realitzà la construcció del camí veïnal del Prat de Llobregat a Viladecans amb subvenció municipal.²²⁶ També es trobaven en fase de construcció els trams de Barcelona al Prat, amb el pont sobre el Llobregat que tractava de prolongar la Gran Via.²²⁷ Els propietaris afectats per les obres de prolongació de la carretera del Prat a Viladecans eren: Eulogi Despujol Dusany, Joan Santamaria Sansalvador, Maria Rigual Alayo, Maria Busquets, Enrica Busquets Farré, Pau Piguillem Busquets, Francesc Fernández Comas, Josep Busquets Casas, Maria del Pilar Ponsich i de Sarriera, Jaume Mans Capdevila, Josep Colominas Company, Ramon Solá Viver i Sindicat Canal de la Dreta del Llobregat.

L'inici de la pavimentació mitjançant llambordes va començar el 1928 als carrers Mossèn Cinto Verdaguer, Rigual, Eusebi Soler, Dr. Robert, Mariscal Joffre, Dr. Martí i Julià, Processó (Santiago Rusiñol), Frederic Soler, Madoz, Lo Gaiter del Llobregat i Ignasi Iglésias. El 1929²²⁸ s'obria al trànsit el nou pont sobre el riu en substitució del vell de Ferran Puig. En aquest moment, es feia la supressió del carrer Duc de la Victòria comprès entre els carrers de Ferran Puig i Àngel Guimerà (actual carrer del Centre). El Duc de la Victòria era un llarg carrer que anava des de l'actual carrer del Dr. Martí i Julià fins al carrer Sant Joaquim.

L'any 1930 es projectà la construcció d'una carretera des del Prat fins a la platja, amb un pressupost d'unes 104.400 pessetes per 3.480 metres.²²⁹ L'espessor de la carretera que estava projectada era de 25 cm, dels quals 15 corresponien a pedra gran i els 10 superiors a pedra picotejada, encarregat al contractista Gerónimo Vila de Barcelona.

Però dins de l'intent per gaudir de la platja, degut als problemes que tenien els barcelonins a la seva costa per l'augment de residus, el 1930 es va sol·licitar l'autorització per a la construcció d'un balneari als terrenys de La Volateria, al costat de la platja.²³⁰ La intenció era construir un xalet d'estructura de ferro

²²⁶ AMEP, 408-1. Anys 1928-1934. Expedient sobre el camí veïnal del Prat de Llobregat a Viladecans – Tros des de Barcelona a Santa Creu de Calafell – amb subvenció municipal.

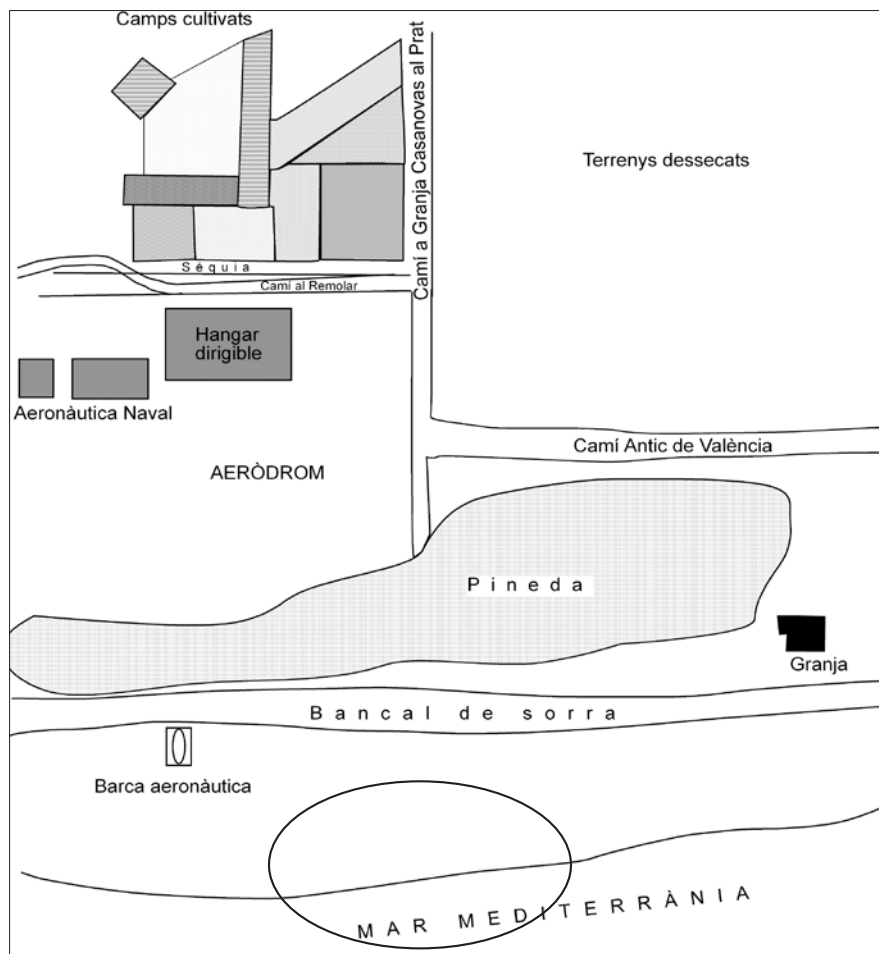
²²⁷ ANC, Codi 691, Prefectura Provincial de Carreteres a Barcelona del Ministeri d'Obres Públiques, codi unitat catalogació 216, Camí veïnal de Barcelona al Prat de Llobregat, amb pont sobre el Llobregat. Trams 1r i 2n. Obres de construcció de la prolongació de la Gran Via. Projecte redactat per l'enginyer Juan A. Lagarde.

²²⁸ AMEP, 377-12. Any 1929. Instància dels hereus de D. Pedro M. Flaquer, sol·licitant modificació del plànol general d'alineacions, referent a la línia sud de la plaça de la Mancomunitat.

AMEP, Signatura 377-13. Any 1929. Expedient sobre modificació de l'alineació sud de l'antiga plaça de la Mancomunitat instada pels germans Jose, Doña Rosa, Doña Concepción i Doña Teresa Flaquer y del Valle.

²²⁹ AMEP, 408-2. Anys 1929-1935. Camins.

²³⁰ AMEP, 409-17. Any 1930. Sol·licitut d'autorització per construir un balneari en terrenys de "La Volateria" d'aquest terme municipal, junt a la platja. El projecte era sol·licitat per D. Ramón Pló i Ricardo Rodríguez, l'any 1932 per Juan Miró Adrover de Barcelona (AMEP, 410-1. Any 1932. Projecte d'instal·lació d'uns banys a la Volateria). Demanaven si la seva instal·lació hauria de ser retirada un cop acabat l'estiu.

Il·lustració 23: Croquis de la zona on es situaria el balneari, a prop de la barca aeronàutica, en una superfície d'uns 1500 m².

cobert de fusta sobre pilones de ciment enterrades, compost d'una planta de deu metres per cinc, una terrassa de tres per deu i un pis de quatre per tres, i un nombre indeterminat de casetes, segons les necessitats, totes elles iguals. Aquestes estaven dissenyades per a ser construïdes amb fusta, sense cimentació alguna, de dimensió no inferior a un metre vint per un quaranta, a més de la instal·lació de dutxes, lavabos, vàters, fossa sèptica, aigua en totes les casetes, una petita cantina, tendal amb taules i cadires, patinets, canoa de vigilància, salvavides, flotadors indicadors de profunditat, farmaciola d'urgència, etc.,

és a dir, amb tots els serveis moderns d'aquest tipus d'establiment. Aquest projecte i establiment s'anomenaria *Baños de Mar*. A la memòria del projecte es comentà com un paisatge i instal·lació idíl·lics per a una població que rebia tots els impactes de la capital:

“Las dificultades expresadas añadidas a una primitiva idea han hecho decidirse a los autores de este proyecto a facilitar una playa dotada de la más moderna organización y confort a los veraneantes barceloneses, creando un establecimiento que se ubica en la costa perteneciente al término municipal del Prat de Llobregat en el lugar denominada La Volateria, contiguo al Aeródromo que para sus servicios tiene la Aeronáutica Naval.

Es el Prat de Llobregat de por si el lugar mas apropiado para esparcimientos de esta índole. Colocado en una inmensa y fértil llanura, cercano a Barcelona por Ferrocarril y futuro término de la hermosa vía de la Calle de Cortes es pueblo limpiísimo de calles magníficamente pavimentadas, anchas y alineadas, de hospitalidad y cultura características en sus habitantes, cuyas actividades agrícolas fabriles y aéreas hacen de él un pueblo riquísimo a la par que altamente simpático.

Posee un magnífico mercado barato y admirablemente abastecido, cuenta con buenos restaurantes, cafés y un espléndido “Casino” rodeado de jardinillos con skating y un magnífico salón-teatro y por ello apropiadísimo para festivales y el bien estar que proporciona el entusiasmo por el trabajo de que hacen gala los habitantes del Prat se desborda cotidianamente en una ordenada animación que llena las terrazas de los cafés, los zaguanes y las calles prestándoles ese aspecto característico de los pueblos que abundantemente sostienen una vida propia con todos los refinamientos de la moderna cultura.

La leyenda negra del paludismo del Prat ha quedado desvanecida por completo, estudios facultativos autorizados no han encontrado un solo mosquito “anofele” propagador del paludismo, existen, es verdad, mosquitos en la misma proporción que los hay en todos los terrenos de regadío y exuberante arbolado todos de índole inmune y que debido a la despoblación de las zonas bajas donde se encuentran los estanques (impropiamente llamados así pues tienen circulación de agua) y aquellos en que la capa freática se halla a un nivel de un par de metros tienen facilidad para el desarrollo de sus larvas, por lo tanto su existencia se limita a las proximidades de los “estanyes”, en los campos y en los lugares de arbolado, pero nunca en el pueblo ni en la parte arenosa del litoral, es decir en la playa.

Esta es sin duda alguna la mejor de toda la costa bordeada por frondosos bosques de pinos, tiene una anchura considerable y una extensión ilimitada de kilómetros de arena finísima que escasamente deja un residuo de un 15% en el tamiz de 80 mallas, el suave declive hace que no se registran profundidades capaces de cubrir al hombre hasta 30 metros, aguas adentro en el mar y su limpieza es absolutamente puesta que en dirección de Barcelona le resguarda la corriente dulce del río Llobregat cuya diferencia

Il·lustració 24: Mapa de l'àrea de l'estany del Remolà de l'any 1967 (ICC, RM. 98093, núm. full: 287-131, autor: Servei de Cartografia i Fotogrametria de la Diputació de Barcelona, escala 1:50000).

*de densidad, a guisa de barrera, hace se precipiten a fondo los detritus en suspensión y en la dirección opuesta no se encuentran núcleos de población cercanos al mar hasta Castelldefels, cuya cuantía es despreciable para lo que se intenta demostrar”.*²³¹

Arran de la no prosperació del balneari, els anys 1931-1932 Luis Casas Ribalta de Barcelona demanava la concessió d'un altre balneari a la platja del Prat. Aquest cop el nom era *Baños El Paraíso*.²³² El projecte constructiu s'originava en la necessitat d'expansió i higiene de la població de Barcelona durant el període estival. Per tant, es sol·licitava la necessitat de fer-ho entre l'Estany del Remolar i el Quarter dels Carrabiners, abraçant una longitud de 4.375 metres. Els barcelonins, durant l'estiu, degut a la insuficiència de platges a la seva costa es desplaçaven a les platges de Girona i Tarragona. L'accés a la platja es faria per la carretera de l'Aeròdrom. L'industrial Eusebi Bertran i Serra es negà a l'enclavament de tot aquest projecte dins de la seva propietat de la finca coneguda, inicialment, com Marina.

Pel que fa al nucli de la vila, es feia la renovació del paviment de la plaça de la Constitució (actual plaça de la Vila), l'any 1930. A més, es modificava el traçat de la plaça de la Mancomunitat i es realitzava l'obertura del carrer Prat entre l'avinguda Anselm Clavé i el carrer Ignasi Iglésias. Tot afavorirà la sortida i entrada al Prat.

Els inconvenients per les alineacions dels carrers van portar un mal de cap important a l'Ajuntament del Prat. Va ser el cas, i com a notícia curiosa, que els propietaris Pablo Pigullem, José Busquets i Juan Martínez eren amos d'unes cases al carrer Frederic Soler. Semblava que aquestes construccions van ser edificades en la línia no oficial que figurava al plànol general d'alineacions. Per això, davant d'aquest suposat error manifestaven:

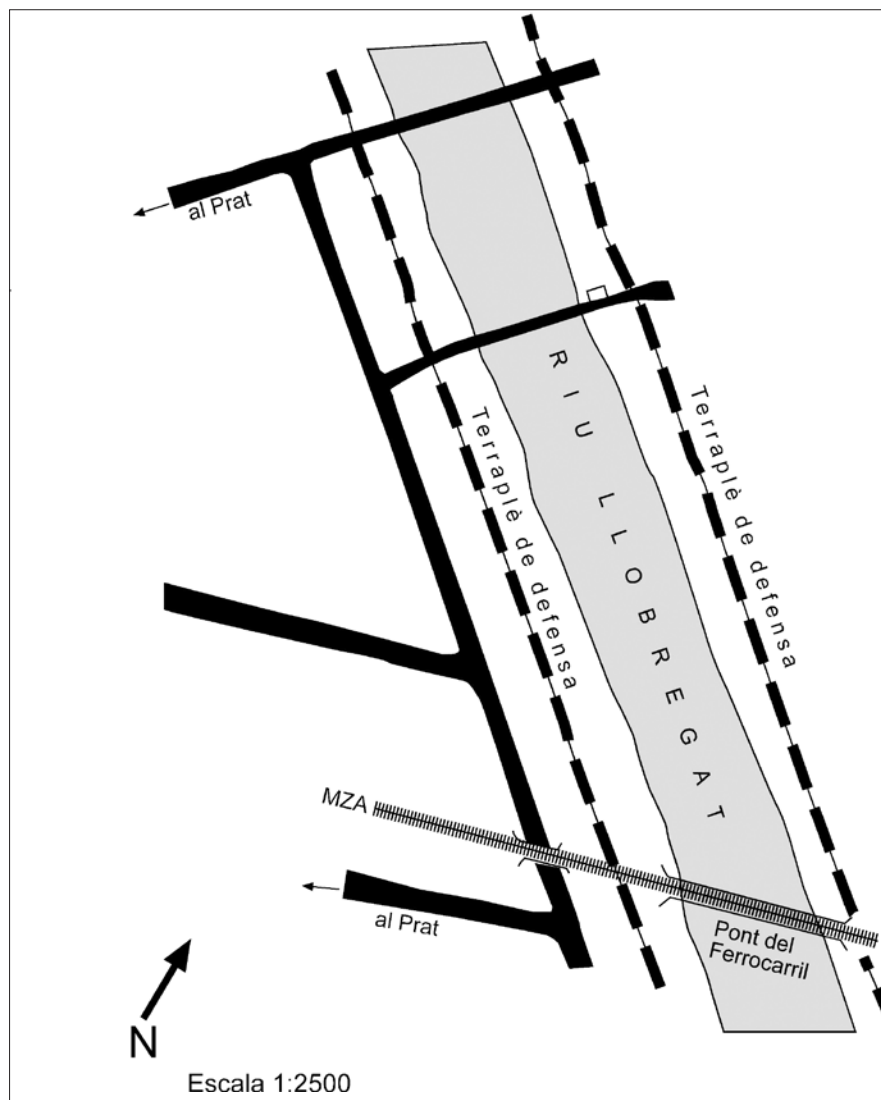
“Por otra parte, se trata de una calle que apenas tiene circulación, siendo nula o casi nula la rodada.

Sin embargo y apesar de concurrir las expresadas circunstancias en favor de la línea que han observado los infrascritos propietarios en la construcción de sus casas, es lo cierto que estas se hallan en una situación anómala que conviene legalizar.

Si realmente se tratara de una calle importante para el presente o para el futuro, o bien se tratara de una diferencia considerable entre la línea oficial y la antigua, valdria la pena de estudiar si procede colocar dichas nuevas edificaciones a la línea oficial, mediante indemnización por parte del Ayuntamiento de aquello a que por ley viniera obligado a indemnizar”.

²³¹ La documentació es troba ubicada a AHCOAC-B, Fons Benavent de Barberà, Balneari, Expedient: H 109B / 3 / 77.

²³² AMEP, 409-18. Any 1932. Projecte d'instal·lació de casetes a la platja. Oposició d'Eusebi Bertran.

Il·lustració 25: Accessos a la vila del Prat els anys 1930-1931 (Nota: A partir de la documentació planimètrica conservada a l'AMEP, 404-28. Informe sobre l'energia elèctrica al Prat, per a la il·luminació de la carretera i ponts nous camí a Barcelona. El pont del ferrocarril i el pont sobre el riu construït durant la dictadura de Primo de Rivera varen ser volats durant la Guerra Civil, quan l'exèrcit en reraguarda es retira fugint de les tropes franquistes).

Arran d'aquest problema sobre alineacions, informaven que es podria salvar de dos maneres, modificació de la línia oficial considerant l'antiga, o si més no, rebre les indemnitzacions per part del municipi pel valor dels terrenys que passessin a ser via pública. L'estiu de 1930, l'Ajuntament manifestà que:

"...en el sentido de que en la redacción de la referida instancia se ha sufrido error, pues la calle de que se trata no es la de Federico Soler, como en el escrito se dice, sino la de Eusebio Soler.

*Aclarado dicho extremo y acordada la rectificación consiguiente, se aprueba por unanimidad la segunda de las soluciones propuestas en el escrito de referencia, quedando en tal forma legalizadas y reconocidas las construcciones de referencia".*²³³

Cal mencionar el projecte d'urbanització entre la via fèrria i els camins de les Cases d'en Janet i la zona de can Peixo,²³⁴ ja que va ser un creixement urbanístic important per a una població que veia com es vertebrava i s'ocupaven els seus camins en direcció mar:

"El crecimiento cada día más sensible que se manifiesta en la población de Prat de Llobregat, que va aparejada con la edificación cada día mas intensa, unido todo ello a la necesidad de dar adecuada unidad a cuanto hace referencia al establecimiento de nuevas viviendas en la zona no comprendida dentro de la parte de Ensanche de la población y al mismo tiempo la conveniencia de estudiar con tiempo cuanto hace referencia al posible establecimiento de espacios libres, de que hoy carece la localidad, para poder así llevar a cabo la urbanización de plazas de superficie suficiente que permitan a mas de las renovaciones de aire a que dan lugar los espacios libres, el destinar las mismas a paseos adecuados y puntos de reunión en días señalados o festivos, ha inducido al Mg Ayuntamiento del Prat de Llobregat, a estudiar la urbanización de los terrenos comprendidos entre la via ferrea. Y al Sur de ésta, entre el camino de C^ñJanet, los terrenos del Matadero Municipal y el canal de la Derecha del Llobregat, en su acequia al O. De la población; urbanización por otra parte, ha tiempo reclamada o solicitada por los propietarios de los mentados terrenos en su mayor parte (...)

Calles, Plazas. Las calles que se proyectan son de tres tipos. De ocho, diez y doce metros de anchura.

La unica calle que se proyecta con ocho metros de anchura, es la que sigue sensiblemente el camino actual de las casas de C^ñJanet. Se a adoptado este ancho reducido, teniendo

²³³ AMEP, 378-1. Any 1930. Instància de Don Pablo Pigullem Busquets, Don Jose Busquets Casas i Don Juan Martínez Rodríguez, sobre la conservació de la línia oficial i conservació de les mateixes als edificis construïts al carrer Eusebi Soler d'aquesta població.

²³⁴ AMEP, 378-5. Any 1931. Urbanització sobre els terrenys situats a l'oest de la part de població ja urbanitzada entre la via fèrria i els camins de les cases d'en Janet i can Peixo.

en cuenta la circunstancia de que dicho camino figura en la actualidad en el Plano de Ensanche con ancho de seis metros, y como por otra parte sigue sensiblemente la dirección de la actual calle de la Procesión que tiene el ancho de ocho metros, tal circunstancia unida a la conveniencia de variar la dirección de su eje en forma que no motive el día de mañana su prolongación el tener que recurrir a expropiaciones importantes de las llamadas casas de C^oJanet, es la causa de que unicamente para este camino al pasar a ser calle, se haya adoptado dicho ancho de ocho metros.

En cuanto a las demas calles se proyectan a base en su mayor parte de un ancho de diez metros, dejando el ancho de doce metros para aquellas calles en que se prevee un tráfico considerable cuales son la establecida a lo largo de los terrenos de la Compañía de M. Z. A., en la que la misma trata de llevar a cabo la construcción de una gran estación de mercancías, así como la calle que se establece a lo largo de la acequia del Canal de la Derecha del Llobregat por cuanto la anchura afectada por dicho canal desde su eje es la de doce metros en su mayor parte (...)

Plazas. Proyectanse dos. Una al Norte del camino actual de las casas de C^oJanet junto al Canal de riego actual, que proponemos se destine a establecer jardines y paseos de que tan necesitada está la población actualmente. La otra, se proyecta en el encuentro de las calles de Cataluña y la carretera actual de la Bufeta, junto a los terrenos del Matadero Municipal, y que se ha estudiado a base de plaza de circulación, con arroyos establecidos en forma que per un desenvolvimiento cómodo de la actual circulación y de la que se prevee para las vías que se proyectan (...) 10 marzo 1931”.

Obres i vials durant la II República

Durant la II República era ben conegut el camí de la Volateria, que corresponia a un camí antic paral·lel a la costa com el camí o carretera de València. Els camins veïnals s'intensificaren per al comerç entre les poblacions deltaïques i la xarxa entorn de la ciutat de Barcelona, aquesta s'adaptà als nous progressos com l'automòbil. Principalment, va ser el camí a Viladecans,²³⁵ per a la unió amb aquesta població, que es van adequar i construir alguns trams malmesos per al nou transport automobilístic.

L'augment de les edificacions continuà, així com les obertures de nous carrers. Es va realitzar l'aprovació del projecte d'urbanització dels terrenys

²³⁵ ANC, Codi 691, Prefectura Provincial de Carreteres a Barcelona del Ministeri d'Obres Públiques, codi unitat catalogació 307, Camí veïnal del Prat de Llobregat a Viladecans. (P.p. núm. 7). Obres de construcció.

de la part oest de la població entre la via fèrria i els camins a les cases d'en Janet, can Joanet d'en Peixo i terrenys de l'escorxador, l'any 1931.²³⁶

Davant el creixement de nous carrers i la dificultat per identificar cadascun d'ells, el 1932 l'Ajuntament prenia la decisió de senyalitzar els següents carrers:

*“Carril; al que discorreix al llarg de la via fèrrea de M.ª A. en la seva part Sud entre el de Manel Bertrand i el riu. = Maurici Vilumara; el que actualment porta el nom de Pecero. = Enric Morera; el de perllongació de Manel Bertrand, entre Gaiter de Llobregat i Catalunya. = Carrers del Predi Serra. = Bruch; el primer carrer d'Est a Oest dels actualment existents en aquest Predi. = Blasco Ibáñez; el segon ídem ídem. = Montserrat; el transversal de Nord a Sud del mateix Predi. = Carrers del Predi Josep Xirinachs. Carrer de Rosselló; el que va des del carrer de Marina al riu. = carrer de Cerdanya; el segon vers el mar, en la mateixa direcció o paral·lel a l'anterior. = Coronel Sanfeliu. La perllongació del carrer del Prat des del Gaiter de Llobregat fins al final, en direcció al mar. = Avinguda de l'Estació; el comprés entre l'Estació i el carrer de Prat de la Riba”.*²³⁷

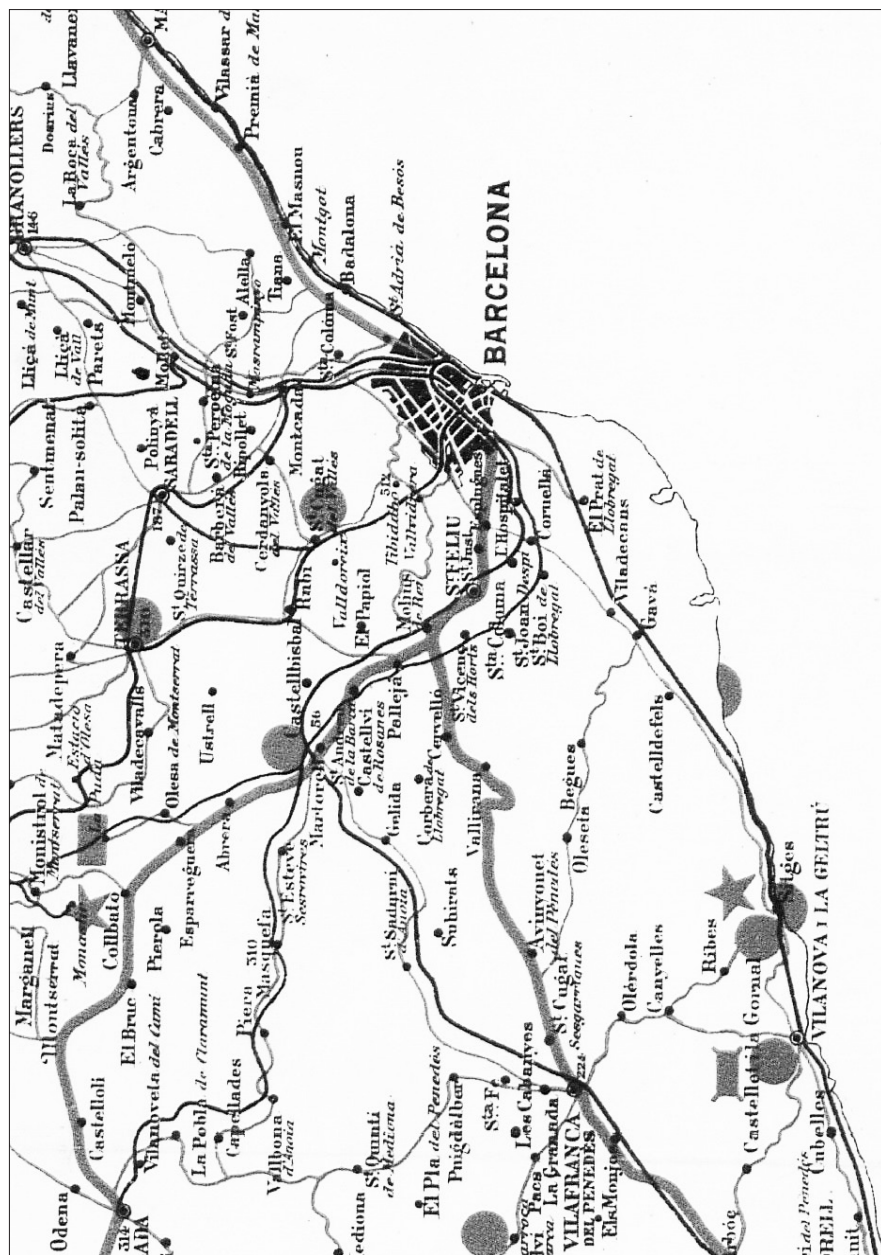
Moltes vegades el nomenclàtor dels carrers o les places ocasionava una petita cerimònia. Va ser el cas de l'homenatge realitzat al president Francesc Macià, en què es convidà un total de 53 persones, entre ells al mateix president de la Generalitat.²³⁸

Arran de la problemàtica de transportar materials perillosos, el desembre de 1932 l'alcalde del Prat féu la reclamació a Josep Pedro Borrú, com a concessionari de la línia de Barcelona a Prat de Llobregat, de les *“reiterades queixes per les molèsties que als passatgers de la línia d'autòmibus de la seva concessió, ocasiona el transport en dits vehicles de bultos, cistelles i, sobretot, sacs de magnitud desproporcionada amb lo que el Reglament permet conduir a cada viatger, i com vulgui que les dites queixes s'han estès darrerament en el sentit de que amb referència a alguns dels bultos transportats i recollits al llarg del recorregut, poden existir sospites en quant a la legitimitat*

²³⁶ AMEP, 378-9. Any 1931. Projecte primitiu del *Plano General de Saneamiento y Urbanización de Calle sin nombre al oeste de la población de Prat de Llobregat*.

²³⁷ AMEP, 379-5. Any 1932. Retulació de carrers. Aquest era l'informe que elaborà l'Ajuntament per al coneixement de l'arquitecte municipal, Emili Gutiérrez.

²³⁸ AMEP, 379-1. Any 1932. Antecedents referents a la inauguració de la plaça que dona el nom de Francesc Macià a l'antiga plaça de la Constitució, i homenatge al mateix. Els convidats eren els presidents d'Esquerra Republicana del Prat, del Casal Català, de la Unió Socialista, del Centre Social Agrari, de l'Agrupació Amics del Llibre, del Chor “Lo Llobregat”, de l'Associació Industrials i Comerciants, de la Productora Agrícola, del Sindicat Agrícola, de la Cooperativa Obrera, de la Cooperativa de Carns, de la Cooperativa La Familiar Sedera, de la Mútua de Treballadors del Camp, la Junta del Centre Artesà, els 11 regidors, 6 mestres d'escola, 4 del jutjat municipal, Josep Dalmau Balletbó (com a escultor de l'obra de la placa), Josep Canudas Busquets i 16 de la Junta Revolucionària.

Il·lustració 26: Catalunya: principals carreteres i indrets turístics a l'any 1931 (ICC, RM 35387, autor: Generalitat de Catalunya. Oficina de Turisme).

*de llur procedència, per la present trameto a vostè les esmentades queixes en la seguretat de que procedirà a posar immediat i radical remei a les mateixes, en evitació de que, en el cas contrari, aquesta Alcaldia es veïés obligada a prendre les mesures pertinents amb tal fi".*²³⁹

La immigració al Prat va teixir un panorama peculiar propi d'una gran ciutat, tot provocat per les instal·lacions de la indústria i de l'oferta de treball al camp. Els preus abusius del lloguer de les vivendes van ocasionar més d'un aldarull entre els pratencs i els "nouvinguts". Referent a la Colònia Casanovas,²⁴⁰ el 15 de novembre de 1932 demanaven a l'Ajuntament:

"(...) se sirva proceder a la anexión de dicha Colonia a este Municipio".

Los motivos que inducen a dichos propietarios a tal ruego, es por encontrarse aislados de todos cuantos beneficios gozan los habitantes de un pueblo culto, y en preferencia a razones de higiene, ya que por falta de desagües y cultivo abandonado de aquellas tierras, permanecen con el máximo ambiente de insalubredad, y por tal fin no se concentran allí familias que dado el núcleo que lo aspiran, quedaría formado un pueblo y a cuyo Municipio redundaría el provecho material y el moral para todos".

L'11 de desembre de 1935 s'aprova la urbanització dels terrenys de cal Casugas, amb el següent anunci oficial:

*"El Prat de Llobregat. Anunci. Aprovada en principi per aquest Ajuntament la instància del propietari senyor Francesc Balcells i Vallbona, l'establiment o creació d'un carrer complementari de 8 metres d'amplada, situat entre els de Santiago Russinyol, i l'assenyalat amb la lletra A, amb sortida al carrer H, tal com figura grafiat als plans presentats pel peticionari, pel present es fa avinent que el projecte de referència, restarà exposat al públic, a les Oficines de la Secretaria d'aquest Ajuntament, pel termini d'un mes, a comptar des del dia següent al de la publicació d'aquest anunci al Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya, als efectes de reclamació per part dels interessats. El Prat de Llobregat, 30 de novembre del 1935. – L'Alcalde, J. Codina".*²⁴¹

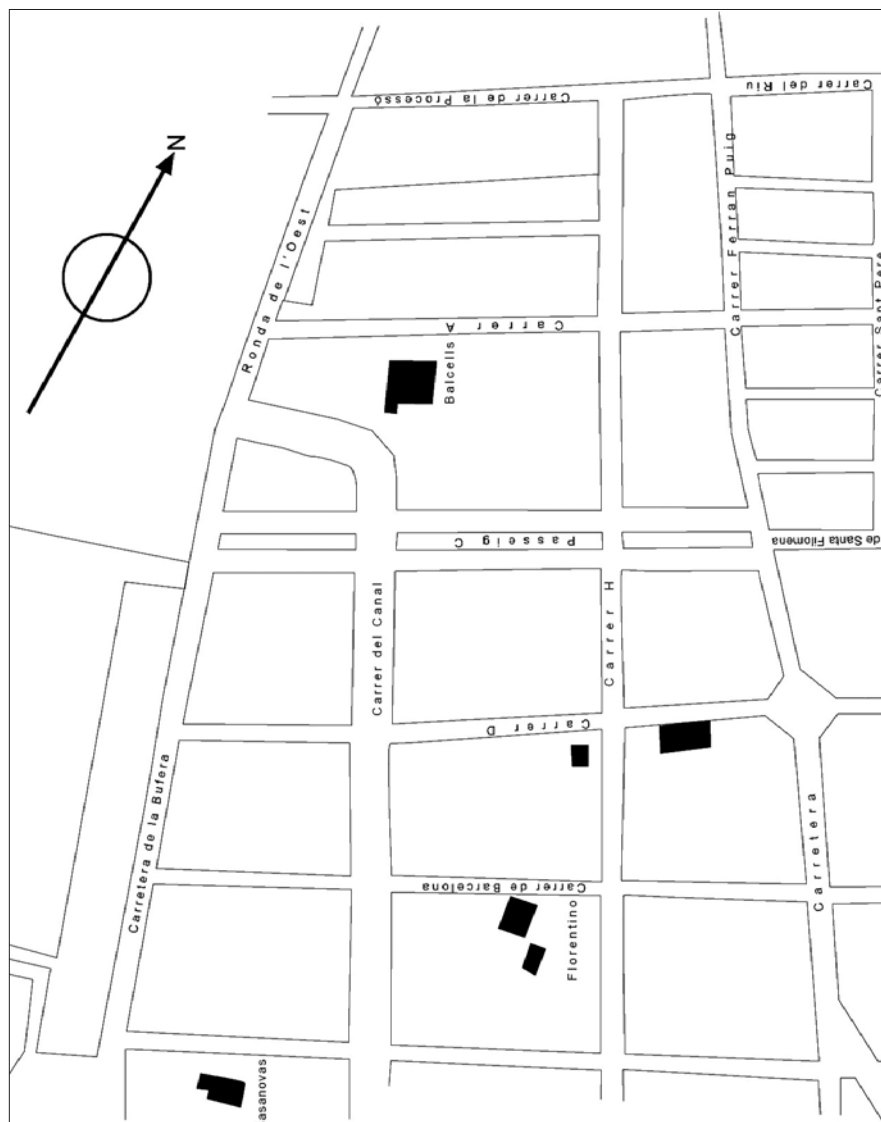
El març de 1935 s'informava per part de l'Ajuntament la construcció del camí veïnal del Prat a Viladecans,²⁴² on es deia textualment:

²³⁹ AMEP, 474-5. Anys 1930-1931. Autobusos. 12 de desembre de 1932.

²⁴⁰ AMEP, 379-9. Any 1933. Instància de varis propietaris de la "Colònia Guillem Casanovas" interessant-se pel reconeixement oficial de la mateixa.

²⁴¹ AMEP, 380-1. Urbanització dels terrenys de la finca "Cal Casugas" a instàncies del senyor Francesc Balcells Vallbona. *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 11 de desembre de 1935, any III – Volum IV, núm. 345 – p. 2193.

²⁴² AMEP, 408-1.

Il·lustració 27: Projecte d'urbanització de la finca Balcells l'any 1935.

“la necessitat de que per l’Ajuntament s’enllesteixi amb l’urgència que el cas requereix els tràmits per a la cessió dels terrenys que hauran d’ésser ocupats per les obres de referència, s’acorda per unanimitat: Que per l’Alcaldia s’inviti als directament afectats, a cedir gratuïtament al municipi la superfície de terreny corresponent, (...)”.

Com ja hem comentat anteriorment, l’extracció de les terres del riu era una constant per a la seva utilització en les reparacions dels camins del municipi, però en aquest cas, s’amplià a la sorra de la platja. El 1935, l’alcalde Albert Feu demanava al Delegat marítim de Barcelona l’extracció de sorres de la platja per reparar la carretera de València, la carretera Fonda i el camí de la Bufera.²⁴³ Arran de la negativa, el mateix alcalde, a finals de 1939 sol·licitava al comandant de la Marina l’extracció de dos-cents metres cúbics de grava de la platja a prop de la Caserna dels Carrabiners per arreglar el camí d’accés a la mateixa.

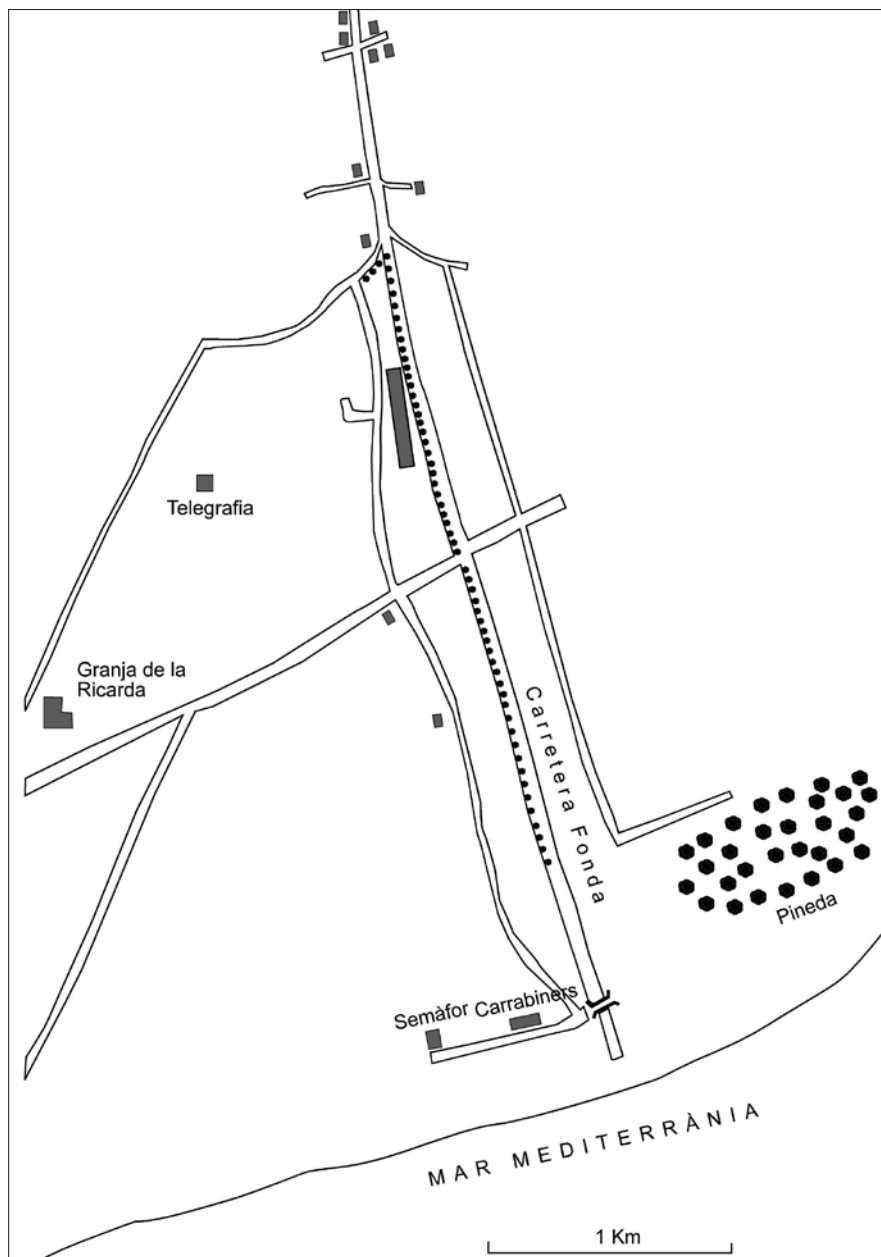
L’any 1935 Maria Pilar de Ponsich i Sarriera (comtessa de Torre Saura amb domicili a Ciutadella a l’illa de Menorca), demanava permís per a procedir a la urbanització de part de la seva finca, coneguda com Fondo d’en Peixo. La nova urbanització comprenia únicament el segon carrer ascendent paral·lel al canal i la porció de tots els carrers paral·lels al d’Apel·les Mestres entre els terrenys municipals i el carrer ascendent; a més d’una illa corresponent al carrer que limitava amb els terrenys de MZA. Aquest projecte no comprenia la total urbanització de la zona del Fondo d’en Peixo. Les alineacions, les amplades dels carrers i la distribució de la nova urbanització s’adaptaven per complet al pla oficial d’Eixample de la població que fou aprovat l’any 1931. L’única variació important pel que fa a les alineacions del carrer d’Apel·les Mestres, en la seva major part ja urbanitzat, era que el pla presentat fixava una amplada de 8 metres, i la realitat existent era que tenia 12.²⁴⁴

Ja al maig de 1935, de Manuel Soriano Almela, com a concessionari exclusiu per a la venda dels terrenys d’una gran part de la finca del Fondo d’en Peixo de Maria Pilar de Ponsich es deia el següent:

“Que recientemente ha logrado la concesión de exclusiva de venta de la mayor parte de la finca de la Sra Ponsich cercana al pueblo del Prat, y comprendida entre la vía del ferrocarril y la calle de las casas de Janet.

²⁴³ AMEP, 408-2. Anys 1929-1935. Camins.

²⁴⁴ AMEP, 380-2. Any 1935. Expedient interposat per la Sr. M^a del Pilar de Ponsich i de Sarriera, interessant eixos i rasants per a procedir a l’obertura de carrers en part de la urbanització que s’ha de portar a cap en la seva finca d’aquest terme municipal coneguda per “Can Peixo”.

Il·lustració 28: Plànol de la carretera Fonda a la Bunyola per accedir al Semàfor i la Caserna dels Carrabiners.

El que suscribe manifiesta, que tras laboriosas gestiones ha logrado persuadir a la Sra Ponsich de que abriera su finca a la urbanización de los terrenos, ya que por el emplazamiento de los mismos, al lado de la estación y del pueblo, serian muchas las industrias que aprovecharian esta circunstancia para instalar sus industrias en el Prat, asi como tambien no menos numerosas serian las familias barcelonesas que vendrian a construir chalets y casas en el Prat para pasar la temporada de verano, todo lo cual redundaria en beneficio del Pueblo del Prat, del Ayuntamiento, que veria si incrementadas sus fuentes tributarias, y finalmente de los obreros que encontrarian en todas estas obras una oportunidad para hallar trabajo. [...]

*El problema es el siguiente: Como por consecuencia de las ventas de terreno que la Sra Ponsich, efectuó a la Compañía de Ferrocarriles de MZA y a ese Ayuntamiento, le han cerrado el paso a la finca por la parte Norte, hasta el extremo que las industrias o construcciones que siempre desean instalarse en las proximidades de la Estación, no podrian entrar en la finca sino dando la vuelta hasta la calle de las casas de Janet y luego volviendo a subir hacia el Norte por la misma finca, todo lo cual representaria una extorsión que impediria enormemente el establecimiento de las industrias y de las nuevas edificaciones, el que suscribe se dirige a ese Ayuntamiento en demanda de que le ayude en la empresa de urbanización cooperando al exito de la misma, concediendole permiso para que pueda entrar en la finca Ponsich por las calles transversales del pueblo y atravesando el terreno propiedad del Ayuntamiento, y que ademas, el Ayuntamiento construya por su cuenta los puentes que son necesarios para atravesar el canal y la colectorá”.*²⁴⁵

Pels diversos problemes pel control de les construccions, l'Ajuntament del Prat de Llobregat va editar un llibret l'any 1935 amb el títol *Obres i Urbanització. Reglament*, essent alcalde Albert Feu.²⁴⁶

El 5 de setembre de 1935 es demanava informació a l'enginyer Cap d'Obres Públiques de Barcelona si el camí que conduïa a la casa Camins des del camp d'aviació Aeròdrom Barcelona, era o no de caràcter públic, aquest es tractava del camí conegut com el Salí que conduïa a la platja. L'Ajuntament del Prat estava pendent del tràmit d'aprovació de la finca “Camins”, per intentar canviar els vials o camins de la platja per veritables carrers.²⁴⁷

²⁴⁵ AMEP, 380-8. Anys 1935-1936. Plans d'ordenació i urbanisme.

²⁴⁶ AMEP, 380-4. Any 1935. Reglament d'Urbanització i Obres per aquest terme municipal.

²⁴⁷ AMEP, 380-8. Anys 1935-1936. Plans d'Ordenació i Urbanisme. A l'antiga Marina de l'Hospitalet amb l'augment industrial de les terres guanyades a la zona de llevant, el GATCPAC projectà la Ciutat de Repòs i Vacances en el delta de ponent, oblidat en acabar la guerra. La documentació sobre aquest projecte dels termes afectats (Gavà, Castelldefels, Viladecans i el Prat de Llobregat) es localitza a AHCOAC-B, Fons GATCPAC, *Ciutat de Repòs i de Vacances. Cartografia. Plànols topogràfics parcel·lars dels termes afectats i realitzats per l'“Instituto Geográfico Catastral”*, Expedient: H112E/5/9-47.

Il·lustració 29: Placa commemorativa de Bonaventura Durruti per a la plaça de la Mancomunitat (AFB, ref. bcn006325, data 1 de febrer de 1937, autor: Pérez de Rozas).

Durant la Guerra Civil (1936-1939), la xarxa viària no canvià considerablement. Després de la mort del dirigent anarcosindicalista Buenaventura Durruti, el 20 de novembre de 1936, a finals d'aquest mateix any es canviaria el nom de plaça de la Mancomunitat per la plaça Durruti:

“Al Consell Municipal: La personalitat senyera de Bonaventura Durruti, en la història de l'actual moviment alliberador i les circumstàncies de la seva mort, han fet de la memòria de l'heroi caigut, lluminós exemple per a les generacions presents i futures.

Es per això que els sotscriuen, fent-se ressò dels sentiments unànims manifestats per les representacions autoritzades de la UGT, la CNT i ERC, proposant al Consell:

A) Que sigui donat el nom de Bonaventura Durruti, a l'actual Plaça de la Mancomunitat; i

B) Que sigui encarregada la confecció de la corresponent làpida, la qual serà descoberta, amb la solemnitat corresponent, el dia que les esmentades organitzacions determinin. El Consell acordarà

*Cases Consistorials d'El Prat de Llobregat a 26 de novembre de 1936”.*²⁴⁸

²⁴⁸ AMEP, 380-11. Any 1936. Expedient sobre la denominació de la plaça Durruti a l'antiga plaça de la Mancomunitat.

*Remodelacions de la xarxa viària durant el primer franquisme*²⁴⁹

Un cop finalitzada la Guerra Civil, el govern franquista aprovà un nou pla de carreteres amb la reconstrucció de les vies en mal estat i destruïdes pels efectes del conflicte bèl·lic. Però, per les dificultats econòmiques i la manca de materials es reconstrueixen amb unes condicions inhumanes. Una de les primeres tasques al municipi del Prat va ser el canvi dels noms dels carrers que tenien nomenclatura republicana.

Durant la Guerra Civil espanyola, l'any 1936 el pont metàl·lic va ser incautat. L'alcalde del Prat informà l'enginyer que tenia la intenció de restablir la circulació, i per això demanava a l'enginyer industrial de Barcelona Pere Vallcorba, les mesures a prendre. Aquest enginyer informava que el pont no tenia l'estabilitat ni la resistència suficients:

*“No fóra pràctic projectar una reforma definitiva, per quan costaria tan com fer-lo nou, excepte les piles. Tot lo més, per a un trànsit limitat i condicionat (carros de buit i cotxes de turisme a la màxima velocitat de 15 km hora), podria aprofitar-se, canviant els teulons de melis fets malbé i la totalitat de l'entaramat d'eucaliptus, a més de repintar degudament tots els elements metàl·lics: jàcenes, bigues, biguetes, baranes i piles”.*²⁵⁰

La Generalitat de Catalunya informà el març de 1937 que presentava els pressupostos per a la reparació del paviment del pont sobre el riu Llobregat en el camí veïnal de Barcelona (prolongació de la Gran Via) a la carretera de la Santa Creu de Calafell en Viladecans.

Jaume Sallés, com a alcalde del Prat, envià al *General Gobernador Militar* de Barcelona, al president de la Diputació Provincial, al *Coronel Jefe de Caminos y Puentes del Ejército del Norte* i al *Delegado de la Confederación Hidrológica del Pirineo Oriental* l'estat i les conseqüències de la població en quant al riu Llobregat:

“La característica tormentosa de la corriente del río Llobregat, que constituye constante amenaza para las poblaciones del llano de Barcelona, con el recuerdo trágico de las inundaciones de los años 1898, 1901, 1902 y 1913, que convirtieron en inmensa

²⁴⁹ S'entén per primer franquisme des del final de la Guerra Civil a l'abril de 1939 fins al final de la II Guerra Mundial al 1945.

²⁵⁰ AMEP, 404-29. Any: 1931-1937. Pont. Document del 21 de novembre de 1936.

laguna los terrenos comprendidos entre la montaña de Montjuich y Gavá, a ambos lados del curso fluvial, ha venido a alcanzar un máximo de peligro en lo que a esta localidad respecta, al obstaculizarse el curso natural de las aguas con los restos de los puentes de hierro y cemento, de la vía férrea, y de la carretera provincial, volados por la horda roja en su desenfrenada huida ante las fuerzas nacionales, cuyos restos ocupan la casi totalidad del cauce del río, viniendo a constituir en el caso de una avenida importante, verdaderas compuertas o presas de acumulación y desviación de la corriente hacia el interior del pueblo, al desbordar los márgenes naturales, con la consiguiente amenaza de vidas y haciendas, contándose entre estas últimas, como más directamente afectadas, las importantísimas instalaciones fabriles de “La Papelera Española S.A.” y “La Seda de Barcelona S.A.”, que representan un capital global que rebasa los ochenta millones de pesetas, y el sostenimiento de una población fabril de más de dos mil personas.

En evitación de la catástrofe que, de no procederse con la urgencia que el caso requiere, a extraer del cauce los materiales que lo obstruyen habrá de producirse, con absoluta seguridad, por la presente ruego a V.E. se digne disponer lo pertinente para la inmediata suspensión de los obstáculos de referencia, en la seguridad de vernos atendidos en tan justo ruego. Dios salve a España y guarde a V.E. muchos años. Prat de Llobregat a 20 de Abril de 1939, Año de la Victoria. El Alcalde Presidente=Jaime Sallés=”.

Just a l'acabament de la guerra, l'1 d'abril de 1939, la Comissió Gestora Municipal del Prat de Llobregat comunicava al *Coronel Jefe de los Servicios de Caminos y Puentes de Barcelona* el següent:

*“(…) se proceda con la mayor urgencia a la reconstrucción del puente de la carretera general destruido por los rojos, ya que el antiguo es insuficiente para las necesidades del tránsito tan importante entre esta localidad y la Capital”.*²⁵¹

Al març de 1939 s'acordà des de la Comissió Gestoria Municipal l'interès de la solució del trànsit amb la capital.²⁵² No va ser fins a l'estiu d'aquest any quan es presentaven els antecedents sobre aquest pont. Aquest va ser construït el 1873, amb l'autorització del Governador Civil de la província al juliol de 1872, sense subvenció alguna per part de l'Estat, de la província ni del municipi. Per això, s'emparava en el primer article del Decret de 14 de novembre de 1868 per

²⁵¹ AMEP, 404-30. Any 1939. Expedient sobre la demolició de les restes dels ponts volats pels rojos, sobre el riu Llobregat.

²⁵² AMEP, 404-31. Any 1939. Expedient sobre les gestions per l'adquisició per part de l'Ajuntament de l'antic pont vell de fusta sobre el riu Llobregat, conegut com el Pont dels Carros.

a la facultat per imposar tarifes, peatges, drets i els preus que es convingués. El preu de cost va pujar a la suma total de 87.500 pessetes, així que l'Ajuntament del Prat va decidir no comprar-lo. Més tard, Ferran Puig Gibert el va vendre al Sr. Puig i Mauri, al desembre de 1895, pel preu de 100.000 pessetes, i aquest l'any 1903 el va cedir al Sr. Morató per 125.000 pessetes. Per herència, es va encarregar del pont el seu fill Rafael; i per *“donación pura, simple e irrevocable lo transmitió al Hospital de la Santa Cruz en 28 de Agosto de 1920”*. Amb tot això, l'Hospital tenia un conveni pel cobrament d'ingressos i costos d'explotació. El 1931 es va inaugurar el pont provincial de trànsit gratuït construït paral·lelament a aquest, a uns metres en direcció ascendent del riu Llobregat, així que es va comunicar a l'Hospital que no es continuaria amb els ingressos. Posteriorment l'Hospital va oferir la compra però l'Ajuntament no la va acceptar.

Amb tots aquests antecedents, a l'estiu de 1939 l'alcalde Emilio Álvarez enviava al president de la Diputació Provincial de Barcelona la següent carta:

“La intensidad del tráfico por el puente habilitado por las Brigadas de puentes y caminos del Ejército del Este, para mantener la comunicación de los Aeródromos de esta con esa Capital, ha causado tal desgaste en el tablero de madera del mismo, que de no procederse a una inmediata reparación, se corre el riesgo inminente de una total interrupción del tránsito, ya que se trata de la única vía de tal naturaleza existente en la actualidad en este término municipal.

Por las indicadas razones, no dudo alcanzar de V.E. las órdenes oportunas para que por el servicio provincial se proceda a la reparación indicada, en tiempo oportuno para impedir el corte de las comunicaciones”.

El 21 d'agost de 1940, l'Ajuntament del Prat presentava al·legacions per l'anunci publicat al Butlletí Oficial amb data de 23 de juliol, per part de la companyia de MZA de la supressió del pont de les Tres Puntetes i la de 23 pontons de 4 metres de llum per al pas d'aigües que existien al terraplè de la línia fèrria de Madrid a Barcelona, en els kilòmetres 669 i 670. L'Ajuntament va acordar realitzar una queixa formal per la transformació que afectava el desguàs del riu Llobregat en les seves avingudes, i davant el perill d'inundacions als camps i perillositat a la vila. Per això, manifestà:

“Para formar concepto, puede recordarse los antecedentes que obligaron a la construcción del puente de las Tres Puntas, y más tarde los pontones que en número de treinta y seis fueron construidos. El cauce natural del río saliendo del término de San Baudilio, forma una gran curva o rodeo que alarga su cauce y modifica radicalmente su dirección para buscar la salida al mar, ladeando la gran explanación del término del Llano del

Llobregat o delta del rio. En las grandes avenidas este curso normal es desbordado, procurándose las aguas la salida al mar por camino más corto, que la configuración y los niveles de la tierra le facilitan, siguiendo siempre la misma trayectoria que forma un segundo cauce del rio. Esta trayectoria aparece en el terreno con manifiesta visibilidad. Pasa por el Puente de las Tres Puntas, siguiendo por el fondo que desde muy antiguo se llama “Fondo d’en Peixo”. Una vez construido el terraplén del Ferrocarril, Madrid, Zaragoza y Alicante y realizar la construcción del Canal de la Derecha del Llobregat, queda la trayectoria aludida mas de manifiesto y en peores condiciones, ya que el terraplén de la via impedía la extensión y salida de las aguas y la construcción del Canal no solo impedía la extensión de las aguas sino que también las encauzaba en dirección a la parte mas baja del segundo cauce, o sea el puente de “las tres puntas”.

En tales condiciones, a finales del siglo pasado, y a principios del presente, en dos grandes avenidas, salió de cauce el rio, siguiendo la trayectoria antes referida, encontrando el terraplén de la via, que destruyó, ocasionando grandes daños en el campo y en la población. Por los daños ocasionados, para evitar su repetición, y para dar salida fácil a las aguas desbordadas en otras avenidas, se obligó al Canal a bajar sus barandas, y la Compañía, para evitar la destrucción de su terraplén en un ramal de via tan importante, hizo la construcción de los pontones de 4 metros. Serian, pues, importantes los daños cuando las precauciones fueron de tal categoría. Al mismo tiempo el Municipio del Prat, con medios propios, construyó el malecón de defensa a todo lo largo de la margen derecha del rio Llobregat. Obra realizada con tierra, que si bien ofrece una protección, esta es relativa debida a la poca resistencia del terraplén formado para resistir las grandes avenidas. Obsérvese que no hay ningún estribo, ni obra con piedra o gaviones.

En el dictamen que consta en el expediente se habla de dique de defensa como solución única y definitiva para evitar los daños que puedan producir las avenidas, y se hace referencia que en una crecida del rio del año 1913, el malecón fue suficiente. Pero no hace observar que dicha avenida no fue de la importancia de las que ocasionaron los grandes daños y que obligaron a buscar o prevenir tres soluciones para el caso de repetición. A pesar de que la avenida del año 1913 no tuvo mucha importancia, fue suficiente para destruir el dique de protección en dos sitios: “Cal Monjo” y “Cal Cachucá”, que produjeron la inundación, aunque reducida, del término de Prat de Llobregat.

La importancia de las avenidas y el periodo entre ellas no puede ser previsto, ni el transcurso del tiempo puede considerarse como solución del problema, pues observase que la inundación producida el año 1898 en que la altura del agua llegó a alcanzar la altura media de 1,40 metros, fue cuando había transcurrido un periodo de casi treinta años sin que hubiera sufrido el rio ninguna avenida importante.

Concrétese bien que por los daños causados por el rio, y con tal de aminorarlos, se hicieron a principios de siglo tres obras importantes que son: desmontar las barandas del Canal, construir los pontones a todo lo largo del terraplén de la via, y la construcción

del malecón de defensa del margen de la derecha del río. ¿Qué transformación ha sufrido el cauce del río para que pueda ser considerado suficiente el malecón?

En el expediente consta que en la avenida del año 1913 la inundación se produjo en la margen izquierda del río; pero no menciona que se produjo a causa de la destrucción del malecón de protección que existía en la parte baja del término de Cornellá y en parte del término de Hospitalet. El malecón destruido era igual al que protege la margen derecha del río, lo que demuestra la poca solidez que representan los diques o malecones contruidos con tierra y en idénticas condiciones que el de la margen derecha.

Actualmente se ha construido el terraplén del puente de “las tres puntas”, dejando como desagüe dos tubos de sección tan reducida que no será ni suficiente para el desagüe de la pluvial que por allí escurre, en la lluvia persistente.

La importancia de los daños que se ocasionarían, si se lleva a cabo la obra, en caso de una inundación, serían incalculables, ya que en el caso más favorable de que el terraplén de la vía no fuera destruido, se produciría la inundación y embalse de las aguas en los campos del Distrito de la Ribera del término de Prat de Llobregat, terrenos de la mejor calidad para el cultivo, así como la inundación de industrias tan importantes como “La Seda de Barcelona” y la “Papelera Española” y la parte de población que está instalada en la parte Norte del terraplén de la vía, daños que no solo son la inundación, si que también los sedimentos de tierra que en las inundaciones pasadas cambiaron el nivel de la tierra que luego fue necesario rebajar para que el sistema de riego pudiera prestar su utilidad.

Por todas estas razones, este Ayuntamiento tiene que consignar su mas firme oposición al proyecto presentado de supresión de los pontones, y en cuanto a la del llamado puente de “las tres puntas”, entiende podría ser sustituido por dos pontones, obra que se debería realizar inmediatamente, pues el desagüe existente es insuficiente para un caso de lluvia persistente.

Esta Corporación Municipal se permite formular la sugerencia de un nuevo estudio por la Compañía, con la supresión de menor número de pontones, y que los que se suprimieran fueran sustituidos por alcantarillas de sección suficiente para desaguar con facilidad.

Por todo lo expuesto, a V.S., atentamente:

*Suplica: Que fundamentalmente en las razones expuestas, tenga por formulada en tiempo y forma la mas firme oposición de esta Ayuntamiento a la petición de supresión del puente de “las tres puntas” y de veintitrés pontones existentes en el terraplen de la línea de Barcelona a Madrid en este término municipal, presentado por la Compañía de Madrid a Zaragoza y a Alicante. Prat de Llobregat a 26 de agosto de 1940. Al Sr. Jefe Delegado de los Servicios Hidráulicos del Pirineo Oriental. Barcelona”.*²⁵³

²⁵³ AMEP, 404-32. Any 1940. Expedient sobre l'anunci respecte a la supressió del pont de “les Tres Puntetes” i 23 pontons en la línia fèrria M.Z.A. en aquest terme municipal, sol·licitat per dita companyia.

L'alcalde del Prat informava el Ministre d'Obres Públiques a Madrid el febrer de 1941 de l'autorització d'eixamplar el pas inferior de la via fèrria de MZA junt al pont sobre el riu Llobregat.²⁵⁴ Es comentava que:

“Terminada, desde hace tiempo, la construcción de las columnas que habrán de sostener el tablero del puente sobre el río Llobregat, en este término municipal, que habrá de sustituir al volado por los rojos en la férrea de Madrid a Zaragoza y a Alicante, y a punto de comenzar el montaje del expresado tablero, surge imperiosa la necesidad de aprovechar esta ocasión propicia y única, para dar adecuada solución al problema de acceso a la principal arteria urbana, la Avenida de J. A. Clavé, mediante el adecuado ensanche del paso inferior de la vía férrea, inmediata al estribo derecho del citado puente.

Precisaria, para ello, proceder al ensanche del paso actual en forma que permita el cruce de dos vehículos, sin peligro de choque, cosa en la actualidad imposible dada la estrechez de aquel.

Por todo lo expuesto, y teniendo en cuenta que la expresada vía lo es de obligado acceso al casco urbano y a los aeródromos civiles y militares, y estaciones radiotelegráficas internacionales aquí establecidas, hasta el punto de constituir la más importante vía de acceso internacional a la Capital, este Ayuntamiento con cuya Presidencia me honro, ha acordado por unanimidad someter el caso a la alta consideración de V.E. en la seguridad de que habrá de encontrar adecuada solución al mismo en favor de los intereses nacionales y de los de esta localidad...”

La importància de l'aviació va fer que l'any 1941 s'expropiessin els camps d'aviacions per crear l'anomenat *Aeropuerto Nacional*.

Amb tot això, la xarxa viària d'una població cada cop més vinculada a la ciutat de Barcelona anà canviant. Amb la inauguració de l'autovia de Castelldefels el 1950, s'abandonà el seu pas. Però, el nucli urbà deixava de ser el centre neuràlgic d'una societat amb un contingent humà cada cop major. L'obertura dels carrers Lleida i Girona el 1951 ampliava una ciutat en expansió cap a la Marina o la Bunyola. Uns anys més tard, s'inicià el projecte d'urbanització de la zona de l'avinguda de Josep Anselm Clavé, la zona de l'Estruch i la ronda de l'Est.

La planimetria i la topografia dels municipis en expansió eren d'una importància vital per a la seva planificació. Va ser per això que la presidència del govern de la Direcció General de l'Institut Geogràfic i Cadastral de la província de Barcelona atorga un total de 1.561,50 pessetes per a la realització

²⁵⁴ AMEP, 473-15. Any 1941. Expedient sobre sol·licitut del Ministre d'Obres Públiques, d'autorització d'eixamplar el pas inferior de la via fèrria de M.Z.A, en aquest terme municipal, junt al pont sobre el riu Llobregat. El 16 d'agost de 1941, la Comissió Gestora Municipal manifestava el sentiment contrari a la realització de la millora.

d'un plànol de conjunt del terme municipal el maig de 1945. La idea era crear un plànol del terme municipal a escala 1:5000 compost per 5 exemplars en 4 fulls de 100 x 140 cm en negre amb els límits de polígons en "bermellón":²⁵⁵

" (...) a fin de que se sirva prestar su conformidad al mismo antes de que se dé comienzo a los trabajos correspondientes que han de efectuarse en Madrid, en la dirección General de este Instituto".

Va ser per aquest motiu que el 1945 s'establia la divisió territorial del terme municipal del Prat de Llobregat amb els següents paràmetres:

"Informe sobre la División del término municipal del Prat de Llobregat, en entidades de población.

Vistas las instrucciones formuladas para llevar a cabo los trabajos preliminares del censo de Población, dictadas por Orden del Ministerio de Trabajo de 27 de Octubre último:

Atendido que el artículo primero de las citadas Instrucciones, defina la Entidad de Población como unidad territorial perfectamente delimitada que contenga edificación habitable,

Atendido que de las Entidades de Población que figuraban en el Nomenclátor de 1930, solamente se adaptan al concepto de Entidad, tal como lo concibe el artículo primero de las instrucciones citadas, la Entidad:

PRAT DE LLOBREGAT, debiendo desaparecer las demás que figuraban en aquel texto legal, por consistir solamente en agrupaciones de edificación, sin territorio asignado,

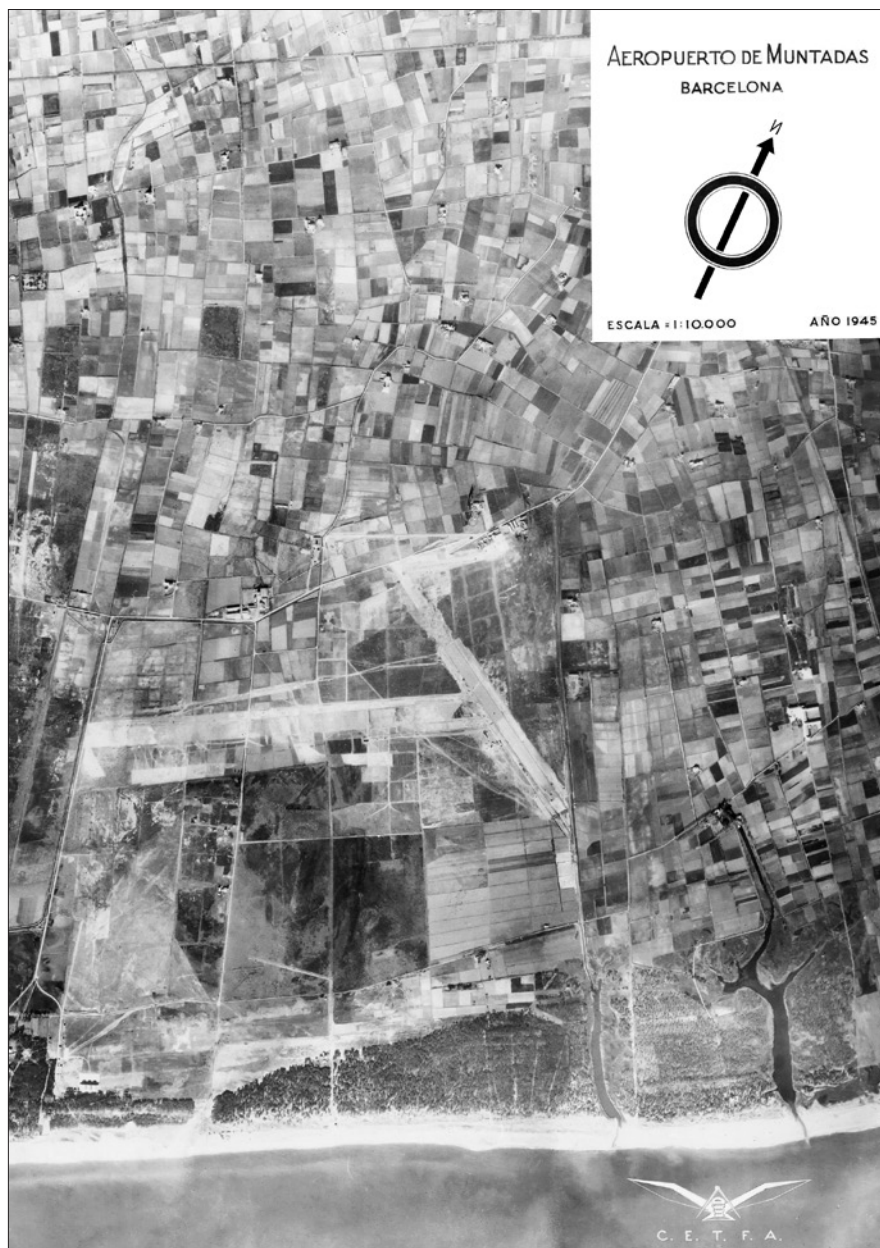
Atendido que las restantes Entidades de Población que figuraban en el anterior Nomenclátor para este Ayuntamiento, no deben subsistir, por comprender únicamente, agrupaciones de edificación sin territorio asignado, así como el concepto de edificios diseminados,

Atendido que el cumplimiento de lo que dispone el artículo segundo de las antedichas Instrucciones, exige la creación de nuevas Entidades de Población, y la agrupación a las que queden constituidas, de las que no deben subsistir, por no tener asignado territorio alguno, lo mismo que los edificios diseminados,

Atendido lo que dispone el artículo quinto de las repetidas Instrucciones sobre denominación de las Entidades de Población,

Este Ayuntamiento, en sesión de 4 de los corrientes, ha acordado:

²⁵⁵ AMEP, 381-1. Any 1945. Expedient amb antecedents sobre adquisició de varis plànols del conjunt topogràfic parcel·lari d'aquest terme municipal, confeccionats per l'Institut Geogràfic y Catastral. L'Ajuntament sol·licitava deu còpies a Madrid, amb l'augment del cost en 1831,50 pessetes. En data de 23 de juliol de 1945, el plànol estava avançat ja que s'estava confeccionant el plànol de la casa Bertrand i Serra des de l'Institut Geogràfic y Catastral.

Il·lustració 30: Fotografia aèria de l'Aeroport de Muntadas l'any 1945 (ICC, RF. 40473, autor: C.E.T.F.A. (Compañía Española de Trabajos Fotogramétricos Aéreos).

1. *Conservar la Entidad que figuraba en el Nomenclátor de 1930, con la denominación de PRAT DE LLOBREGAT, comprendiendo el casco de población.*

2. *Crear las Entidades de Población siguientes, con las categorías y distancias que se detallan:*

AERÓDROMOS, Aeródromos: 3,600 m

ALBUFERA (LA), Caserío: 3,000 m

RIBERA (LA), Barriada: 1,600 m

RIBERA DE LA BUÑOLA (LA), Caserío: 3,500 m.,

Cuyas delimitaciones son:

AERÓDROMOS: Limita al Norte, con la carretera de Valencia, que la separa del municipio de San Baudilio de Llobregat y de la Entidad la Ribera; al Este, con el Camino de la Albufera, que la separa de la Entidad de este nombre; al Sur, con el mar, y al Oeste, con el Municipio de Viladecans.

ALBUFERA: Limita al Norte, con el Camino de Cal Silet, que la separa del Casco de la población; al Este, con el Camino de la Buñola; al Sur, con el mar, y al Oeste, con el Camino de la Albufera que la separa de la Entidad, Aeródromos.

RIBERA (LA): Limita, al Norte, con el municipio de San Baudilio de Llobregat y río de este nombre; al Este, con el mismo río y casco de Población; al Sur, con el Camino de Valencia, y el de la Albufera, que la separan, respectivamente, de las Entidades, Albufera y Aeródromos.

RIBERA DE LA BUÑOLA (LA): Limita, al Norte, con el Casco de la Población; al Este, con el río Llobregat; al Sur, con el mar, y al oeste, con el Camino de la Buñola, que la separa de la Entidad Albufera.

3. *Desestimar las restantes Entidades de Población, que figuraban en el mencionado Nomenclátor de 1930, las cuales pasan a integrar a las acordadas, de la siguiente manera:*

Las Entidades: Aeródromo Canudas (El), Aeródromo Compañía General Aeropostal (El), Aeronáutica Naval, Can Camins, Colonia Casanovas (La), Predio Guillermo Casanovas, pasan a integrar a la Entidad AERÓDROMOS.

Las entidades: Casa Cuartel de Carabineros (La), Colonia Americana (La), Estación del Llobregat (La), Granja La Ricarda (La), Semáforo del Llobregat, pasan a integrar a la Entidad ALBUFERA (LA).

La Entidad: Cal Arana, pasa a formar parte de la Entidad, RIERA (sic) DE LA BUÑOLA (LA).

Las Entidades: Cal Janet o El Arrabal del Perruca, Casas Fontamillas (Las), Predio Serra, Predio Xirinachs, pasan a integrar a la Entidad PRAT DE LLOBREGAT.

Desestimar, asimismo, el concepto de edificios diseminados, por pasar a integrar a las Entidades, dentro de cuya demarcación territorial se hallan enclavadas.

4. *Que las denominaciones dadas a las entidades que se crean, es el que tienen los territorios en que se asientan, siendo generalmente conocidos y usados para designar dichos parajes.*

Lo que tengo el honor de elevar a la aprobación de V.S., cuya vida guarde Dios muchos años.

*Prat de Llobregat, a 5 de marzo de 1940. Signatura: Alberto Feu. Al Sr. Jefe de la Sección Provincial d'Estadística de Barcelona".*²⁵⁶

Per altra banda, al juliol de 1947 el metge barceloní Francisco Morero Ramon, com a propietari de cal Mosso, ubicat a tocar de les obres de prolongació de l'avinguda de José Antonio Primo de Rivera, enviava una reclamació a l'alcalde. La queixa era que la seva finca estava plena de materials de reblliment, a més, amb la presència de camions la pols que s'aixecava era considerable, per al perjudici dels masovers i els seus conreus.

Davant aquest greuge, a l'agost del mateix any l'alcalde ho comunicava a l'enginyer director de les obres de l'avinguda de José Antonio Primo de Rivera. El 30 d'agost de 1947 contestà amb el següent escrit:

*"(...) Lo que indudablemente sucede es que cuando se hace la reclamación llevamos cinco meses sin que haya llovido y el polvo procedente de las obras y de toda la zona circundante se va depositando en las ramas de los árboles con grave perjuicio para estos y ya se comprenderá que esto no es achacable a la contrata. Con las pequeñas lluvias de estos días, ha mejorado la situación notablemente pues hay mucho menos polvo en nuestra explanación y en todos los caminos colindantes y los árboles han quedado limpios. Dado el ritmo a que llevamos las obras confiamos en que estas molestias, de las que protesta el Sr. Morer, duren y poco tiempo, con lo cual todos quedaríamos muy complacidos".*²⁵⁷

Però com passà en totes les èpoques, el nomenclàtor del Prat també va ocasionar malestar al governador civil de la província, Eduardo Baeza Alegría. Aquest es lamentava al febrer de 1950 del següent:

"Al atravesar la vecina población de PRAT DE LLOBREGAT, en dirección al Aeródromo, se cruzan sucesivamente dos calles rotuladas con los nombres del Dr. Robert y del Mariscal JOFFRE.

²⁵⁶ AMEP, 381-2. Any 1945. Numeració corresponent als carrers de Joaquim Sostres i d'Esplugues, de la urbanització Predi Serra d'aquesta localitat.

²⁵⁷ AMEP, 404-35. Any 1947. Denúncia realitzada per Don Francisco Morer sobre perjudicis als cultius colindants a les obres de construcció del pont sobre el riu Llobregat en aquest terme municipal.

El conocido Dr. ROBERT fue en los principios de éste siglo uno de los fundadores del catalanismo separatista, y uno de los hombres que más daño ha hecho a esta Región. La monumental estatua que se le había erigido en la Plaza de la Universidad, a la terminación de nuestra guerra y con muy buen acuerdo, fue destruida.

El Mariscal JOFFRE, catalán francés, fue objeto a la terminación de la primera guerra mundial de imponente homenaje en Barcelona por parte de la masonería y del separatismo, y su figura, igual que la del anterior personaje, han sido y son banderas del separatismo catalán.

*Podría creerse que esta permanencia de esos nombres fuera fruto más de dejadez u olvido, que de torcida intención, si no se conociera la actividad roja y catalanista de la población del PRAT, destaca en octubre de 1934 y en julio de 1936 y patente todavía, ya que es seguramente uno de los pocos lugares de Cataluña en donde no se ha reconstruido la Iglesia, que fue totalmente asolada por sus propios vecinos”.*²⁵⁸

Colònia Americana i la transformació del districte de la Bunyola

Per les obres portades a terme per part de Francesc Viñuela sense permís, l'Ajuntament comandat per José Xirinachs, informava el 28 de juliol de 1930 de l'obligació d'aturar les obres constructives que s'estaven portant a terme, i demanava l'autorització així com els plànols. Les edificacions es tractaven de l'anomenada Colònia Americana a la Bunyola. Francesc Viñuela contestava que havia procedit a l'edificació d'una sèrie de cases en terrenys no urbanitzables, amb la finalitat de donar sortida a les aigües mortes dels edificis aixecats, amb la construcció de fosses sèptiques, per solucionar els problemes de salut per la inexistència de clavegueram:

“Quedaba pendiente la cuestión de la salida de las aguas ya debidamente purificadas y exentas de cualquier germen morbozo, cuyo particular se ha resuelto también, vertiéndolas en el cauce público, formado a ambos lados del camino asimismo público que atraviesa la propiedad del suscrito y terrenos limítrofes. A fin de evitar todo pretexto de molestia ni de menor asomo de perjuicio, el suscrito ha construido un albañal en la parte de acequia situada en el camino público, que dá frente a la entrada del terreno colindante propiedad de los sucesores de

²⁵⁸ AMEP, 381-15. Any 1950. Expedient referit a la retolació de carrers. El 24 de febrer de 1950 és convidat per l'alcalde Rafael Ferrer Monés a visitar les obres de reconstrucció del temple parroquial.

Don Domingo Dalit, pero dichos senyores han destruido y cegado el albañal en cuestión, determinando con ello la imposibilidad de que las aguas siguieran su curso natural, así como su encharcamiento enfrente de los terrenos propiedad del que suscribe".²⁵⁹

Amb tot això, al juny de 1932 prohibien Francesc Viñuela la venda i dipòsit de tota mena de queviures dins la localitat i la negació d'establir una carnisseria al districte de la Bunyola. Al setembre, l'Ajuntament del Prat precintava un total de 60 cases deshabitades.

Ja en època franquista, a l'octubre de 1941 l'alcalde Jaume Casanovas i Casanovas, el mossèn José Farrés Poch, l'arquitecte municipal Joaquim Moragas, el mestre Guillermo Vigo, el secretari de l'Ajuntament José Castro, el veterinari José Riera i el Dr. Joan Soler Torrens acorden declarar perillosa per a la salut pública l'existència de diferents barraques de la Colònia Americana, i la clausura definitiva de les instal·lacions inhabitades, amb l'obligació per part de la brigada municipal de tancar les vivendes amb la teulada i les portes d'uralita de les barraques perquè no tornessin a ser ocupades.

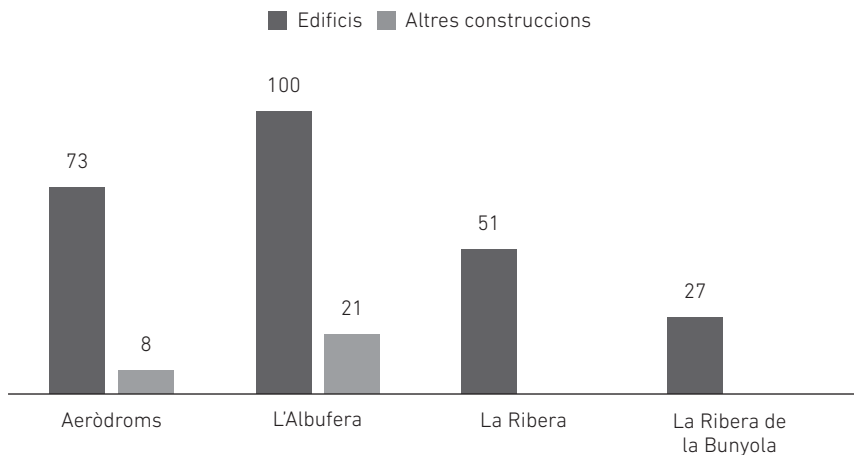
En data de novembre de 1941, Manuela Pérez Carballo, veïna de Barcelona, informava que era propietària de la Colònia Americana i demanava l'Ajuntament que paressin les demolicions. Félix Roig Comas com cap local de *Falange Española* del Prat informava l'Ajuntament que la senyora Manuela Pérez Carballo era la dona de Francesc Viñuela i que aquest va morir a la presó Model de Barcelona, on es trobava detingut sota l'acusació de "*monedero falso, por haber tomado parte en la falsificación de tickets de gasolina y billetes de banco, vivió maritalmente con este, a cuyo servicio se hallaba como doméstica, antes de contraer matrimonio, de cuyo concubinato hubieron descendencia, una de las cuales fué enterrada por la beneficencia municipal*". En aquest moment Manuela Pérez vivia a la Colònia regentant un negoci de comestibles, del qual es suposa que molts productes dels que venia procedien de robatoris per part de la gent que vivia a la Colònia. Es referia a la incautació del 27 de setembre i 16 d'octubre de 1941, quan la Guàrdia Civil va detenir 30 veïnes de la Colònia amb 1530 Kg de blat de moro de la darrera collita.

²⁵⁹ AMEP, 378-4. Anys 1930-1942. Suspensió de les obres d'edificació realitzades per Francesc Viñuela en el districte de la Bunyola (supressió Colònia Americana).

La xarxa viària durant el franquisme

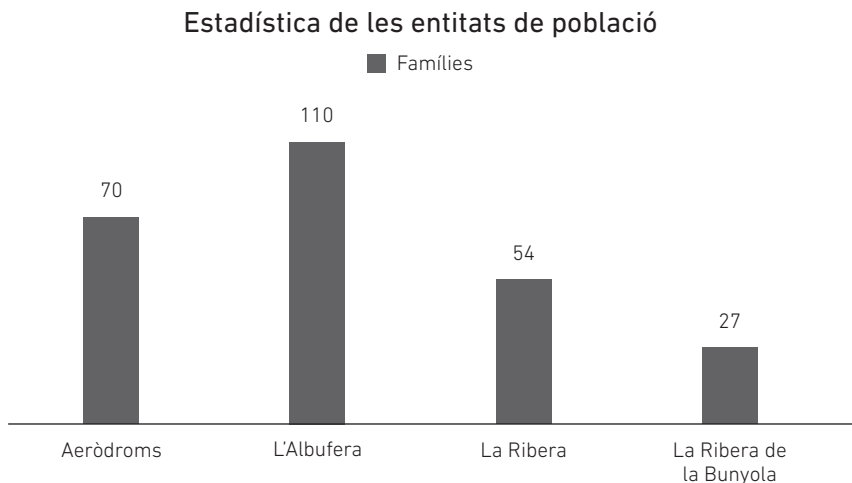
A finals de l'any 1940, essent alcalde Jaume Casanovas Casanovas, es va pactar la nova divisió del terme del Prat de Llobregat en seccions censals.²⁶⁰ Aquesta modificació va tenir en compte les zones d'unitat geogràfica de patrimoni paisatgístic com l'Albufera, Aeròdroms, la Ribera, la Ribera de la Bunyola, enteses com a entitats diferencials.

Estadística de les entitats de població i les seves edificacions

Estadísticament, el Prat de Llobregat tenia un total de 1641 edificis i 35 que corresponien a altres construccions, d'aquestes un total de 811 eren d'una planta, 817 de dues, 46 de tres, i 2 edificis de quatre plantes. De tots aquests edificis només un era considerat en estat ruïnós. En tot el terme municipal també hi havia una edificació a l'Albufera considerada com en estat desastrós. Exceptuant les noves seccions, al Prat de Llobregat hi havia un total de 1849 famílies que habitaren les 1676 cases.

²⁶⁰ AMEP, 381-2. Acta aprovada de la nova divisió del terme municipal en seccions censals.

La nova secció important per la seva contribució fiscal era la secció de les fàbriques, delimitada per l'avinguda Ivo Morer, l'avinguda José Antonio, el carrer Ponsich, el carrer Nicolás María Urgoiti, el carrer Major, l'avinguda de l'Estació, el carrer Ribera, el carrer Eusebi Soler, el carrer Rigual, el carrer Dr. Robert, el carrer Mariscal Joffre, la plaça del Caudillo (sector oest) i el carrer Jaume Casanovas.

La segona secció era la del Canal, delimitada pel carrer Ferran Puig (números parells), el carrer Santiago Rusiñol (números parells), el carrer Madoz, el carrer Dr. Martí Julià, el carrer Mossèn J. Verdager, l'avinguda del Canal i el carrer Apel·les Mestres (sector nord).

La tercera secció era la Ribera entesa com a una entitat, igual que la quarta que era la secció dels aeròdroms. La cinquena secció, anomenada Torre Casugas, estava configurada per l'avinguda Apel·les Mestres (part sud), les antigues Cases d'en Janet, els carrers A, B, C, D i E, el carrer Santiago Rusiñol (números imparells), el carrer Frederic Soler (números parells), la urbanització Balcells, el carrer Narcís Monturiol, les Cases d'en Puig, les cases de la zona no urbanitzada del districte de l'Albufera i els carrers que formaven el predi Serra.

La sisena secció era l'Albufera, i la setena la secció del Centre, aquesta marcada per la plaça Espanya, el carrer Flaquer, el carrer Ferrocarril, l'avinguda Anselm Clavé, el carrer Major (números parells), la plaça del Caudillo (part est), el carrer Ferran Puig (números imparells), el carrer del Centre, el carrer Manuel Bertrand, el carrer Joan Maragall i el passatge Muntaner.

L'octava secció era la del Riu, delimitada pel carrer Progrés, el carrer Prat, els passos particulars número 1 i número 2, el carrer Ignasi Iglésias, el carrer Sant Joaquim, el carrer Maurici Vilomara, el carrer Lo Gaiter del Llobregat, les cases de la zona no urbanitzada del districte de la Bunyola i el predi Xirinachs.

La secció novena era la del Raval, diferenciada pel carrer Frederic Soler (números imparells), el carrer Viladecans, el carrer Sant Boi, el carrer Cornellà, el carrer J. Ma. Bartrina, el carrer Fortuny, el carrer Hospitalet, el carrer Roig, el carrer Sant Pere, el carrer Arús, el carrer Indústries, el carrer Barcelona, el carrer Catalunya i el carrer Enric Morera.

L'última secció era la unitat o entitat de la Ribera de la Bunyola. Per a la seva contribució i organització, l'Ajuntament del Prat va encarregar els treballs censals d'aquestes 9 seccions.²⁶¹

Al febrer de 1950, l'Ajuntament del Prat portà a terme els esbrinaments pertinents arran d'una denúncia sobre la permanència dels rètols dels carrers del Dr. Robert i Mariscal Joffre i la no reconstrucció de l'església parroquial. Sobre les modificacions dutes a terme per la corporació es diu:

“Que inmediatamente de la Liberación se procedió a la poda, mejor, descuaje, de los rótulos representativos de ideologías perniciosas o contrarias al régimen actual, y no obstante el confusionismo que los continuos cambios de rotulación de calles y plazas lleva a los registros demográficos, y de la propiedad, entre tantos otros. Como consecuencia de la indicada medida fueron retirados y sustituidos más de quince, entre ellos los de Prat de la Riba, Ángel Guimerá, Pi y Margall, etc.; librándose entonces del expresado espurgo ese del Doctor Robert por su destacada categoría intelectual que le llevó en su época a formar parte de gran número de Sociedades Científicas de España y del extranjero, así como a la Presidencia de la Academia de Medicina de Barcelona; de la Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas; de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos de París; del Ateneo Barcelonés; del Congreso Médico Internacional de Laringología, Rinología y Otología; a la Presidencia de Honor de la Sección de Medicina de los Congresos Médicos Internacionales de Berlín y Roma, y del Congreso Médico Internacional de Moscou, y cuya figura y prestigio científico irradió en su época a todas la clases sociales, acudiendo a su consultorio enfermos de toda España, lo que hizo que fuera llamado a Madrid en 1884 cuando la enfermedad del Monarca. En marzo de 1889 el Ministerio conservador presidido por el Excmo. Sr. Francisco Silvela le nombró Alcalde de

²⁶¹ AMEP, 381-2.

Barcelona, falleciendo tres años después sin que se conozca manifestación alguna de separatismo por su parte, ya que políticamente donde militó fué en la rama católico-conservadora del partido Regionalista (...)

*En cuanto al Mariscal Joffre, catalán-francés, se conservó en calidad de símbolo del militar que libró a su Patria de la invasión extranjera, en exaltación de patriotismo, y sin parar mientes en otras modalidades de su personalidad”.*²⁶²

En quant a la situació de l'església parroquial, l'alcalde Rafael Ferrer Monés feia una detallada situació:

“(...) en cuanto a la Iglesia hace referencia, he de manifestar a Vd. por tratarse de asunto en que interviene esta Alcaldía, que desde el 18 de Abril del año 1948, se celebran todos los actos del culto en la Cripta de la Iglesia Parroquial, conceptuada como la mejor, o al menos una de las mejores, por su suntuosidad; está a punto de terminarse la Casa Parroquial, y se está procediendo a construir el campanario, elegante obra de cantería, en todo lo cual se llevan invertidos varios millones, sin cooperación alguna del Estado hasta el presente. En cuanto a la Iglesia antigua, fué incendiada por un titulado Comité antifascista de Esparreguera, compuesto de unos cuarenta individuos que se presentaron aquí en un camión, provistos de ametralladores y bombas de mano, y sin intervención directa, del vecindario”.

A part de les modificacions i problemàtiques del canvi de noms del règim anterior, l'Ajuntament del Prat de Llobregat i l'intent de la seva expansió territorial configurarà els nous noms dels carrers amb el creixement poblacional.²⁶³

NUCLI URBÀ

Prolongació del carrer Joan Maragall a l'altre costat de la via	Calle del Montseny
Passatge Finca Bolós	Pasaje del Párroco Antonio Martí Piñol

²⁶² AMEP, 381-15. Acta realitzada per l'alcalde Rafael Ferrer Monés el 24 de febrer de 1950. En aquesta manifesta que “una de cuyas principales preocupaciones, aparte la administrativa, es la de continua vigilancia de tales elementos, sin que ello suponga excepción con relación a la generalidad de los pueblos de iguales características de la Región”.

²⁶³ AMEP, 381-15.

FONDO D'EN PEIXO

Primer carrer, abans avinguda del Canal	Calle del Canal
Segon carrer, abans carrer J. Monés	Calle del Panadés
Tercer carrer, abans carrer J. Dalmau	Calle del Ampurdán
Quart carrer, abans carrer C	Calle del Vallés
Cinqué carrer, abans carrer D	Calle de Cerdeña
Cases d'en Janet antigues	Calle de Apeles Mestres
Primer paral·lel, abans carrer E	Calle de Urgel

URBANITZACIÓ BALCELLS

Carrer H	Calle de Castilla
Carrer A	Calle de Navarra
Passatge	Pasaje Gavá
Ronda	Ronda de la Virgen de Montserrat

PREDI XIRINACHS

Carrer E	Calle de Lérida
Carrer F	Calle de Gerona
Carrer G	Calle de Tarragona

URBANITZACIÓ RIGOL

Carrer A	Calle de Ripoll
Carrer -	Calle de Vich

Carrer -	Calle de Amposta
Carrer -	Calle de Tortosa
Carrer -	Calle de Esplugas
Carrer -	Calle de Joaquin Sostres

El 1957 l'estat de la xarxa viària al Prat es resumia en un total de 75 carrers oberts, dels quals 25 es trobaven pavimentats, i un total de 3258 edificis construïts. Un any més tard, s'iniciava la construcció de 137 nous habitatges. En aquestes dates es va elaborar el pla d'ordenació de la zona compresa entre els carrers Girona, Reus, Tarragona i carretera de la Bunyola i la parcel·lació de l'illa limitada per la ronda de l'Oest i els carrers Lluís de Recasens, Coronel Sanfeliu i Balaguer.²⁶⁴

Els anys 50 i 60 es milloraven els carrers de la població que presentaven una important ocupació, com eren els carrers Santiago Rusiñol, Jaume Casanovas, Urgell, Joan Maragall, Enric Morera, Fortuny, Centre, Prat, Sant Joaquim, etc. Referent al pont sobre el Llobregat d'entrada a Barcelona des de la carretera actual C-31, els seus tràmits de construcció es van iniciar l'any 1951 i finalitzaren definitivament el 1969.²⁶⁵ Cal remarcar que entre els anys 1959-1960, es feren les obres de protecció dels fonaments d'aquest pont, que encara eren provisionals.

Però, va ser sobretot els anys seixanta quan s'urbanitzà l'avinguda Verge de Montserrat, amb la instal·lació de comerços d'importància per a la població pratenc. Les noves exigències en els plans d'adaptació dels municipis de l'entorn de la ciutat de Barcelona, van fer que l'any 1960 es redactés un pla d'adaptació al Prat dins del Pla d'Ordenació de Barcelona amb la intenció d'agregar els municipis de la seva zona d'influència.²⁶⁶

El fenomen urbanístic durant el franquisme, pel que fa al municipi del Prat, va fer ressorgir un altre cop les polítiques de servei per a les expansions industrial i poblacional. L'intent de la neteja del barraquisme de les grans ciutats, creava

²⁶⁴ Informacions extretes del llibre de la Dra. Margarida Gómez. Op. cit. 1990.

²⁶⁵ ANC, Codi 691, Prefectura Provincial de Carreteres a Barcelona del Ministeri d'Obres Públiques, codi unitat catalogació 814, Carretera de Barcelona a Santa Creu de Calafell. CC-246. Pont definitiu sobre el riu Llobregat. Projecte redactat per l'enginyer Pablo Nobell Jolonch. Es conserva documentació sobre els projectes complementaris, les actuacions, l'expedient administratiu i les liquidacions.

²⁶⁶ ANC, Codi 691, Prefectura Provincial de Carreteres a Barcelona del Ministeri d'Obres Públiques, codi unitat catalogació 191, Avanç del Pla d'adaptació del terme municipal del Prat de Llobregat al Pla d'ordenació de Barcelona i la seva influència.

Il·lustració 31: Vista actual de la carretera de la Bunyola. Principal camí d'accés a la platja i al sector de la Bunyola i ca l'Arana.

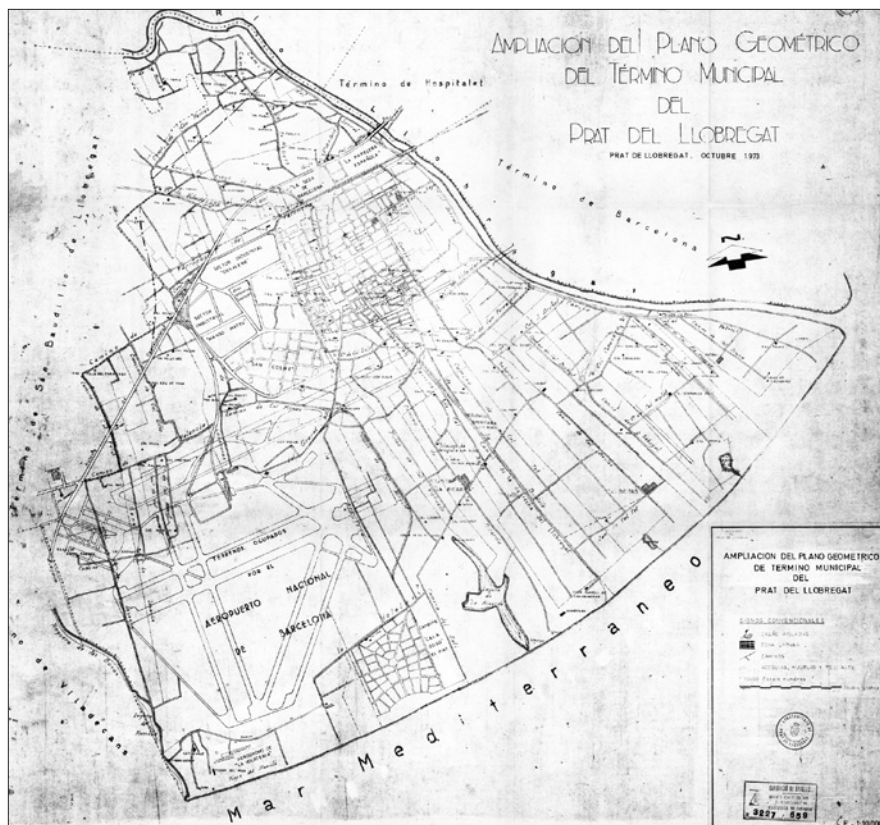
un barraquisme vertical promogut per l'Estat a barris com Bellvitge de l'Hospitalet o Cinc Roses a Sant Boi. L'any 1965 es començava a construir el barri de Sant Cosme.²⁶⁷ Va ser l'Obra Sindical del Hogar la que edificà aquest barri. El 1967, els primers ocupants tenien la finalitat d'absorbir la població barraquista de Barcelona (Montjuïc, La Magdalena, El Somorrostro, etc) i els afectats per les riuades de Cornellà. Posteriorment, els habitatges presentaren greus problemes com grans esquerdes, goteres i problemes de cimentació. El 1977, el Instituto para la Promoción Pública de la Vivienda (anys després, ADIGSA) promogué una reforma interior del barri, on es preveia la substitució de la totalitat dels habitatges i la construcció d'equipaments.

Pels volts de 1961, al Prat hi hagué un total de 3502 edificis, dels quals 2992 corresponien a habitatges, havent-se construït 172 de noves. Un any més tard, es creà la Cooperativa Obrera de Vivendes formada, fonamentalment, per treballadors de La Papelera i La Seda de Barcelona. Aquesta va construir un total de 868 habitatges al municipi. El seu primer edifici o bloc el finalitzaria el 1964.²⁶⁸

El caràcter agrícola del Prat s'anà perdent en benefici de la indústria, ja que es crearen els polígons industrials Mas Mateu, Enkalene, cal Saio, Fondo d'en Peixo, Pratenc, Estruch i Mas Blau.

²⁶⁷ AMEP, 448-1. Segle XX. Projecte construcció 300 albergs provisionals (s/d).

²⁶⁸ Margarida Gómez. Op. cit. 1990, p. 75.

Il·lustració 32: Ampliació del plànol geomètric del terme municipal del Prat de Llobregat l'any 1973 (ICC, RM. 124851).

Finalment, a la dècada dels 70 es construiria el barri de Sant Jordi i a la següent dècada es feia la important obertura de l'avinguda del Remolar, per donar sortida a l'autovia de Castelldefels i a la platja.²⁶⁹ El 1973 es realitzaria la construcció de l'avinguda Onze de Setembre, i entre els anys 1974 i 1977 es va realitzar el segon cinturó de Barcelona, que corresponia a la carretera B-20 entre Esplugues i el Prat de Llobregat.²⁷⁰

²⁶⁹ Margarida Gómez. Op. cit. 1990, p. 55.

²⁷⁰ ANC, Codi 691, Prefectura Provincial de Carreteres a Barcelona del Ministeri d'Obres Públiques, codis unitats catalogació 1724-1725, Segon cinturó de Barcelona. Carretera B-20. Tram entre el nus 29-81. Tram Esplugues de Llobregat – el Prat de Llobregat. Obres de nova construcció de l'autopista. Redactat per la Divisió de Planejament i Projectes.

Els camins de la consolidació democràtica

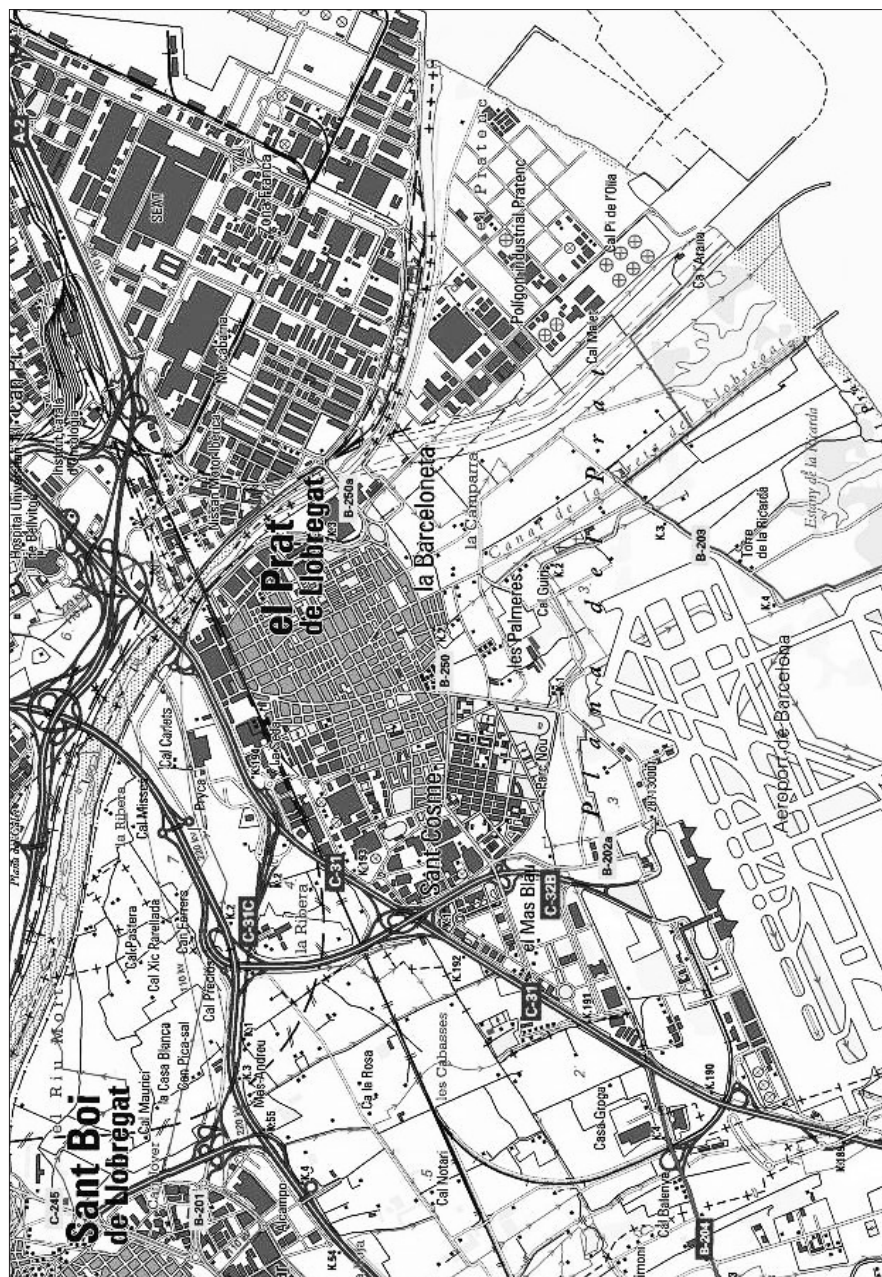
Durant l'anomenada Transició democràtica al Prat, es va desenvolupar un programa de serveis per a la població mantenint els carrers de l'etapa anterior. Es varen inaugurar les pistes d'atletisme Moisès Llopart i el camp de futbol, a més de la inauguració del CAP Sant Cosme i Sant Damià, avui CAP 17 de setembre, conegut com "ambulatori vell". Arran de l'onada de gent d'arreu l'Estat espanyol, principalment d'andalusos i extremeñys, es van construir l'escola de preescolar Sant Jordi i les escoles Pompeu Fabra, Josep Tarradellas, Sant Pere i Sant Pau i la Granja.

L'aprovació i remodelació de l'illa de cases entre els carrers Aneto, Urgell i les avingudes Remolar i Verge de Montserrat, va donar importància a una zona que havia estat oblidada pel règim franquista. Així, la urbanització de l'avinguda Verge de Montserrat entre el carrer Enric Morera i carrer de la Carretera de la Marina va fer augmentar els habitatges de la Cooperativa Obrera de Vivendes.

Després de les primeres eleccions democràtiques, el procés urbanístic augmentà amb la inauguració de serveis per a una població en creixement, com les escoles Ventura Gassol i Bernat Metge a inicis dels anys 80; seguidament, ja l'any 1986 es construïren les escoles Charles Darwin i Galileu Galilei. La urbanització de la plaça Blanes, com a pulmó d'un barri que creixia desmesuradament, va aportar la creació d'un nucli petit a la cruïlla del nou carrer de Lleida i l'antiga carretera de la Bunyola. Les edificacions i l'aprofitament dels carrers van fer que l'Ajuntament del Prat dissenyés un pla per a la millora d'espais oberts per al benefici de la comunitat, com l'Hort de la Virtudes, la plaça Catalunya, la plaça Constitució i la plaça Joan Salvat-Papasseit.

Les remodelacions del barri de Sant Cosme, i la urbanització de la zona de l'Estruch, a l'avinguda Verge de Montserrat entre les avingudes del Pare Andreu de Palma de Mallorca i Llibertat, van ser unes de les primeres necessitats a inicis dels anys 80.

Amb una activitat lúdica molt intensa a la platja del Prat, els anys vuitanta el consistori inicià el sanejament de la platja per a solucionar els problemes amb l'abocament de residus, cosa que afavorí la flora de la zona dunar. També a mitjans de la dècada dels vuitanta, s'urbanitzava el barri de les Palmeres, avui dintre de la zona d'influència de l'aeroport, i el polígon de la Granja, que es va estendre fins als primers anys de la dècada dels noranta. Un dels primers vials, amb forma de ronda, va ser l'avinguda Onze de Setembre que separava els barris de la Barceloneta, Sant Cosme, el polígon

Il·lustració 33: Mapa topogràfic del Prat (ICC, Fulls: 420 i 448, Vol: 2000. Escala 1:50000).

de la Granja i les Palmeres. Però, sense cap dubte va ser l'aeroport el que provocà la transformació més gran que ha patit el territori.

A tall de conclusió, podem afirmar que al llarg d'aquest estudi s'ha intentat realitzar la història del Prat a partir de la seva xarxa de camins. Hem pogut fer una visió global d'un procés que encara continua. En aquests darrers anys, només les necessitats d'infraestructures de la ciutat de Barcelona han comportat un canvi en la nostra xarxa viària; altres cops per la pressió dels mateixos pratencs. L'ampliació del port de Barcelona i de l'aeroport, el desviament del riu, l'arribada del tren d'alta velocitat, la depuradora, la planta dessalinitzadora i la futura arribada de la línia 9 del metro són factors essencials d'una ciutat que albergà les principals infraestructures de l'àrea metropolitana. Però, el model que posseïm actualment és conseqüència directa d'una ciutat que s'ha anat teixint amb la voluntat per millorar els camins, carrers o carreteres; o amb una visió més poètica, des de l'argila, el ciment i l'asfalt.

*“Una ciutat: pedra, ciment, asfalt. Desconeguts, monuments, institucions [...]. Què és el cor d'una ciutat? L'ànima d'una ciutat? Per què diem que una ciutat és maca o lletja? Què té de bonic o de lleig parlar sobre la ciutat, o bé obligar-se a parlar-ne de la manera més simple del món, parlar-ne de forma evident, familiar. Abandonar tota idea preconcebuda. Deixar de pensar en termes molt elaborats, oblidar el que han dit els urbanistes i els sociòlegs”.*²⁷¹

²⁷¹ G. PEREC. *Especies de espacios*, Montesinos, Barcelona, 1999.

Acrònims i abreviatures

AC, Arxiu Jaume Codina.

ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó.

ADB, Arxiu Diocesà de la Catedral de Barcelona.

AFB, Arxiu Fotogràfic de Barcelona.

AH BC, Arxiu Històric de la Biblioteca de Catalunya.

AHCB, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

AHCOAC-B, Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
Demarcació Barcelona.

AHDB, Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

AHN, Archivo Histórico Nacional.

AHPB, Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.

AHS CP, Arxiu Històric de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

AMEP, Arxiu Municipal del Prat.

ANC, Arxiu Nacional de Catalunya.

APEP, Arxiu Parroquial del Prat.

BC, Biblioteca de Catalunya.

ICC, Institut Cartogràfic de Catalunya.

Bibliografia

- VARIS AUTORS: *Catalunya Romànica. Vol. XX. El Barcelonès, El Baix Llobregat i El Maresme*. Fundació Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1992.
- ALIBERCH ROSSELLÓ, Ramón: *Eusebio Bertran Serra, capitán de industria, economista, político, deportista*. Artes Gráficas Juan Sabadell, Barcelona, 1952.
- BACH, Antoni: *Col·lecció diplomàtica del Monestir de Santa Maria de Solsona: el Penedès i altres llocs del comtat de Barcelona: segles X-XV*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1987.
- BALAGUER, Víctor: *Guía de Barcelona a Martorell por el Ferrocarril*. Imprenta Nueva de Jaime Jepús y Ramon Villegas, Barcelona, 1875.
- BANOS SORIA, Julio: *Imatges retrospectives de la Marina: Zona Franca i polígon industrial Pedrosa: les indústries, les platges, les masies, els barris...* Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, Barcelona, 1977.
- BARÓN BORRÁS, Esther; DE FEZ VALERO, Enriqueta: *Descobrir El Prat de Llobregat. Patrimoni contemporani*. Mancomunitat de municipis de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, Barcelona, 1992.
- BATLLE GALLART, Carme: *L'expansió baixmedieval: segles XIII-XV*. Edicions 62, Barcelona, 1998.
- BAUCELLS REIG, Josep: *El Baix Llobregat i la Pia Almoïna de la Seu de Barcelona: catàleg del fons en pergamí de l'Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1984.
- BOFILL COROMINES, Montserrat, et alii: *El Pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat: agricultura intensiva i industrialització*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.
- BOLÓS CAPDEVILA, Maria de, et alii: *Manual de ciencia del paisaje: teoría, métodos y aplicaciones*. Ed. Masson, Barcelona, 1992.
- BONNASSIE, Pierre: *Catalunya mil anys enrera: creixement econòmic i adveniment del feudalisme a Catalunya, de mitjan segle X al final del segle XI*. Edicions 62, Barcelona, 1979-1981.

- CAMPANY GUILLLOT, Josep: "El camí de la Sentiu: la via altmedieval per travessar el Garraf (estudi del tram oriental)" a *IV Trobada d'Estudiosos del Garraf*. Diputació de Barcelona, Barcelona, 2003.
- CANUDAS, Josep: *Història de l'aviació catalana: 1898-1936*. Edicions de la Magrana, Barcelona, 1983.
- CARBONELL, N.; RUBIO, M. C.; RUBIRA, M.; RUSSO, J. A.; VALENZUELA, M. J.; ZURITA, J. L.: *Recull de les masies del Prat*. Conselleria d'Ensenyament. Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1988.
- CARRERAS CANDI, Francesch: *Geografia general de Catalunya*. Establ. Editorial de Albert Martín, Barcelona, 1913-1918.
- CASANOVA, M. de: "Explotación agrícola de D. Fernando Puig en el término del Prat" a *Revista del Instituto Agrícola Catalán de San Isidro*, 23, 1874, pp. 165-172.
- CASAS FUSTER, Joan: *L'Hospitalet: un passeig per la història*. Patronat Municipal de Comunicació, l'Hospitalet de Llobregat, 1988.
- CASASSAS, Anna Ma.; MONTANER, Ma. Carme: *Cartografia de Catalunya: catàleg general de la Cartoteca de Catalunya*. Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona, 1992.
- CHECHA, A.; DÍAZ, J. I.; FARRAN, M.; MALDONADO, A.: "Sistemas deltaicos holocenos de los ríos Llobregat, Besós y Foix: modelos evolutivos transgresivos" a *Acta Geológica Hispánica*, 23, 1988, pp. 241-255.
- CLARKE, David L. (ed.): *Models in Archaeology*. Methuen, London, 1972.
- CODINA VILÀ, Jaume: "El gra de la sitja. L'autoconsum alimentari pagès al delta del Llobregat" a *Primer Col·loqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó. Edat mitjana*, Lleida, 1995, vol. 2, pp. 35-51.
- CODINA VILÀ, Jaume: *A Sant Boi de Llobregat (segles XIV-XVII)*. Viena Edicions, Barcelona, 1999.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Com neix un poble. El Prat 1718-1807*. Setmanari Prat, El Prat de Llobregat, 1969.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Delta del Llobregat. La gent del fang. El Prat: 965-1965*. Editorial Montblanc, Granollers, 1966.
- CODINA VILÀ, Jaume: *El delta del Llobregat i Barcelona. Gèneres i formes de vida del segle XVII al XX*. Editorial Ariel, Esplugues de Llobregat, 1971.
- CODINA VILÀ, Jaume: *El gir de 1750. Origen i creixement de la població*. Pagès editors, Lleida, 1998.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a l'Hospitalet pre-industrial*. Volum I, Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Els pagesos de Provençana (984-1807). Societat i economia a*

- l'Hospitalet pre-industrial*. Volum II, Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Els pagesos de Provençana (984-1807)*. Societat i economia a *l'Hospitalet pre-industrial*. Volum III, Ajuntament de L'Hospitalet de Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Els santboians de 1490. Com es vivia fa 500 anys a la vila de Sant Boi de Llobregat*. Ajuntament de Sant Boi de Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1990.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Història d'una plaça*. Amics del Prat, El Prat de Llobregat, 1989.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Història del carrer de Ferran Puig*. Edicions Rondes, el Prat de Llobregat, 1981.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Inundacions al Delta del Llobregat*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1994.
- CODINA VILÀ, Jaume: *L'Estany d'en Moragues. Naixement d'El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 2005.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Les generacions pratenques. 1538-1972*. Edicions Corona, El Prat de Llobregat, 1972.
- CODINA VILÀ, Jaume: *Proletariat rural al Delta del Llobregat al segle XVIII*. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1969.
- COMPANY, Alicia; CARRERAS, Carme; RODRÍGUEZ, Glòria: *Carrers amb cognom. Biografia dels personatges dels carrers del Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, El Prat de Llobregat, 1985.
- Dietari del Antich Consell Barceloní*, vol. I a XXVIII, Barcelona, 1892-1975.
- ESPINALT GARCÍA, Bernardo: *Dirección general de cartas, en forma de diccionario, para escribir a todas las ciudades, villas de toda España, Islas adyacentes, y sus Indias orientales y occidentales, incluso el reyno de Portugal...* En la oficina de Pantaleon Aznar, Madrid, 1775.
- FABRÓ YAGÜE, Irma; GÓMEZ INGLADA, Margarida: *Masies del Prat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, Barcelona, 1989.
- FABRÓ, Irma; GÓMEZ, Margarida: "Deu segles de vida a l'entorn de la masia" a *Masies del Prat. Fotografies de Colita*. Ajuntament del Prat de Llobregat, el Prat de Llobregat, 1989.
- FABRÓ, Irma; GÓMEZ, Margarida: "Les masies actuals" a *Masies del Prat. Fotografies de Colita*. Ajuntament del Prat de Llobregat, el Prat de Llobregat, 1989.
- FABRÓ, Irma; GÓMEZ, Margarida; RODÉS, Antoni: *Terra i propietat. La transformació del camp pratenc al segle XIX*. La impremta, el Prat de Llobregat, 1989.
- FELIU DE LA PEÑA FARELL, Narcís: *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos y famosos hechos de la nación catalana*. Barcelona, 1709.
- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep: "Aprofitaments comunals, prats i pastures al delta

- del Llobregat (segles XIV-XV). Conflictes per a la utilització de l'espai a la baixa edat mitjana", a *Acta historica et archaeologica Mediaevalia*, 10, Barcelona, 1989, pp. 189-220.
- FERRET PUJOL, Joan Lluís: *Les barques de passatge del Riu Llobregat al Prat, i la seva explotació (1327-1873)*. Ed: Joan Lluís Ferret, L'Hospitalet de Llobregat, 2007.
- FERRET PUJOL, Josep: *Els antics aprofitaments d'aigües subterrànies al delta del Llobregat. 1600-1900*. Comunitat d'Usuaris d'Aigües de l'Àrea Oriental del Delta del Riu Llobregat, Barcelona, 2002.
- FONT GAROLERA, Jaume: *La formació de les xarxes de transport a Catalunya (1761-1935)*. Oikos-tau, Barcelona, 1999.
- GÀMEZ, D.; SIMÓ, J. A.; VÁZQUEZ-SUÑÉ, E.; SALVANY, J. M.; CARRERA, J.: "Variación de las tasas de sedimentación en el Complejo Detrítico Superior del Delta del Llobregat (Barcelona): su relación con causas eustáticas, climáticas y antrópicas" a *Geogaceta*, 38, Sociedad Geológica de España, 2005.
- GARCÍA SANJUAN, Leonardo: *Introducción al Reconocimiento y Análisis Arqueológico del Territorio*. Ariel Prehistoria, Barcelona, 2005.
- GIMÉNEZ MOR, G.; GIMÉNEZ PÉREZ, T.; JORDÀ, J.: *Masies del Prat. Volum I: L'Albufera i la Ribera*. Editorial Efadós, El Papiol, 2003.
- GIMÉNEZ MOR, G.; GIMÉNEZ PÉREZ, T.; JORDÀ, J.: *Masies del Prat. Volum II: La Bunyola, Raval del Riu, Raval de Baix i Ravals*. Editorial Efadós, El Papiol, 2004.
- GÓMEZ INGLADA, Margarida: *Associacionisme i cultura en una societat en transformació. El Prat de Llobregat 1910-1960*. Ajuntament del Prat de Llobregat, el Prat de Llobregat, 2007.
- GÓMEZ INGLADA, Margarida: *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, el Prat de Llobregat, 1990.
- GÓMEZ, M.; FABRÓ, I.; BESORA, C.: "La instal·lació de la xarxa elèctrica al Prat", *Delta*, núm. 72. El Prat de Llobregat, octubre de 1984.
- HODDER, I.: *Symbols in action*. Cambridge University Press, Cambridge 1982.
- HODDER, I.; ORTON, C.: *Spatial Analysis in Archaeology*. Cambridge University Press, New York, 1976.
- IGLÉSIES, Josep: *El fogatge de 1553*. Fundació Salvador Vives Casajuana. Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1979.
- Impuls i reflex d'una ciutat moderna*. Aena, Barcelona, 2000.
- IZQUIERDO TUGAS, Pere: "Barcino i el seu litoral: una aproximació a les comunicacions marítimes d'època antiga a la Laietània" a ROCA, Joan (coord.). *La formació del cinturó industrial de Barcelona*. Institut Municipal d'Història de Barcelona. Edicions Proa, Barcelona, 1997, pp. 13-21.
- IZQUIERDO TUGAS, Pere: "L'ancoratge antic de les Sorres: aportacions a la història econòmica de la costa del Llobregat" a *Fonaments*, 8, 1992, pp. 53-78.

- IZQUIERDO, PERE; MENÉNDEZ, XAVIER; SOLIAS, JOSEP MA.: *Història de Viladecans. Els antecedents ibèrics i romans*. Ajuntament de Viladecans, Viladecans, 1998.
- L'obra realitzada. Any 1914-1923*. Mancomunitat de Catalunya, Barcelona, 1923.
- LAFUERZA, S.; CANALS, M.; CASAMOR, J. L.; DEVINCENZI, J. M.: "Characterization of deltaic sediment bodies based on in situ CPT/CPTU profiles A case study on the Llobregat delta plain, Barcelona, Spain" a *Marine Geology*, 222-223, 2005, pp. 497-510.
- LÓPEZ MULLOR, Albert: "Excavacions a l'ermita de la Mare de Déu de Bellvitge, L'Hospitalet de Llobregat, Barcelonès. Campanyes 1979-1981" a *Identitats. Revista del Museu de L'Hospitalet*, núm. 1, Fundació Pública Patronat Municipal de Cultura, L'Hospitalet de Llobregat, 1988, pp. 17-27.
- MADURELL MARIMON, Josep Maria: *Fulls històrics de L'Hospitalet de Llobregat*. Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat, 1977.
- MALDONADO, A.; ALONSO, B.; DÍAZ, J. I.; FERRAN, M.; VÁZQUEZ, A.; SAONZ-AMOR, E.: "Memoria y hoja 41-42 (Tortosa-Tarragona)" a *Mapa geológico de la Plataforma Continental española y zonas adyacentes*, Madrid, 1986.
- MALDONADO, A.; DIAZ, J. I.; ESCUTIA, C.; FERRAN, M.; GIRÓ, S.; SERRA, M.: "Memoria y hoja 35-42I (Barcelona)" a *Mapa geológico de la Plataforma Continental española y zonas adyacentes*, Madrid, 1989.
- MARCA, Pere De: *Marca hispanica (o País de la frontera hispànica)*. Distribuidor Llibreria Josep Sala i Badal, Barcelona, 1965.
- MARQUÈS, M.À.: *Les formacions quaternàries del Delta del Llobregat*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1984.
- MARTÍ VILÀ, Carles: "Les guerres de Joan II a al vila de Sant Boi" a *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. "Amics del Prat", El Prat, 1985, pp. 495-496.
- MATEU BELLÉS, Juan Francisco: "Morfogénesis mediterránea en tiempos históricos: limitaciones de un debate geo-arqueológico" a *Estudios de Arqueología Ibérica y Romana. Homenaje a Enrique Pla Ballester*, Serie de Trabajos Varios del SIP 89, València, 1992, pp. 671-686.
- MAURI MARTÍ, Alfred: *La configuració del paisatge medieval: el comtat de Barcelona fins el segle XI*. Tesi de llicenciatura. Universitat de Barcelona. Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, 2006.
- MIRÓ, Carme; MORENO, Iñaki; RAMOS, Jordi: "El Castell de Port a Montjuïc: enclavament estratègic per a la consolidació d'un territori (segles XI-XV)", *XI Congrés d'Història de Barcelona-La ciutat en xarxa*, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 2009.
- MONJAS MANSO, Lluís: "Les visites pastorals al Baix Llobregat al segle XIV" a *Materials del Baix Llobregat*, núm. 2, Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, 1996, pp. 95-118.

- MONJAS MANSO, Lluís: *Les comunitats parroquials del Baix Llobregat a finals de l'Edat Mitjana*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2005.
- MUNTADAS ROVIRA, J.; SERRA, J.; THOMAS: *Cataluña en automóvil: Guía de las carreteras de la región para usos de los automovilistas*. La Neotopia, Barcelona, 1912.
- NADAL, Francesc; URTEAGA, L.; MURO, José Ignacio: *El territorio dels geòmetres. Cartografia parcel·laria dels municipis de la província de Barcelona (1845-1895)*. Diputació de Barcelona, Barcelona, 2006.
- NAVAS FERRER, Teresa: "Apunts sobre l'origen de la xarxa viària moderna en el territori de Barcelona (1833-1847)" a *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, Volum V, 2002-2003, pp. 247-259.
- OREJAS SACO DEL VALLE, Almudena: "Arqueología del Paisaje: historia, problemas y perspectivas" a *Archivo Español de Arqueología*, núm. 64, Madrid, 1991, pp. 191-230.
- PAGÈS PARETAS, Montserrat: "La torre circular i els eremitoris rupestres de Benviure", a Sant Boi de Llobregat" a *Acta historica et archaeologica mediævalia*, núm. 1, 1980, pp. 175-196.
- PAGÈS PARETAS, Montserrat: *Art romànic i feudalisme al Baix Llobregat*. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, pp. 580-585.
- PAGÈS PARETAS, Montserrat: *Les esglésies pre-romàniques a la comarca del Baix Llobregat*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1983.
- PALET MARTÍNEZ, Josep Maria: *Estudi territorial del Pla de Barcelona. Estructuració i evolució del territori entre l'època iberoromana i l'altmedieval segles II-I aC – X-XI dC*. Centre d'Arqueologia de la Ciutat. Institut de Cultura, Barcelona, 1997.
- PALMA DE MALLORCA, Andrés: *Prat de Llobregat (ensayo histórico)*. Amics del Prat, el Prat de Llobregat, 1958.
- PASCUAL DOMÈNECH, Pere: "La Diputació i la modernització de la xarxa viària catalana (1840-1868)" a *Història de la Diputació de Barcelona*, Diputació de Barcelona, Barcelona, 1987.
- PASCUAL DOMÈNECH, Pere: "La modernització dels mitjans de transport a la Catalunya del segle XX" a *Història Econòmica de la Catalunya Contemporània*, Ed. Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1991.
- PEREC, Georges: *Especies de espacios*, Montesinos, Barcelona, 1999.
- PLANAS TORRES, Ramon: *Braços de riu, estany i maresmes del delta del Llobregat*. Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1984.
- PUCHADES, Josep Maria: "El río Besós, Estudio monográfico de hidrología superficial" a *Publicación del Instituto Geológico Provincial*. Barcelona, 1948, pp. 195-354.
- RAMOS RUIZ, Jordi: "L'estat de la qüestió de les masies al Prat. Una proposta de preservació i difusió" a *V Jornades d'Estudi del Patrimoni del Baix Llobregat*, Sant Andreu de la Barca, 2008.

- RAMOS RUIZ, Jordi: "Reaccions i defensa de la vila del Prat durant la Guerra del Francès (1808-1814)" a *Jornades d'Estudi: La Guerra del Francès als territoris de parla catalana (1808-1814)*, El Bruc, 2008.
- RAMOS RUIZ, Jordi: *L'ermita de Sant Pau del Prat. Aproximació a la localització de l'ermita de Sant Pau dins la Ribera del Prat de Llobregat*. Ajuntament del Prat de Llobregat, 2007, inèdit.
- REBAGLIATO, J.: "El Baix Llobregat" a SOLÉ SABARÍS, Lluís (dir.). *Geografia de Catalunya*. Vol. III. Aedos, Barcelona, 1968, pp. 449-496.
- RIERA MORA, Santiago: *Evolució del paisatge vegetal holocè al Pla de Barcelona, a partir de les dades pol·líniques*. Tesi de Llicenciatura, Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Universitat de Barcelona, 1994.
- RIERA, S.; PALET, J. M.: "Evolució del sector de Montjuïc-el Port entre l'època romana i altmedieval (III-X): una contribució a l'estudi diacrònic del paisatge" a *III Congrés d'història de Barcelona*, Barcelona, 1993, pp. 49-70.
- RIUS, José: *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*. CSIC, Barcelona, 1945-1981.
- ROCA GARRIGA, Pere. *Índex toponímic del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*. Museu d'Història de Sabadell, Sabadell, 1981.
- ROGER, Alain: *Breu tractat del paisatge*. La Campana, Barcelona, 2000.
- SALRACH, Josep M.: *Història de Catalunya. El Procés de feudalització. Segles III-XII*. Edicions 62, Barcelona, 1987.
- SANS, J.; PANAREDA, J. Ma. (coord.): *Les Basses de Can Dimoni; Sant Boi de Llobregat. Delta de Llobregat*. Ajuntament de Sant Boi, 2002, pp. 33-35.
- SERRA BOSCH, Pere: *Prontuario de la mayor parte de los caminos y veredas del Principado de Cataluña con los pueblos y posadas situados en sus carreteras y las horas que a paso de tropa distan unas de otras*. Estamperia de Agustín Roca, Barcelona, 1814.
- SIMÓ, J. A.; GÀMEZ, D.; SALVANY, J. M.; VÁZQUEZ-SUNÉ, E.; CARRERA, J.; BARNOLAS, A.; ALCALÁ, F. J.: "Arquitectura de facies de los deltas cuaternarios del río Llobregat, Barcelona, España" a *Geogaceta*, 38, 2005.
- SOLÉ SABARÍS, Lluís: *Geografia de Catalunya*. Ed. Aedos. Barcelona, 1968.
- SOLER SALA, Maria: "Feudalisme i nucleació poblacional. Processos de concentració de l'hàbitat al Comtat de Barcelona entre els segles X i XIII" a *Acta Mediaevalia*, núm. 23/24, Barcelona, 2003.
- SOLER VIDAL, Josep: *L'expansió dels cultius gavanencs i la romputa de les Marines*. Col·lecció Bruguers núm. 1, Gavà, 1969.
- SOLIAS ARÍS, Josep Maria: *El poblament del curs inferior del Llobregat en època ibèrica i romana*. Tesi de Llicenciatura. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia. Universitat de Barcelona, Barcelona, 1990.
- TOBARUELA, Pere; SANS, Jaume: *El Delta del Llobregat: terres d'oblit*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 2003.

- UDINA MARTORELL, Frederic: *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX y X*. CSIC, Barcelona, 1951.
- UTGÉS VALLESPÍ, Maria: *La sèrie documental expedients de construcció i adequació de la xarxa de carreteres [1844-1980]*. Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Barcelona, 2008.
- VALVERDE, Andrés: “Evolución histórica, origen y significación de la pineda litoral del delta del Llobregat. I (siglos XVI-XIX)” a *Spartina. Butlletí naturalista del delta del Llobregat*, núm. 3, Ajuntament del Prat, El Prat de Llobregat, 1998.
- VIVES BALMAÑA, Elisenda: “Estudi antropològic de les restes humanes de la necròpoli medieval de Bellvitge” a *Identitats. Revista del Museu de L'Hospitalet*, núm. 1, Fundació Pública Patronat Municipal de Cultura, L'Hospitalet de Llobregat, 1988, pp. 36-40.
- VIVES TORT, Miquel: *L'evolució històrica de la xarxa viària entre el Llobregat i el Foix. Des de l'època romana fins al tercer decenni del segle XX*. Tesi de Llicenciatura. Universitat de Barcelona, 2007.

Trons a Remolar

Dites i refranys del Prat de Llobregat

JOAN PUIGMALET

Any 2010

Als de casa, presents i absents

ÍNDIX

Pròleg: <i>Muima! Quin fart de dites!</i> de Víctor Pàmies.....	249
Introducció	253
Dites i refranys del Prat de Llobregat	261
A. Llamp de llamp!	265
B. Llamp de llamp del contra-rellamp!	271
C. Vents de mar endins	276
D. Plou i fa sol	280
E. Allò que respirem	285
F. Allò que (no) mengem	287
G. Flors del Prat	291
H. Ostres!	294
I. A pastar fang del delta	295
J. Què sembres?	299
K. I quan pica madura	300
L. Enganyifes	302
M. Ensarronades	306
N. Producte interior brut	308
O. De Sant Pere a la caguera	312
P. Déu nos guard d'un mal veí	314
Q. Gent del fang	319
R. Bèsties del fang	329
S. Fets del fang	334
T. Calaix del sastre Mec	347
U. Del Marrameu al Pau dels Versos	355

V. Altres manies de parlar en vers	361
W. Catòlic i renegat	369
X. Joan Amades al Prat de Llobregat o “no hi ha res a fer”	377
Y. Característiques dialectals	380
Z. Un precedent	383
 Agraïments	 389
 Final	 391
 Bibliografia	 393

Als de casa, presents i absents

*Sota el cel, vora la mar,
brilla al sol ma terra plana
com visió de marinada
replena de claredats.*

JAUME CODINA
12-10-46

*De nosaltres depèn que el pas del temps
no malmeti els senyals que hi ha escrits a les pedres
i que l'hoste que els anys anuncien no trobi
la casa abandonada. I fosca i trista.*

MIQUEL MARTÍ I POL
Final del poema “La casa”, 1980

PRÒLEG

Muima! Quin fart de dites!

Sempre m'ha fascinat la passió que hi posem sovint en resguardar, protegir, mantenir tot allò que ens envolta. Som col·leccionistes de mena i res escapa a aquest esperit organitzador.

Jo sempre havia estat aficionat a fer moltes i moltes col·leccions. Fins que vaig sentir a dir algú que molts col·leccionistes són més aviat *drapaires*, que ho arpleguen tot sense ordre ni sistema. I m'hi vaig sentir tan identificat, que vaig abandonar la gran majoria de col·leccions iniciades (sotagots, paquets de tabac, postals, adhesius, plaques de cava, sobrets de sucre, clauers, monedes, segells i un llarguíssim etcètera).

En aquest ordre i sistema rauen moltes disciplines científiques i humanistes: cal intentar posar ordre al caos, a tot allò que es pot trobar i arreplegar d'arreu. Aquest caos, amb la irrupció d'Internet que, des de casa estant, ens permet accedir a informació i dades que no podrem pair en cinc vides, s'agreuja i es multiplica.

Sempre m'ha semblat sorprenent la sensació de pèrdua per allò que s'oblida, per la transmissió desactivada entre pares i fills. La tradició oral perviu mentre la memòria els ret record. On no arriba la memòria hi arriben altres arxius i classificacions que permeten que pervisqui i pugui ser recuperat en qualsevol moment.

La recollida de fonts orals i escrites són dues cames d'un mateix arxiu històric, són dues feines complementàries i necessàries en una disciplina com la paremiologia, que s'alimenta de primeres fonts i de referents ancorats en l'antigor dels temps.

És difícil datar amb exactitud el naixement d'una dita i les més preuades són les primeres mencions i com més antigues millor, per poder-ne certificar la patrimonialitat i, encara més, si ho podem documentar abans que cap

altra llengua. Per tant la seva data de naixement haurà de coincidir amb la seva menció en alguna font escrita. I una peça que no puguem documentar enlloc sempre serà suspecta d'impuresa o d'invenció d'algun passavolant.

De vegades fan referència a llocs o a persones concretes que ens faciliten aquesta datació (per exemple quan sentim a dir que *va durar més que la batuda de Cal Perola* o *anar a parar a darrere Cal Saio*), perquè el lloc és conegut amb un nom des d'un moment determinat o perquè sabem de l'existència d'un personatge o d'un fet concret en una data ben delimitada.

Però no és el cas més habitual. Generalment no sabem l'origen de les dites que han perviscut i ens han arribat. Ni l'autor, per descomptat.

I sempre anem contra corrent d'aquella sensació estranya de pensar que tot es perd en l'oblit i que ja mai més ningú no ho dirà ni recordarà. Tenim aquesta sensació ara. Però també la tenien els primers folkloristes de finals del s. XVIII i de principis del s. XIX. I els nostres avis. I els nostres pares. És una mica com la selecció natural, la llei del més fort: perviuen aquelles peces més populars i que segueixen mantenint una gràcia, un sentit o una utilitat.

Sovint, amb més bona voluntat que formació, hi ha hagut persones que han volgut preservar aquest llegat amb reculls desiguals, pel que fa a l'extensió i a la qualitat, treballs de camp que s'emmarcarien dins les monografies locals, tan necessàries com diverses. Costa trobar bons recopiladors, que agombolin la formació, el coneixement de l'entorn i l'ordre i el bon criteri en les condicions de la cerca.

En Joan Puigmalet atresora totes aquestes virtuts, a banda de moltes altres, que no sempre són permeables ni conegudes a través d'un treball com el que ens ocupa. Té una sòlida formació lingüística i humanística en el sentit més ampli del terme i és coneixedor de la història i les tradicions del Prat, com a bon potablava que és.

La seva sistemàtica de treball és també excel·lent, cercant l'assessorament d'experts o de fonts escrites que referendin allò que ell recull en les seves inacabables converses amb veïns del Prat.

I el millor d'aquesta bona sistemàtica és que potser ni ell és conscient del tresor que acumula de tantes hores de conversa amb altres pratencs. Un material inèdit, un tresor inimaginable que ara li ha servit per submergir-se en la parla del Prat, però que li pot servir, en un futur, per a molts altres estudis de camp relacionats.

En Joan, a més, ha demostrat una gran vàlua en la tasca empresa perquè, com a bon investigador, no ha jutjat ni prejudicat els materials que li han arribat i hem pogut flairar i amarar-nos d'aquelles expressions vives i escatològiques que tant costen de trobar documentades en cap font escrita. No repetiré la gastada idea que un poble que fins als pessebres hi posa

caganers, ha de ser escatològic de mena. Però el català té llenguatge barroer, picant, sobretot viu en la parla oral i espontània. I el Joan l'ha sabut recollir i reservar-li l'espai que mereix en un treball que vol acostar-nos la parla del Prat de Llobregat. I així hem recuperat o llegit expressions que segur que mai abans ningú havia gosat posar per escrit com *Ser més puta que la gossa de la Baldíria* o *Tenir-los com el Gandumbes, que els tenia com a melons*.

Us recomano endinsar-vos-hi sense pressa i amb la voluntat de fruir-ne a glopades mesurades per no agafar un empatx i *A cobrar, a cal Peixillet*.

M'agradaria, com a colofó, compartir amb vosaltres una sensació que acompanya molts parlants: l'apropiació patrimonial de moltes expressions, perquè les han sentit de sempre a casa i no s'adonen que, tot sovint, és una expressió molt més general. Que diuen als pobles veïns. Que diuen en tot el territori on es parla la mateixa variant dialectal. O, encara, que és general de tot el domini de parla catalana. Passa per exemple, amb algunes dites recollides en aquest treball, com la de *l'ase del Mora, que de tot s'enamora* o *Àngela Maria!* Per això és important trobar aquests reculls i poder-los comparar amb altres reculls similars d'altres zones. I viatjar molt i veure món.

Víctor Pàmies i Riudor

Vallromanes

Introducció

“Mon verre est bien petit mais je bois dans mon verre”.¹ Es tracta d’una frase atribuïda a Alfred de Musset que trobem, escrita en francès, en un dels molts papers conservats de l’historiador pratenc Jaume Codina.² Quan vam començar a beure del vas de la fraseologia popular pratenca, teníem la sensació que seria un glop curt, però que pagava la pena perquè venia del *nostre* vas. Ara que escrivim aquestes ratlles podem afirmar amb rotunditat que ha pagat la pena i que, a més, el glop no ha estat tan petit com en un principi podíem pensar.

El 23 de gener de 2010 creuàvem el carrer Barcelona del Prat per anar a parlar amb en Josep Maria Vilà (en pau descansi). Seria la primera de tres trobades amb ell. A banda de la gent de casa, ell va ser el primer informador. Ens hi vam presentar amb sis *ditxos* o *refrans*: els registres 1, 4, 8, 9, 10 i 57. Ens amplià la informació –detalls del que ja teníem i nous registres– i ens posà sobre la pista d’altres possibles informants. Així començà aquesta recerca.

Espai

Aquest treball recull dites i refranys del Prat de Llobregat (Baix Llobregat), municipi situat geogràficament, i de manera total, dins del delta del riu Llobregat, sense cap interferència de la muntanya. Limita, d’oest a est, amb Viladecans, Sant Boi de Llobregat, Cornellà de Llobregat, L’Hospitalet de Llobregat i la gran Barcelona. Sembla una limitació espacial prou definida, però cal matisar-la. Totes les dites d’aquest treball tenen una forta relació amb el Prat, però per diferents motius: n’hi ha que parlen del Prat i n’hi ha que parlen de pobles veïns del Prat, però que són –o eren– típiques al Prat –i sovint no ho són tant en les poblacions protagonistes, com ara el registre

¹ “El meu vas és ben petit, però jo bec del meu vas”. Encara que sigui poc, em conformo amb el que tinc.

² Caixa 3 del Fons Jaume Codina de l’Arxiu Municipal del Prat.

57. També n'hi ha que tenen un abast general però que, per als pratencs, tenen referents locals que les fan semblar d'aquí, com ara el registre 86. Entre aquestes, potser, en algun cas, el Prat de Llobregat és realment el municipi en què s'originà l'expressió, i ha tingut la fortuna d'estendre's per altres terres catalanes allunyades. Seria fantàstic, però nosaltres no tenim la seguretat que sigui així i, per ara, no es pot arribar a aquest tipus de conclusions. Pensem que l'edifici de reconstrucció de la memòria i el record només es pot consolidar com a obra comuna de diverses generacions. I confiem que la intel·ligència investigadora d'altres podrà optimitzar, així, aquesta primera visió del llenguatge popular pratenc.

Un altre aspecte de l'espai és l'extensió. En els casos en què creiem saber-ho, hem indicat l'abast d'extensió de cada registre. En termes generals, quan la dita no és estrictament local, com “sonar la verra de cal Massaguer” o “a cobrar, a cal Peixillet”, l'extensió acostuma a arribar a altres poblacions veïnes del Pla del Llobregat. Més que parlar de dites baixllobregatines, caldria parlar de dites del delta o del Pla del Llobregat, com es prefereixi. En el cas de les dites locals, n'hi ha el coneixement de les quals se situa per barriades o districtes, en alguns casos, molt clarament. Depenent de la zona del Prat per la qual es movia l'informador, s'obtindran uns o altres resultats.

Hi ha un altre aspecte relacionat amb l'espai que és molt important per entendre tot el conjunt: la mobilitat dels nostres avantpassats. El món, que era igual d'extens abans que ara, era molt més reduït dins de la seva experiència vital. Això fa que els referents del llenguatge també s'adaptin a aquest microcosmos local. Quants dels nostres avantpassats d'abans de la Guerra havien viatjat fora de Catalunya? Quants havien arribat més enllà de Barcelona? Quants havien conegut d'altres cultures? Els seus referents diaris no eren internacionals, com en l'actualitat, sinó que eren principalment els seus veïns: els de cal Tet, cal Rigol, el Mora, la Farola, el Xica, el Mesuró, cal Saio... I és a partir d'aquests renoms locals que trobem algunes de les expressions lingüístiques que es van anar passant de generació en generació. Fins avui, que ja són només una ombra gairebé imperceptible del que devien ser en el seu moment.

Temps

En la majoria de casos no és possible situar temporalment l'origen de les dites. Hi ha excepcions, com el registre “portar a les canyes”, però en termes generals ens inclinem per pensar que la majoria d'aquests registres són vuitcentistes o d'abans de la Guerra. Hi ha dos episodis històrics, un de local

i un d'estatal, que marquen una frontera invisible, i gradual, en el declivi de les dites locals pratenques, i, probablement, de les de moltes altres poblacions semblants. L'episodi més important és la industrialització, que comporta, per una banda, el canvi en els costums de feina i de vida i, per altra, l'arribada de molta població d'altres contrades, sovint no catalanes. Aquest és el factor més important. Arriben les primeres grans empreses –*La Papelera Española* i *La Seda de Barcelona*– i el canvi, tot i ser progressiu, és inevitable. És a partir de mitjan segle xx que els costums i la composició demogràfica dels pratencs canvien prou com per a que aquestes dites comencin, gradualment, a quedar relegades en la memòria de les generacions més grans. L'altre factor és la Guerra Civil que, al Prat i a tants altres llocs, coincideix amb les dècades del pas de societat agrària a industrial. Hem trobat informadors d'edat avançada que quan pensen que una dita no és gaire vella diuen que és de després de la Guerra. La majoria de dites d'aquest treball són, segons han dit, “frases d'abans de la Guerra”. La Guerra va afectar la mentalitat de la gent i les formes de relacionar-se, i quan parlem de dites locals estem parlant, sovint, d'expressions del tarannà del llogarret, de formes locals d'entendre el món. També hi ha el tema de la llengua. Va ser just abans de la Guerra quan pels carrers del Prat comencen a sentir-se converses en castellà. El llenguatge popular pratenc és històricament en llengua catalana. Després de la Guerra això anirà canviant a poc a poc.

Costums

Si hem parlat de l'espai i el temps com a coordenades importants per entendre aquests registres lingüístics, ens cal parlar també dels costums per acabar de fer-nos una composició aproximada del seu context. Per una banda, els agrupaments familiars tenien més membres i era més habitual que avis, fills i néts convisquessin junts, fet que propiciava la transmissió oral de generació en generació. Per altra banda, la gent tenia formes de distracció molt diferents. Parlem d'un abans on la televisió ni existia –TVE va començar a emetre els anys 50–, i on la gent es reunia a la cuina, on es cuinava i menjava, sovint a la vora del foc. A vegades, si la feina ho permetia, al vespre es podia jugar a cartes o, dins del poble, treure les cadires al carrer per fer petar la xerrada amb els veïns. Les converses giraven bàsicament sobre la feina quotidiana i les persones conegudes del poble. D'aquí que les dites populars també s'hi acabessin referint, per donar punts de vista, aconsellar, moralitzar... Sovint alguns membres d'aquestes famílies no estaven completament alfabetitzats i l'oralitat era el seu mitjà principal de comunicació. Els costums han canviat i aquest llenguatge també, convertint-

se en relíquies d'un temps i d'un país que, amb el permís de Raimon, voldríem que encara fos un poc nostre.

Objecte i investigació

L'objecte d'aquest estudi ha estat la recopilació de parèmies pratenques, allò que els mateixos informadors anomenen *ditxos* i *refrans*. Sota la denominació *parèmies* incloem tot d'expressions populars: dites, frases populars, proverbis, refranys, adagis, màximes, sentències, modismes, jocs de paraules... Fins i tot una interjecció, hem inclòs (registre 29). La investigació parteix d'un treball de camp amb informants del Prat de Llobregat i d'altres municipis veïns del Pla del Llobregat. Tot i que la majoria tenen edats respectables i provenen del món pagès, hem diversificat els perfils dels informants per tal de garantir pluralitat de perspectives i experiències. Tots ells apareixen a l'apartat final d'agraïments. Hem tingut amb ells entrevistes de context induït, en què donàvem pistes, inicis, contextos, idees, per tal d'aconseguir refrescar la memòria i arribar a algun resultat. Hem intentat no fer preguntes que portessin implícita la resposta. Quan es porta una estona parlant d'expressions d'abans de la Guerra, pot ser que s'activi algun mecanisme mental intern i es recordin nous registres, com així ens hem trobat. Com ja hem dit, vam començar només amb sis dites. Cadascuna de nova ha estat una fantàstica troballa, i, en alguns casos, un repte d'interpretació que no hem superat. Per tal d'entendre bé cada parèmia recollida, hem aportat informació contextual, tant del referent local com d'altres parèmies semblants dins de l'ampli tresor del llenguatge popular català. El Prat és tan ric en dites i refranys com pot ser-ho qualsevol altre municipi. Es tracta de trobar informadors adequats i tenir ganes de xalar conversant amb ells, tot vencent els perills inherents a la subjectivitat de les fonts orals: la fal·libilitat i selectivitat de la memòria i les deformacions i falsejaments, paranys que sempre es poden produir. En el fons, però, qualsevol document, sigui oral o escrit, s'ha de tractar d'igual forma: tenint en compte la seva subjectivitat per tal d'establir-ne la veracitat.

Estructura

Quant a la presentació dels registres obtinguts, hem optat per estructurar-los per apartats que tinguessin elements comuns. Dins de cada apartat, però, hem separat les possibles variants en registres diferents, bàsicament per dues raons. La primera és simplement perquè així les referències són més fàcils. La segona, més reflexionada, és que, malgrat el més d'un centenar d'informants de la mateixa zona, no volem establir jerarquies entre dites

i refranys principals i variants secundàries. Posem un exemple a partir del primer apartat. Entre el registre 4, “Trons a Remolar, pops a la plaça” i el 5, “Trons a Remolar, pops a la plaça demà” hem trobat més informants del primer que del segon. Però no gaires més, i, a més, malgrat que el registre 4 té ritme, el 5 és rimat. Brevetat i rima: les dues característiques principals dels refranys. ¿I si –parlant hipotèticament– fa anys i panys el registre 5, rimat, era més conegut i després, es va anar passant cap a la forma 4, més breu i potser fàcil de repetir? ¿S’hauria de dir que el registre principal és el 4 basant l’afirmació en un criteri quantitatiu actual? Una altra possibilitat³ hagués estat afirmar que la clàusula inicial, la premissa “Trons a Remolar”, és allò que importa, i que la resta són només variants semàntiques. Certament, el significat dels sis registres del primer apartat és el mateix, si fa no fa, però aquí hem preferit apostar pel valor intrínsec de les paraules i no pel significat de tot el refrany; hem preferit privilegiar la variació lèxica com a senyal de creativitat lingüística. Bàsicament perquè aquesta recerca consisteix a treure a la llum mostres de creativitat lingüística. I, de fet, tornant a l’exemple, el nexa semàntic ja el tenen pel fet d’aparèixer junts en un apartat. Intentem donar el màxim d’informació contextual que hem obtingut, però pensem que del que no es pot parlar és millor callar. També donarem, així, informació sobre la freqüència d’ús actual a partir del nostre treball de camp, però volem que quedin clares les limitacions que això té i no volem ser gens categòrics –aquí, establir categories– en un terreny on les hipòtesis, les conjectures, són les veritables protagonistes.

Obra oberta

Parlant d’hipòtesis, cal afirmar, categòricament, el caràcter obert d’aquest tipus de recerques. Probablement algunes de les hipòtesis que presentem poden ser refutades –per això són hipòtesis. I tant de bo ho siguin. Voldrà dir que algú altre ha millorat el present treball. També probablement no ens ha arribat algun registre que hauria de constar aquí. Som conscients que al Prat han existit altres expressions populars, a banda de les que hem trobat, que s’han escapat de la nostra recerca. D’altra banda, treballar amb memòria i record pot portar a que es cometin errors, que ja hem comentat. Acceptarem de bon grat, de qui en sigui sabedor, tota mena de dades al respecte de la informació d’aquest estudi –a través del bloc *Trons a Remolar* és una bona via, per exemple, i aprofitem per agrair tots els comentaristes que ens han dit la seva a través d’aquesta finestra virtual. Malgrat les possibles

³ Devem aquesta idea a l’amic, i paremiòleg, Víctor Pàmies i Riudor.

imperfeccions i l'evident incompleció, la pèrdua d'aquests fons memorístics significa una mutilació de la riquesa lingüística del país, fet que pensem que justifica per ell mateix aquest tipus de recerques, només documentables a partir de la fràgil memòria oral.

Llengua amb memòria històrica

Tornem a en Jaume Codina. Va ser ell qui, en el pròleg de l'obra *El cant coral al Prat (1873-1985)* d'Àlicia Company, es referia a la importància dels treballs de recuperació de memòria històrica com a eina d'aprofundiment en la pròpia identitat, i afegia (p. 9): "Penso, per exemple, en un estudi sobre la llengua, capítol tan transcendent –vital– per a nosaltres". L'historiador del Baix Llobregat no estalvia adjectius: "transcendent" i "vital". Confiam haver pogut, ni que sigui mínimament, acostar-nos a allò que el mestre Codina tenia en ment.

Quan parlem del patrimoni local, d'entrada no ens ve al cap el patrimoni lingüístic, però si hi reflexionem, ens adonem de la riquesa d'aquest llegat cultural sovint immaterial, que se'ns presenta sota múltiples embolcalls, com, per exemple, les cançons, les produccions literàries, les formes lèxiques autòctones, els trets dialectals, els topònims, els motius, els noms populars de les cases... El patrimoni lingüístic de cada indret ens mostra alguns dels seus trets culturals distintius, característiques que el fan únic. Aquest patrimoni ens permet conèixer la vida i els costums d'altres èpoques, és a dir, ens acosta al pensament dels nostres avantpassats, a la seva forma d'entendre la realitat. Són mostres de llengua amb memòria històrica.

Concretament, els refranys, frases fetes, dites i locucions són expressions lingüístiques que van néixer fa temps, algunes probablement fa més d'un segle, i que s'han mantingut perquè són vehicle de transmissió de coneixements molt diversos. Per exemple, d'observacions meteorològiques importants ("Trons a Remolar, pluja al pla", "Trons a Barcelona, no passen el riu"), de la idiosincràsia local ("Fer el tonto per no pagar el pont", "Passar més gana que el cavall del Mesuró", "Anar a parar darrere cal Saio"), del llenguatge col·loquial o vulgar ("Vés a pescar anguiles!", "A Gavà ja t'hi pots cagar. I al Prat ja m'hi he cagat"), etc.

Com va indicar Jaume Codina, moltes d'aquestes veus corren perill de desaparèixer. El caràcter oral i la forta vinculació, en molts casos, al món rural, han fet que sovint no aguantessin el pas cap a la societat tecnològica actual. El present treball és un intent, inevitablement incomplet, de conservar la memòria d'aquest patrimoni immaterial, recollint-lo i dotant-lo d'un context d'interpretació, quan ens ha estat possible.

Diu Fabra, al diccionari de 1931-1932, que un refrany és un proverbi, o sigui, una màxima o dita d'ús popular, antiga, especialment quan conté un ensenyament. Sovint s'hi condensen les experiències del poble, la manera de veure i compartir el món –també són eines per socialitzar-se–, a partir dels elements bàsics de la riquesa de la llengua, l'enginy, l'humor... De dites i refranys n'hi ha bàsicament de descriptius i de prescriptius. Els primers es fonamenten en l'observació de la vida de cada dia, l'experiència i el raonament inductiu, sense comportar judicis de valor. Els que parlen de trons i vents són d'aquest estil. Els prescriptius, en canvi, expressen les emocions i actituds del parlant, un món moral de lloances i, encara més, d'insults. És el cas de les dites que parlen dels pobles veïns.

Aquests registres són orals, que és com va ser tota la literatura popular fins fa quatre dies. L'escriptura era el privilegi de quatre gats. L'oralitat, i no el paper imprès, va ser tradicionalment la manera de transmetre els coneixements als descendents. El fet d'haver de sobreviure dins del medi oral va fer que la brevetat i la rima fossin característiques bàsiques de cara a la supervivència. Quant a la forma, algunes d'aquestes dites i refranys utilitzen els mateixos recursos que el llenguatge poètic. Aquí no es busca principalment l'efecte estètic, sinó el mnemotècnic (*refrany* prové de *refringere*, repetir). Ritme, metre, rima i figures retòriques serveixen per poder recordar millor l'expressió, i que així sigui més fàcil de compartir. Algunes tenen dues clàusules: la segona tanca la primera. Si falta el verb, és per aconseguir que la dita encara sigui més breu i més genèrica.

En alguns dels registres trobem ironia, humor o, directament, mala llet. Les expressions populars sempre han tingut aquests ingredients, simplement perquè les persones tenim aquests ingredients en la nostra vida. Quan en els registres apareixen noms propis, cal entendre que dins del llenguatge popular els noms comuns apareixen sovint sota la forma de noms propis. Respectant en tota hora la vida íntima de la gent, no hem pogut estalviar-nos els registres amb noms propis. Confiem que tothom entengui el perquè.

L'interès que tenen actualment aquestes peces lingüístiques és que en elles es conserven costums, creences i formes de vida dels avantpassats, reflexos d'una època en què els homes creien en la veritat de dites i refranys per un argument suprem: la seva antiguitat. Aquí es mostra un aspecte més, puntual, petit, però no per això poc important, de la microhistòria pratenca. I alhora ens acosta a la intrahistòria, la de les mentalitats i les intencions, un món sovint insondable. Exposar i comprendre, les dues intencions del treball. Per això hem inclòs tots els elements contextuais que hem sabut trobar.

Algú pot pensar que per aquest tipus de recerca ja hem fet tard. Rotundament, no. Però per poc. La urgència és evident. Jaume Codina

escrivia la raó d'aquesta pressa al pròleg de *L'Abans* pratenc d'en Joan Montblanc (p. 7): "Els personatges de la història viva –la memòria oral– van desapareixent per imperatiu biològic". La frase més recurrent que ens ha arribat dels informants és "Això ho deia la meva àvia". El problema és que ve de boca d'informants de més de vuitanta anys. No hem fet tard, però estem just al límit temporal. O ara o potser ja mai. I aquí ens trobem amb una qüestió de mètode difícilment superable. Diu Carme Oriol (2002: 92):

"Les parèmies generalment es produeixen en el si d'una conversa, per exemplificar d'una forma condensada un determinat pensament o un punt de vista sobre el tema tractat. Per això, s'ha de procurar recollir i estudiar les parèmies dins del fragment de conversa en què s'han utilitzat. Només així és possible copsar-ne el sentit i determinar quina és la seva funció."

Però és clar, els usuaris reals d'aquest llenguatge ja no existeixen. I si no hi ha els usuaris, no hi ha converses naturals, espontànies, on puguin aparèixer. Mitjançant entrevistes de context induït, com ja hem explicat, hem maldat perquè aquestes dites sortissin a la llum i n'hem construït un aplec artificial. Només així es podia fer. En general, són expressions mortes. Mortes i enterrades, però d'algunes de les quals encara hem arribat a poder desenterrar el cos, que es trobava ben tranquil reposant allí darrere cal Saio. D'altres ja han desaparegut, qui sap si per sempre, portades per les aigües del Llobregat cap a l'infinit mar de l'oblit.

Actualment hi ha menys presència d'aquestes expressions en el llenguatge col·loquial. Els nostres fills no sabran ni la meitat del que nosaltres sabem del nostre tresor tradicional i als nostres néts potser els n'arribaran simplement les engrunes. Com qualsevol altre patrimoni, cal conservar-lo: recollir-lo i dotar-lo d'un context interpretatiu. En som conscients i sabem que així ha de ser: el Prat d'aquest treball no és el Prat d'ara. On abans hi havia vida, ara hi ha arxiu. Però és el nostre arxiu. Bevem del nostre vas.

Dites i refranys del Prat de Llobregat

Llista

1. Trons a Remolar, pluja al pla.
2. Trons a Remolar, aigua al pla.
3. Trons a Remolar, aigua segura.
4. Trons a Remolar, pops a la plaça.
5. Trons a Remolar, pops a la plaça demà.
6. Trons a Remolar, aviat plourà.
7. Trons a Mallorca, aigua a la porta.
8. Trons a Morros de gos, pluja segura.
9. Trons a Sant Ramon, pluja a tot el món.
10. Trons a Barcelona, no passen el riu.
11. El llibeig la mou i el llevant la plou.
12. El llibeig va a veure a sa filla a llevant. Quan hi va, hi va rient, i en tornar, torna plorant.
13. El llibeig té la xicota a llevant. Quan hi va, hi va rient. Quan torna, torna plorant.
14. El garbí i la puta que el va parir.
15. Tira de llevant, tira de garbí, la mare que et va parir.
16. Si plou a la Festa Major de Viladecans, plou a la Festa Major del Prat.
17. Has de sembrar, que vindrà la Festa Major del Prat i plourà.
18. Montserrat porta capa.
19. El sol ha donat llengada.
20. Si el sol es pon en calçada, demà menjarem arengada.
21. Sonar la verra de cal Massaguer.
22. Aires del Prat!
23. Passar més gana que el gos del Pinyol.

24. Passar més gana que el cavall del Mesuró.
25. Passar més gana que el cavall del Xica.
26. Passar més gana que el burro de cal Cagamongetes.
27. Passar uns dies a l'Art.
28. A L'Hospitalet són maques, a Cornellà no tant, a Sant Boi hi ha les gitanes i al Prat, la flor del ram.
29. Muima.
30. Anar a prendre vent a la Farola.
31. Anar a prendre pel sac a la Farola.
32. Anar a prendre pel cul al Remolar.
33. Anar a pescar anguiles.
34. Anar a pescar a can Tunis.
35. Anar a tirar l'art a can Tunis.
36. Llabor de filferro.
37. Et pica el cul, sardina a la plaça.
38. Et pica el cul, pops a la plaça.
39. Et pica el cul, musclos a la plaça.
40. Et pica el cul, anyada de pa.
41. Et pica el cul, s'ha mort un paleta.
42. Anar a buscar l'adreçador.
43. Anar a buscar l'adreçateulades.
44. Anar a buscar l'adreçapallers.
45. Anar a buscar la clau per girar el forn.
46. Anar a la farmàcia a buscar tres unces d'arrel de campanar.
47. Anar a la farmàcia a buscar ungüent d'estaca'm aquí.
48. Cul d'olla...
49. Brundes...
50. Gresos...
51. La masovera...
52. Anar de mà en mà, com el cagarro del Puniqueni.
53. La cagada d'en Titiu, que hi va anar a l'hivern i en va tornar a l'estiu.
54. El delicat d'en Tendre, que cagant es va esllomar.
55. El Prat, l'última cagarada que va cagar Isop.
56. Anar a missa i cagar-se en el capellà.
57. A Gavà ja t'hi pots cagar. I al Prat ja m'hi he cagat.
58. A Cornellà et donen pel cul i te la fan mamar.
59. El de Cornellà, si no l'ha feta, te la farà.
60. A Gavà et donen pel cul i te la fan mamar.
61. El de Gavà, si no l'ha feta, te la farà.
62. Els d'Hospitalet, molta escudella i molt poca carn d'olla.

63. Els d'Hospitalet porten l'armilla més llarga que el gec.
64. A Sant Boi n'hi ha més a fora que a dins.
65. A Sant Climent, bona terra i mala gent.
66. A Sants, esgarrapacristos.
67. Sants, putes i marxants. I la meitat, lladres.
68. Anar bé per anar a Sants.
69. Viladecans, pocs i marxants. I la meitat, lladres.
70. Viladecans, vila de gossos, pocs i llenganyosos.
71. Viladecans, vila de gossos, pocs i merdosos.
72. A cal Pau de l'Aleix, qui primer es lleva, primer es vesteix.
73. Aquí és com a cal Quim del Mesuró: qui primer arriba, primer es vesteix.
74. Ser tan net com la figa del Nyec.
75. A cobrar, a cal Peixillet.
76. Anar a buscar ungüent a cal Joan del Carro.
77. Tenir-los com el Gandumbes, que els tenia com a melons.
78. Aigua de la font, com la vella Massaguera.
79. El Biel mata l'aranya.
80. Semblar de cal Tet.
81. Entre cal Patata, cal Faves, cal Nap, cal Cigró i Cal Cols, fas una escudella.
82. Durar més que la batuda de cal Perola.
83. Anar a parar darrere cal Saio.
84. Portar unes ulleres com el matxo de cal Rigol.
85. Anar més a poc a poc que el matxo del Llaunes.
86. Fer l'arrencada del cavall del Xica.
87. Semblar l'ase del Mora, que de tot s'enamora.
88. Semblar un mussol de reguerot.
89. Ser més puta que la gossa de la Baldíria.
90. Treure les oques a passejar.
91. Les dones del Prat es destapen el cul per tapar-se el cap.
92. Fer-se el tonto per no pagar el pont.
93. Semblar un burot.
94. Cridar els Josepets.
95. Portar a les canyes.
96. Aquí terra deixo el gec.
97. Tancar el riu.
98. Errar les febres.
99. Més enllà dels tendals de mar.

A. Llamp de llamp!

1. *Trons a Remolar, pluja al pla.*
2. *Trons a Remolar, aigua al pla.*
3. *Trons a Remolar, aigua segura.*
4. *Trons a Remolar, pops a la plaça.*
5. *Trons a Remolar, pops a la plaça demà.*
6. *Trons a Remolar, aviat plourà.*

La invocació haddockiana al mal temps serveix per introduir un conjunt de refranys meteorològics molt arrelats en el nostre territori i que tenen com a comú denominador la referència al Remolar, el més antic i gran dels estanys del delta llobregatí. Citat amb aquest nom en documents reials del segle XIII, es creu que l'estany prové d'una antiga desembocadura del riu Llobregat del segle XI. El Remolar és un espai d'especial interès natural que fa de línia aquàtica divisòria entre el Prat i Viladecans, i el seu nom és un probable derivat del rèmol (*Scophthalmus rhombus*), un peix aplanat que habita fons sorrenes.

El registre 1, “Trons a Remolar, pluja al pla”, és el més recordat dels sis, i l'hem localitzat, fins i tot, en tres fonts escrites: cronològicament, a Màrius Lleget,⁴ Sebastià Farnés⁵ i Albert Manent.⁶ Excepcionalment, l'hem recollit en la forma “Quan trona al Remolar, pluja al pla”. Tant 1 com 2, “Trons a Remolar, aigua al pla”, acaben rimant amb el mateix mot, “pla”, una paraula clàssica de la toponímia antiga de la zona del Prat de Llobregat, que trobem

⁴ A l'article “Refranero del “Pla” de Barcelona” de *Prat. Portavoz de la vida local* (10/9/1955) apareix lleugerament canviat: “Trons del Remolá, la pluja sobre el pla”. Reproduïm aquest document a l'apartat “Z. Un precedent”.

⁵ Registre T1316 de la *Paremiologia catalana comparada*.

⁶ A *Els noms populars de núvols, boires i vents del Baix Ebre i Baix Llobregat*, p. 45, on és un refrany atribuït al Prat de Llobregat.

escrita ara en majúscula, ara en minúscula: el Pla del (o de) Llobregat, la Plana del Llobregat, el Pla del Delta, el Pla de Barcelona, el Pla...⁷ I també, fins i tot, “el Pla del Prat”, com trobem en un text d’un pagès santboià de 1810.⁸ Tot i ser un topònim medieval⁹, també en trobem referències al segle xx. A finals dels anys 50, per exemple, el cronista de Sant Boi Carles Martí presentava en un text¹⁰ el Dr. Jaume Codina com a “historiador del Plà del Llobregat”. El terreny del delta, com l’experiència directa ens mostra, és molt pla, antigament de colors ocre i verd. Aquestes característiques, i l’extensió geogràfica del terme, encara s’observaven millor des d’alguna muntanya veïna, com el Tibidabo, Sant Ramon o Bruguers. O des de Montjuïc, per exemple:¹¹

“Però per si per cas voleu copsar-lo amb un sol cop d’ull, el Pla del Llobregat, només caldria enfil·lar-vos fins a l’esplanada de Sant Jordi, al Parc de Montjuich.”

Uns anys abans, el 1888, l’escriptor i polític vinculat al Prat Felip d’Hita i Morros publicava *La agricultura en lo plá del Llobregat*, on trobem aquesta descripció dels municipis del Pla del Llobregat (p. 74):

“Las principales poblaciones que comprén lo plá del Llobregat, son Hospitalet, Prat, Gavà, Viladecans, Castelldefels, S. Boy, Cornellà, S. Joan Despí y San Feliu, todas ellas del partido judicial de San Feliu de Llobregat.”

Aquesta enumeració de pobles no s’ha d’interpretar de manera tancada. La llista varia depenent de cada època o autor. Sants, per exemple, apareix en altres llistes on no apareixen Sant Joan Despí i Sant Feliu.

Una evocació diferent, bucòlica, de la mateixa realitat, la trobem en el poema “Lo Pla del Llobregat” d’Antoni Taulet i Vilaplana,¹² on també apareix el Remolar:

⁷ Codina (1995: 165), en un escrit santboià de 1853 que parla d’una riuada: “ba tornar a estendre’s lo dit Riu de Llobregat per tot lo Pla”. I després: “aqueix gran dilubio de ayguas per tot lo Pla de Llobregat, que aparexia com si fos un Mar”.

⁸ Codina (1995: 210): “Bingueren los enemichs Francesos haquí la Parròquia del Pla del Prat ha buscar Palla ho demanar alguna cosa, perquè ells may se cansàbant per a dema[ñ]a”.

⁹ A *Prat de Llobregat (ensayo histórico)*, Andreu de Palma indica, p. 31, que el primer registre conegut és de l’any 1032 a *Liber Antiquitatum*: “Planiciis de Lubricato”.

¹⁰ *Vida Samboyana* (núm. 47, 10/1959).

¹¹ *L’Abella d’Or al Pla de Barcelona i Pla del Llobregat* (Barcelona: Altés, 1931).

¹² *A Lo pensament català* (Barcelona: 1900, any 2, p. 319). El pratenc Francesc Novell i Mestres també té un poema publicat, més actual, amb el títol “Pla del Llobregat”, on a l’interior escriu pla en minúscula.

Registres 1 a 6 i 32: remant per l'estany del Remolar (arxiu personal Joan Puigmalet).

“Terra de llums, amors i poesia
 brillejan aquests prats ahont pastoran
 ramadas de moltons, de bous i egues
 si n’és lo Prat la flor mes escaienta;
 mes enllà Remolà vora la platja
 mostra l’estany d’onades transparentes,
 copa d’argent hont beuen los blancs cisnes,
 pur diamant que encisa les estrelles.”

Continuem amb els refranys. Una interpretació que hem trobat¹³ de la segona part dels registres 4 i 5, “pops a la plaça”, fa referència a l’efecte de la pluja sobre una plaça de la Vila que era de terra. La plaça es va pavimentar el 1916, durant l’alcaldia de Josep Monés i Jané i amb l’ajuda econòmica del propietari Rossend Soler. Un testimoni contemporani ens en parla:¹⁴

“Degut a la iniciativa de Rossend Soler, secundat pel Sr. Alcalde i amb fondos de subscripció pública i voluntària i treball de molts voluntaris, s’ha pavimentat amb ciment; ara ha quedat molt bonica. S’ha inaugurat el 5 d’agost amb un magnífic ball i després de ballar-hi algun diumenge s’hi patina. També és una bona millora.”

Fins l’any 1916, quan plovia era molt habitual que s’hi formessin bassals. D’aquí la possible referència a l’animal aquàtic, el pop, com a metàfora de l’aigua. Anys després de la pavimentació, l’espectacle encara es podia repetir:¹⁵

¹³ “Trons a Remolar, pops a la plaça” de Jordi Moners i Sinyol (*Delta*, 4/2008, p. 37), qui parla molt d’aquesta dita. Explica que la sentia a la seva àvia.

¹⁴ Joan Lluís Ferret (2003: 70).

¹⁵ Joan Lluís Ferret (2003: 117).

“14/08/1926 – Gran tormenta, allà a les vuit del matí ha començat a ploure i durant dues hores ha caigut un diluvi d’aigua. La plaça ha quedat coberta. Semblava que hagués sortit el riu. El riu no ha pujat gens.”

Curiosament, al Prat hem recollit una altra parèmia que acaba amb “pops a la plaça”, el registre 38: “Et pica el cul, pops a plaça”. La relació entre el pop i la pluja, però, no és nova. A l’entrada “pop” del diccionari Alcover-Moll trobem que, en sentit figurat, es refereix a una “persona molt remullada”, amb l’exemple, entre d’altres, “He vingut sense paraigua, i he arribat ben pop”. En un sentit semblant, Marià Aguilò, a l’entrada “pop” del seu diccionari, recull l’expressió comparativa “mullat com un pop” i la frase feta “agafar un pop” amb el significat de “mullar-se molt amb la pluja”. Quan la tempesta ve del Remolar, tots xops com pops.

El poc desnivell del terreny pratenc –sis metres sobre el nivell del mar a l’antiga estació de tren–, era el causant dels embassaments d’aigua a la més petita pluja. Ja en parlava Josep Pujol l’any 1933:

“... excessivament pla. El desnivell del seu terreny és inferior a un metre per mil la qual cosa fa que a la més petita pluja els seus carrers quedessin convertits, abans, en extensos llacs.”

Codina (1989: 51 i 75) ens parla concretament de l’aspecte del centre de la plaça quan plovia: “La plaça, bassa o pantà permanent en època de pluges, encara que el riu no surti”. Més endavant s’hi estén més:

“Al mig de la plaça, què hi ha? Com és la cara de la pubilla? Ai, amics, exceptuant la creu no hi ha res, a no ser fang i llot i una gran, permanent, infecta bassa d’aigua bruta. Constant preocupació dels edils, que no poden fer-la desaparèixer de cap de les maneres. Fins i tot, arribaran a rebaixar els carrers adjacents –us n’adoneu del que estic dient?– per, tirant-hi la terra, mirar de reomplir-la. Però ni així”.

Aquest tipus de manifestacions orals transmetien un coneixement important per a les generacions posteriors. Dins d’una societat eminentment agrària, calia saber llegir els senyals del cel per tal d’evitar, en la mesura que fos possible, els efectes negatius sobre la feina diària. Quan el pagès sentia tronar cap al sud-est –la banda de l’estany del Remolar–, sabia que la pluja arribaria al Prat, fet que probablement l’afectaria. Aquests refranys sobre el Remolar es complementen, geogràficament, amb el següent grup, que també parla dels trons.

Formalment, tant en aquests com en altres registres, l'el·lipsi verbal –l'absència de verb– permet una major brevetat i aporta un valor més genèric a la sentència. Quant a la freqüència d'ús d'aquests refranys meteorològics que comparteixen la mateixa clàusula inicial,¹⁶ trobem que el més recordat avui en dia és 1, seguit de 2. El registre 3, “Trons a Remolar, aigua segura” és rar.¹⁷ Entre 4 i 5, es recorda més el primer. El registre 6, “Trons a Remolar, aviat plourà”, tot i fer referència al mateix estany pratenc, només l'hem trobat en informants de L'Hospitalet de Llobregat, els pagesos “de l'altra banda”.

També hem recollit oralment la denominació “vent del Remolar”. Manent (2002: 78), que també ho havia fet, indica que “ve de l'estany del mateix nom, al Prat, on el consideren una marinada ventosa”. La marinada és el vent de la banda de mar. I al Remolar també s'hi engegava la gent (registre 32).

Antigament, al Prat, com a altres bandes, hi havia el costum de tocar les campanes, a banda de per als oficis religiosos i les festes, en altres ocasions: per avisar al Sometent si venien enemics, per alertar de riudes i incendis, i també, per allunyar les tempestes, pràctica que caigué en desús quan algun mossèn més il·lustrat que els anteriors va pensar en el perill que el metall atragués els llamps. Aquesta pràctica quedà recollida en la següent estrofa del poema “Campanes enyorades” del pratenc Francesc Novell Mestres, recordant quan la campana “seguit tocava” en perillar el bon temps:

“Negres núvols amb trons o llamps
quan el poble perillava
el bon temps seguit tocava
escoltant amb alegria
tota nostra pagesia.”

El mateix poeta té una composició dramàtica, titulada “Tempestat”, en què parla dels efectes aterridors d'una gran tempesta, quan “fa la seva presa” sobre una família pagesa. La reproduïm íntegrament, ja que prové d'una obra de difícil localització, i per fer-nos una idea de la sensació de desemparament que es podia sentir quan la tempesta bramava:

TEMPESTAT

Es mou un vent provençal,
núvols negres i llampecs,

¹⁶ A l'apartat “Estructura” de la Introducció expliquem el criteri que hem fet servir en tot el treball.

¹⁷ “Aigua segura” és un sintagma típic d'altres refranys meteorològics: “Sol que pica, aigua segura”, “Boira de març, aigua segura i mar moguda”, etc.

forts trons per baix i dalt,
cel negre, llamps com fuets.

Tempesta que amb llunyà ronc
el vent cabells va aixecant,
sembla la gran fi del món,
va venint i va bramant.

Nostra masia n'entrem
seguit tancant les portes,
tots allí junts en resem,
resem uns parenostres.

Sentim un gran esglai,
en semblen fosques nits,
ben fosc està l'espai,
tots estem esfereïts.

L'àvia al costat de l'hereu
va dient amb baixa veu:
"Sant Marc, Santa Creu,
Santa Bàrbara, no em deixeu."

Sentim pedres que boten,
dalt la nostra teulada,
tric-trac, vidres destrossen,
i la masia espedregada.

Il·luminats amb raig de foc
l'avi diu: "Això és el llamp,
ha caigut aquí a prop,
ressona amb altre bram."

Se sent un tuf de sofre,
no l'ha tocat per miracle,
fugint de la llitotja,
el carrer surt de l'estable.

Seguit truca a la porta,
"Obriu, obriu, obriu,
tenim la mula morta",
esverat molt fort ens diu.

Entra esborronat,
la mula és per terra,
el llamp l'apunyalet
fent-nos així la guerra.

També diu que es veu tot blanc,
ni raïms ni pampolades,
fruites, fulles i brancam
són per terra estirades.

Al cap d'una estoneta
tots en surten a fora
i l'àvia, la pobreta,
tota trista sols en plora.

L'hort tot ell ben conreat,
arrasat a cops de rocs,
ses plantes ha aixafat,
sens tomàquets ni pebrots.

Entristit cos i testa
parats miren amb feresa,
aquí la gran tempesta
ha fet la seva presa.

L'horitzó llunyant clapeja,
cel vermell amb claps de groc,
el sol en parpalleja,
com parpells de raig de foc.

L'àvia molt s'engroguia,
va mirant, sempre mirant,
mirant-ne la rogalia
son cap li va voltant.

Allí davant la porta,
tots junts ben enrotllats,
l'àvia en cau, és morta,
i es posen agenollats.

B. Llamp de llamp del contra-rellamp!

7. *Trons a Mallorca, aigua a la porta.*
8. *Trons a Morros de gos, pluja segura.*
9. *Trons a Sant Ramon, pluja a tot el món.*
10. *Trons a Barcelona, no passen el riu.*

“Sant Marc, Santa Creu, Santa Bàrbara no ens deixeu”. Francesc Novell, al poema “Tempestat”, i Ramona Via (1972: 72), entre d’altres, ens expliquen que així es resava durant les tempestes. La paremiologia pratenca referida als trons és molt rica. No només hi ha les diferents referències a l’estany del Remolar de l’apartat anterior, sinó que els referents geogràfics s’amplien en totes direccions, per tal de completar una rosa dels trons que servís de recordatori al pagès. Aquests refranys meteorològics era especialment important tenir-los en compte en temps de batuda, ja que, si començava a ploure, calia apilar i tapar ràpidament el gra i la palla. Els bons temps o les maltempsades sempre eren –i són– importants en l’economia pagesa. Ens en parla el metge Segimon Salgot, en la seva topografia mèdica de 1904 (Marí & Vallribera, p. 94):

“No son frecuentes aquí las tempestades, pero sí temibles y temidas en cuanto al granizo por ser la única o principal riqueza de la región la agrícola, sobre todo antes de la recolección del trigo y las judías.”

La pluja que no sap ploure no només era nefasta per al pagès. També l’habitant del Prat urbà en patia les incomoditats. Referint-se al Prat del vuit-cents, Codina ens parla de la impossibilitat de caminar pels carrers els dies de pluja, qualificant-los de “calamitat pública” (1989: 113):

“No és casual que aquests dies molts veïns alcin batiports a l’entrada de llurs cases; si no fos així, tot i que no hi hagués riuades, l’aigua els entraria amb summa facilitat. Tampoc no és casual que els propietaris demanin a l’Ajuntament que ordeni la construcció de voravies, car en dies de pluja no és possible de transitar pels carrers. No debades, en fi, la prestació personal o terrelló és l’únic remei per alleugerir l’estat llastimós de carrers i plaça. Temps de pluja, a la nostra pobra i amarada població, significa calamitat pública. Els cafeters i botiguers, unànimement, arruguen l’entrecella. El vell adagi *carrers mullats, calaixos eixuts* és ple, al rovell de l’ou d’aquest Prat vuitcentista, d’una insospitada i aclaparadora exactitud.”

“Trons a Mallorca, aigua a la porta” no té un abast gens local,¹⁸ però és molt conegut pels pratencs. A *El Prat pagès*, consta com una de les dues dites populars pratencs que s’hi recullen i Manent (2002: 45) també el registra com a pratenc. Amb la mateixa clàusula inicial, al Prat també hem trobat “Trons a Mallorca, pluja a la porta”, amb menys informadors, i, amb molt pocs, “Trons a Mallorca, neu a la porta”¹⁹ i “Trons a Mallorca, pluja clatelluda”.²⁰ Màrius Lleget²¹ també parla del refrany *pratenc* “Trons de Mallorca, la pluja a la porta”. Però ja hem dit que té un abast molt més ampli que el Prat o el delta llobregatí. L’hem inclòs aquí perquè, segons ens han explicat, tenia un paper dins de l’observació del cel, relacionat directament amb els registres de l’apartat A. Concretament, hi havia qui es referia primer al trons de Mallorca per, més endavant, fer-ho amb els trons a Remolar. La tempesta s’acostava. L’ordenació del territori geogràfic passada al territori del llenguatge popular.

“Trons a Morros de gos, pluja segura” fa referència a la banda de la muntanya del Garraf quan toca el mar, vista des del Prat, que, segons els informants, adopta la forma de musell de gos. El “Morro del gos” era un antic topònim costaner del terme de Castelldefels, on trobem tant un penya-

¹⁸ Recollit per Amades (1930), p. 308 o (1938), p. 31; és el registre T1315 de Farnés i el 2.159 de *Tots els refranys catalans*. Molt estès.

¹⁹ “Trons a Mallorca, neus a la porta” el veiem recollit a Sant Iscle de Vallalta (www.interactiva.cat/el-temps.php).

²⁰ A Farnés T1315 consten “Trons a Mallorca, pluja a la costa”, “Trons a Mallorca, aygua á Catalunya”, “Trons a Mallorca, pluja a la porta” i “Trons a Mallorca, aigua a la porta”. A Amades (2008b), p. 91: “Trons a Malorca, aigua a Barcelona”. La llista no acaba aquí: “Trons a Mallorca, aigua a l’Empordà”, “Trons a Mallorca, aigua del Vallès”...

²¹ “Refranero del “Pla” de Barcelona” de *Prat. Portavoz de la vida local* (any VI, núm. 130, 10/9/1955). Vegeu “Z. Un precedent”.

segat com un jaciment plistocè,²² fet que ens fa pensar que “Morros de gos” s’hi refereix. Aquest registre és actualment molt poc conegut pels pratencs. Només l’hem obtingut d’algun pagès que cultivava terres a la zona del Prat des de la qual es veu el Garraf. Tot i ser rar, apareix a l’apartat de “Dites populars” d’*El Prat pagès* amb la indicació “dit del Prat”.

Continuant el camí dels trons arribem a Sant Ramon, “Trons a Sant Ramon, pluja a tot el món”, un altre indret des del qual l’aparició de llamps o trons era indicador de pluja propera sobre el Prat. Abans, amb un horitzó d’edificacions molt diferent, de cases baixes, hem de pensar que la muntanya de Sant Ramon (288 m) era molt més visible. Ens en parla Jaume Codina a *Viatge pel terrat*.²³

“Allà, al bell cim d’una de les muntanyes més aixecades, veiem la silueta d’un edifici. Un castell, pensaria el que no sapigués de què es tracta. Però nosaltres sí que ho sabem: és l’ermita de Sant Ramon. Es retalla clarament sobre el fons, un fons de Glòria d’estampa policromada o de decorat de teatre. Sinó que no hi ha dibuixants ni artistes decoradors, per bons que siguin, capaços de fer-ho tal com jo ara ho veig.

La seva vista em fa pensar que d’ací a uns dies hi aniré, si Déu vol, com cada any, perquè és la seva festa.”

Jaume Codina fa referència al costum anual d’alguns pratencs de participar de l’Aplec de Sant Ramon, fet que ens parla de la vinculació local amb aquest cim, que també era un destí tradicional de l’excursionisme pratenc. De la relació entre Sant Ramon i el Prat també ens han contat, com si d’un conte es tractés, que temps enllà diversos municipis, entre ells el Prat, se’n disputaven la propietat. No es posaven d’acord i la qüestió va arribar a un jutge, que decidí finalment que fos de Sant Boi perquè la porta de l’ermita hi mirava.

Tornant al refrany 9, cal dir que Manent (2002: 45) el recull com a pratenc. Relacionat amb aquest registre, Manent (2002: 65) també recull la denominació “núvols de Sant Ramon” a Castelldefels, i ens diu, com en el nostre cas, que indiquen risc de pluja. A Sant Boi, on la referència a Sant Ramon és més directa, hem trobat “Quan Sant Ramon porta capell,

²² Aquest topònim apareix citat a *Les formacions quaternàries del Delta del Llobregat* de M. Àngels Marqués (Barcelona: IEC, 1984, p. 20) o a “Historiografia dels jaciments plistocens al massís del Garraf i curs baix del riu Llobregat” de Joan Daura & Montserrat Sanz, dins de *Treballs del Museu de Geologia* (Barcelona, 16 (2009), p. 7).

²³ Es tracta d’una novel·la juvenil escrita en una setmana de l’agost de 1942, quan l’autor tenia 18 anys, sota el pseudònim anagramàtic de Nocadi. L’original és al Fons Jaume Codina de l’Arxiu Municipal del Prat.

guarda't d'ell"²⁴, “Quan Sant Ramon porta capa, ningú se n'escapa” i “Quan Sant Ramon porta capa, Sant Boi no se n'escapa”. A Gavà,²⁵ “Quan Sant Ramon porta capa, Sant Boi es mulla”. A Sant Joan Despí,²⁶ “Quan Sant Ramon porta toga, Sant Joan com una sopa”. També,²⁷ “Sant Ramon tapat, segur aigua”. Trons, núvols, capells, capes, togues...²⁸ tot són senyals del mateix fenomen: pluja. Fins i tot algun pagès pratenc ens ha arribat a dir que les pedregades vénen totes de Sant Ramon.

Trons a Remolar, pluja. Cap al Garraf, el mateix. Cap a Sant Ramon, tornem-hi. Al final del recorregut per aquesta rosa dels trons locals trobem l'excepció: els trons que vénen de Barcelona. Aquests no feien patir tant els pratencs –“Trons a Barcelona, no passen el riu”–, un saber meteorològic que avui en dia hi ha pagesos, tant del Prat com de Sant Boi, que encara confirmen. Màrius Lleget²⁹ aporta el mateix refrany pratenc però en la forma “Trons de Barcelona no arriben al riu”. Manent (2002: 45), més actual, el recull en la forma exacta en què l'hem trobat nosaltres, i diu que és del Prat. Per altra banda, Manent (2002: 65) també recull, al Prat, “el Pineda”, el nom d'un núvol que surt darrere Sant Pere Màrtir (Collserola) i que assenyala tempesta. El que no sabem és si la tempesta del Pineda creua o no el Llobregat.

Quant al coneixement d'aquest grup de refranys meteorològics, el més conegut és el 7, amb diferència. Els registres 9 i 10 no es recorden tant i el registre 8, molt poc.

Farnés (T1311) registra “Si sents trons al Llobregat, agafa la capa i fuig aviat”, però no concreta si és una dita del delta del riu o de més amunt. A *El Prat pagès* s'inclou també “Trons a la muntanya, aigua a la plana”, però no s'indica que sigui propi del Prat. Malgrat que el mot “plana” ens fa pensar en la plana del Llobregat, com en els registres 1 i 2, no l'hem trobat en la nostra recerca oral. Al Prat sí que hem trobat la versió escatològica d'aquest darrer refrany: “Pluja a la muntanya, merda al pla”. També és curiós el refrany recollit a L'Hospitalet “Si Sant Pere Màrtir porta barret,

²⁴ Farnés M2278 és “Si Montsià porta capell, guarda't d'ell” i Amades (1938: 13): “Quan Montjuïc fa capell, no et fills d'ell”. Els refranys de totes les llengües repeteixen estructures.

²⁵ *Recull de folclore gavanenc* (1998) de Josep Campmany. En línia:

<http://centredestudis.entitats.gavacutat.cat/archivos/23-302-document/Folklore.pdf>.

²⁶ Manent (2002: 69).

²⁷ És el registre 2.007 de *Tots els refranys catalans* d'Anna Parés. La llista de meteorefranys sobre Sant Ramon de ben segur que no acaba aquí, essent com és un cim referent de diverses poblacions.

²⁸ També hem trobat a qui li sonen estructures semblants amb caputxa i barretina, però no les han concretat.

²⁹ “Refranero del “Pla” de Barcelona” de Prat. *Portavoz de la vida local* (any VI, núm. 130, 10/9/1955). Vegeu “Z. Un precedent”.

Registre 9: Sant Ramon, muntanya i ermita (arxiu personal Joan Puigmalet).

pluja segura”,³⁰ que fa referència a un altre dels cims visibles des del Pla del Llobregat. També a L’Hospitalet hem trobat “Vent de dalt al matí, trons a la tarda”.

Jaume Codina, a *Els prats (Història d’una sang)*, obra que va escriure l’estiu de 1960, qui sap si conscient de tanta paremiologia local referida a trons, llamps i pluges, fa servir diverses expressions literàries del mateix camp semàntic: p. 12 “[En Baldiri] en els seus bons temps havia fet tronar i ploure”; p. 19: “la manera ni l’impuls que, talment un llamp,...”; p. 31: “hagué d’aguantar encara el xàfec i la reprimenda de casa seva”; p. 115: “Si, “rara avis”, prenia la paraula, era per fer tronar i ploure despotricant a tort i a dret i no deixant sencer ningú”; p. 136: “Isidre es deturà, ferit pel llamp de l’anatema de l’antic company”.

Acabem aquests dos apartats dedicats als trons referint-nos a una altra expressió d’abast ampli, que també hem escoltat al Prat, i que uneix dos dels elements principals del llenguatge popular, la meteorologia i l’escatologia: “Trons de cul, tempestat de merda”.³¹

³⁰ Al web lhospitaletdellobregat.wordpress.com/2011/08/08/recull-sobre-lermita-de-sant-pere-martir.

³¹ Farnés (T1317). Al Prat també hem recollit la variant “Trons de cul, pluja de merda”. Farnés (V393), semblant, és “Vent de cul, temporal de merda”, però aquest no l’hem sentit al Prat.

C. Vents de mar endins

11. *El llibeig la mou i el llevant la plou.*

12. *El llibeig va a veure a sa filla a llevant. Quan hi va, hi va rient, i en tornar, torna plorant.*

13. *El llibeig té la xicota a llevant. Quan hi va, hi va rient. Quan torna, torna plorant.*

14. *El garbí i la puta que el va parir.*

15. *Tira de llevant, tira de garbí, la mare que et va parir.*

Es diu que “No hi ha pluja que el vent no la duga”.³² Sigui cert o no, el vent inclement, al costat de la pluja que no sap ploure, esdevé puntualment l’altre gran antagonista de la feina del pagès. Així ens ho relata Felip d’Hita (1888: 75):

“Lo vent, que encar que aparentment per los profans, cap influencia sembla ha de tenir en las plantacions, y la te, no obstant, y molta, sempre’s manifesta del N.N.E. y N.O.; pocas voltas de Llevant y Mitjorn que son los perjudicials.”

Al Prat és conegut que els temporals de llevant sempre han portat molta pluja. A vegades ens han dit que, per culpa del llevant, podia fins i tot no ploure al Prat però fer que sortís el riu. Deu anys més tard de la publicació de l’escrit de Felip d’Hita tenia lloc la malauradament cèlebre riuada de Sant Antoni. Es diu que tot començà per una forta pluja acompanyada de llevant. Una tempesta de llevant que durà del 13 al 17 de gener de 1898, i que provocà la saturació del terreny i el desbordament del riu Llobregat, des

³² Amades (1938: 22).

del dia 15. Un cop trencats els marges de defensa, les aigües envaïren tot el nucli urbà, arribant a 1,30 metres a la plaça de la Vila. No és d'estranyar, doncs, que els vents, especialment el llevant i el llibeig, també formin part del patrimoni lingüístic local.

Els registres 11, 12 i 13 fan referència a la relació entre els vents, l'aigua del mar i la pluja. Els protagonistes són el llibeig –vent del sud-oest que hi ha qui fa sinònim del garbí i hi ha qui ens diu que el garbí n'és un derivat– i el llevant –vent de l'est.

El registre 11, “El llibeig la mou i el llevant la plou”, també l’hem trobat, excepcionalment, sota la forma “A llibeig la mou i a llevant la plou”. No és un refrany local. Farnés,³³ per exemple, el recull igual, però amb la forma *llebeig*. I Amades (1938: 45) l’escriu pronominalment diferent: “El llebeig les mou i el llevant les plou.” La peculiaritat pratenca, dèltica, d’aquesta dita, i la dels registres 12 i 13, és el mot *llibeig*. La forma normativa és *llebeig*, un mot que segons l’Alcover-Moll prové de l’italià *libeccio*, i aquest del llatí *libs*. Al final, sembla que remet al país africà de Líbia. O sigui que, etimològicament, el mot tenia una *i* inicial. L’Alcover-Moll recull la forma *llibeig*, però diu que és antiga i cita un exemple medieval, de la crònica de Jaume I. Coromines va més enllà, i dins de l’entrada *llebeig* del seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, comenta l’ús modern –registrat personalment per ell el 1932– de la forma *llibeig* al Prat de Llobregat, tant en singular com en plural. Més ençà, el filòleg balear Jaume Corbera, a *Caracterització del lèxic alguerès* (2000), inclou *llibeig* com a “forma antiga i modernament recollida al Prat de Llobregat”. És aquest un tret dialectal prou important com perquè el mostrem en tres refranys (11 a 13) en què l’hem recollit oralment. Encara actualment, al Prat els informants parlen sempre de *llebeig*. Tot i que Coromines dona el protagonisme de l’ús del *llibeig* al nostre municipi, no es tracta d’un ús exclusiu del Prat. Manent (2002: 72-3) troba *llibeig*, a banda de al Prat, a Cornellà, Gavà, Sant Boi, Sant Joan Despí i Sant Vicenç dels Horts. Així podem afirmar que és una forma típica del Pla del Llobregat –a banda d’altres contrades, com hem vist en el cas de l’Alguer. A L’Hospitalet de Llobregat hem trobat la forma *llebeig*. El mateix Manent (2002: 77) també recull la denominació pratenca “llibeig de Quaresma” per a un vent fresc de l’època quaresmal.

També els poetes pratencs usen la forma autòctona. Un exemple és la primera estrofa del poema “Nostre pa” de Francesc Novell:

³³ Registre L203, on també s’inclou “El ponent la mou i el llevant la plou” i “Llevant la mou i ponent la plou”. En el mateix sentit, G225: “El garbí la mou i el llevant plou”.

“El blat en floreix,
 en canta l’alosa,
 fa el vent de llibeig
 amb perfum de rosa.”

Quant al llevant, al Prat també es denominava “vent de cap de riu”, com Manent (2002: 76) indica. Era el vent que venia de la zona de la Farola, la banda est del mar. Hi ha qui parla de “quan pica el llevant” per referir-se a quan bufa.

Tant del registre 11 com del 12 i el 13, “El llibeig va a veure a sa filla a llevant. Quan hi va, hi va rient, i en tornar, torna plorant” i “El llibeig té la xicota a llevant. Quan hi va, hi va rient. Quan torna, torna plorant”, n’hem recollit, puntualment, versions diferents: “El llevant la mou i el llibeig la plou”, “El llevant va a veure a sa filla a ponent...”, “El ponent té una germana casada a llevant...”, fet que és interessant perquè ens parla de la fragilitat de la memòria quan el record és tan allunyat de l’experiència quotidiana com ho és en l’actualitat. Quan la feina rural va desapareixent, la transmissió oral d’aquests sabers de generació en generació ja no és necessària i la consistència dels refranys se’n ressent. Com és lògic, quan a partir de mitjan segle xx la industrialització pren fortament el Prat, aquest llenguatge popular va anar passant a segon terme.

Els registres 14 i 15, “El garbí i la puta que el va parir” i “Tira de llevant, tira de garbí, la mare que et va parir”, són expressions típiques de pescadors, per als quals el garbí sembla que no era gaire favorable. Bàsicament són conegudes per pagesos o gent del Prat que tenien vinculació o amb pescadors pratencs o amb pescadors de la zona de l’art de can Tunis, a l’altra banda del riu. Can Tunis era un barri que va desaparèixer en bloc al segle xx, situat entre Montjuïc i la desembocadura del Llobregat, actual zona viària i portuària. Allí, abans, hi havia quatre barriades que vivien de la pesca: el Vidriol, el Tiro Pichón, la Guitarra i la Puda.³⁴ Els pescadors “tiraven” l’art, estirant amb cordes des de la sorra, d’aquí el sentit del registre 15. El peix de l’art de can Tunis també es venia per algunes masies del Prat. Tot i tenir quilòmetres de façana al mar, el Prat, pel seu allunyament històric del litoral, mai s’ha considerat un poble mariner. Malgrat això, també al Prat hi havia hagut pescadors i la pesca havia arribat a ser un factor de riquesa considerable. Ho recorda la poeta Laiona Serra en aquesta estrofa:³⁵

³⁴ Per a més informació i imatges de can Tunis i la Marina rural i marinera, vegeu Baños (1997).

³⁵ Poema “El nostre poble del Prat” que serveix de pòrtic al llibre *L’Abans* de Joan Montblanc.

“Tot s’ha canviat a El Prat:
aquells pescadors antics
que es llançaven a la mar
alegres i decidits!”

Quant a la freqüència d’aquests registres, típics sobretot de pagesos, el més conegut de tots és 11. Entre 12 i 13, d’estructura idèntica, és més conegut el primer, que parla de la filla. La referència a la xicota és més rara. Els registres 14 i 15 són poc coneguts.

Altres dites d’abast general conegudes al Prat i que parlen del vent són: “De llevant o de ponent, de la dona siguis parent”, “Vent de llevant, pluja al davant; vent de llibeig, la pluja no la veig” –d’aquesta n’hem tingut pocs informants–, “Cel rogent, pluja o vent” i “De ponent, ni vent ni gent ni casament”. Del vent de ponent, calent i fort, depenent del mes que bufa al Prat se l’anomenava “matafaves”. Manent (2002: 72-78) recull els següents noms de vents al Prat: llibeig –i llibeig de Quaresma–, llevant, marinada, migjorn, ponent, segarrenc, vent de cap de riu, vent de dalt, vent de mar i vent del Remolar. Alguns antics consells agrícoles tenen com a protagonista el vent. Per exemple, ens han explicat que si el 3 de maig feia “vent de baix”, el pagès no patiria per regar les mongetes. Modernament, també hi ha qui es fixa en el vents. Un pratenc ens diu: “Quan se sent l’olor dels cereals de la Damm, bufa el garbí”. A L’Hospitalet de Llobregat hem recollit, referint-se a un vent de la zona, “Vent de dalt al matí, trons a la tarda”.

Acabem l’apartat amb una descripció més benèvola que la inicial dels vents que bufaven pel Prat fa un segle, de la mà del metge Segimon Salgot (Marí & Vallribera, p. 92):

“Los vientos dominantes en verano durante el día son el “xaloc” y el “garbí” (noroeste); de noche, viento norte. En invierno, durante el día, mestral o segarrenc; de noche, norte. Pocas veces, noreste o provenzal y tramontana. El levante, como preludio de tempestad, y muy raro, el viento de poniente. En cuanto a la intensidad de los (vientos) borrascosos y huracanados, pocas veces molestan al pratense. La brisa marítima, fresca en verano y templada en invierno, dulcifican el clima.”

D. Plou i fa sol

16. Si plou a la Festa Major de Viladecans, plou a la Festa Major del Prat.

17. Has de sembrar, que vindrà la Festa Major del Prat i plourà.

18. Montserrat porta capa.

19. El sol ha donat llengada.

20. Si el sol es pon en calçada, demà menjarem arengada.

21. Sonar la verra de cal Massaguer.

Amb aquestes dites sobre aspectes que no són trons ni vents, però que també ens parlen del temps, tanquem un conjunt important d'expressions locals d'àmbit meteorològic. L'observació del temps és una constant cultural, tant d'abans com d'ara –es pot veure en les audiències dels espais de meteorologia als telenotícies actuals. Els nostres avantpassats també tenien aquesta inquietud, potser encara més accentuada, ja que ells s'hi jugaven el pa de cada dia. Riuades, pedregades, secades, glaçades, nevades, ventades: de tot això i més depenia gran part de la seva economia. Sobre els costums pratencs de mirar els senyals del cel:³⁶

“Els pagesos del Prat havien après un munt de senyals: si la lluna feia una rotllana, al cap de dos dies, pluja; si el fum de la xemeneia de La Seda o de La Papelera feia dos ramals, al cap de pocs dies, mal temps segur, i si el fum, en comptes d'anar cap amunt, anava cap avall, també tocava mal temps... Amb tot, la lluna era l'element més important, i les collites seguien un cicle lunar.”

“Si plou a la Festa Major de Viladecans, plou a la Festa Major del Prat” i “Has de sembrar, que vindrà la Festa Major del Prat i plourà”, fan

³⁶ *El Prat pagès*, p. 66.

referència a la possibilitat de pluja durant la Festa Major del Prat. El 16, tot i no tenir la rima ni el ritme propi dels refranys, és molt popular com a dita pratenca que recull una observació meteorològica: la pluja per la Festa Major de Viladecans, pels volts del 8 de setembre, també significava pluja durant la Festa Major pratenca de cap al 26 de setembre. Hi ha qui afirma que no falla, que ells mateixos ho havien comprovat, especialment durant els anys de joventut en què s'anava pels diferents pobles buscant els balls de Festa Major. També hem trobat pratencs que del dia 8 de setembre en deien “La Mare de Déu dels Trons”, precisament pel costum de ploure. El següent registre, el 17, parla de l'experiència de pluja freqüent durant la festa pratenca. No és un registre recollit al Prat, sinó a L'Hospitalet de Llobregat, tot i que hi ha alguns pratencs que en tenen coneixement. Una altra dita que parla de festes majors de municipis del Baix Llobregat que ens han dit és “Per sant Pere, Festa Major a Abrera; per sant Joan, a Olesa la fan” —una versió més estesa la recull Gomis (1910, reg. 263): “Per Sant Pere, festa a Abrera; a Olesa, per Sant Joan; y'ls cornuts d'Esparreguera per santa Eularia la fan”. D'abast general, es diu que “Per la tardor, no feu festa major”, sempre patint per la possibilitat de pluja. Ramona Via, al pregó de la Festa Major de 1981, posa entre cometes un parell de frases referides a la Festa Major que es deien abans, però semblen afirmacions d'abast general i cap informant ens les ha recordat com a dita: “Per la Festa Major es tira la casa per la finestra” i “La Festa Major aplega tota la gent al carrer”.

L'expressió “Montserrat porta capa” la recull Manent (2002: 56) del Prat i també l'hem trobada d'informants pratencs, tot i que no n'és exclusiva. Montserrat, igual que Sant Ramon, abans era més visible des del Prat, tant per l'absència d'edificacions que tapessin l'horitzó com per un nivell de pol·lució diferent. Quan els núvols de boira tapaven el monestir, això era indicador de canvi en la humitat atmosfèrica, cosa que indicava que vindria pluja o, fins i tot, tempesta. Podien passar uns dies fins que el canvi de temps es fes realitat. De manera semblant, a Sant Climent de Llobregat parlen de quan “Montserrat es posa capa” per referir-se a la pluja i a Castellnou de Bages diuen “Si Montserrat porta capa, sense pluja no s'escapa”.³⁷ Altres refranys d'estructura semblant ens parlen de quan Montserrat porta barret, barretina, capellina, caperó...³⁸ Igual que el registre 9 que fa referència al mal temps a Sant Ramon, moltes d'altres muntanyes, com Montserrat, eren referents habituals del llenguatge popular.

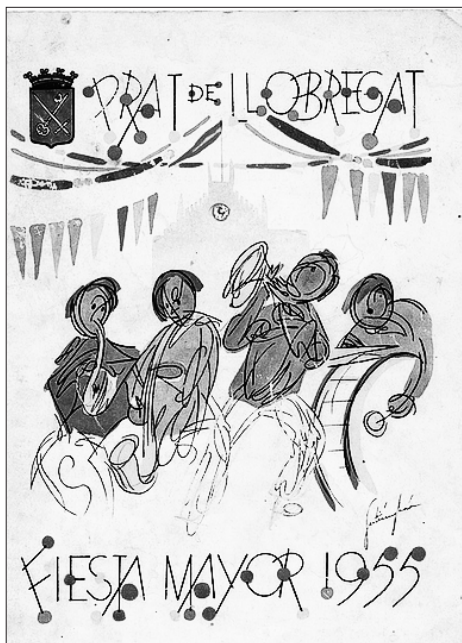
³⁷ Manent (2002: 34).

³⁸ “Quan Montserrat porta caperó, la pluja en abundor”, Farnés (M2275).

“El sol ha donat llengada” també la recull Manent (2002: 68) del Prat, volent dir que l’astre s’ha amagat. Informants pratencs ens concreten que aquesta expressió s’usava quan, a l’alba, el sol surt una mica i després els núvols el tapen de seguida. Excepcionalment, també hem recollit al Prat les expressions sinònimes “ha pegat llengada” i “ha fotut una llengota”. Sembla que l’aparició puntual del sol, vist i no vist, s’associa al fet de treure i amagar ràpidament la llengua.

El registre 20, “Si el sol es pon en calçada, demà menjarem arengada”, trobat oralment al Prat, ens han dit que es refereix a quan hi ha un rosari de núvols i el sol es pon pel seu darrere, indicant un canvi de temps. El

seu sentit és semblant al de “Carrers mullats, calaixos eixuts”.³⁹ Abans de la industrialització, de quan són aquestes expressions, la feina es concentrava al camp. Si feia mal temps els comerciants no feien caixa, però d’altres directament potser no podien anar a treballar, fet que obligava a menjar allò que hi havia per casa, com ara les arengades.⁴⁰ Manent (2002: 54) no recull el refrany al Prat però sí en altres municipis baixllobregatins amb formes semblants (“Si el sol es pon en calçada, a l’endemà arengada” a Cornellà, Martorell, Olesa, Sant Vicenç dels Horts) o diferents (“Si el sol es pon en calçada, terra mullada” a Castellví de Rosanes). Farnés (S1216) el recull sense l’arengada: “Quan el sol se pon amb calçada, senyala aigua”, “Quan el sol se pon en calçada, aigua a la matinada” i “Quan lo sol se pòn amb calçada, pluja o vent a la matinada”; igual que Amades (1938: 55): “Quan el sol es pon en calçada, vent o pluja a la matinada”. A l’Alcover-Moll se’ns diu que la calçada és una nuvolada fosca a l’horitzó –lloc de la posta del sol– que sol senyalar pluja.

Registre 16: Programa de la Festa Major de 1955 (arxiu personal Joan Puigmalet).

³⁹ Dita que Codina (1989: 57), recull per referir-se a l’impacte de la pluja en els carrers comercials.

⁴⁰ Al Prat, pronunciades /nengades/.

Registre 21: Als anys 40, pratencs enfilats a la boia del cap del riu, la "verra de cal Massaguer", que era a la sorra a causa d'un temporal que l'havia arrencada del mar (arxiu personal Joaquim Arroyo).

Sobre les arengades, cal deixar constància que la gent gran explica –la nostra àvia Teresa Costafreda, per exemple– que, després de la Guerra, una podia ser compartida entre dues o tres persones, donada l'escassetat de menjar. I quan un dia tocava cua, a l'endemà tocava cap.⁴¹

El registre 21, “Sonar la verra de cal Massaguer”, és singular per la seva capacitat metafòrica. A cal Massaguer,⁴² masia ramadera del districte rural de la Bunyola, hi havia dos estables on es criaven vaques i porcs. A aquesta cria de porcs fa referència “la verra de cal Massaguer”, tot i que aquesta frase feta no parli literalment de cap truja. Per la seva situació, prop del cap del riu, hi havia qui associava els crits d'una verra de la casa de pagès amb el so fort de la boia del delta del Llobregat quan pujava i baixava a causa del temporal de mar (“Ja sona la verra de cal Massaguer!”). La masia fou enderrocada el juny de 2002, afectada pel pla d'infraestructures del delta. La boia, encara hi és. Està situada a mar, a 2° 09,500' E de longitud i a 41° 18,500' N de latitud, prop de la desembocadura del riu, i porta una sirena de boira. Serveix per avisar els navegants de la situació de la costa i del riu, i diuen que és especialment útil quan bufa el llevant. Quan s'enfonsava i “cantava” o “bramava”, un so que gairebé espantava, era pel temporal de mar, i aquest, segons els informants, també era senyal de canvi de temps al Prat –“Quan la boia bramava, plovia”. També hi ha qui ens ha dit que no s'arribava a enfonsar, sinó que es movia com una campana.

Quant a la freqüència, el registre 16 és bastant conegut i el 17 molt poc. Del 18 i el 19 també hem trobat més informants que del 20. El 21 ja no és gaire conegut.

Manent (2002: 67) també recull al Prat l'expressió “La lluna fa rotllo”, i diu que es refereix a un halo al voltant de l'astre que sovint indica canvi de temps. A *El Prat pagès*, com hem vist abans, s'hi refereixen amb les paraules “si la lluna feia una rotllana”.

⁴¹ Codina (1966: 22), explica que la seva mare li deia que per sopar es partien una arengada entre tres germanes.

⁴² O Masseguer, Masagué, Messeguer... Ho trobem escrit amb una gran varietat ortogràfica. Diu Palma (1958:79) que els Massaguer són una família present prop del riu des de finals del xvii. Ribas (2008:94 i 104) explica que la casa va ser fundada per un pastor que venia de França.

E. Allò que respirem

22. Aires del Prat!

Aquesta expressió té l'exccepcional particularitat que no l'hem recollida de manera oral de cap informant, sinó que n'hem trobat només testimoni escrit. Així que deixarem que siguin els textos els qui parlin. Ens diu el pare Andreu de Palma (1958: 329-30; cursiva seva):

“¡Aires del Prat!, era la célebre frase que de los viajeros aposentados en el tren al divisar los alrededores de la población, escapaba espontáneamente de sus labios, tapándose la boca con el pañuelo; e iguales manifestaciones de pánico se notaban entre los transeúntes por los caminos circunvecinos. Afortunadamente, se ha transformado per completo la condición climatológica de Prat de Llobregat y desapareció el constante miedo al paludismo, peligro permanente e inevitable por aquel entonces y engendrado por *aires del Prat*, aires corrompidos por las aguas superficiales y hierbas en putrefacción, y saturados de espesas masas de mosquitos propagadores del germen.”

El territori dèltic del Llobregat, pla com és i procliu als embassaments d'aigües, té una llarga història negra d'insalubritat. El Prat mateix va ser conegut durant molt de temps com “el poble de les febres”.⁴³ Aquesta dita, “Aires del Prat!”, en boca de viatgers del tren o de caminants que s'acostaven al Prat, és un testimoni lingüístic d'una realitat terrible: el paludisme que durant tants anys hi proliferà. Un text de Felip d'Hita (1888: 79) per fer-se'n una idea:

“Pochs esforços haurém de fer pera convéncens dels fatals efectes de tan terrible malaltia; no precisa una visita detinguda á la comarca víctima

⁴³ Denominació compartida amb altres pobles del delta llobregatí, com ara Castelldefels. Vegeu Codina (1966: 206) o Codina (1971: 332).

de la mateixa; basta que ho feu en ferro-carril. Al arribar al Prat, veureu ja los pobres jornalers que ab sa malaltia no poden treballar, ab lo cap enbolicat y una manta al coll ab tot y que sigui l'estiu; tenen las febras...”

Aquest text es publicà el 1888. Uns tres anys abans, el 7 de novembre de 1885, el doctor Josep Pujol venia en tren de Reus a Barcelona, per començar la carrera de metge. En un fragment, molt descriptiu, en què apareixen, al final, els tristament cèlebres “aires del Prat”, explica el seu pas pel Prat, des del tren:⁴⁴

“Havia sentit parlar molt del Prat, i això era motiu que tingués una molt comprensiva curiositat de veure el Prat i em posés a mirar amb dalit... Més, de sobte, una senyora amb veu emporugida, es posà a cridar: “Tanqueu les finestres que ve el Prat!”; “Que no entri un mal aire del Prat”, afegiren altres passatgers i es tancaren les finestres. Jo darrera de l’entelat vidre de la meua finestra vaig continuar mirant. El tren va anar relantint la marxa. Ja es veia el Prat. Més, poc ans d’arribar-hi, en passar un pont, amb dos estreps i dos pilastres, el primitiu, el vertader Pont de les tres puntes, no el d’ara, sinó el que es va emportar la riuada de San Antoni de 1898, vaig veure, a la banda de baix, un enorme aiguamoll, d’aigües verdoses, extens fins a perdre’s de vista el final, ple d’enormes junqueres. El fondo d’en Peixo.

En veure aquell immens estany a les parets del poble vaig explicar-me aquella por, aquella prevenció contra els aires del Prat.”

El mateix Josep Pujol havia escrit un article sota el títol “Aires del Prat”,⁴⁵ però de temàtica humorística. Acabem l’explicació amb una nova descripció d’en Josep Pujol, de l’any 1933, de quan “feia por anar al Prat”:

“No fa molts anys, feia por anar al Prat. El tifus, l’enterocolitis i les febres hi abundaven. Molts dels seus habitants tenien la cara malaltissa, una grogor de cera, la panxa inflada. Si hom venia per necessitat al Prat, al veure aquestes cares i veure els carrers fets uns llacs de llot procuraven fugir-ne com més aviat millor.”

Per als pratencs de la segona meitat del segle xx, els “aires del Prat” podrien significar els efluvis pudents que sortien de les xemeneies d’algunes de les seves grans indústries, i que casualment, també se sentien des de l’estació del tren. Ens trobaríem llavors davant de la reformulació d’un clàssic.⁴⁶

⁴⁴ “Retrospectives” dins del *Noticiari Pratenc*, 16-11-1935.

⁴⁵ “Aires del Prat” a Josep Ferret (1989), p. 66.

⁴⁶ Tot i que això de la pudor química tampoc és tan nou. Gómez (2010: 85), fa referència als gasos tòxics que deixava anar la Compañía Española de Industrias Químicas, dedicada a fabricar midó, els primers anys 20 del segle passat.

F. Allò que (no) mengem

- 23. *Passar més gana que el gos del Pinyol.*
- 24. *Passar més gana que el cavall del Mesuró.*
- 25. *Passar més gana que el cavall del Xica.*
- 26. *Passar més gana que el burro de cal Cagamongetes.*
- 27. *Passar uns dies a l'Art.*

El llenguatge popular té diverses funcions. Hi ha expressions que ens avisen del que pot passar en el futur immediat, com els refranys meteorològics, i n'hi ha d'altres que es limiten a mostrar les condicions de vida, sovint dures, dels seus parlants, fent una descripció del paisatge social, com ara les frases fetes d'aquest apartat que fan referència a les ganes de menjar.⁴⁷ Els protagonistes dels registres 23 a 26 són animals, però cal tenir en compte que les frases s'aplicaven especialment a les persones que passaven carpanta. A banda d'això, cal recordar que en els refranys els noms comuns sovint prenen forma de noms propis. Els quatre primers registres d'aquest apartat parlen de comparances a partir de casos particulars, i a partir d'aquestes circumstàncies històriques s'estableixen parèmies que arriben generacions enllà, quan molts dels qui les usaran ja no coneixen els referents.

El registre 23, "Passar més gana que el gos del Pinyol", ens parla del gos d'algú anomenat Pinyol, i els informants associen aquest cognom amb el d'algun pratenc —no sempre el mateix, que n'hi ha més d'un— i alguns diuen fins i tot haver vist el gos famolenc, que acompanyava el carro del pagès. Però la veritat és que aquesta és una frase feta que trobem per altres indrets de Catalunya. Per exemple, a Sant Boi parlen de "passar més gana que el gos

⁴⁷ El registre 20, "Si el sol es pon en calçada, demà menjarem arengada" també s'hi refereix.

de can Pinyol” i expliquen⁴⁸ que a la masia de can Pinyol tenien un gos que un dia desaparegué. El buscaren pertot, però res. Passat un temps, sentiren lladrucs que venien d'un cup, un recipient per trepitjar raïm. El destaparen i en sortí rabent i rabiós l'animal, que ho mossegava i rosegava tot, de gana que tenia. Al Prat, però, no es parla del “gos de can Pinyol”, sinó del “gos del Pinyol”. El Pau dels Versos s'hi refereix en un dels versos del seu pratenc “Testament del Carnestoltes” (1909); cursiva seva:

“y en malacomparâ
fan com el *gos del Pinyol*
de cara la lluna y'l Sol;
pasen a dieta entera”

Amades (1980: 171) recull una altra parèmia sobre el gos d'en Pinyol: “Tenir tanta vergonya com el ca d'en Pinyol”. En aquest cas es refereix al fet que, de manera natural, el gos s'embrutava davant tothom, si fa no fa com poden fer la majoria de gossos. Curiosament, hem trobat una altra frase feta diferent, però que recorda el nostre registre: “Passar més gana que el gos pistol”, dins de la parla del Delta de l'Ebre.⁴⁹ De gossos, al Prat, sempre n'hi ha hagut molts. Fa cent anys causaven fins i tot algun cas de ràbia, fet que porta el metge Segimon Salgot a demanar-ne un control més estricte (Marí & Vallribera, p. 110):

“de aquí que deba censurar acremente la costumbre de criar perros, tan extendida por el pueblo y dejarles ir sin bozal por las calles, que ensucian con sus excrementos, así como al Ayuntamiento, que no hace cumplir los reglamentos y no impone fuerte contribución a los que quieran permitirse el lujo de tener semejantes huéspedes en su domicilio.”

Es diu que “dels cavalls i de les mules, treu-ne el que pugues”,⁵⁰ i és que aquests animals han estat utilitzats d'una manera molt intensa durant molts anys de vida rural, fins a la mecanització de les feines del camp. Aquest servei continuat unit a unes condicions de vida difícils dóna lloc a frases fetes com les dels registres 24 i 25, “Passar més gana que el cavall del

⁴⁸ “Anecdolari pintoresc de la vila” d'Arcadi Mestres i Palós a *Memòria compartida* (Sant Boi de Llobregat: Ajuntament de Sant Boi de Llobregat, 1997). La història del gos de can Pinyol aparegué abans a *Vida samboyana*, núm. 1 (desembre de 1955).

⁴⁹ Casanova i Bartomeu (2011: 247).

⁵⁰ Del “Recull de refranys i frases fetes” d'Isabel Cunyat a *Memòria compartida*.

Mesuró” i “Passar més gana que el cavall del Xica”. Del cavall del Mesuró ens expliquen que se li veien tant les costelles que, quan el van vendre, el comprador va penjar la gorra en una costella que li sobresortia. En el cas del registre 25, cal recordar que el Xica (família Colominas) va ser el primer transportista amb les tartanes aparcades a la plaça, i que tenia el servei de tartanes per anar a Barcelona. El cavall del Xica apareix també en un vers del llarg “Testament del Carnestoltes” (1909) del Pau dels Versos:

“la meva noblesa rica
y ab aqueixa paga doble,
se te de quedar mes noble...
que'l cavall qu'era del Xica.”

Les del Xica, l'Ocell (família Pugès), i el Carlos⁵¹ eren les tres tartanes que hi havia al Prat els anys 30. Sobre els cavalls del Prat:⁵²

“Generalment els cavalls que feien servir els pagesos del Prat tenien unes característiques bastant similars. Eren més aviat xaparrots, amples, amb les anques partides, el casc també era ample per evitar que s'enfonsés al fang. Es deia cavall Bertró i es diu que podia venir de la Bretanya i que del mot bretó ha passat a dir-se bertró o bartró.”

En el registre 26, “Passar més gana que el burro de cal Cagamongetes” és un burro qui passa gana. I sembla que en passava molta, que hi ha qui ens ha dit que tenia la menjadora de fusta rosegada quatre dits. Al poema “Testament del Carnestoltes” (1909) del Pau del Versos, es fa referència a burros locals, però no el de cal Cagamongetes, sinó el “burro del Pati” i el “burro que te'l Saboya”. El burro pratenc no és un cas aïllat de la paremiologia catalana. El paremiòleg Sebastià Farnés recull tres burros locals més, alguns d'ells coneguts també per passar gana. Lògicament, les difícils condicions de vida dels animals pratencs no eren excepcionals. A Manresa, trobem “El burro del Pocoli: quan va estar avesat a no menjar, es va morir” (B1788). De manera equivalent, a Vic, “El burro de Sant Hipòlit, quan va estar avesat a no menjar, es va morir” (B1791). A Lloret de Mar són més imaginatius: “Sembles el burro d'en Fló, que menja tòries tendres i després pixa vi a l'estable” (B1821). Amades (1980) afegeix un parell d'ases més: “com l'ase d'en Percolí, que quan va estar avesat a no menjar

⁵¹ Josep Ferret (1989: 43).

⁵² El Prat pagès, p. 56.

es va morir” i “ésser com l’ase d’en Ranxé, que quan estigué ensenyat a no menjar es va morir”.

Hem trobat que els tres primers registres són igual de coneguts, i el 26, una mica menys. El major coneixement davant d’un “passar més gana que” pot venir simplement del grau de coneixement o relació amb el referent. Al Prat també hem recollit les expressions d’abast general “passar més gana que un mestre d’escola”⁵³ i “passar més gana que el mestre armero”. De manera excepcional, “passar més gana que un torero”, “passar més gana que el gos del Picolis”, “passar més gana que un gos lladrant a la lluna pensant-se que és un pa”, “passar més gana que el gos del veterinari”, “passar més gana que el gos d’un cec” i “passar més gana que un gos sota un carro” –perquè sota un carro no hi ha re. Curiosament, moltes són protagonitzades pel millor amic de l’home.

El registre 27, “Passar uns dies a l’Art”, era una frase feta usada per alguns pratencs quan algú, especialment una criatura, menjant a taula, no es volia acabar el que tenia al plat. S’enunciava “passessis uns dies a l’Art i ja t’ho acabaries!”, “... ja t’ho menjaries!” o expressions equivalents. “L’Art” era la zona dels pescadors de l’art de can Tunis, a L’Hospitalet de Llobregat, un barri especialment humil. La dita pratenca variava sobre la quantitat de temps a passar a l’Art. Hem recollit “uns dies”, “una temporada”, “quinze dies”, “tres mesos”... Lògicament era usada per la gent que tenia coneixement d’aquesta zona pobra de can Tunis. A banda dels venedors de peix, hi ha qui ens ha parlat de captaires que venien de l’Art. “Qui té art, pesca quan vol” (Farnés A2135), però sembla que no sempre menjava quan volia. Excepcionalment, hem recollit el mateix amb “passar vuit dies a ca l’Anguilero”. I a L’Hospitalet hem recollit el mateix sentit en l’expressió “enviar vuit dies al carrer Groc”, un carrer de poques cases molt humil de L’Hospitalet.

⁵³ Aquesta popularíssima dita la trobem a *El Prat pagès*, p. 24, parlant del mestre del Prat Joan Cirera i Pons, a qui li denegaren una pensió de jubilació d’un duro al mes, tot i que el nomenaren fill adoptiu i, més tard, li dedicaren un carrer. Gómez (2010: 61): “Els baixos salaris que cobren els mestres els obligarà, des de 1730, a alternar la docència amb les funcions de secretari del Consell Municipal”.

G. Flors del Prat

28. *A L'Hospitalet són maques, a Cornellà no tant, a Sant Boi hi ha les gitanes i al Prat, la flor del ram.*

Aquesta fantàstica parèmia expressa la competència entre la bellesa de les dones del Prat i les de tres poblacions veïnes. En el seu origen es devia cantar, ja que hem trobat algun testimoni que així ho recorda. Potser formava part d'algun romanç, que acostumaven a rimar als versos parells, o d'alguna corrandà o cançó popular més llarga, fins que s'acabà convertint en la dita que aquí presentem. Alguns informadors diuen haver-la escoltat en el context d'un envelat, fet que no seria estrany ja que acostumaven a ser-hi presents noies de diverses poblacions. Curiosament n'hem trobat informants tant al Prat com a Sant Boi i a L'Hospitalet, tot i que el final en què s'adjudica la flor del ram al Prat porta a creure fermament que és una dita pratenca. La quantitat d'informadors, tot i estesa, és reduïda, fet que ens fa pensar que és una dita molt antiga. En un parell de casos els informants han acabat amb "la flor del camp", que és una altra forma clàssica de cloure aquesta rima.

Formalment és una quarteta en què rimen de forma assonant el primer i el tercer vers (*maques* i *gitanes*) i el segon i el quart (*tant* i *ram*). Hi ha qui diu que l'adjectiu *gitanes* podria ser una referència als balls de gitanes, però nosaltres ens inclinem més aviat per considerar-lo un apel·latiu sobre el caràcter comerciant o poc simpàtic dels referents. En aquestes dites no cal buscar una descripció acurada del caràcter dels vilatans, sinó més aviat uns jocs de paraules que sovint amagaven rivalitats entre pobles.

Existeixen d'altres dites baixllobregatines semblants, on ja no apareix el Prat, i que no sempre es refereixen exclusivament a les dones: "A L'Hospitalet

són macos, a Cornellà no tant, a Sant Boi són les gitanes i a Sant Joan la flor del ram”, que situem a Sant Joan Despí. També trobem “A Sant Boi hi ha noies maques, a Sant Climent no tant, a Viladecans són gitanes, i a Gavà la flor del camp”,⁵⁴ dita gavanenca, naturalment. O la barcelonina “A Vilanova són boters, i a Sitges són gitanes, a Castelldefels són grocs, i a Barcelona les dames.”⁵⁵ A L’Hospitalet hem recollit oralment una altra dita que parla de la bellesa de les dones i que les compara amb les d’altres tres llocs, però que té una estructura diferent: “Vaig passar per Uldecona, per Santes Creus i Poblet, i per haver-hi noies maques, no hi ha com L’Hospitalet”.

A banda d’aquestes mostres del Baix Llobregat i Barcelonès, hi ha moltes altres dites amb aquesta mateixa estructura (quatre municipis i sempre acabant amb el millor, expressat com “la flor del ram”), on els adjectius fan referència a vegades a les dones i a vegades a tota la població. Una mostra d’aquesta inventiva que transita per tota la geografia catalana:

Amb topònims de l’Alt Urgell: “Ribera amunt són les boniques; Ribera avall ja no ho són tant; a la Seu, les serafines, i a Ciutat, la flor del ram”. O “A Aristot són les orelludes; a Pont ja no ho són tant; a Toloriu, la ponzelleta i a Bar, la flor del ram”.

· Anoia: “A Pujalt son les més maques. A La Guàrdia no ho són tant. A Sant Martí, les capitanes. I a Calaf la flor del ram”.

· Baix Empordà: “A Foixà, els saltamarges, a la Pera no pas tant. Púbol les carboneres i a Rupjà la flor de ram”.

· Maresme: “A Cabrera són negrites, a Argentona ja no tant, a Dosrius les morenites, Canyamàs la flor del ram” (Farnés C154).

· Noguera: “A Tudela són les guapes, a Seró no ho són tant, a Colldelrat les porqueres, i a Viuves la flor del ram.”

· Pallars Sobirà: “Noies maques de Rialp, les de Gerri no ho són tant, les de Sort, les rovellades, i a la Pobla, la flor del ram.”

· Segarra: “A Tarroja són gitanos, a Sedó ja no en són tants, a Ribé fan lo mateix i a Hostafrancs la flor del ram.”

· Tarragonès: “A Clarà són boniques, a Creixell ja no ho són tant, a Roda les rovellades, i a Bonastre la flor del ram”.

· Urgell (mantenim l’ortografia): “A Guimerà ne son guapas, a Ciutadilla, no tant; Froment son a Roca-llaura, y a Bell-tall la flor del Ram”. I “A Claravalls són boniques, a Anglesola també ho són, a Vilagrassa, morenes, a Targa, la flor del ram” (Farnés C2320; Targa és Tàrrega).

⁵⁴ *Recull de folclore gavanenc* (1998) de Josep Campmany. En línia: <http://centredestudis.entitats.gavaciutat.cat/archivos/23-302-document/Folklore.pdf>.

⁵⁵ Amades (2008b: 12).

- I amb topònims andorrans: A Arinsal són les boniques, a la Massana ja no ho són tant; a Escaldes, les pubilles; a Andorra, la flor del ram.

Aquesta llista, tot i que incompleta, ja és prou significativa per adonar-nos de la magnitud d'aquest fenomen. En definitiva, amb aquest registre formem part d'una llarga tradició paremiològica, i molt probablement cançonera, ben arrelada als Països Catalans.

H. Ostres!

29. Muima.

“Muima!” és una interjecció típica del parlar pratenc tradicional, i probablement d’altres zones del Pla del Llobregat, i és aquest caràcter específic el que ens ha empès a incloure-la. No l’hem trobada registrada en cap diccionari,⁵⁶ i encara és bastant recordada pels informants actuals.

Les interjeccions equivalen a oracions que expressen actituds. N’hi ha algunes que són molt freqüents: *oh*, *ah*, *ei...* i d’altres, com la que recollim, que estan desapareixent. *Muima*, segons els diferents informants, s’usa en contextos que indiquen sorpresa, estranyesa o disgust, i de manera exclamativa. El seu sentit l’apropa a *carai* o *coi*, però es considera una expressió menys vulgar –*carai* i *coi* són probables eufemismes de *carall* i *cony*. Tot i això, ens han dit que era una paraula que usaven més els adults, i el seu ús no era habitual en nens. Exemples: “Muima, que crema!”, “Com vam dinar, muima!”, “Què has fet ja, muima!”. Preferentment col·locada al final de la frase, també l’hem trobada al principi.

⁵⁶ “Muima” no consta dins del repertori (més de mil entrades) del *Diccionari d’onomatopeies i altres interjeccions amb equivalències en anglès, espanyol i francès* de Manel Riera-Eures i Margarida Sanjaume (Vic: Eumo Editorial, 2010). En comunicació per correu electrònic amb els dos autors (26-28/07/2011), aquests apunten, de manera conjectural, una possible relació amb “amoïnar”, que segons Coromines prové del castellà antic mohina, disgust. Segons alguns dels nostres informants, *muima* s’usava bàsicament en situacions que incomodaven o desagradaven el parlant, fet que donaria versemblança a aquesta hipòtesi, si no fos per la diferent consonant nasal.

I. A pastar fang del delta!

- 30. *Anar a prendre vent a la Farola.*
- 31. *Anar a prendre pel sac a la Farola.*
- 32. *Anar a prendre pel cul al Remolar.*
- 33. *Anar a pescar anguiles.*
- 34. *Anar a pescar a can Tunis.*
- 35. *Anar a tirar l'art a can Tunis.*

De les moltes i variades expressions que les pratenques i els pratencs utilitzaven per enviar la gent a dida, hem fet una selecció prou significativa de les que tenen referents locals. Aquests referents no són casuals. Tant la Farola com l'estany del Remolar com can Tunis són zones allunyades del Prat, així que quan un volia engegar algú l'enviava ben lluny, i a fer activitats entretingudes. Eren zones allunyades però vinculades al poble. De fet, algunes de les propietats de l'altra banda del riu havien estat pratenques: les terres del voltant de la Farola, cal Patirem, ca l'Anguilero, la propietat d'en Calcina... Una separació que sembla que es degué a un desviament del riu cap a ponent, formant un llit nou (Feret, 1989: 38). Totes aquestes expressions s'usaven en mode imperatiu: “Vés a pescar anguiles!”.

“Anar a prendre vent a la Farola” no és una frase feta exclusiva del Prat.⁵⁷ La trobem en altres contextos catalans i castellans, a vegades amb altres referents concrets —“*ir a tomar viento a la Farola de Málaga*”, per exemple. El que té de particular al Prat és el referent de qui la pronuncia: la Farola,

⁵⁷ Farnés V340 és “Arri, a prende vent a la farola”, on Sebastià Farnés escriu farola en minúscula, ja que per a ell no devia ser topònim. També apareix a *Cinc mil refranys catalans i frases fetes, populars* (p. 203), on també ho escriuen en minúscula.

Registres 30 i 31: La Farola (arxiu personal Joan Puigmalet).

el far del Llobregat a l'altra banda del riu, que serveix de far de recalada per arribar al port de Barcelona. Es tracta del far en actiu –ara funciona automàticament– més antic de Catalunya, encès per primer cop l'1 de gener de 1852. Abans, també prop de la desembocadura, existia una torre militar, amb artilleria, que vigilava les incursions pirates, bastida al segle XVI. La Farola havia tingut més usos que els habituals. Per exemple, el nostre avi Joan Malet Oliva i els seus germans hi van anar a escola, ja que tenien les cases de pagès ben a prop. “Quan tot eren camps”, la Farola es veia molt més, des del poble. Estava situada en un lloc obert, sense arbres i on el vent de cap de riu, el llevant, hi picava fort. Tot i ser popular per tot el poble, es tracta d'una dita més habitual a les cases de pagès de marina, prop de la desembocadura. També l'hem recollida a Sant Boi i a L'Hospitalet. Tot i que el lloc on és ara no pertany al Prat, antigament sí hi pertanyia, concretament en una zona que en deien l'Isla (Codina, 1971: 80). Amades també recollí aquesta expressió al *Refranyer barceloní* (p. 39), on digué que “al·ludeix a l'antiga farola o llanterna del cap del vell port, paratge desert i molt a mercè del vent.”

El registre 31, “Anar a prendre pel sac a la Farola”, que també parla de la Farola però en un to més emprenyat, l'hem recollit tant al Prat com a L'Hospitalet. Hi ha qui ens diu que és una manera d'engegar pratenca molt antiga. Potser per la seva contundència, no és el mateix prendre vent que prendre pel sac –que és prendre pel cul–, actualment no té la popularitat del registre anterior. De manera excepcional, també hem recollit “Vés a pastar fang a la Farola”.

El registre 32, “Anar a prendre pel cul al Remolar”, comparteix la contundència de l'anterior, i té la particularitat de tornar a tenir de referent

l'estany del Remolar,⁵⁸ l'indret més recurrent del llenguatge popular pratenc.

“Anar a pescar anguiles”, registre 33, també era molt freqüent. En venir al cap aquesta expressió, alguns informants recorden els diferents sistemes per pescar-les. Quan queia una bona patacada d'aigua, als recs, pluvials i saltants d'aigua solia haver-hi anguiles. Era el moment de “fer la cucada”, un manyoc de cucs, parlar la canya i treure-les de l'aigua. Com que són molt llifescoses, en pescar-les s'acostumaven a posar dins de paraigües oberts, que a voltes eren especials, molt grans, i després en sacs o galledes. La pesca d'anguiles era molt popular al Prat, i a la finca de la Ricarda se'n feia un cop l'any, al juliol, una pesca massiva, “la trucada d'anguiles”,⁵⁹ obrint els recs per buidar l'estany. La Ricarda, segons en Jordi Ribas,⁶⁰ era l'estany amb més anguiles del Prat. El mateix Ribas (2008: 167) també explica que a vegades se les pescava “a la grapa”, amb les mans, sense cap estri. Aquests animals, tan arrelats al nostre terreny d'aquífers, són també els responsables d'alguns motius, com ara ca l'Anguilero i el Miquelet de les anguiles. D'un abast més general, al Prat també hem recollit el conegut “Qui no s'espavila, no menja anguila” i, “ser una anguila”, aquesta en un diàleg d'una novel·la de Jaume Codina (1996: 60):

—Encara que te'n riguis. El que podem fer, oi, Isidre?, és ajudar-te a pescar, que no et pensis...

—Fuig home, si sóc una anguila!”

Els registres 34, “Anar a pescar a can Tunis”, que hem recollit al Prat i a L'Hospitalet, i el registre 35, “Anar a tirar l'art a can Tunis”, són formes equivalents d'engegar, ja que a can Tunis es pescava tirant l'art. Els que tiraven de la corda en aquest tipus de pesca se'ls deia *arteros*. Segons Amades (2001: 11), can Tunis era una taverna a la carretera del cap del riu, vora la cruïlla amb la via del tren, que va donar nom a tota la barriada. El nom prové del cognom Antúnez, que foren els qui dessecaren l'antic estany del port. Aquesta zona abans es coneixia per “Marina de Sants” i després per “Casa Antúnez”. La reivindicació per la llengua pròpia de la segona meitat del segle XIX i principis del XX feu que s'anés modificant el nom fins arribar a dir-se can Tunis. El registre 27 també parla de la mateixa zona.

⁵⁸ Vegeu registres 1 a 6.

⁵⁹ Vegeu detalls i fotografies de la trucada d'anguiles a *Masies del Prat*, p. 101-103. També Ribas (2008: 168).

⁶⁰ “Retalls del passat i present n. 24” al suplement del *Delta* de desembre de 2001. En aquest article dóna molts detalls de com, qui i on es pescaven anguiles al Prat.

Els registres 30 i 33 tenen encara una certa vitalitat en el català que ara es parla al Prat. Els registres 31, 32 i 34, menys; i el 35 és el que hem trobat amb menys informadors. D'altres expressions amb un sentit semblant que hem recollit són: “anar a pastar fang”, “anar a fer punyetes”, “anar a fer novel·les”, “anar a enganyar Déu”, “anar a prendre pel cul amb bicicleta”...

J. Què sembres?

36. Llabor de filferro.

Relacionat amb l'apartat anterior d'engegar la gent, trobem l'expressió “Llabor de filferro”. Es tracta d'una espècie de tornaveu, una resposta automàtica a una pregunta habitual. En aquest cas, la rèplica a la pregunta “Què sembres?”. Es relaciona amb les expressions locals per engegar la gent perquè no deixa de ser un exabrupte per tal de treure's algú de sobre de manera ràpida, o bé perquè no es volia dir la veritat o bé perquè s'estava enfeinat.

La llengua popular en té molts d'aquests recursos, estirabots que acostumen a ser rimats i escatològics: “Catorze / Agafa un cagarro i esmorza”, “Això és mentida / Agafa un cagalló i estira”, “Tinc gana / Menja't una cama”. I d'altres, com el nostre, sense rima: “(al lavabo) No tinc paper / Doncs caga de memòria”.

A banda de funcionar com a tornaveu, també ens han comentat que el sintagma “llavor de filferro” s'usava en altres contextos. Per exemple, dins de la frase feta “semlrar amb llavor de filferro” com a sinònim de tenir una mala anyada. Possiblement hi havia altres contextos en què es feien jocs de paraules amb la “llavor de filferro”, potser amb els nens, però no n'hem trobat resultats més concrets. Ocasionalment, hem recollit l'enganyifa “anar a la farmàcia a buscar arrel de filferro” –v. apartat “L. Enganyifes”.

K. I quan pica madura

37. *Et pica el cul, sardina a la plaça.*

38. *Et pica el cul, pops a la plaça.*

39. *Et pica el cul, musclos a la plaça.*

40. *Et pica el cul, anyada de pa.*

41. *Et pica el cul, s'ha mort un paleta.*

Dèiem que sospitàvem que la “llavor de filferro” pogués formar part de jocs de paraules amb nens, i és que al Prat n’hem recollit un bon grapat, d’expressions bromistes. Algunes d’elles, potser totes, es devien dir també per altres poblacions, però a vegades hi ha certes formes que, mecanismes de la llengua!, quallen més en un lloc que en un altre i esdevenen llocs comuns per fer broma. Començarem per les variades expressions referides a quan algú es gratava el cul. El cul, segons l’Amades apòcrif (2010: 31), és “el rei del refranyer, és a dir, el mot que aplega més parèmies i sentències populars”. En l’obra citada atribuïda a Amades es recullen deu fulls d’expressions sobre el cul, però aquests cinc registres no hi apareixen pas.

Aquestes cinc dites –potser més i tot?– s’usaven bàsicament amb criatures, quan un les veia gratar-se el darrere. A vegades la formulació podia ser condicional: “Si et pica el cul, hi ha sardina a la plaça”. Hi ha qui observa que la canalla abans es gratava més el cul. I “Qui es pica, senyal que li cou” (Farnés P2108). Potser era pel tipus de teixits dels pantalons, que a més es devien aprofitar més temps, potser pels costums d’higiene personal, potser pel tipus de menjar... Totes aquestes frases pensem que tenien, en el seu origen, algun fet que en donava raó, però, lamentablement, no hem estat capaços de trobar-lo. Els treballs basats en la memòria i el record es construeixen millor a partir de les aportacions de diverses persones i en diverses generacions, així

que potser algun dia algú en podrà treure l'entrellat. Vistes des del present, aquestes dites tenen l'encant d'un cert surrealisme.

El registre 37, “Et pica el cul, sardina a la plaça”, és el més recordat dels cinc. Excepcionalment, l'hem trobat amb la variant “sardineta fresca a la plaça”.⁶¹ Tenia a veure que piqués la pell amb un possible canvi de temps que afavorís la pesca de sardines? O amb el mercat setmanal del centre de la plaça de la Vila? O amb la construcció del mercat municipal, a la mateixa plaça, iniciada l'any 1921⁶² i amb una hipotètica major facilitat per a comprar-ne? Potser algun doble joc sexual entre el cul i la sardina? Interrogants oberts per a investigadors més afortunats als qui també els piqui... la curiositat.

El registre 38, “Et pica el cul, pops a la plaça”, molt semblant al 37 però que canvia les sardines per pops, curiosament comparteix aquest “pops a la plaça” amb els registres 4 i 5. Una estranya casualitat. A tall d'hipòtesi, suggerim que el registre 38 neix de la confluència entre els registres 4 i 37. Una dita local que seria el fruit de la relació paremiològica, consentida i gratificant, entre dues altres dites locals. D'una agafa la primera clàusula i de l'altra, la segona, com si dels dos cognoms es tractés.

El registre 39, “Et pica el cul, musclos a la plaça” torna a insistir, per tercer cop, en la idea del producte mariner a la plaça. Potser 38 i 39 són variacions del molt més popular 37, adaptades al gust de cada família: prefereixo els musclos a la sardina, doncs musclos a la plaça. El que sí que és clar, és que l'estructura repetida era “Et pica el cul, [producte mariner] a la plaça”, fet que sembla aportar raons a la hipòtesi de “picor-canvi d'humitat-més pesca”, que sembla la més raonable, però...

Els registres 40 i 41, “Et pica el cul, anyada de pa” i “Et pica el cul, s'ha mort un paleta”, igual que els seus companys precedents, també aporten misteris d'interpretació, per ara sense resoldre. Del registre 40 també hem trobat, excepcionalment, el final “any de pa”. Moltes cases de pagès abans tenien forn de pa i pastera i es pastaven el pa que consumien. Hi ha altres dites catalanes que parlen d'anyades de blat.

Més d'un informant també comenta haver sentit a dir que quan algú menja picant, li pica el cul. Com diu la parèmia castellana, “Quien se pica, ajos come”. Quant a la freqüència de coneixement actual, els registres 37 i 40, per aquest ordre, són els més recordats. El registre 40 pensem que era més usat per pagesos i el 37, el deia més altra gent del poble. 38, 39 i 41 són més rars.

⁶¹ “Ay, noyes que tireu l'art, / no volgueu 'gafà xanguet, / sino sardineta fresca / que tingui'l pam ben complert”. Corrandà mataronina a Gomis (1910, reg. 1666). A l'apartat d'aquest llibre dedicat a la sardina no apareix el nostre registre 37.

⁶² La subhasta per la construcció se l'adjudicà Arturo Monés per 26.600 ptes el 25 d'abril de 1921. Joan Lluís Ferret (2003: 103).

L. Enganyifes

42. *Anar a buscar l'adreçador.*

43. *Anar a buscar l'adreçateulades.*

44. *Anar a buscar l'adreçapallers.*

45. *Anar a buscar la clau per girar el forn.*

46. *Anar a la farmàcia a buscar tres unces d'arrel de campanar.*

47. *Anar a la farmàcia a buscar ungüent d'estaca'm aquí.*

Les enganyifes que recollim en aquest apartat responen, en general, a bromes que se'ls feia, en diferents contextos, a la canalla, o bé a gent innocent de caràcter. Aquestes frases fetes comparteixen que la víctima de l'enganyifa era enviada a buscar algun objecte inexistent. Aquell que hi queia acostumava a tornar amb algun altre objecte, o bé amb les mans buides, però ja havia fet el viatge. Algunes no són bromes exclusives del Prat, però per la seva antiguitat, i per deixar constància de la formulació concreta que tenien al Prat, les hem recopilades.

“Anar a buscar l'adreçador” o “l'adreçador de botifarres”⁶³ era una broma pròpia de l'hivern, en el moment de la matança del porc. Quan hi havia canalla –o gent més gran però ingènua–, se'ls enredava enviant-los a buscar l'adreçador, ja que les botifarres estaven sortint tortes. Per exemple: “Màrius, hauràs d'anar a cal Joanet de l'Ixo a buscar l'adreçador, que surten molt tortes, les botifarres!”. La criatura o criatures anaven normalment a una casa de pagès propera, a qui no calia ni avisar ja que era una broma molt coneguda, i els feien tornar amb un sac ben pesant. El sac podia contenir pedres o totxanes i, si hi havia sort, algun dolç –una

⁶³ Aquest enganyatall es recull a *El Prat pagès*, p. 55.

tauleta de xocolata o de torrons, caramels...—, i així la broma tenia un final feliç. Ens han explicat d'algun cas que l'adreçador pesava tant que l'havien de portar amb carretó. És una broma estesa per tota la geografia catalana i l'hem inclosa pels mateixos motius que ho hem fet amb el registre 7. Era molt habitual i ens permet entendre millor l'origen dels registres 43 i 44. En català també tenim l'expressió “fer passar per l'adreçador” (Farnés A150), per corregir els vicis d'algú. És una expressió semblant, ja que l'aparell d'adreçar persones tampoc existeix.

La popularitat del registre 42 és la responsable de l'existència del registre 43, “Anar a buscar l'adreçateulades”, una adaptació del primer al món dels aprenents de construcció. Igual que les botifarres mai queden rectes, les teulades, generalment, han de ser inclinades. En aquest cas la víctima podia tornar amb un tros de formigó o algun tub: la qüestió era que pesés una mica.

El registre 44, “Anar a buscar l'adreçapallers”, també deu derivar de la difusió del 42. És una enganyifa equivalent, però dirigida a una altra feina: “anar a buscar l'adreçapallers”, adreçada a un mosso nou quan es batia i era el moment de fer pujar dret el paller. L'hem recollida tant al Prat com a L'Hospitalet.

Si el registre 43 era per als manobres i el 44 per als mossos de pagès, fer “Anar a buscar la clau per girar el forn [forren]” és una broma que només patien uns altres aprenents molt concrets: els de forner o pastisser, amb un altre objecte impossible com a protagonista.

El registre 46, “Anar a la farmàcia a buscar tres unces d'arrel de campanar”, era un clàssic per prendre el pèl, apte per a tots els públics, que té com a protagonista l'arrel de campanar, inexistent per a la majoria d'informants, però no per a tots. La veritat és que l'arrel de campanar és una planta real. Ens diu el vuitcentista *Diccionari català-castellà-llatí-francès-italià*:

“Arrel de campanar. Planta que se cria ordinàriament en llocs nomtanyòsos ú ombrívols: trau una cama de uns tres palms de alsada, grossa á proporció, cantelluda y peluda: la sèva flor es groga, y las fullas semblants á las de la blenèra, encaraqué un xic més aspras y llargas; y la sèva arrel, que es medicinal, es grossa, blanquinosa, olorosa y de un gust acre. *Ala*. *Helennium*. *Aunée*. *Enula campana*.”

Segons aquesta fitxa correspondria a la planta que es coneix actualment per ènula o herba de l'ala, de nom científic *Inula helenium*. D'ella informa l'*Enciclopèdia Catalana* que “havia tingut molta estima com a planta

medicinal". Algun informant ens diu que era una herba que bullida curava el constipat,⁶⁴ un altre que anava bé per al mal de queixal. Encara un altre, que en negava l'existència real, indica que era una broma que es feia a la gent constipada. En qualsevol cas, aquestes observacions donen versemblança a les virtuts medicinals de l'arrel de què ens parla la definició vuitcentista. Ara bé, aquest origen real s'ha anat perdent amb el temps i, tot i tractar-se d'una enganyifa molt popular, per a la majoria de gent l'arrel de campanar simplement no existeix i s'ha convertit només en l'objecte d'un encàrrec impossible. Igual que en el registre 42, el farmacèutic ja estava al cas del joc. Quan a algú li deien "Vés a cal Peixillet a buscar tres unces d'arrel de campanar", l'apotecari podia dir que se li havia acabat, i, potser, feia tornar els nens amb algun dolç, com ara un aniset. Al Prat ens diuen normalment que d'arrel se'n feia anar a buscar tres unces –uns cent grams–⁶⁵, però en d'altres llocs la formulació concreta podia variar.⁶⁶ Estenent l'àmbit de la broma, hi havia algun doctor pratenc que receptava "indiccions de pa amb tomàquet i arrel de campanar". Per referir-se a algú de caràcter pocasolta, hem recollit l'expressió "tenir acudits d'arrel de campanar", una possible interferència amb "de la mida d'un campanar".

"Anar a la farmàcia a buscar ungüent d'estaca'm aquí" era un altre clàssic de les enganyifes locals dirigides a les farmàcies. Al Prat trobem les següents variacions d'aquest preparat impossible: "ungüent d'estaca", "ungüent d'estaca'm aquí" i "ungüent d'escataca-me-la aquí". El mot "ungüent" a vegades ens el pronuncien "angüent". També ens han dit "xarop" en lloc d'"ungüent". Farnés (U183) recull "l'ungüent d'estaca'm aquí" a Sant Feliu de Codines i ens explica:

"S'enganya els nens fent-los anar a ca l'adroguer a comprar dos quartos d'ungüent d'estaca'm aquí. A Sant Feliu de Codines s'hi entretenien el dia dels Sants Innocents."

Un altre dels contextos en què s'usava no era d'una enganyifa, sinó que feia referència al caràcter esquenadret de l'interpel·lat: "Mira, aquest ha pres xarop d'estaca'm aquí!", volent dir que s'ha quedat clavat, estacat, en algun lloc, feliçment lliurat a la peresa. Rebre "xarop d'estaca", en canvi, s'associa clàssicament al fet de patir una estomacada, rebre llenya.

⁶⁴ Una recepta pratenc que hem recollit per als constipats és fer bullir vi negre, arrel de panical, malví i jonc bogal. El panical i el malví es collien vora mar.

⁶⁵ Una unça eren uns 33,33 grams com a mesura de pes i, al segle XIX, 30 lliures com a moneda.

⁶⁶ Per exemple, a Tivissa (Domènec Jordi, p. 137) enviaven a la farmàcia a buscar "deu cèntims d'arrels de campanar" (arrels en plural) i "cinc cèntims de xarop d'estaca'm aquí".

Quant a la popularitat, els registres 42, 46 i 47 són els més coneguts. Els altres tres no tant, ja que anaven adreçats a col·lectius més concrets: manobres, aprenents de forner i mossos de pagès.

Ocasionalment, i en el mateix sentit d'enredar les criatures, també ens han dit “anar a la farmàcia a buscar llavor de filferro” –v. registre 36–, “anar a la farmàcia a buscar polvos de fer riure”, “anar a la farmàcia a buscar tres unces de memòria” i “anar a buscar l'escaire de quatre puntes” –que s'enviava a buscar a cal Manyà coix, concretament. En general es pot constatar que, donada la quantitat d'enganyifes que s'hi adreçaven, els farmacèutics, malgrat la seriositat de la seva feina, devien ser gent ben simpàtica, o amb molta paciència.

M. Ensarronades

48.

—*No m'enfadaré, encara que em diguis “cul d’olla”.*

—*Cul d’olla*

—*A la punta del nas hi tens una merda molla.*

49.

—*Què hi ha per dinar?*

—*Brundes.*

—*Què són?*

—*La merda que et treus de les ungles.*

50.

—*Què hi ha per dinar?*

—*Gresos.*

—*Què són?*

—*Els cagarros dels francesos.*

51.

—*Quin dia més maco per enterrar la masovera!*

—*Quina masovera?*

—*La que et donava merda amb una cullera.*

Com hem vist en l'apartat anterior, el joc és un dels motors de les expressions populars. Continuem amb la mateixa dinàmica, però en un sentit diferent. Les ensarronades que recollim ara són jocs lingüístics, típics de la gent a qui agradava enredar. L'emissor començava incitant el receptor a dir una paraula, el parany verbal, que, convenientment rimada, era el motiu d'una resposta que el deixava amb un pam de nas. Els continguts podien variar molt de família en família i era un joc que es podia practicar de pares a

fills o d'avis a nés, de manera repetida. En recollim quatre com a mostra d'aquesta font de creativitat lingüística. És de destacar el caràcter vulgar, bàsicament escatològic, d'aquest tipus de diàlegs.

Del registre 48 aclarirem que dir cul d'olla a algú, en sentit general, vol dir insultar-lo. Joan Sales, per exemple, utilitza l'expressió en una carta a Mercè Figueres:⁶⁷ “Escriu-me sempre amb tota llibertat sense gens de por d'ofendre'm; no m'ofendré mai, ni que em diguis cul d'olla”. Es tracta d'un joc de paraules antic, ja recollit pel folklorista montserratí del dinou Pau Bertran i Bros,⁶⁸ amb el final “—Pels teus morros una cagarada molla”. Però s'ha mantingut viu, i nosaltres en som testimoni: la nostra iaia Teresa Costafreda Mata el practicava amb els seus nés. També ens diuen que és un diàleg que, per la seva virtut humorística, s'havia emprat en alguna obra de teatre local. D'aquest registre n'hem recollit, també al Prat, una última resposta més vulgar: “—A la teva boca hi tens una cagada molla”. Farnés⁶⁹ recull a Girona: “—No m'enfadaré, anc que em digues cul d'olla. / —Merda que t'engargolla.”. Li manca el “cul d'olla” de la resposta, però és un joc lingüístic del mateix grup.

Del registre 49 hem trobat a Internet⁷⁰ una versió encara més repugnant: “—Què hi ha per dinar? / —Brundes. / —Què son brundes? / —Et poses el dit al cul i et llepes les ungles.”

Del registre 50 també ens han dit una última resposta diferent, igualment vulgar: “—Els collons dels francesos”. El fet que els francesos apareguin negativament en mostres de llenguatge popular pot ser un indicador de l'antiguitat d'aquest tipus d'expressions.

Es fa difícil parlar de la popularitat d'aquests registres, ja que variaven molt de casa en casa. Dins de la nostra recerca, el que hem trobat més repetit és el 48.

⁶⁷ Datada el 21 de març de 1937. A *Cartes de la guerra*, p. 105.

⁶⁸ *Cultura popular del Montserrat*. A partir de textos recollits per Pau Bertran i Bros, p. 240.

⁶⁹ Reg. C3970. Al mateix registre, inclou un diàleg recollit a Sant Feliu de Codines, que no hem sentit al Prat: “—Diga'm el que vulguis, mentre no em diguis pedaç. / —Pedaç. / —El cul me besaràs.”

⁷⁰ Al Web socpetit.cat, “Frases típiques de la infantesa”:

<http://forum.socpetit.cat/viewtopic.php?f=31&t=7535&start=40>. Del mateix web (no sentit al Prat): “—Què hi ha per dinar? / —Tibaltres. / —Què són? / —Merdes així d'altres.”, “—Què hi ha per dinar?” / —Llavor de tafaners i grana de bofaruts.” i “—Què hi ha per dinar? / —Merda de gat viuado.”

N. *Producte interior brut*

52. *Anar de mà en mà, com el cagarro del Puniqueni.*
 53. *La cagada d'en Titíu, que hi va anar a l'hivern i en va tornar a l'estiu.*
 54. *El delicat d'en Tendre, que cagant es va esllomar.*
 55. *El Prat, l'última cagarada que va cagar Isop.*
 56. *Anar a missa i cagar-se en el capellà.*

Les expressions escatològiques de llenguatge popular han estat, de sempre, de les més vives, tot i que els estudis de folklore no sempre els han dedicat l'atenció i l'espai que es mereixen. Tot i que en diversos dels altres apartats d'aquest treball també n'apareixen, en recollim aquí algunes de les que es deien al Prat, o sobre el Prat. Cinc dites amb aquests quatre mots: *cagarro*, *cagada*, *cagar* i *cagarada*. Ja es diu bé que el poble català té certa tendència pel tema: el caganer del pessebre, el cagatió, els pets de monja que al Prat encara es venen per Sant Blai... I aquesta inclinació no té quatre dies. Només cal fer una petita llista d'alguns renoms i noms de cases excrementícies del Prat: el Cagabosses, el Cagacalces, el Cagacalçotets, cal Cagadéus, el Cagaelàstics, el Cagagibrelles, cal Cagahòsties, cal Cagamànecs, cal Cagamongetes, cal Cagaolles, la Cagarefugis, cal Cagat i el Caguera.⁷¹ El Pau dels Versos, en un fragment del llarg “Testament del Carnestoltes” (1909) s’hi refereix; cursiva seva:

“Deixo tres millons de rals,
 perquè pogueu educar
 els qu’s cuiden de posar
 uns motius tan inmorals

⁷¹ D'Elis altres noms. *Motius de masies i cases del Prat de Llobregat*, de Joan Puigmalet [inèdit].

com are veureu els tals
 si els voleu escoltar.
 Comensant pél *Cagá alerta*,
 junt el *Pere cagané*,
 l'*Anton caga deus*, també
 el *Caga Hostias*, no deserta
 la *Cacaca* y qui acerta
 els demés que no'm van bé.
 Poden comensar a fer vaga
 els padrins de motejar,
 o lo menys poden usar
 algún renom, que afalaga;
 però res de paraules caga...
 ni derivats del cagar.”

O sigui que una mica donats al tema sembla que som –o érem. Codina ho sabia, tot i que pensava que potser era millor perdre'n el record (2002: 160):

“Els qui hem viscut la parla escatològica del Prat d'abans del 1936, i malgrat que la dels nostres dies no sigui precisament cap model a imitar, recordem sense nostàlgia com era de bruta i malintencionada. Hi ha coses que és bo de perdre-les.”

Des d'un punt de vista lingüístic, però, no estem d'acord amb aquesta darrera afirmació del mestre Codina. Cal reconèixer sense embuts que aquest llenguatge també formava part, per brut que sigui, del nostre tarannà. I també cal recopilar-lo, igual que es recopila el proverbi més culte.

“El cagarro del Puniqueni” era famós al Prat. Es feia servir en la frase feta que recollim i en altres contextos que no hem pogut precisar. “Puniqueni” era el renom d'un personatge popular del Prat, creiem que de la primera meitat del segle xx, que feia de pastor de cabres i que vivia davant de l'Hort de la Virtudes. Algun informant que n'era parent ens parla de “cal Puniqueni” (cognom Mata). La frase feta es refereix a un objecte que passa per moltes mans. I quan una persona voltava molt, també se li podia dir “Voltes més que el cagarro del Puniqueni”. Malauradament, no hem obtingut l'anècdota original que devia donar lloc a aquesta expressió. Un registre semblant el recull Farnès (C223), però amb un altre referent més general: “Sembla el cagarro del senyor rector, que corria de mà en mà”.

El registre 53, “La cagada d’en Titiu, que hi va anar a l’hivern i en va tornar a l’estiu”, s’usava especialment per a la canalla que s’estava molta estona tancada al lavabo. El nom del referent, que aquest cop no creiem que sigui del Prat, pot variar entre “Titiu” i “Catiu”, que dels dos n’hem recollit. Dins del parlar tradicional del Prat es pronuncia /hiverrren/ i /istiu/. Amades (1980: 41), potser per pudor, registra la molt semblant “Com la pipada d’en Catiu, que es va començar a l’hivern i es va acabar a l’estiu”. Amades (2010: 40) s’hi aproxima molt, en una versió amb article salat: “Ser sa caguera d’en Titiu, que se’n va anar a l’hivern i va tornar l’estiu”. Una expressió semblant devia parlar de la “pixarada d’en Lloni”, però no n’hem pogut concretar la forma. En un text⁷² de l’any 1933 que publicà en Josep Pujol trobem una referència al vell Lloni, que curava de gràcia les “morrages” i Codina també recull un Lloni, probablement santboià, en un text vuitcentista (1995: 216): “Y bàrem sabê per lo dit Lloni de motiu (però de nom de casa se diu Joan Rodés)”. Poc més en sabem. Al web de “Cançons i expressions infantils i populars”⁷³ de Josep Ma. Sans trobem una composició dels dos conceptes en una expressió popular: “La pixarada d’en Titiu que va començar a l’hivern i va acabar l’estiu”.

Del registre 54, “El delicat d’en Tendre, que cagant es va esllomar”, que tampoc creiem que tingui un referent pratenc, n’hem trobat versions semblants a Farnés: “Al delicat d’en Tendre, el vent de l’aspi l’encaderna” o “El delicat d’en Tendre, que pujant al llit es va esllomar” (D96) i “El fill d’en Pere Tendre, que es va esllomar fent de ventre” (D98). I afegim: “Dita irònica popular contra els melindrosos que fugen de certes feines que no volen gran esforç”. D’Amades (1980) hi afegim, en el mateix sentit, “semblar el fill del pare Tendre, que obrant es descostellava”, “La delicada d’en Tendre, que morí d’una picada de puça”, “El delicat d’en Tendre, que

Registre 56: Façana principal de l’antiga església (arxiu personal Joan Puigmalet).

⁷² Article “Humorisme?” de Josep Pujol, a Josep Ferret (1989: 50).

⁷³ <http://escrits.jmsans.com/altres-escrits/can%C3%A7ons-i-expressions>

morí d'una trepitjada d'ànec"i "El delicat d'en Tendre, que es va ofegar amb el fum d'una pipa". Tot un panorama de tendres bestieses. Al Prat, el verb varia entre *esllomar* i *llomar*, amb el significat de fer-se mal a l'esquena.

El registre 55, "El Prat, l'última cagarada que va cagar Isop", no l'hem recollit al Prat, sinó a L'Hospitalet. Aquesta "última cagarada que va cagar Isop" mostra la influència que el faulista Isop —o Esop— va tenir en la nostra societat. D'ell diu Amades (1980), parlant d'altres temps, que "les *Faules* d'Isop és el llibre més llegit després dels llibres religiosos i del qual s'han fet més edicions". La dita es refereix a una cosa lletja o sense importància, i en aquest cas es podria interpretar com a descriptiu d'un indret aïllat geogràficament i amb unes condicions de vida difícils. L'expressió "l'última figura que va cagar Isop",⁷⁴ recollida a les Guillerries, es refereix a una persona molt lletja. Amades (1980) també ho registra: "lleig com un Isop" i "lleig com la darrera cagarada que va fer Isop" i explica que era llegendària la lletgesa del faulista hel·lènic: orelles de gat, nas gros i dos geps, un al davant i un al darrere, que li feien de sacs d'on treia les seves narracions. És un registre rar, però ja que, mitjançant dites populars, ens veurem obligats, al proper apartat, a parlar malament dels nostres pobles veïns, hem trobat adequat començar per una expressió despectiva dirigida cap a nosaltres mateixos.

"Anar a missa i cagar-se en el capellà" és de les poques dites pratenques que trobem documentades en llibres. Va ser Jaume Codina, a *La gent del fang* (p. 125), qui ens la recull: "Feia seva la dita posterior de generacions femenines pratenques, crua i esqueixada, però gràfica i transparent: «Vés a missa i c...t amb el capellà»". Aquesta frase feta, usada en sentit imperatiu, ens parla del sentit pràctic de la religiositat. Tenim una doble interpretació. La primera és que allò important és anar a missa, per tal de salvar l'ànima. La nostra opinió sobre el capellà és secundària, en aquest cas. La segona manera d'entendre-la, potser la més versemblant, ens parla de "l'obligació" que ha existit en certs moments d'anar a oir missa, ja que qui no hi anava era mal vist. Al Prat també l'hem recollida oralment en les variants "anar a missa i cagar-se en el missaire" i "anar a missa i cagar-se en Déu". En un sentit semblant, també ens han dit que "A missa, s'hi ha d'anar per Déu, no pel missaire". Farnés (M1920) recull la següent dita, a Arbúcies: "Caga't a missa i estigues bé amb els sants". Escatologia i religió que van de bracet.

⁷⁴ A Adverbia. Geoblog del català central de Jordi Dorca:

<http://dorcajordi.blogspot.com/2011/01/ultima-figura-que-va-cagar-isop.html>

O. De Sant Pere a la caguera

57. *A Gavà ja t'hi pots cagar. I al Prat ja m'hi he cagat.*

Continuant amb l'escatologia, arribem a una de les parèmies pratenques més populars que es recullen en aquest treball. Al Prat és bastant coneguda encara ara –per gairebé tots els nostres informadors–, mentre que a Gavà no tant. El seu origen, però, pensem que l'hem d'anar a buscar a Gavà, en concret dins de la llegenda de la campana de Sant Pere, que ens explica perquè Sant Pere és el patró de Gavà.

Un bon dia –no sabem quin però fa anys i panys–, una pesada campana gravada amb el nom de Sant Pere aparegué miraculosament a la platja –tampoc se'ns diu a quina platja va ser, només que era a prop del Llobregat. Uns pescadors van córrer a donar la notícia a la gent dels pobles dels voltants. Els veïns dels diferents pobles, lògicament, van intentar endur-se-la per lluir-la al seu campanar. I ho van provar amb bous, mules i ases, però no hi havia manera. Fracassaren els de Sant Boi, els de Viladecans i els de Castelldefels –als pratencs no se'ls inclou en la llista. Això sí, va poder ser enretirada pels gavanencs, que hi anaren amb una vaca seca –o una mula, segons la versió. Des d'aleshores Sant Pere fou erigit patró de Gavà, amb la festa major d'estiu el 29 de juny.⁷⁵ Com a exemple d'autocomplaença, els gavanencs s'inventaren un colofó per a la llegenda en forma de dita popular: “A Gavà, Sant Pere s'hi va quedar”.⁷⁶

⁷⁵ Aquesta història, en versió infantil, apareix al conte *La campana de Sant Pere de Gavà* escrit per Ricardo Alcántara i il·lustrat per Julia Muñoz.

⁷⁶ Apareix al *Recull de folclore gavanenc* (1998) de Josep Campmany. En línia: <http://centredestudis.entitats.gavaciuat.cat/archivos/23-302-document/Folklore.pdf>.

Deformar les dites amb un fi lúdic ja es feia a l'edat mitjana. Al llibre *Escatologia popular* (2010: 44; irònicament atribuït a Joan Amades), es recull la baula que connecta la llegenda de Sant Pere amb la nostra dita: "A Gavà, Sant Pere hi va a cagar, i al Prat ja s'hi ha cagat". Sant Pere, que ho va començar tot, acaba desapareixent, i ens quedem amb el resultat actual, amb doble caguera: per als gavanencs i per als pratencs. En època moderna ens han dit que aquesta dita s'utilitzava sovint en el context dels partits de futbol entre el Gavà i el Prat, quan jugaven en la mateixa categoria i la rivalitat feia que hi hagués raons entre els dos equips. Montblanc (p. 122) ens ho confirma, parlant dels anys 40 del segle passat: "El primer partit futbolístic es jugà a l'estadi del Fondo d'en Peixo i fou contra el rival per antonomàsia, el Gavà CF, al qual va vèncer per 2-1".

Tot i que, majoritàriament, la gent coneix les dues clàusules, hem trobat informants que desconeixien la segona –la part en què toca el rebre al Prat–, fet que ens fa pensar que la torna és posterior. Una versió més específica que hem trobat és "A la rambla de Gavà ja t'hi pots cagar". També hem recollit, excepcionalment, una variant triple, que afegeix més excrements a la pila: "A Gavà ja t'hi pots cagar. A Viladecans m'hi estic cagant. I al Prat ja m'hi he cagat", dita per una família de pagesos pratencs que portava terra a Viladecans. D'aquí l'afany d'incloure'ls, pensem.

Acabarem aquest apartat intentant refer els llaços pratencs amb Gavà, tot recordant la primera i la darrera estrofa del poema "Gavà enyorat" del pratenc Francesc Novell Mestres:

"Gavà i tes arbrades,
sempre et recordaré,
amb noves passejades
allí prou hi tornaré
a veure tes anyades."

"El poble baix la pendent,
entre muntanya i pla,
recerat de un mal vent,
aquí reposa Gavà,
tot tranquil i floreixent."

P. Déu nos guard d'un mal veí

58. *A Cornellà et donen pel cul i te la fan mamar.*
59. *El de Cornellà, si no l'ha feta, te la farà.*
60. *A Gavà et donen pel cul i te la fan mamar.*
61. *El de Gavà, si no l'ha feta, te la farà.*
62. *Els d'Hospitalet, molta escudella i molt poca carn d'olla.*
63. *Els d'Hospitalet porten l'armilla més llarga que el gec.*
64. *A Sant Boi n'hi ha més a fora que a dins.*
65. *A Sant Climent, bona terra i mala gent.*
66. *A Sants, esgarrapacristos.*
67. *Sants, putes i marxants. I la meitat, lladres.*
68. *Anar bé per anar a Sants.*
69. *Viladecans, pocs i marxants. I la meitat, lladres.*
70. *Viladecans, vila de gossos, pocs i llenganyosos.*
71. *Viladecans, vila de gossos, pocs i merdosos.*

“Déu nos guard d'un mal veí, i d'aprenent de violí”⁷⁷ és un refrany que ens avisa dels mals que poden venir dels que tenim a tocar de casa. A tocar de cada poble també hi ha els pobles veïns, i el llenguatge popular no estalvia esforços per recordar-nos com de dolents són els nostres veïns, en comparació amb nosaltres. Després d'haver recollit una dita que malparla dels pratencs (registre 55) i una altra de molt popular que ho fa dels gavanencs i dels pratencs (registre 57), passem llista a les dites que hem recollit al Prat sobre alguns dels seus pobles veïns. Sovint no són expressions exclusives del Prat, sinó que altres pobles també les utilitzaven per malparlar entre ells. De cap d'elles sabem en concret en quin poble es van originar. Com es pot observar,

⁷⁷ Saura (1884).

el registre vulgar és el dominant, i acostumen a ser ofensives, clarament menyspreadores. Per si no queda clar, cal avisar que són monumentals bajaranades. Això no és un fet exclusiu del Prat: si busquéssim una mica, per totes bandes trobaríem panorames semblants com els que exemplifiquen les dites cèlebres sobre Terrassa i Sabadell.

Aquest tipus de dites geogràfiques han evolucionat, però no han desaparegut del tot. La correcció política ha fet que ja no se sentin pels carrers, però han donat lloc a noves dites –tipus eslògans– amb finalitats propagandístiques, turístiques o electorals. Com que són frases que es miren el propi melic, ja no les fan els pobles veïns, sinó que acostumen a néixer al lloc d'on parlen. Un sol exemple. De dir-se que Sant Boi és el poble dels bojos –o que n'hi ha més a fora que a dins– actualment hi ha un eslògan municipal que és “Sant Boi, boig per tu”. Tot un esforç per trencar el tòpic.

Els primers quatre registres d'aquest apartat, “A Cornellà et donen pel cul i te la fan mamar”, “El de Cornellà, si no l'ha feta, te la farà”, “A Gavà et donen pel cul i te la fan mamar” i “El de Gavà, si no l'ha feta, te la farà”, mostren dues estructures repetides per als pobles de Cornellà i Gavà. En el cas del Prat, hem trobat més informants que recorden les dites adreçades a Gavà. Això, unit a la gran popularitat del registre 57, ens fa pensar que hi havia més relació –això és, més mania– amb els seus habitants. Potser des d'un poble més proper a Cornellà l'efecte és invers. Pensem que són quatre registres que responen tant a automatismes de la llengua popular com a qüestions concretes de rivalitat entre pobles.

Els registres 58 i 60 no acaben la llista de pobles susceptibles de caure en aquesta rima. Dins del gran cabal paremiològic recollit per Víctor Pàmies trobem, per exemple: “A Torà, la donen pel cul i la fan mamar”.⁷⁸ De fet, qualsevol poble que acabi en *a* tònica pot repetir l'estructura; a això ens referim quan parlem d'automatismes de la llengua popular. Aquest és un fenomen habitual en paremiologia. Es manté una estructura i es canvia el referent: “A Cubelles, cul i mamelles” i “A Torrelles, cul i mamelles”. Del registre 60 trobem a Internet una forma alternativa: “–Saps què passa a Gavà? –Que et donen pel cul i te la fan mamar”.⁷⁹

Amb els registres 59 i 61 passa el mateix que amb el binomi anterior: una mateixa estructura, compartida per dos pobles propers i susceptible de ser utilitzada en altres casos. Per exemple, el genèric “Català, si no te l'ha feta, te la farà”.⁸⁰ En el fons, poca originalitat.

⁷⁸ *Refranyer temàtic* de Víctor Pàmies: <http://refranyer-tematic.blogspot.com/2007/11/cul.html>.

⁷⁹ <http://www.allthelikes.com/quotes.php?quotelid=2991955&app=284090652343>.

⁸⁰ Web *El refranyer*: <http://www.elrefranyer.com/ref/catala-si-no-te-l-ha-feta-te-la-fara>.

Sobre Cornellà, Farnés també recull –diu que li comunicà Amades– “Quan vagis a viatjar, no passis per Cornellà” (C3148). Algunes altres dites gavanenques:⁸¹ “Tot ho tenim a Gavà: platja, muntanyes i pla”, “Com els espàrrecs de Gavà no n’hi ha”, “Qui beu aigua de la Murtra, no es mou de Gavà”...

Els dos registres que ens parlen de L’Hospitalet,⁸² “Els d’Hospitalet, molta escudella i molt poca carn d’olla” i “Els d’Hospitalet porten l’armilla més llarga que el gec”, reflecteixen, a diferència dels quatre casos anteriors, una visió més particular dels pratencs sobre la gent de L’Hospitalet, “els de l’altra banda”. En general, hi havia la visió que els hospitalencs eren gent més de ciutat que els pratencs, i això no sempre era vist de manera positiva. Un comentari recurrent sobre les hospitalenques, per exemple, és que eren més presumides, que s’arreglaven i enjoïaven més que les pratencs. L’Hospitalet començà la industrialització molt abans que el Prat, amb la instal·lació de fàbriques tèxtils de cotó a finals del segle XVIII, fàbriques que venien de Barcelona i que necessitaven expandir-se. Aquest esperit industrial el recull una dita barcelonina: “L’Hospitalet, fàbriques i escombriaires”.⁸³ Malgrat un passat eminentment agrícola, ser un territori tan proper a Barcelona comportà diferències amb el Prat. Actualment, la dinàmica és semblant: la pagesia és molt minoritària al Prat, però a L’Hospitalet s’ha quasi extingit.⁸⁴ Aquesta diferència d’estructura social, unida al clàssic i universal menyspreu entre veïns, feia que els pratencs cruiquessin els hospitalencs per voler aparentar més del que eren (“molta escudella i molt poca carn d’olla”) o per estirar més el braç que la màniga (“porten l’armilla més llarga que el gec”). Algun pratenc, excepcionalment, també recorda la frase feta hospitalenca “semblar el carrer de la Mitja Galta”,⁸⁵ que es referia al nom del carrer de Santa Eulàlia durant la República, ja que només tenia cases en una banda, i s’aplicava a una feina incompleta o a una família on cadascú anava per la seva. També, ocasionalment, hem recollit “L’Hospitalet fa pudor de canyet”, referint-se al lloc on es cremaven bèsties mortes.

“A Sant Boi n’hi ha més a fora que a dins” és una referència a l’existència, a Sant Boi de Llobregat, del manicomi fundat pel Dr. Antoni Pujadas i

⁸¹ *Recull de folclore gavanenc* de Josep Campmany. A banda d’aquestes també hem recollit “Les de Gavà per quatre rals se la deixen tocar”.

⁸² En el parlar tradicional pratenc hem trobat que a Hospitalet la primera vocal es pronuncia habitualment com a vocal neutra /ə/ i, més rarament, com a /i/. En documentació antiga, com al fogatge hospitalenc de 1553, es pot trobar “Spital-let”. A Codina (1995: 115), en un text santboià de 1854: “Lo Espitalet”.

⁸³ Recollida dins del “Refranyer hospitalenc”. Morales (1990: 45).

⁸⁴ Hem tingut d’informant el pagès de cal Trabal, el darrer que queda en actiu a L’Hospitalet.

⁸⁵ Dins del “Refranyer hospitalenc” a Morales (1990: 44).

Mayans l'any 1854. Aquest centre psiquiàtric tenia un mur de protecció ben alt, que durant 110 anys va aïllar els malalts de la resta de mortals. Aquest mur –“el mur de Berlín santboià”, el qualificà el periodista Josep Ferrer⁸⁶ es va enderrocar a partir del 18 de juny de 2011, per simbolitzar la fi de l'aïllament social dels malalts mentals i millorar-ne la integració. L'existència d'aquest recinte psiquiàtric ha donat peu a considerar Sant Boi com el poble dels bojos, i a la dita que recollim, força popular al Prat –i probablement en altres poblacions veïnes. El poeta local Pau dels Versos, en el seu “Testament del Carnestoltes” (1909) recull aquest referent en un vers: “Es boig, porteulo a Sant Boy”. La premsa⁸⁷ recull la dita, com a cas curiós, de boca del president Jordi Pujol, arran d'una visita institucional al recinte santboià: “El presidente volvió a arrancar las risas de los presentes cuando se dirigió al alcalde Vila para recordar una vieja sentencia: *A Sant Boi n'hi ha més a fora que a dins*.”

El registre 65, “Sant Climent, bona terra i mala gent”, presenta una doble forma, la que hem transcrit i l'alternativa “mala terra i bona gent”. Els nostres informants diuen d'entrada la primera i, alguns, recorden també la segona possibilitat, però de manera secundària. La base d'aquestes dites és criticar l'altre, òbviament. I aquí toca el rebre als climentons. També es diu que “A Sant Climent, l'aigua els cria esdentegats”.⁸⁸

El registre 66, “Sants, esgarrapacristos”, sembla tenir un origen concret, que recollí Joan Amades⁸⁹ i del qual trobem aquesta explicació d'Agus Giralt:⁹⁰

“... un any durant la festa major, la parròquia va voler estrenar una imatge d'un sant Crist. Però aquesta es va demanar a l'artesà a correu-cuita i aquest la va lliurar acabada de pintar. Tement que els fidels en anar-la a besar s'embrutessin els llavis, van voler eixugar-la amb una manta de llana, amb la qual cosa el borrisol es va enganxar per tota la imatge deixant-la tota peluda. Sense saber com resoldre la situació, van redactar un ban cridant als santsencs a esgarrapar el borrisol al Cristo.”

L'origen és estrany, però és l'únic que ens ha arribat. “Sense dubte una més de les explicacions innocents i un pèl forçades que ens ha fet arribar Amades”, en diu el paremiòleg digital Víctor Pàmies.⁹¹ Amades el recollí

⁸⁶ “Sant Boi enderroca el seu mur de Berlín”. *Ara*, edició digital, 18/6/2011.

⁸⁷ *La Vanguardia*, 26/9/1995, p. 32.

⁸⁸ *Al Recull de folclore gavanenc* de Josep Campmany.

⁸⁹ Amades (2008b: 26-27). En aquesta obra Amades recull altres refranys sobre Sants.

⁹⁰ “A Sants Esgarrapacristos” del web *barrisants.org*:

<http://www.barrisants.org/historia/603-a-sants-esgarrapacristos.html>.

⁹¹ *Bloc Etimologies paremiològiques*: <http://etimologies.blogspot.com/2009/08/sants-lladres-marxants-i.html>.

amb una forma més llarga: “A Sants, lladres, marxants i esgarrapacristos”, fet que ens porta al registre 67, que destaca la marginalitat i la pobresa de Sants. Excepcionalment, hem recollit al Prat “Sants, pocs i marxants i la meitat lladres” i “Sants, pocs, marxants i valencians”. Pàmies recull les següents variants: “A Sants, pobres i marxants i la meitat lladres” i “A Sants, pobres i amargants, l’una meitat lladres i l’altra meitat esgarrapacristos”. El llenguatge popular, que sovint no té formes fixes, uneix i separa els conceptes de diverses maneres.

El registre 68, “Anar bé per anar a Sants”, molt popular al Prat i que es troba igualment molt estès per altres bandes, es formula usualment sota la forma “Ja anem bé per anar a Sants...”, o en sentit exclamatiu, i expressa que alguna cosa es fa de manera incorrecta o no pren el camí que un voldria. També ens han dit que era típica del Prat l’expressió “Ja som a Sants”, quan s’arriba finalment on es volia. “Anar bé per anar a Sants” també apareix al “Refranyer hospitalenc” de Morales (1990: 43). Amades (2008b: 28-29) comenta que anys enrere la majoria de barcelonins no sabia exactament on parava Sants i explica l’anècdota d’un senyor ben vestit de Barcelona que, sortint de la ciutat pel portal de Sant Antoni li preguntà a un obrer si anava bé per anar a Sants, i aquest respongué: “Ja ho crec que va bé! Jo porto brusa i espadenyes i en vinc”.

En els registres 69 a 71, “Viladecans, pocs i marxants. I la meitat, lladres”, “Viladecans, vila de gossos, pocs i llenganyosos” i “Viladecans, vila de gossos, pocs i merdosos”, els toca injustament el rebre a la gent de Viladecans, acusant-los de ser pocs, bruts i marginals. A vegades hi ha informants que recorden només una part del registre: “A, Viladecans, pocs i marxants” o “Viladecans, vila de gossos”, i prou. El registre 71 el recull Amades (2010: 45). El joc de paraules amb els gossos és fàcil de fer. De fet, tampoc és estrany trobar escrit el nom del poble en tres mots: “Vila de cans”. Així ho fa el poeta local Pau dels Versos en un vers del llarg “Testament del Carnestoltes” (1909): “a Vila de cans, al Prat”. Sobre Sant Climent i Viladecans hem recollit oralment, a Castelldefels, una dita d’un simpàtic to vulgar: “Els de Sant Climent es pixen a la riera i els de Viladecans es beuen la bromera”.

Quant a la freqüència, els registres sobre Cornellà són rars. Els que parlen de Gavà es coneixen més. Dels dos registres sobre L’Hospitalet, el 63 és més conegut. Les dites climentones i santboianes són bastant populars. De les tres dites santsenques, la frase feta 68 és la més popular. Entre el 66 i el 67, es recorda més el 67. Les dites sobre Viladecans 69 i 71 són bastant recordades, mentre que la 70 és la més rara.

Q. Gent del fang

72. *A cal Pau de l'Aleix, qui primer es lleva, primer es vesteix.*
73. *Aquí és com a cal Quim del Mesuró: qui primer arriba, primer es vesteix.*
74. *Ser tan net com la figa del Nyec.*
75. *A cobrar, a cal Peixillet.*
76. *Anar a buscar unguent a cal Joan del Carro.*
77. *Tenir-los com el Gandumbes, que els tenia com a melons.*
78. *Aigua de la font, com la vella Massaguera.*
79. *El Biel mata l'aranya.*
80. *Semblar de cal Tè.*
81. *Entre cal Patata, cal Faves, cal Nap, cal Cigró i Cal Cols, fas una escudella*
82. *Durar més que la batuda de cal Perola.*
83. *Anar a parar darrere cal Saio.*

Com ja hem avisat abans, en els refranys els noms comuns sovint prenen forma de noms propis. Molts registres d'aquest apartat parteixen de casos particulars, històrics, per transcendir-los, llegant parèmies que arriben generacions enllà, quan molts dels qui les usaran o sentiran ja no tindran notícia del referent causal.

Les expressions d'aquest apartat difícilment es podrien haver escoltat en un altre poble que no fos el Prat, ja que tenen referents locals molt concrets: cases i persones de la gent del fang. Encara més, alguns d'ells difícilment es podrien haver escoltat fora d'algun districte del Prat, ja que tenen referents només coneguts per a la gent de zones concretes. A vegades depèn de la zona del Prat per la qual es movia una família perquè alguna dita els sonés o no. No és el cas de totes, però. Gairebé tothom utilitzava o coneixia el registre 83, destí ineludible de qualsevol pratenc, però, quanta gent el 72?

Comencem pel registre 72, “A cal Pau de l’Aleix, qui primer es lleva, primer es vesteix”, que d’aquest apartat “el primer és el primer”.⁹² Però de fet no: afegim-hi el 73, “Aquí és com a cal Quim del Mesuró: qui primer arriba, primer es vesteix”, que els dos parlen del mateix. Les dues dites són les formulacions locals de moltes altres expressions d’abast general,⁹³ com ara “Qui dematú es lleva, pixa allà on vol”, “Qui arriba primer, primer omple”, “Qui primer hi arriba, primer hi hereta”, “Qui primer arriba, primer rep”, “Qui primer arriba, primer mol, si el moliner vol”, “Qui primer és al molí, primer mol”, “Qui primer arriba a la feina, s’emporta l’eina”, “El que primer hi va, primer hi tria”, “El primer va al davant, per coix que sigui”, “El primer que trenca la flor se’n porta l’olor” —aquesta darrera parla d’un altre tema, crec... Les dues dites pratenques, però, parlen del vestir, com si una indumentària decent, en la societat pratenca d’abans, no fos un dret adquirit, sinó quelcom pel qual un s’havia d’esforçar. Cal Quim del Mesuró —o cal Ros de la Juanita— va ser construïda al XIX per Ferran Puig. En un plànol pratenç de 1939 la trobem situada prop del riu, entre cal Curacero i cal Xiquirín. El nom prové del primer masover, Joaquim Pugès, “Quim del Mesuró”. Excepcionalment, hi ha qui ens ha dit que havia sentit el registre 73 aplicat a cal Monjo o a ca les Mianes: és evident que les estructures d’algunes dites locals són volubles i fàcilment adaptables a les opinions de cada família. Actualment, el registre 73 és més conegut que el 72.

El registre 74, “Ser tan net com la figa del Nyec”, respon a una anècdota concreta que ens han explicat, i que fa més o menys així. El Nyec vivia al pratenç carrer del Sac, on hi havia una figuera⁹⁴ que els feia tantes figues que aprofitaven per vendre-les. L’avi de la casa, que era qui les collia per portar-les a vendre pel carrer, era un venedor amb una acurada i pulcra tècnica comercial, i quan les collia no les col·locava directament dins del cistell, o sobre quatre fulles de la figuera, com s’acostumava a fer. Ell, que devia ser dels qui creien que “la netedat és mitja vida”,⁹⁵ posava, al fons del cistell, un formós drap blanc i net, detall que feia excel·lir el seu producte. D’aquí que la gent del barri —nosaltres només n’hem trobat informadors del barri—, per referir-se a algú de costums polides o que tenia la casa endreçada i neta com una patena, diguessin que era tan net com la figa del Nyec. Quant al fet d’associar la netedat amb personatges concrets, Farnés⁹⁶ registra “tan neta com el tio Sufits, que per no embrutar el mocador se torcava els mocs amb els dits”, “la

⁹² Farnés P3152.

⁹³ Per exemple, Farnés A2084, A2085, L528, P3156, P3157, P3158 i P3176.

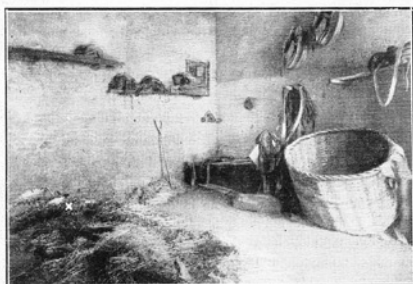
⁹⁴ Codina consigna l’existència de figueres al Prat des del segle XVI. Manuscrit “Cultivos” a la caixa 75 del Fons Jaume Codina de l’Arxiu Municipal del Prat i Codina (1966: 76).

⁹⁵ Farnés N251.

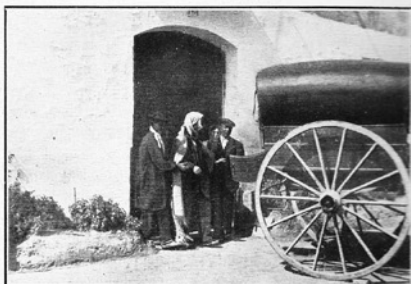
⁹⁶ Registres N247, N250, N244, N242 i N243.

MUNDO GRÁFICO

EL CRIMEN DE PRAT DE LLOBREGAT

Vista de la cuadra donde dormía el mozo de labranza que fue muerto por el criminal a golpes de azadón

El colono Domingo Valliborras, a quien el criminal vació un ojo de un martillazo, al ser conducido al hospital

Un crimen espantoso que demuestra en su autor una ferocidad inconcebible, se ha cometido en el pintoresco pueblecillo de Prat, distante de Barcelona unos dos kilómetros. Los colonos Domingo Valliborras, su esposa y sus hijos, recibieron en la noche del martes la visita del hijo de un antiguo criado, quien les pidió albergue durante la noche. Dieronle con el mayor gusto y confianza, y cuando todos

La casa denominada "Can Farrés", donde vivían los colonos que dieron albergue al criminal y donde se desarrolló la espantosa tragedia

FOTO: BALLELL

dormían, levantóse sigilosamente, y provisto de un martillo y un azadón comenzó a descargar golpes sobre el colono, su esposa y una criatura que dormía con éstos. A los gritos de la mujer acudió un criado, a quien el criminal Juan Ribera tendió de un golpe que le partió el cráneo. La intervención de algunos vecinos evitó que el asesino consumara su obra, que debió temer por móvil el robo.

El juez de Prat tomando declaración a las personas que había en la casa al cometerse el crimen, y a los vecinos de Prat de Llobregat

neta d'en Brossa, que matava els polls amb una llosa", "la neta d'Alió, que remenava l'olla amb l'escarpidor" i "la neta de Balaguer, que es pixava al saler". Amades (1980) hi afegeix "neta com la tia Cinta, que remenava l'olla amb la pinta", "com la neta de Capçanes, que portava la camisa set setmanes" i "com la neta de Tartareu, que remena l'olla amb el peu". És curiós que totes parlin de la netedat femenina –sempre “neta”. A primera vista, totes semblen iròniques. La del Prat, en canvi, no.

El registre 75, “A cobrar, a cal Peixillet”, era la resposta a quan ens reclamaven diners que no es volien pagar, pel motiu que fos. Es formulava també amb el verb *anar*, de manera imperativa (“Vés a cobrar a cal Peixillet!”) o condicional (“Si vols cobrar, vés a cal Peixillet”). Cal Peixillet⁹⁷ era la finca, situada a prop de la plaça de la vila, ocupada per la farmàcia Guilera i destinada al comerç de medecines des de finals del XIX. Sembla que la dita fa referència a en Baldiri Guilera, que fou el primer propietari del negoci (1890). L'explicació més repetida que ens han donat és que per la seva relació amb l'Ajuntament –“interventor municipal en funcions”, “recaptador de contribució”?–, o per ser administrador de finques, el Peixillet (Baldiri Guilera) tocava diners. Això va fer que quan algú no volia que li toquessin els seus, s'enviés –gairebé s'engegués– qui demanava a cal Peixillet, “que ell sempre paga” o “que allà hi ha quartos”, ens ha afegit algun informador. Era una dita molt popular, i en Jordi Ribas⁹⁸ la deixà per escrit –ell escriu *Pexillet*; cursiva seva:

“Cal Pexillet, senyor que era de la Farmàcia Guilera i que era l'administrador de finques que senyors barcelonins tenien al Prat. D'aquest, recordo la dita: “*«que vols cobrar, vés a cal Pexillet, que paga a tothom»*”.

Excepcionalment, i en el mateix sentit, també hem recollit al Prat “anar a cobrar a ca l'Amàlia” i “A cobrar, a cal rector!”. Farnés, en un sentit semblant recull la barcelonina “anar a cobrar a la Seca” (C2399), on la Seca és l'antiga Casa de la Moneda barcelonina, al carrer de Flassaders. I Amades registra “A cobrar a cal Naldu” i “A cobrar a can Ramis” (1980: 132), per significar també que no es vol pagar.

⁹⁷ A vegades dit [Pixillet], a vegades [Paxillet]. Ens han explicat també que el nom prové del mot pitxell, un cantir petit per posar vi i portar l'esmorzar o la berena al camp. En Baldiri, en comptes de pitxell, ens han dit que deia peixillet. Però, per altra banda, hem trobat també el renom Peixillo, del qual Peixillet n'és simplement un diminutiu: “el vell Peixillo, l'avi de l'actual boticari Sr. Aguilera” a Josep Ferret (1989: 36) i “Peixillo avi del apotecari Sr. Guilera” a Joan Lluís Ferret (2003: 136).

⁹⁸ “Retalls del passat i present n. 30”, suplement del *Delta* de juny del 2002.

Registre 83: El cementiri, gener de 1930 (arxiu personal Joan Puigmalet).

Al Prat, antigament, “sovintejaven els curanderos i molta gent se’n refiava més que dels metges”.⁹⁹ L’ungüent de cal Joan del Carro sembla que ve d’antic. Ens han explicat que existia des del XIX i que durant un temps el venien pels pobles. El context més concret del registre 76 que ens ha arribat és el d’un ocell malferit que marxa volant i activa el comentari “Aquest ha anat a buscar ungüent a cal Joan del Carro”, com si volgués dir que ha anat a fer-se curar, a posar remei al seu mal. Li apreciem el sentit irònic de quan l’ús d’ungüents i altres “medecines antigues” ja no era tan habitual. Com a frase feta ara és un registre rar. L’antic ungüent guaridor de cal Joan del Carro es recorda una mica més. Cal Joan del Carro fou una masia construïda el 1879 a la Ribera, i reformada al segle XX per convertir-se en el restaurant cal Dan.

El registre 77, “Tenir-los com el Gandumbes, que els tenia com a melons”, que actualment també és rar, fa referència a un dels protagonistes del crim de can Farrés, que portava per renom “Gandumbes”. Tot i referir-se a un criminal, el sentit que ens han explicat d’aquesta dita és més aviat positiu, d’algú de caràcter decidit. De la història del Gandumbes, tristament famosa, n’han arribat molts detalls. Can Farrés és una masia pratenca del segle XIX, situada prop del terme de Sant Boi. Allí vivien el masover de la finca Domènec Valhonrat i Comas, la seva dona Antònia, la sogra, tres fills i els mossos de la casa, quan, el vespre del 28 d’abril de 1914, Joan Ribera Campana, el Gandumbes, fill d’un antic mosso de can Farrés, va

⁹⁹ *El Prat pagès*, p. 48. A Montblanc (p. 15), s’esmenta la curandera pratenca Silvèria.

arribar-hi preguntant per la seva mare, dient que havia marxat de casa i que l'estava buscant. Va demanar per passar-hi la nit i el van acceptar. Les cròniques periodístiques de l'època expliquen que a la matinada, quan tots dormien, amb una llanterna i armat d'un martell, una destrat i aixades, va intentar robar-los, però va ser descobert i van haver-hi corredisses, persecucions i agressions. El desenllaç va ser tràgic: a banda d'altres ferits, el mossos Pere Escoda i Sabaté moria el 9 de maig a l'Hospital Clínic de Barcelona, víctima de l'atac. L'agressor va ser detingut i empresonat i la notícia va trasbalsar, durant temps, la població pratenca. D'aquest crim en van parlar també alguns mitjans de comunicació de l'època, com ara *La Vanguardia* de l'u de maig, p. 4-5: "En el Prat. Terrible tragedia", on es poden llegir detalls escabrosos del fet. A banda de ser el protagonista d'aquesta dita, "Gandumbes" es convertí, segons ens han dit, en un nom usat per fer por a les criatures. Tot i que *gandumbes* vol dir gandul, també hem trobat l'expressió "tocar les gandumbes", que es deu referir a allò mateix que, segons la dita, tenia com a melons. Excepcionalment, al Prat també hem recollit "tenir uns collons com el Gandumbes", que ve a ser el mateix.

De l'expressió "Aigua de la font, com la vella Massaguera"¹⁰⁰ no en tenim gaire informació. Amb "la vella Massaguera" pensem en un parell de possibilitats: o es refereix a alguna anciana de cal Massaguer, la mateixa masia del registre 21, o es refereix a la petita llacuna de La Massaguera, del segle XIX i que no passà del XX. La masia de cal Massaguer és més antiga, del XVIII, i sembla ser que la llacuna prengué el nom de la casa. La dita es deu referir al fet de beure aigua. Hi ha qui ens ha parlat de diferents cases del Prat on floria l'aigua de terra. Josep Pujol i Capsada, en un article sobre el Prat publicat el 1933, reflexiona sobre els costums pratencs per aconseguir aigua potable, que, per sort, han canviat molt amb el pas dels segles:

"Abans es bevia aigua del riu, del canal i de pous ordinaris. Aigua que es mal filtrava amb pedres poroses, i les malalties al ventre, diarrees i tifus, hi eren abundants, i causaven moltes víctimes. El descobriment de l'aigua artesiana, puríssima, sense cap classe de microbis, abundantíssima, ha fet desaparèixer per complet aquestes malalties."

El paremiòleg Farnés recull alguns consells sobre l'aigua, per malfiar-se tant de la quieta com de la que corre: "Aigua corrent, merda bevent" (A320) i "No et fiis de l'aigua plana" (A485). Això és normal en algunes parèmies,

¹⁰⁰ Pronunciat /aiga/.

on un pot trobar una afirmació i la seva contrària coexistint perfectament. El registre 78 és actualment molt rar. Potser és vell com la llacuna.

“El Biel mata l’aranya” és una dita, rara actualment, que es refereix a “les tres cases de cal Fernando”, propietat de Ferran Puig, que eren juntes i a prop de cal Massaguer. En un moment determinat, perquè els noms d’aquestes cases canviaven amb els anys, els tres noms eren cal Biel, cal Mata i ca l’Aranya. Aquesta situació, i l’enginy d’algú, provocà l’aparició de la frase “El Biel mata l’aranya”, que devia sorgir a imitació de “Sant Jordi mata l’aranya” (Farnés J190). Comencem per les cases, tot confiant de no errar els noms. De cal Biel ens han dit que abans era cal Patata; de cal Mata ens han dit que abans es deia cal Felis de la Flora o cal Miquel Rabí; i de ca l’Aranya ens han explicat que tenien les quadres plenes d’aranyes perquè deien que anaven bé per al bestiar. Codina (1969:81) recull el sobrenom “l’Aranya” en un pagès comparet pratenc de finals del XVIII, però desconexem si es tracta del mateix renom de la dita.

“Sant Jordi mata l’aranya”, la probable font d’inspiració, és una dita que abans havia estat popular. Sobre el seu significat, només hi ha que hipòtesis. Potser la més admesa és la visió poètica, en què l’aranya és simplement una altra forma del drac, com en el poema de Joan Maragall “La diada de Sant Jordi”, que comença:

“La diada de Sant Jordi
és diada senyalada
per les flors que hi ha al mercat
i l’olor que en fan els aires,
i les veus que van pel vent:
“Sant Jordi mata l’aranya”
L’aranya que ell va matar
tenia molt mala bava,
terinyinava les flors
i se’n xuclava la flaire,
i el mes d’abril era trist
i els nens i nenes ploraven.”

Però també hi ha qui diu que l’aranya és Espanya –per la rima–, o que abans es deia “Per Sant Jordi mata l’aranya”, en al·lusió a la necessitat del pagès de matar cuques, erugues i altres insectes que podrien perjudicar la collita de l’estiu. “Anar a matar l’aranya” és anar a passar el temps amb alguna cosa.

Des de les tres cases de cal Fernando avançàvem cap al cap del riu i ens trobàvem, prop de ca l’Arana, la masia de cal Tet, del XIX, d’on devia

provenir la frase feta “Semblar de cal Tet”. Prou coneguda encara, són diverses les caracteritzacions que ens n’han donat: tenir un caràcter retíngut, ser aturat, desconfiat, poc sociable, mig feréstec, entre d’altres. També hi ha qui ens explica el perquè de tot plegat. La carretera de cal Tet era molt dolenta, fet que provocava que ells no s’acostessin gaire al poble. Així, la falta de contacte amb la gent, juntament amb el fet de ser una de les cases més allunyades del poble, sembla ser l’origen de la dita. Al voltant de cal Tet hi havia un dels espais naturals que es recorden amb més nostàlgia del delta del Llobregat. L’antiga masia de cal Tet, enderrocada el febrer del 2002, dóna nom al nou estany litoral de cal Tet. Dins de la reserva natural es conservaven testimonialment, al costat d’un mirador d’aus, les dues grans palmeres de la casa, que actualment serveixen per fer-se una idea d’on es trobava.

“Entre cal Patata, cal Faves, cal Nap, cal Cigró i Cal Cols, fas una escudella”¹⁰¹ és una dita, no gaire recordada, que té un caràcter voluble depenent de l’informador i canvia tant en els ingredients com en l’ordre. L’elevat nombre de cases de pagès del Prat amb noms vegetals, unit a la fragilitat de la memòria o al gust de l’usuari, fan que ens hagin arribat diferents versions, entre les quals presentem la més completa, o sigui la més gustosa. També hi havia qui feia el caldo més fort i hi posava carn. Ens han dit cal Gallina i cal Cansalada, però també podrien haver-hi afegit cal Pollo, cal Capó, cal Cap de Porc, cal Costelleta... O, si el cuiner era més imaginatiu, en el rebost dels motius pratencs trobaríem cal Potes de Conill, cal Llebre, cal Colom, can Bou, cal Cabra...¹⁰² En el fons, potser només és una qüestió de receptes.

Dèiem abans que aquestes expressions només les podia haver conegut gent del Prat, però amb el registre 82, “Durar més que la batuda de cal Perola”, poc recordat actualment, potser en tenim una excepció, ja que, encara que l’hem recollit al Prat, té un referent hospitalenc. Cal Perola (o cal Malcasat) era un antic mas de l’altra banda, a la carretera de la Farola, prop de ca l’hereu Malet, a la zona de la Marina de L’Hospitalet.¹⁰³ En el moment en què s’originà l’anècdota, finals del XIX o principis del XX, hi havia diversos germans de la casa per començar les feines del batre, o sigui masegar les espigues per fer-ne saltar el gra. Van parar la batuda –van estendre les garbes damunt l’era–, però per un motiu o altre, els germans van anar marxant tots, gradualment, ara un i després un parell més, deixant els corrons sense passar, o sigui la feina sense fer. Ens han explicat que la batuda va estar vuit dies estesa a l’era sense que ningú s’atrevis a fer-la, quan

¹⁰¹ Sobre el costum nadalenc de menjar escudella, vegeu *El Prat pagès*, p. 73.

¹⁰² *D’Els altres noms. Motius de masies i cases del Prat de Llobregat* de Joan Puigmalet.

¹⁰³ Nom recollit a Marcé, p. 120.

Registre 80: Cal Tet (fotografia de Fernando Vecino; arxiu personal Joan Puigmalet).

el batre, una de les feines bàsiques del pagès, s'acostumava a començar ben d'hora al matí per poder tenir-ho enllestit el mateix dia. D'aquí que quan alguna cosa durava més del compte, es digués "això dura més que la batuda de cal Perola". En un sentit semblant, Farnés recull "Al batre, sinó aqueix, l'altre" (B378). Si no és aquest any, serà l'altre.

Acabem l'apartat allí on van deixar els ossos molts dels nostres avantpassats: darrere cal Saio. La dita "Anar a parar darrere cal Saio", molt coneguda al Prat, es refereix al fet, certament comú entre els humans, d'anar a fer malves, anar a sopar amb Sant Pere, anar al canyet, anar al clot –o al sot–, anar-se'n a l'altre món –o a l'altre barri–, anar-se'n al calaix, cloure els ulls, estirar la pota, expirar, fer el darrer badall, fer l'ànec, finir, finir, passar a millor vida, perir, petar, pujar-se al cel, traspasar... En definitiva, "anar a parar darrere cal Saio" és morir-se. El motiu de la dita és simple: darrere de la masia de cal Saio s'hi va construir el cementiri del Prat. Codina (1972: 172-4) recull, a principis del XIX, el batlle Joan Farrés, dit "Sàio", que va ser-ne el primer masover. La casa de cal Saio, construïda en pedra de pedrera el segle XIX, formava part d'una immensa finca: 166 mujades de terra de conreu i bosc, propietat d'en Ferran Puig i Gibert. A més de verdures, s'hi cultivaven dues mujades de presseguers de bona qualitat. L'any 1974, la propietària va vendre tota la hisenda (13.542 m²), i al seu lloc s'hi van construir blocs de pisos i el polígon industrial que porta el nom de la casa. Tot el conjunt està situat entre el carrer del Gaiter del Llobregat, la carretera de la Marina

i l'avinguda de la Verge de Montserrat. La casa va ser enderrocada el 20 de febrer de 1974. El cementiri, igual que el costum d'anar a parar darrere cal Saio, encara existeix. L'ús d'aquesta expressió sembla denotar una certa llunyania –anar a parar-hi. Antigament el cementiri era a la plaça de la Vila. El 1858 entrà en funcionament el nou cementiri, el de la dita, al final del carrer Lo Gaiter del Llobregat, allunyat del poble per raons sanitàries. Alguns informants utilitzen la preposició *darrere* i d'altres no. De fet, la part important és “cal Saio” com a sinònim de cementiri, de mort. Així podem trobar expressions de l'estil “Cap a cal Saio!”, “Se n'ha anat a cal Saio!”, “portar a cal Saio” –enterrar– o “Encara m'enviareu a cal Saio!” –fareu que em mori. Altres expressions que hem recollit, del tot personals, són: “Si no vas a cal Saio, et faran *gofio*” –et cremaran i et faran farina–, “No et quedaràs aquí per llavor de nap: aniràs cap a cal Saio!” i “Quan t'has de refiar d'un altre, quatre cops de campana, i cap a cal Saio!”.

R. Bèsties del fang

- 84. *Portar unes ulleres com el matxo de cal Rigol.*
- 85. *Anar més a poc a poc que el matxo del Llaunes.*
- 86. *Fer l'arrencada del cavall del Xica.*
- 87. *Semblar l'ase del Mora, que de tot s'enamora.*
- 88. *Semblar un mussol de reguerot.*
- 89. *Ser més puta que la gossa de la Baldiria.*
- 90. *Treure les oques a passejar.*

Els protagonistes d'aquest apartat són diferents animals, alguns del Prat, d'altres que la gent es podia pensar que ho eren, i d'altres que semblen animals però que ni ho són. No són els únics animals presents en dites pratenques,¹⁰⁴ però formen un curiós bestiar local.

“Portar unes ulleres com el matxo de cal Rigol” és una dita bastant coneguda de la qual ens han explicat un possible origen històric. L'acció passa a l'Ajuntament caps als anys 20, abans de la República. Enmig d'una discussió, un regidor diu que no veu clar un tema. L'alcalde, que devia ser de la broma, li diu a l'agutzil que vagi a buscar les ulleres del matxo de cal Rigol, aviam si així ho veu més clar. I la broma s'estén. Curiosament, aquesta parèmia ha tingut un cert desplaçament semàntic al llarg del temps. D'un inicial “no veure-ho clar” en sentit figurat, un cop es va perdre el coneixement del fet històric causant, es va passar als significats que més hem recollit d'informadors de principis del segle XXI: portar unes ulleres grosses, “espesses”, de cul de got, o bé ser curt de vista, no veure-s'hi gaire, ara en un sentit real. Algú també ens ha explicat que es podia aplicar a qui li agradava molt un tema, com si només veiés allò. Per exemple, algú que li agradessin

¹⁰⁴ També n'apareixen als registres 4, 5, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 33, 37, 38, 39, 70, 71 i 79.

molt les dones, totes, “com si no s’hi veiés”. Les ulleres devien ser les que se’ls posava especialment durant la batuda, per tapar-los la vista i que rodessin millor. Unes ulleres de batre que eren fetes normalment d’espart i que, en el cas del matxo de cal Rigol, o eren especialment cridaneres o bé l’alcalde les va triar perquè van ser les primeres que li van venir al cap. Excepcionalment, hem recollit “portar les ulleres del Rigol”, “semblar el matxo de cal Rigol” i la fantàstica “semblar el matxo de cal Rigol, que porta ulleres com un mussol”. Cal Rigol fou una casa del XIX construïda per Rafael Canillo, qui seria el 1850 el primer alcalde no pagès del Prat –tenia botiga a la plaça. S’hi accedia pel camí de cal Gravat i era a prop de cal Ros del Petronillo. Fou enderrocada els anys 70, quan la construcció del barri de Sant Cosme. Sobre cal Rigol també hem recollit uns curiosos versos del Pau dels Versos, potser mai publicats, que fan:

“El vostre greix, si ningú el vol,
i no troba acolliment,
mireu que no el fongui el sol,
i porteu-lo a cal Rigol,
per untar el molí del vent.”

A cal Rigol, i a cal Roc, ens han dit que hi havia molins de vent. Farnés recull un registre molt semblant, a Barcelona: “Porta les ulleres d’en Carrió” (U124) i diu que s’aplica al qui no hi veu clar, que s’equivoca; en el nostre cas, s’acosta a la interpretació inicial. Diu que en Carrió era el propietari de les Hortes de Sant Bertran, entre la porta de Santa Madrona i el peu de Montjuïc. Allí tenia sínies per regar les terres, i les ulleres eren les que tapaven els ulls dels animals que voltaven les sínies. Amades (1980) també recull “portar les ulleres de Carrió”, i afegeix que eren ulleres de cavall i que la dita servia per tractar algú d’ase, matís que no hem trobat a la dita pratenca.

El registre 85, “Anar més a poc a poc que el matxo del Llaunes”, servia per establir comparacions de lentitud amb el matxo del Llaunes, un renom local que Moisès Llopart¹⁰⁵ identifica, durant la Guerra Civil, amb en Lluís Celma. En Jordi Ribas¹⁰⁶ també s’hi referí en un article, parlant de la seva fama: “El transportista més famós era el Llaunes”. Ens han dit que era un animal que carregava farratge, el verd que es dona d’aliment al bestiar, i que a ell prou que li devia pesar. Tot i això, en general, la bona capacitat de treball del matxo és recollida per la paremiologia: “Val més el matxo pitjor

¹⁰⁵ Llopart (2002: 50).

¹⁰⁶ “Retalls del passat i del present n. 22”, *Delta*, suplement octubre 2001.

que l'ase millor”¹⁰⁷ i “Ase per a la pols, cavall per al llot, matxo per a tot”. Actualment no és un registre gaire recordat.

“Fer l'arrencada del cavall del Xica” és una frase feta poc recordada que fa referència a un animal que ja havíem vist abans en el reg. 25, “passar més gana que el cavall del Xica”. Cal Xica, pel que ens han dit, era ben popular al poble. Diuen que aquest animal podia fer una forta embranzida inicial per després caure a terra. És de l'estil de “Arrencada de cavall i parada d'ase”:¹⁰⁸ es comença fort i després re. Excepcionalment, hem recollit “fer l'arrencada del cavall de la coixa”, que podria ser un cas de confusió fonètica, paronomàsia, entre *Xica* i *coixa*. Amades (1980:167) registra: “Com el cavall d'en Petroc, que corre molt i avança poc”, aplicat als qui amb molt d'esforç obtenen poc profit.

Però els temps canviaren i els animals dels registres 85 i 86, com ens explicà Ramona Via, passaren a poc a poc a ser història (1972: 57):

“La tracció motoritzada no para d'anar substituint la tracció animal amb tants d'avantatges que a poc a poc van desapareixent cavalls, matxos, eugues, mules i rucs, que ben aviat ja no seran més que un record històric”.

El registre següent, “Semblar l'ase del Mora, que de tot s'enamora”, és d'aquelles dites molt conegudes, i que molts informants pratencs prenen amb un referent local, però que estan molt esteses i no hi ha cap seguretat que, en el seu origen, el primer referent fos del Prat. Passa el mateix amb la Farola del registre 30 o amb el pont del registre 92. Però, tot i no poder saber quin era el referent real que originà l'expressió, el que és clar és que, per molts pratencs, quan deien “Aquest sembla l'ase del Mora, que de tot s'enamora”, pensaven en “el burret” del seu veí pratenc Mora, que anava per les cases fent de veterinari. Alguns, fins i tot l'havien vist on vivia, prop de l'Ajuntament. El paremiòleg Cels Gomis recull “L'ase d'en Mora, de quantes veu s'enamora”¹⁰⁹ i diu que s'aplica a algú molt enamorat. Farnés recull “L'ase d'en Mora, de quantes veu s'enamora” (A2242), amb moltes variants, de llibres del segle XIX i principis del XX, i localitzat a Reus, Sant Feliu de Codines, Arbúcies... Una dita molt estesa, vaja. Amades explica un possible origen barceloní de la dita (1980: 130). Diu que en Móra era un bastaix barceloní que traginava amb un ruquet. El ruc es va enamorar d'un lletsó que creixia al cim del campanar de santa Maria. L'amo el lligà pel coll

¹⁰⁷ Farnés M1358.

¹⁰⁸ Farnés A2062.

¹⁰⁹ Gomis (1910), reg. 90.

amb una corda per pujar-lo al campanar i a la primera estirada va escanyar la pobra bèstia sense adonar-se'n. Després es creia que l'ase treia la llengua per abastar el lletsó. Amades també registra "El gos d'en Móra, que del que veu s'enamora" i una variant balear: "S'ase de Son Amora, que de tot s'enamora". A Amades (2010: 40) trobem la versió escatològica: "Ser el cul d'en Mora, que de tots s'enamora". A banda d'expressions generals sobre els ases,¹¹⁰ la paremiologia també ens parla d'ases concrets en altres dites. Amades (1980) recull "parèixer l'ase d'Almodí", "com l'ase d'Arcàdia, que anava carregat d'or i menjava palla", "viure com l'ase de Vitòria –també de Victòria–, sense pena ni glòria", "morir com l'ase d'en Cabossa, que va morir amb la boca oberta", "Ase d'en Cardona, paga i dóna"...

"Semblar un mussol de reguerot", molt estès, sembla la versió local de "semblar un mussol". Els mussols acostumen a trobar-se en llocs elevats com arbres, així que dins d'un rec –un reguerot–, l'animal està fora de lloc, descol·locat. La majoria d'informants ho entenen com a referit a algú aturat, encantat, tòtil, no gaire espavilat, una mica bleda assolellada. En aquest sentit seria molt semblant a la tercera accepció de *mussol* que recull el DIEC2: "Persona que parla poc, ensopida, encantada". Altres informants, una minoria, ens parlen d'algú molt tossut, que no s'avé amb explicacions. Excepcional, hem recollit "semblar un mussol de reguerol" –un reguerol també és un regueró, per on passa l'aigua de rec–, i, pensem que en un sentit semblant, "semblar un mussinyot", que potser seria el mateix que un mossicot, o sigui "un nen".

Hem afegit el registre 89, "Ser més puta que la gossa de la Baldíria" en aquest apartat, ja que algun informant recorda que es refereix a l'animal, al qual li agradava molt muntar altres gossos. Sense tenir aquesta ajuda, l'expressió és ambivalent, i l'atribució de costums llibertins tant podria ser per a l'animal com per a la propietària. Tenint el màxim respecte per la vida íntima de les persones, confiem que la nostra hipòtesi que apunta a l'animal sigui encertada. És una frase feta molt poc coneguda, i poca gent ja recorda el santboià nom de Baldíria com d'algú del Prat. Eulària Serra (2008), però, té un poema dedicat a una "vella Baldíria", que desconexem si té res a veure amb la dita. L'expressió pratenca més habitual en aquest sentit, d'abast general, es refereix a un altre animal: "ser puta com les gallines", "ser més puta que les gallines" o, amb menys freqüència, "... que una gallina". "Ser puta" té també un sentit figurat de ser murri, fals o dolent. Diu l'Alcover-Moll: "«No et fiis d'aquest home, que és molt puta»: que és molt astut, o traïdor, o perillós per qualsevol concepte".

¹¹⁰ Gomis (1910) té un apartat de quaranta fulls d'expressions populars sobre ases, burros i rucs.

“Treure les oques a passejar” és una expressió curiosa, ja que, tot i ser coneguda per la majoria d’informadors actuals, té una atribució personal a una persona que tingué una llarga relació personal amb el Prat: mossèn Josep Farrés i Poch. Sembla que tothom ho conegui però que, principalment, només un ho fes servir –tot i que no podem assegurar que ell s’inventés la frase. Mossèn Josep deia això de “Porto les oques a passejar” en el moment de la professó de les noies de finals de maig, pel casc antic.¹¹¹ Les noies pratenques solteres, algunes que eren de les Filles de Maria i d’altres que no, acostumaven a aprofitar aquest dia per estrenar vestits, o bé portar el vestit més nou. Aquests solien ser blancs, senyal de puresa, color que coincideix amb el plomatge de les oques. A més, pel fet d’estrenar vestit, aquestes noies podien portar un pas especial, per lluir-lo, cofoies i estirades com oques. Aquests animals eren habituals en algunes cases de pagès, ja que exercien de vigilants, amb els seus crits escandalosos. La metàfora, que tingué fortuna entre els pratencs, ens ha arribat amb els verbs *treure* i *portar*. Sobre la professó, també s’explica¹¹² que les noies portaven una cinta blava i una medalla, i que els col·legis portaven estendards religiosos. Al mateix mossèn Farrés se li atribueix un altre joc lingüístic, que feia: “A casa mon cosí, quants més pocs són, més mengen”, on juga amb l’homofonia de *pocs* i *Pochs*, el cognom dels cosins. De fet, però, aquest darrer joc de paraules és una adaptació d’un *calembour* clàssic que ja recollí Amades (2003: 41): “A casa d’en Pere Poc, com més són, mengen més pocs”.

¹¹¹ A Joan Lluís Ferret (2003: 65), llegim que la primera notícia de la celebració de la professó de les noies és del maig de 1916.

¹¹² A *El Prat, des dels ulls dels nostres avis. I Jocs Florals El Prat ciutat dels infants*.

S. Fets del fang

91. *Les dones del Prat es destapen el cul per tapar-se el cap.*
92. *Fer-se el tonto per no pagar el pont.*
93. *Semblar un burot.*
94. *Cridar els Josepels.*
95. *Portar a les canyes.*
96. *Aquí terra deixo el gec.*
97. *Tancar el riu.*
98. *Errar les febres.*
99. *Més enllà dels tendals de mar.*

El primer d'aquests registres sobre fets de la gent del fang, "Les dones del Prat es destapen el cul per tapar-se el cap", l'hem registrat només al Prat, on és poc recordat, potser perquè no ho deien els pratencs, sinó gent de Gavà, i en una situació molt puntual. En concret, ens han indicat que ho deien les pageses de Gavà quan venien a treballar al camp pratenc i es posava a ploure. En aquell moment, les pratenques es devien alçar una de les amples capes de roba que portaven per cobrir-se el cap –desconexim si les gavanenques simplement la deixaven caure o bé plegaven de treballar; probablement devien fer el mateix que les pratenques. També l'hem recollida amb la forma "Les dones del Prat es destapen el cul i es tapen el cap". Malgrat la broma de destapar-se el cul, allò que ens sembla més evident és que no ensenyaven res de res, donat el tipus de vestimenta de l'època, amb faldilles de fil gruixut seguides d'altres capes de roba. A Marí & Vallribera (p. 96) trobem aquesta caracterització de la vestimenta femenina pratenc de fa més d'un segle:

"En las mujeres, pañuelo en la cabeza de seda, sayas, corpiño y corsé; vestido interior de la misma materia que el sexo feo. Unos y otras

visten exteriormente algodón, hilo, lana y, por excepción, de seda. Tapabocas, capa, manta y pañuelo grande son las prendas de abrigo.”

Abans, a banda de la pluja, hi havia un altre motiu per portar el cap tapat, i era evitar el bronzejat tan ràpid que suposava treballar al camp. S’hi solia anar amb un mocador al cap i un barret. La pell blanca, de senyora de ciutat comtal, era més ben vista. Aquest costum ha canviat completament i ara tenim centres de bronzejat artificial, tant per senyores com per a senyors de ciutat. El Prat, com que ara és ciutat, també en té. Abans, homes i dones, tothom portava el cap tapat. “Anar sense re al cap, fa boig”, ens han dit que deien abans les àvies.

El registre 92, “Fer-se el tonto per no pagar el pont”, prou recordat encara, és d’aquelles dites que la gent associa clarament amb referents locals –com els registres 30 i 87–, tot i que es troben esteses per altres racons de Catalunya. El seu significat és fer-se el distret per evitar un pagament. I el seu referent pratenc és l’obligació de pagar quan es creuava el pont dels Carros, primer pont pratenc per creuar el Llobregat i anar directament a Barcelona. Aquest pont de peatge, també anomenat de Ferran Puig, va ser construït l’any 1873 per la Maquinista Terrestre i Marítima, finançat pel gironí Ferran Puig Gibert (1815-1901), propietari de moltes terres del Prat, algunes d’elles prop de la desembocadura del riu, que visitava sovint. S’explica d’ell que es passejava pel Prat dalt d’un cavall blanc i la gent li deia “Don Fernando”. Per passar el pont, tothom pagava un peatge, el “pontatge”. En una “Tarifa de pasage por el Puente de Hierro frente al Prat de Llobregat” de 1872 es recull des del que s’havia de pagar per passar a peu (3 cèntims) fins al preu d’un carruatge de quatre rodes amb quatre cavalleries i conductor (100 cèntims); entremig, totes les combinacions possibles de rodes i cavalleries. La gent del Prat, Sant Boi, Viladecans, Gavà, Castelldefels, Sant Climent, Begues, Santa Coloma i Torrelles pagaven un màxim de dos cops al dia, encara que el creuessin més cops. Tot i haver de pagar, la construcció del pont dels Carros és un fet històric transcendental dins de la història de les comunicacions locals, potser només comparable a l’arribada del tren i a la construcció de la Gran Via. Josep Pujol¹¹³ ens parla de l’ambient del dia de la inauguració, el 9 de juliol de 1873:

“No en vulguis més d’aplaudiments. Les cares no podien expressar més alegria ni satisfacció. En arribar a la banda del poble, la gent amb la gorra a l’aire s’esgargamellaven cridant «Visca D. Fernando!»”

¹¹³ “Retrospectives” a *Noticiari pratenc*, 24/8/1935. Reproduït a Joan Lluís Ferret (2003), p. 142.

A la plaça hi havia un gran envelopat tan gran que els plàtans que hi havia van quedar a dins. Per cert que es van morir al poc temps, i els va tallar el Xica.

Un envelopat tan gran no l'he vist mai més. Els balcons endomassats i plens de gent, la plaça plena de gent i ple de gent l'envelat. Pels carrers dels voltants els carros que havien portat més gent dels pobles, no hi cabien.”

Cal pensar que la població del Prat de 1873 era d'uns dos mil habitants, molt diferent del que podem imaginar a l'actualitat. Abans de la inauguració d'aquest pont metàl·lic, anar a Barcelona representava un dia sencer de desplaçament. El tren llavors encara no havia arribat al Prat —ho faria el 1881— i només existia una barcaassa estirada amb cordes des de les dues bandes del riu, el mateix sistema que s'havia utilitzat des d'època medieval.¹¹⁴ D'aquí tanta alegria quan s'estrenà el pont. El molt popular Cafè del Pont prengué el nom del pont dels Carros, ja que va obrir durant els dies de la inauguració. Tornant al registre, el paremiòleg Sebastià Farnés el recull, “Fa el tonto per no pagar el pont” (T871) i n'explica un origen històric més o menys concret, cap al 1860-70, amb un que caminava per la barana d'un pont i feia com si guaités el riu, mentre anava entrant-hi a poc a poc. Relacionats, també registra “fer el beneit per no pagar l'hostalatge” i “fer l'ase per no pagar hostalatge”. Sembla ser que els beneits estaven exempts de pagar alguns peatges i d'aquí ve l'origen d'aquestes dites. Amades, a *Històries i Llegendes de Barcelona*, n'amplia l'explicació, relacionant els pagaments de portalatge i pontatge:

“Antigament, el pas dels portals no sempre havia estat franc; a vegades per entrar a una població hom feia pagar un petit tribut, que rebia el nom de Portalatge. Hi havia algú que n'estava exempt, entre d'altres, els beneitons o betzols; d'ací el refrany:

*Fer el beneit
per no pagar el portal?*

També es diu “per no pagar el pont”, puix que també estaven exempts del tribut de pontatge. Tampoc no havien de pagar els captaires, almoiners comedians, farsants, joglars i altra gent semblant, però aquests venien obligats a fer una cantada o quatre magarrufes de la seva especialitat, per a divertiment dels portalers o ponters, d'ací les dites:

¹¹⁴ La barca s'instal·là el 1327. Per saber com era creuar el riu en la barca, vegeu Joan Lluís Ferret (2003: 139).

Registre 92: El pont dels Carros amb la caseta on es cobrava a l'esquerra (fotografia de Roisin; làmina LIII del *Prat de Llobregat* d'Andreu de Palma).

*Pagar amb cançons,
o bé
amb moneda de mico,*

i també

*Donar una cosa
abarata cançons.”*

A Gavà hem trobat “Fer-se el coix per no pagar el pont”, una dita molt relacionada amb la nostra, però amb el referent de l’antic pont de peatge de Sant Boi. Diu sobre ella l’historiador Soler i Vidal:¹¹⁵ “el repetit adagi, en sentit figurat, vol dir que algú es fa l’orni –fins i tot amb falsos pretextes– per no complir les comunes obligacions i resultar-ne materialment beneficiat”. Tot venia perquè els desvalguts –els coixos– estaven exempts del dret de peatge. Amades (2008: 43) també recull “fer el tonto per no anar als vaixells”, una expressió que, com la nostra, “s’usa quan algú fa el betzol amb el propòsit d’evadir la responsabilitat” i que té l’origen, explica Amades, en el fet que els reus mancats de judici no els enviaven a galeres a remar.

¹¹⁵ Revista *Brugués* (Gavà), núm. 174, març de 1974. És un escrit de la secció “El racó de l’avi de proverbis i refranys”, signat amb el pseudònim l’Avi. L’autor fou en Josep Soler i Vidal, qui en aquesta secció, a partir del núm. 163, març de 1973, anà recollint dites i refranys gavanencs o d’àmbit general.

“Semblar un burot”, frase feta prou coneguda, té diverses accepcions dins del llenguatge popular pratenc. Primer cal dir que el mot burot té un triple significat. En singular, es referia a una persona, un –segons el DIEC2– “antic funcionari municipal encarregat de cobrar els drets d’entrada de certs articles”. En plural, “els burots”, es referia tant a l’oficina (“barraca”, “garita”) on el burot cobrava el seu impost com al mateix impost. En el cas pratenc, el referent dels burots era situat prop del *cuartel de Lepanto*, frontera entre Barcelona i L’Hospitalet, on ara hi ha l’edifici de jutjats abans de la Plaça Cerdà.¹¹⁶ Era una feina desagradable, ja que feien obrir cistells i controlaven mercaderies, així que no és estrany que l’expressió figurada “semblar un burot” tingui connotacions negatives. Depenent dels informants, podia referir-se a una persona seriosa, amb cara de pomes agres, o a una noia no prou agraciada, o bé a una persona de natural controlador, tafaner, ja que el burot també havia d’escorniflar entre les pertinences de qui entrava a Barcelona. Jordi Ribas (2008: 129) explica que als burots també se’ls anomenava punxa-sàrries, ja que punxaven les sàrries, coves de transport de mercaderies, a la recerca de productes d’estraperlo. De “pagar els burots” en castellà en deien *pasar el fielato*, on *fielato* era el nom de l’oficina, que es veia en un cartell. “Semblar un burot” és una expressió que apareix recollida de boca de Màrius Vilà a la revista mensual *El Prat* de gener de 2006, p. 21, amb l’exemple “Noia, sembles un burot!”, dedicat a les noies que no els agradaven. Excepcionalment, també hem recollit oralment “tenir cara de burot” i, en un escrit biogràfic de Jaume Codina (2002: 96), “esperit de burot”, que diu que és com l’adjectivava la seva mare, potser per l’afany de voler saber-ho tot. Jordi Moners ens parlà d’una frase d’un joc que acabava amb el mateix mot: “Cavall fort, aguanta’t fort, si no pots més, digues fava de burot!”.

El registre 94, “Cridar els Josepets”, no és una frase feta exclusiva del Prat, on és bastant recordada. Per la seva possible raresa, i pel misteri en l’explicació del seu origen, hem decidit incloure-la. Volem, així, que quedi constància que al Prat era una expressió usada, igual que la podem trobar, amb variants, en altres indrets. El seu significat és senzillament “vomitar”, verb que sovint s’evita amb eufemismes: bescanviar la pesseta, fer el colom, cantar Úbeda... Un exemple d’ús seria: “Nen, no mengis tant, que encara cridaràs els Josepets!” –qui “cridava els Josepets” sempre era qui menjava massa i es podia trobar malament. Més enllà del seu clar significat, resulta, ara per ara, una expressió críptica per la referència als Josepets. Sovint l’antiguitat d’aquestes expressions porta a que es perdi el context, es perdin els referents

¹¹⁶ Per a més detalls de com es pagaven els burots, vegeu *El Prat* pagès, p. 89.

TARIFA

De pasage por el Puente de Hierro frente al Prat de Llobregat fijada en virtud de la facultad que la Ley de 14 de Noviembre de 1868 concede al dueño de la obra, igual á la autorizada para el pasage del Puente de San Baudilio, que fué aceptada por el Ayuntamiento, la Junta Municipal y la mayoría de los vecinos del pueblo del Prat, según Actas de las Sesiones de dicha Corporación celebradas el 14. 15 y 17 de Abril de 1872.

	Reales	Mara- vedises	Expresión en moneda corriente Cta.
Cada persona sin caballería		4	3 25
Cada caballería menor con el conductor		8	6 5
Cada caballería mayor con el conductor		12	9 10
Cada carruaje de dos ruedas con una caballería y conductor		16	12 50
Cada carruaje de dos ruedas con dos caballerías y conductor		24	18 75
Cada carruaje de dos ruedas con tres caballerías y conductor		32	25 25
Cada carruaje de dos ruedas con cuatro caballerías y conductor	1	6	30 20
Cada carruaje de cuatro ruedas con una caballería y conductor	1		25 25
Cada carruaje de cuatro ruedas con dos caballerías y conductor	2		50
Cada carruaje de cuatro ruedas con tres caballerías y conductor	3		75
Cada carruaje de cuatro ruedas con cuatro caballerías y conductor	4		100
Y un real de aumento por cada caballería que además lleve.			
Cada buey ó vaca etc.		16	12 50
Cada res ganado lanar ó de cerda		4	3 25

CONDICIONES PARA LA APLICACIÓN DE LA PRESENTE TARIFA

- Primera. Toda persona que pase por el puente vaya ó no dentro de los carruages ó montada en caballería pagará los derechos de esta tarifa. El conductor queda exceptuado.
- Segunda. Los vecinos de los pueblos del Prat, San Baudilio, Viladecans, Gavá, Castelldefels, San Clemente, Begas, Santa Coloma y Torrellas, pagarán dos veces al día cualesquiera que sea el número de veces que pasen por el puente.
- Tercera. Toda persona que vadee el río con cualesquiera de carruaje ó caballería, con tal que lo verifique una sola vez eludiendo el pasage por el puente, quedará sujeta cuando lo pase en tiempo de avenidas ó en otra ocasión, á la Tarifa Especial siguiente:
- Cada persona Un real.—Cada caballería menor con el conductor Dos reales.—Cada caballería mayor con el conductor Tres reales.—Cada carruaje con una caballería y conductor Seis reales.—Idem con dos caballerías y conductor Nueve reales.—Idem en tres caballerías y conductor Doce reales. Y en la misma proporción según el número de caballerías que lleven.

Es copia conforme,

Registre 92: Tarifa del que es pagava per passar pel Pont dels Carros, 1872. (fons Jaume Codina de l'Arxiu Municipal del Prat).

de què es parla —es perdi la notícia del pont concret del registre 92, posem per cas—, fet que en fa complexa la interpretació. Aquí ens passa això, i ja no sabem amb seguretat quin és el referent dels Josepets, tot i que n'aventurem diverses hipòtesis, però ens centrarem en una. Allò que sí sembla més original de la formulació pratenca és el mot *Josepets*, ja que, en altres casos que ara indicarem, la forma varia:

-Al DCVB, dins l'entrada "Josep", trobem la locució "fer Sant Josep" amb el significat de 'vomitar', recollida a Llofriu.

-Al vol. 1 del *Petit atlas lingüístic del domini català* de Joan Veny¹¹⁷ s'inclou "cridar Sant Josep" (recollit a Queralbs i Campdevàrol) i "cridar el Josep" (recollit a Calaf i Vacarisses) dins l'entrada "vomitar", com a "fraseologia de caràcter festiu".

-I a l'obra *El Parlar de Cerdanya*¹¹⁸ s'inclou l'expressió "cridar el Josep" amb el significat d'estar marejat. I diu que és equivalent en altres indrets de Catalunya a "cridar els Josepets"(!). Posa d'exemple "Hai cridat el Josep tota la nit".

El fet que hi hagi registres semblants que parlen de Josep i no de Josepets, fa pensar que l'origen de l'expressió potser no té cap relació amb els Josepets –carmelites descalços–, dels quals tenim el referent més proper a l'església fundacional de la vila de Gràcia. Però res no es pot descartar. A la *Biblia* no trobem connexions entre sant Josep i el vòmit. Hi ha una referència al vòmit que apareix dos cops, a Proverbis, 26, 11: "Com gos que retorna al seu vòmit, el neci repeteix la seva niciesa" i a la Segona carta de Pere, 2,22: "Els ha succeït allò tan encertat del proverbi: *El gos retorna al seu vòmit*". Aparentment, sense relació amb sant Josep. Potser hi havia una oració a sant Josep per al mal de panxa, o potser té l'origen en les aplicacions mèdiques de la fulla del lliri de sant Josep, o "fer el Josep" és una rara analogia amb el so del treure, o té a veure amb alguna comunitat de Josepets o...

O bé quan els pratencs parlaven de cridar els Josepets es referien a acudir a la Hermandad de Socorros Mutuos de San José de Calasanz:¹¹⁹

"La Hermandad de Socorros Mutuos de San José de Calasanz es va fundar a finals del segle XIX. En desconeixem la data exacta perquè no va legalitzar el seu funcionament. L'any 1896, reclamen a les autoritats una modificació del reglament que els és denegada, precisament, per no estar legalitzada. Aprofitant l'avinentsa, la societat regula la seva situació i farà constar com a any de la seva fundació el 1896. Entre els socis hi havia pagesos benestants i empresaris locals. Hi ha constància de la seva existència l'any 1925, amb una junta directiva

¹¹⁷ Joan Veny, en comunicació per correu electrònic del 6/9/11, comenta que "cridar els Josepets" seria "una derivació, jocosa sens dubte, de l'anterior "cridar sant Josep". Ara escatir per què el recurs a aquest sant, ja és una altra qüestió."

¹¹⁸ En comunicació per correu electrònic del 11/7/11, Manel Figuera, un dels autors del llibre, ens explica que "cridar els Josepets" s'utilitza en gran part de Catalunya, especialment a les Terres de l'Ebre, i que es fa difícil saber-ne l'origen. Apunta la possibilitat d'una oració a sant Josep o pel so que s'emet quan es vomita.

¹¹⁹ Margarida Gómez (2007: 43).

Registre 97: Imatge d'un altre riu Llobregat (fotografia de Roisin; arxiu personal Joan Puigmalet).

molt vinculada al poder municipal de la dictadura. Tot fa pensar que va desaparèixer amb l'adveniment de la República.”

Explica la historiadora Marga Gómez que aquestes societats de socors mutus són les primeres mostres d'associacionisme pratenc. A canvi d'una quota mensual, donaven assistència sanitària i ajuts econòmics en cas de baixa laboral. ¿I si la Hermandad de Socorros Mutuos de San José de Calasanz eren “els Josepets” i el “No mengis tant, que encara cridaràs els Josepets”, ja que donaven assistència mèdica, ve a ser, en traducció contemporània, un “no mengis tant, que encara hauràs de trucar a la mútua”? També ens diu que només formaven part d'aquestes societats els jornalers i els pagesos pratencs, essent un “reducte de la societat tradicional pratenca”. I de “cridar els Josepets” hem trobat sobretot informadors que vénen de famílies pageses. Però, esclar, no hem trobat cap informant actual que relacioni la Hermandad de Socorros Mutuos de San José de Calasanz amb la designació “Josepets”. Per ara, una simple hipòtesi. Excepcionalment, al Prat, hem registrat “tenir Josepets”: “Després tindràs Josepets!”.

“Portar a les canyes” és una frase feta fàcil. Té un significat clar, n'hem trobat referències escrites, a banda d'orals, i, a diferència de la gran majoria, es pot situar geogràficament i temporalment amb total precisió.

És l'excepció. Seria perfecte si no fos pel seu tràgic significat, ja que “portar a les canyes”, al Prat, era un eufemisme de “matar”. Temporalment, en comparació amb molts dels registres que hem trobat, que pensem són vuitcentistes o de principis del xx, “portar a les canyes” és recent: s'usà per referir-se a les execucions durant la Guerra Civil. En aquell moment “portar a les canyes” era l'amenaça típica: “Vigila què fas, que encara et portaran a les canyes”. Jordi Ribas ho va deixar escrit (2008: 140):

“El senyor Brúixola, tinent d'alcalde de cultura de l'ajuntament en aquells moments, va avisar-lo [es refereix al professor Masses] perquè pogués fugir. Si no, el portarien a “les canyes”, eufemisme que s'utilitzava per dir que el matarien d'amagat als canyissos de la vora del riu Llobregat.”

“Les canyes” a què es refereix són els canyissars del riu. Les canyes són presents prop del riu des d'antic, ja que servien per contenir la força de les aigües que anava arrencant la terra de la riba —abans el Llobregat era més cabalós. Ho explica, per exemple, una instància municipal:¹²⁰ “El motiu de plantar los canyars es per detenir la corrent de les aiguas que arrancant lo licor de la terra y las mateixas terras que llauradas son fluxas queda dissipat lo terreno”. Antigament, les canyes i els joncs també eren matèria primera per a la construcció de barraques. En concret, ens han explicat que la dita feia referència als canyissars de dalt del marge de l'Estruch,¹²¹ que feien com un túnel. Un lloc prou amagat i no massa lluny del nucli urbà, com perquè fos l'escenari de fets de sang entre veïns. Aquells qui tenen encara fresc el record de la Guerra Civil són els qui millor recorden aquesta expressió tristament pratenca. Jaume Codina (2002: 132) ens explica que el riu abans, com ara recentment, era un espai lúdic, però també “amagatall de malifetes i històries “non sanctas” d'homes locals i dones foresteres”. També ens diu que certs punts del riu tenien mala fama: “De tant en tant la salzereda es tenyia de la sang d'algun crim passional o de motivacions més obscures i inconfessables”. La història negra del riu no començà, ni acabà, amb el “portar a les canyes” de la Guerra Civil.

D'altra banda, afegim que els canyets eren els llocs on es llançaven o s'enterraven les bèsties mortes. D'aquí una altra frase feta, d'abast general, “anar al canyet”, que també hem recollit al Prat, i que vol dir morir. A la zona de can Tunis existia el topònim la “Torre del Canyet” o “el Canyet”,

¹²⁰ Palma (1958: 257). Text sense datar.

¹²¹ El marge de l'Estruch era l'últim fet d'antic i de bona qualitat, explica Ribas (2008: 120).

un lloc on es feia aquesta pràctica. Al “Refranyer hospitalenc”¹²² s’inclou aquesta expressió com a local i s’indica que es referia a una fàbrica del carrer de l’Aprestadora en què s’assecaven i molien carcanades d’animals. Ocasionalment, al Prat també hem recollit la dita “L’Hospitalet fa pudor de canyet”. Amades (2008: 80), però, situa el Canyet inspirador en un indret de Sant Martí de Provençals prop del rec del Bogatell, on s’enterraven les bèsties mortes i els heretges cremats per la Inquisició, que no podien descansar en la pau dels cementiris humans.

El registre 96, “Aquí terra deixo el gec”, és una expressió poc recordada, i creiem que molt vella. És una frase que al Prat ens han dit que es deixava anar per censurar, per recriminar, els comportaments poc endreçats d’algú o d’alguna casa de l’estil “can penja i despenja”. Allò que també hem recollit, en estil més vulgar, amb “Allà on caga, deixa la merda”. En altres bandes hem trobat la mateixa expressió, però amb un altre sentit. Per exemple, al treball “Les peces de vestir i la fraseologia” de Biosca i Ripollès, la recullen com a senyal de “desistiment”; a Calafell,¹²³ “Aquí en terra deixo el gec”, s’usa quan les persones “no volen saber res d’un tema; que pleguen, vaja”, o sigui, també que desisteixen. El DCVB recull “agafar el gec”, amb el significat d’anar-se’n d’un lloc. Tot i que sospitem que és una dita molt vella, n’hem localitzat un ús contemporani en un poema de la guixolenc Ester Xargay, que porta per títol “Cel·la de sorra”:¹²⁴

Mal que sigui amb aïcs
d’adzembler, l’adalil
del nadir s’avé
a badar la boca al vent
de xaloc, a contrafur
dels xabecs de l’atzar.

Així com balla l’aigua als ulls, l’aixeb eixirà
a la babalà, a l’aduar
almohade, malbaratat
pels almanjanecs
assassins d’icones
mutazilites.

¹²² Morales (1990: 43-44).

¹²³ El web del Mèlich: <http://webfacil.tinet.org/enmelich/81988>.

¹²⁴ *Darrere les tanques*. Palma de Mallorca: El Tall, 2000.

Aquests, entercs
 com el caluix
 de l'atzavara, solten
 els rocs
 i aquí terra deixo el gec,
 tot empredegant
 l'alduf
 de l'atzur
 en nom dels almagests.

L'expressió apareix a l'última estrofa, però el seu sentit –ni el de tot el poema– no és evident de manera inequívoca, fet que tampoc és excepcional tractant-se de poesia.

“Tancar el riu” tenia un ús específic al Prat, i feia referència a la molt tradicional, antigament, pesca de la saboga al riu Llobregat. La saboga (*Alosa alosa*) és un peix de mar, però quan arriba a la maduresa sexual entra en els rius, quedant-se prop de les desembocadures, per fresar, o sigui, pondre els ous, per tornar després, adults i cries, altre cop al mar. El moment de la fresa, a la primavera, és el que s'aprofitava per pescar-les. Al Prat aquesta pesca era molt preuada, i estava reglamentada per severes ordinacions. Ara no és així, però fa molts anys la pesca era un factor considerable de riquesa. Al segle xv ja trobem ordinacions reials, d'Alfons el Magnànim, per a la pesca de la saboga en el Llobregat i Jeroni Pujades en parlà a la *Crònica Universal del Principat de Catalunya* (1609).¹²⁵ Aquesta pesca professional durà segles, al Llobregat, el nostre riu, el nostre argument suprem, que en deia Jaume Codina. Precisament Codina es refereix a la pesca de la saboga en una novel·la, situada al xviii, on apareix l'expressió “tancar el riu” i es refereix a les restriccions de la seva pesca (1996: 28):

“Avui efectuen un treball distint: paren una xarxa –aquella del naufragi– a tota l'estacada, d'ample a ample del corrent; tanquen el riu –segons la terminologia del país– amb algun objectiu. Quin? Diguem-ho: el de la pesca de la saboga. Aquest peix puja riu amunt des de la mar per a desovar, ara a la primavera. És força abundant i bastant ben pagat. La pesca es fa millor de nit. [...] l'esmentada pesca està rigorosament controlada i adjudicada a un arrendatari, que és l'únic qui pot pescar en tot l'àmbit del terme.”

¹²⁵ Palma (1958: 283).

“Tancar el riu” es referia a posar una xarxa de banda a banda del riu per tal de procedir a la pesca, en aquest cas de sabogues.¹²⁶ La saboga també donà nom al topònim El Sabogal, on ara mateix hi ha un aguait dins de la reserva natural de cal Tet, i al camí del Sabogal o de la Marina, que anava a parar entre els estanys de la Magarola i la Podrida. Una altra expressió semblant que també hem recollit al Prat és “trencar el riu”, en el sentit de desviar-lo. El Pau dels Versos la recull al “Testament del Carnestoltes” (1909): “una cantitat enorme / pels gastos de trencâ'l riu”.

El registre 98, la frase feta “Errar les febres”, ens remet novament al panorama febril del Prat víctima del paludisme, que ja hem esbossat quan parlàvem del registre 22. Al poble de les febres li correspon l'estrany honor de tenir una sola entrada amb indicació geogràfica pratenca al *Diccionari català-valencià-balear* d'Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll –hi ha d'altres entrades sota la indicació més genèrica de “Pla de [o del] Llobregat”. La 5a accepció del mot errar fa: “5. Fer desaparèixer. «Amb la quina tinc les febres errades» (Prat de Llobregat, ap. Aguiló Dicc.).”. Acudint a la font de l'Alcover-Moll, el diccionari de Marià Aguiló¹²⁷ –qui aplegà més lèxic pratenc que algun dia s'haurà d'estudiar– trobem aquesta segona accepció del mot errar: “2 (Prat del Llobregat), fer desaparèixer. Ex. errar les febres; amb la quina tinc les febres errades”. El diccionari Fabra de 1931-32 ja no recollí aquesta accepció, i els diccionaris actuals, tampoc. Mortes les febres al Prat, morta la frase feta pratenca.

Amb el darrer registre d'aquest apartat, la locució adverbial “Més enllà dels tendals de mar”, arribem molt lluny, que és exactament el que vol dir. Prou coneguda al Prat, s'usava per fer veure que alguna cosa era a la quinta forca o, com registrà Amades (1980), “més lluny que les cabrelles del sol”, dita que fa referència a les estrelles Plèiades, que es veuen pel costat oposat del zenit, un cop el sol s'ha post. Tornant al Prat, cal aclarir que amb la denominació “tendals de mar” es feia referència a les dunes de sorra de la platja, com recull el DIEC2 a la segona accepció del mot tendal: “Gran estesa arenosa i ondulada. La mar s'havia menjat la meitat d'aquest tendal.” ¿Què hi havia més enllà dels tendals? Un poc de sorra i un molt d'aigua: el mar infinit, la pura llunyania. Aquests tendals no eren fixos, sinó que els temporals de mar i el vent anaven variant la seva fesomia –“El temporal

¹²⁶ Per ampliar el tema de la polèmica històrica sobre els drets de pesca de sabogues al Llobregat, vegeu “La pesca de la saboga”, cap. XI d'*Estampes santboianes del segle XVII* de Carles Martí. Sant Boi del Llobregat: Biblioteca Popular, 1956, p. 113. S'explica, per exemple, que durant el segle XVIII, els regidors pratencs arrendaren la pesca de llisses i sabogues per tal d'aconseguir ingressos per al comú.

¹²⁷ Marià Aguiló i Fuster (1825-1897) aplegà els seus materials lexicogràfics durant el segle XIX, tot i que es publicaren pòstumament (1915-1934) sota la cura de Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu.

ha deixat un tendal de sorra”, ens han dit. També ens han explicat que els temporals molt forts anaven deixant la sorra cap a terra, i que el mar reculava –a l’inrevés que a l’actualitat. Excepcionalment, hem recollit “més lluny dels tendals de mar” i “Això està tan malament que ja ho pots fotre als tendals de mar”. També hi ha qui havia sentit engegar algú als tendals de mar.

T. Calaix del sastre Mec

Recollim en aquest apartat algunes de les dites i refranys que generosament ens han aportat –oralment o per escrit– molts informadors, i que ells havien escoltat a casa, a banda d’alguna altra trobada per nosaltres de bibliografia pratenca –d’aquestes molt poques i sempre ho indiquem.¹²⁸ Sense aprofundir-hi un a un, com hem fet en els registres anteriors, volem que serveixi per donar un panorama general de la riquesa existent al Prat en aquest àmbit del llenguatge popular. La majoria no tenen connexions locals, són d’abast general, però també són dites i refranys del Prat, en el sentit que s’hi usaven. Hem parlat amb informants que han anat, de fa anys, apuntant dites familiars en llibretes o fulls. D’aquí en surten algunes d’aquestes. Les ordenem alfabèticament –fet que comporta un desordre temàtic propi d’un calaix de sastre– i si hi afegim algun comentari, ho fem en cursiva:

- A casa treballem poc, brut, car i mal fet.
- A l’hivern anirem al Born a comprar carn per fer al forn (*dita pratenca moderna, de caire mnemotècnic, que recull quatre de les paraules més habituals amb grup final [rn], i que al Prat es pronuncien tradicionalment de forma reforçada: hiverren, borren, carren i forren*).
- A la punta del dia (*locució recollida a Codina (1980: 38, 39...). Escrit probablement el 1814: “Francesch Ribas serà demà a la punta del dia ab lo Carro a esta plasa”*).
- A la punta del sol (*locució recollida a Codina (1980: 37). Escrit el 1814: “Francesch Ribas serà demà a la punta del sol ab lo Carro a Castelldefels per lo rellevo”*).
- A tu, totes et ponen.
- Adéu, sabatot meu.
- Aigua no aguanta aigua (*lema de Jordi Ribas, a Ribas (2008:108)*).

¹²⁸ També se’n recullen als apartats de “Dites” dels diferents volums del *Costumari popular del Prat de Llobregat* i a l’apartat “Dites populars” d’*El Prat pagès*, p. 135-136.

- Això ho barregen els borinots (*fills d'origen incert?* *Els borinots barregen la llavor*).
- Al cul del sac trobaràs les engrunes.
- Al maig agafo la capa i a missa me'n vaig.
- Al tanto que s'escaparà el lloro (*a partir d'una anècdota local; poc difosa. Uns quants es van cagar al mig d'un carrer del casc antic i després ho van tapar amb un barret. A qui passava li deien això*).

- Alaba't ruc, que a la fira et duc.
- Amb el mateix gust que et va entrar, et surti (*a una dona embarassada...*).
- Amb palla i temps maduren les figues (*tenir paciència*).
- Amor de gendre, amor de cendra.
- Amor de gendre, bugada sense cendra.
- Anar a cridar ous a vendre (*no serveix de res queixar-se*).
- Anar a esbarriar la boira (*escampar-la*).
- Anar a sopar i cap a la nona. I a tancar els ànecs (*a endreçar la casa i a dormir*).
- Anar calent d'armilla (*tenir moltes virolles*).
- Anar de can Cot a can Camp (*canviar de tema*).
- Anar de vint-i-un botó.
- Anar tan lliquero que quan aixeca un peu, les formigues se li han menjat l'altre.

- Anar-se'n a dormir a la palla.
- Anar-se'n a l'aigua (*arruïnar-se*).
- Anar-se'n a la merda tres vegades i que torni, així s'ofegarà.
- Àngela Maria! (*indica que una cosa és certa*).
- Aquí us el deixo! (*quan algú tenia un mussol a l'ull, picava en una casa, deia això, i així se li curava*).

- Ara li fan el mànec.
- Arbre vell, si el trasplantes, mort.
- Arc de Sant Martí, la pluja és fora d'aquí.
- Bona nit, tartana! (*s'explica que quan s'obrí l'Artesà, els pagesos deixaven les tartanes aparcades a prop i, en tornar a buscar-les, a vegades "haviem desaparegut"*).

- Brillo! (*per anar ràpid*).
- Burles i professons, totes entren d'allà on surten.
- Burros i professons, entren d'on surten.
- Cada fill quan neix duu un pa sota l'aixella (*recollit entre cometes per Ramona Via a Com neixen els catalans, p. 210*).

- Cada vegada que pixa, canvia d'intent (*algú inestable de pensament*).
- Caldera vella, bony i forat.
- Casament i mortalla, del cel davalla.
- Cel de croquetes, aigua a bassetes.
- Cel rogent, pluja o vent (*també la recull Manent (2002) al Prat*).

- Com anem de vuits i nous? (*de quartos*).
- De la creu no en fugis pas, que arreu la trobaràs.
- De Peres, Joans i ases n'hi ha per totes les cases; i de Maries, per les escombraries.
- Demanar melons per Sant Josep (demanar l'impossible).
- Demana-ho a la padrina!
- Descargola i carrega! (*a partir d'una anècdota local; poc difosa*).
- Déu ens guardi d'un ximple en un lloc estret.
- Déu té un bastó que pega per sa suor.
- Ditxosa la cara que s'hi coneix la mascara (*millor una cara blanca, que quan s'emmacari, es noti*).
- El casament de la Bordeta: un boig amb una ximpleta (*referent local del barri situat entre Sants i L'Hospitalet*).
- El cel està tapat, punta d'agulla no l'ha tocat (*no l'han cosit, però sembla cosit a trossos*).
- El Déu de Gavà! (*hi ha qui ho interpreta com la referència a una cosa impossible, com un renec suau; també com a renec; Amades (1980: 49): "Ai bon Déu de Gavà!", per expressar estranyesa i admiració. Hi ha qui ens explica que era un personatge real de cognom Déu*).
- El fill de la cabra ha de ser cabrit (*recollit entre cometes per Ramona Via a Com neixen els catalans, p. 193*).
- El foc té deturador, però l'aigua no.
- El pa fa polls.
- El verd, esperança de burro.
- Els fills sense ossos porten la mare als fossos (*recollit entre cometes per Ramona Via a Com neixen els catalans, p. 135*).
- Els joves s'han d'arreglar per fer goig; els vells, per no fer fàstic.
- Els nens no parlen fins que les gallines pixin (*sovint es diu que no ho fan. També ens han dit "Tu parlaràs quan les gallines pixin", que ve a ser el mateix*).
- Els testos retiren a les olles (*recollit entre cometes per Ramona Via a Com neixen els catalans, p. 193*).
- En Llopis i en Llepès en fan un bagul: en Llopis, la caixa i en Llepès, el cul (*excepcionalment, hi havia qui ho associava amb Llopis pratencs*).
- Ep, noi gran! (*un "hola, tio" pratenc i col·loquial*).
- És tan bo que m'ho menjaria sortint del cul d'un ronyós (*pura escatologia*).
- Estar com un llum d'oli.
- Estem fotuts si les someres no fan rucs, i si els rucs no fan someres, fotuts de dues maneres.
- Farem xerinola i menjarem arròs a la cassola.
- Feina feta, consell dat.

- Fer barretina (*posar-se geperut*).
- Fer catúfols.
- Fer el merda (*fer el fatxenda, fer-se veure*).
- Fer entrar el clau per la cabota.
- Fer fer el paper de Toni (*a un desgraciat*).
- Fer foc nou (*recomençar*).
- Fer la fi del Cagaelàstics (*mala fi*).
- Fer la vida (*recollit entre cometes per Codina a Resum d'Història del Prat, p. 81, sembla referir-se a guanyar-se el menjar*).
- Fer la xupina (*menjar una torrada on s'hi ha abocat vi; apareix a Mari i Vallribera, p. 112*).
- Fer molt de cal Sap a cal Nap (*practicar l'onanisme; poca difusió, dita pratenca?*).
- Fer un sol que estavella les pedres.
- Fer-ne una com un cove.
- Fills i filles, llops i guilles.
- Haver-hi moros a la costa (*en parlà Josep Soler i Vidal a la gavanenca revista Brugués, núm. 167, de juliol de 1973; allí diu que és un crít que "ha sonat durant segles per tot el litoral català" i parla de les incursions pirates pels meandres del Llobregat*).
- Ho deu haver fet el fill de l'alcalde. Ben fet està, llavors (*referit a alguna petita malifeta*).
- Ja pots xiular si l'ase no vol beure.
- Jo no dic que sigui dolenta, el que passa és que va calenta.
- Joseps, Joans i ases n'hi ha per totes les cases, i de Maries *hasta* les escombraries (*a El Prat pagès, p. 18: "De Joans, Joseps i ases n'hi ha a totes les cases i de Maries fins a les escombraries"*).
- L'arc de sant Martí: al dematí la pluja ja és aquí; a la tarda, la pluja ja és passada.
- L'olla grossa, dins de la petita (*celebrar un gran tiberi*).
- La calor d'en Ramis, que es ventava al gener.
- La carn viva fa oblidar la morta.
- La confessió de la guineu, que hi va anar amb nou i en va tornar amb deu (*Farnés C2783. El remei és pitjor que la malaltia; també ens l'han dit que hi va amb vuit*).
- La dona mallorquina, puta fina.
- La mar, com més té, més brama.
- La reina ha rel·liscat (*amb un que no era el rei*).
- Les encarnadures, qui les té toves i qui les té dures.
- Les festes són pestes.
- Les gallines de dalt caguen les de baix (*els poderosos als humils*).

• Llarg i prim, parent d'en Bufa (*a banda de recollir-la d'informants pratencs, també apareix a Codina (1996), p. 197*).

• Mare meva, vull casar-me que me'n pica el salamí. –Filla meva, ten paciència que també em picava a mi.

• Masí masà, tinc caguera i no puc cagar. Que vingui el senyor rector i m'estiri dos pams de cagalló (*dita pratenca? Poc difosa, però no en trobem altres referències*).

• Menjar caragolins (*ho recull Jordi Ribas al suplement del Delta de juny de 2002: "Fins i tot, hi havia un refrany molt popular en aquest poble que es deia quan després de dinar s'havien de trobar dues persones i un feia tard. Aleshores se li deia: 'que has menjat cargolins avui, que has trigat tant a venir?'"*).

• Menta, menta, mentiràs. Floriràs però no granaràs.

• Mora't Anton, que el que es queda, ja es compon (*i Ves-te'n Anton, que el que es queda, ja es compon; excepcionalment, hem trobat qui la diu amb el referent local del Tonet de les Bitlles*).

• Moriràs a cops de gorra, com els borinots.

• Muts, i cara de gos!

• Ni a vora el mar, ni a vora el riu, no t'hi facis el niu.

• No cauen totes per sant Joan, que també en cauen per sant Pere.

• No diguis blat que no sigui al sac i ben lligat. I li mires el cul que no tingui un forat.

• No dormis, que se't farà el cap gros.

• No em diguis ben casada, que no em vegis enterrada.

• No expliquis tants sopars de duro, i vés més ràpid que la palla va cara (*segons Ribas (2008), p. 175, és una dita baixllobregatina*).

• No hi ha re malgastat, que no sigui estalviat.

• No se'n canta mai més gall ni gallina (*a Codina (1996), p. 138*).

• No valer un rot de gitano.

• Nos pot dir blat que no siga al sach y encara ben lligat (*a Codina (1980), p. 35; ortografia original de finals del XVIII*).

• Nostre Senyor té un bastó que no fa remor (*castiga sense fer soroll*).

• On aniràs bou, que no llauris? (*sentida sovint de boca d'en Jaume Codina; també recollida ara*).

• Pagès endarrerit, cap anyada li és bona.

• Pagès lluner, cap anyada li va bé (*i Pagès llunàtic, cap anyada li és bona*).

• Pagès lluner, no omple mai el graner.

• Paraula de català, tant és avui com demà.

• Passa per l'Àngel que faràs dreuera (*usada pels pagesos que anaven a vendre al mercat del Born de Barcelona; dita barcelonina clàssica, que Amades recull al Refranyer barceloní, p. 41*).

- Passar els set calzes d'amargura (*per indicar un gran sofriment. Recorda la visita de l'Àngel a Jesús a l'hort de la Passió. Veure el següent*).
- Patir les set calces d'amargura (*versió irreverent de l'anterior*).
- Pensar sempre en el morralet (*pensar en la teca; es refereix al morral del cavall*).
- Per fer de pagès es necessiten tres coses: primera, salut; segona, ganes de treballar; i tercera, diners per perdre (El Prat pagès, p. 77: "*per fer de pagès calien tres coses: salut, ganes de treballar i calés*").
- Per la vida es perd la vida (*recollit per Codina a Resum d'Història del Prat, p. 93*).
- Ple i viu! (*era el crit del musclaire pratenc*).
- Posar a la sopa a la família (*portar a la misèria*).
- Posar (*o tenir*) el cap com tres quartans (*pronunciat /cortans/*).
- Prendre la fresca.
- Pujar com els arbres de la Rambla (*fan el que volen. Amades la recull al Refranyer barceloní, p. 43*).
- Quan la Candelera plora, l'hivern és fora. Tant si plora com si no plora, per la Candelera l'hivern és fora (*Gomis (1998) diu que és del "Pla de Barcelona"*).
- Quan les filles són casades, surten els gendres.
- Quan s'està malalt es para la professó i el carro gran.
- Quart creixent, part diferent (*una criatura de l'altre sexe*).
- Quatre filles i una mare, cinc dimonis per a un pare.
- Qui li ha fet el nas, que l'aguanti al braç.
- Qui s'espanta a pollastre no arriba a gall (*sobretot si és de raça Prat*).
- Qui sigui frare que prengui candela (*quan es fa al·lusió a algú*).
- Regar a barló (*o berló o... amb una portadora s'entrava al rec i se'n treia l'aigua*).
- Resistim, com deia Negrín.
- Salta borni, que ve un rec.
- Sant Blai el tres, em diries quin mes és? (*febrer*).
- Sant Maties, tant de nits com de dies (*el febrer el dia creix*).
- Santa Maria, la més propera! (*dita pratenca? Quan se li demanava alguna cosa a algú i aquest desviava la petició cap a un altre*).
- Sant mut gloriós, torneu-li la paraula a aquest gos (*quan algú no respon a una salutació*).
- Semblar can Collons.
- Semblar can Fot-li.
- Semblar de cal Desconfiat.
- Semblar el bou mascard, que amb prou d'hora, va fer tard.
- Semblar el cul del Jaumet.
- Semblar un encantament de setembre (*algú encantat i sense ganes de re*).
- Ser brut com una guilla.
- Ser com de cavalleria (*tenir males puces*).

- Ser el pal de paller d'una casa (*qui aguanta la família*).
- Ser més brut que el pal del galliner.
- Ser més brut que les barres del galliner (*també*, “semblar un barrot de galliner”).
- Ser més prim que els gossos de cal ..., que per bordar havien de seure (*possible dita pratenca incompleta: cal Quim, cal Nyec, cal Mec...? No ho hem aclarit*).
- Ser més tonto que els pèls del cul, que veuen baixar la merda i no s'aparten.
- Ser un furriac de presó (*ser avar*).
- Ser un panxaample.
- Ser un perepunyetes.
- Ser un roda-soques.
- Ser una bleada assolellada.
- Set i set, catorze, agafa un cagarro i esmorza. Si n'agafes dos, esmorzarem tots dos.
- Si es toca el nas, serà un bordegàs (*a una dona embarassada*).
- Si està empenyada, ja parirà.
- Si no vols caldo t'en empassaràs tres tasses (*ho recull entre cometes en Pau dels Versos al “Testament del Carnestoltes” (1909); ortografia original*).
- Si res li escau, poseu-li blau (*a una noia que res li va bé*).
- Si sembres les patates amb lluna vella, les colliràs amb cistella. Si les sembres amb lluna nova, les colliràs amb cove.
- Si tens maldecap, unta't el cul amb oli.
- Si tot va bé, anirem a cal bacallaner (*potser és una dita pratenca, però no ho hem aclarit; el motiu existia al Prat; Jaume Codina¹²⁹ explica que el bacallà, durant tot el segle XIX, és el principal substitutiu de la carn per part del proletariat rural*).
- Si vols mal a un gos, digues-li rabiós.
- Tant com plou el vent n'eixuga (*Codina a La gent del fang, p. 187*).
- Tant s'esperessin les llebres (*dit per qui s'impacienta perquè un altre el fa esperar dient-li: “espera't una mica”*).
- Tenir pistringuis (*tenir virolles*).
- Tenir tretzes amb tothom (*enraonar amb tothom*).
- Tenir un cap de pom d'escala (*que no serveix de res*).
- Tenir un fetge com una rajada (*aguantar-ho tot. Gomis (1910), reg. 1658*).
- Tenir un os Bertran.
- Tenir una febre com un cavall (*molta febre*).
- Tenir una hemorràgia de satisfacció (*passar-s'ho molt bé*).

¹²⁹ Article “La Història ataca” sobre l'alimentació al delta del Llobregat. Caixa 126 del “Fons Jaume Codina” de l'Arxiu Municipal del Prat.

- Terra negra fa bon blat.
- Toca els dos, que el tres ja és fora.
- Tocar l'ochó (*otxu; no tocar-hi*).
- Tots els càntirs nous fan aigua fresca.
- Tots frares, o tots canonges.
- Tu en saps un so, jo una sonada.
- Un buscall no fa foc, dos tampoc, tres l'encenen, quatre el mantenen i cinc fan foc (*per encendre el foc; igual que el següent*).
- Un no fa re, dos tampoc, tres l'encenen i quatre el mantenen (*es refereix als troncs per encendre el foc; també ens l'han dit en femení (Una no fa re...), referint-se a les estelles*).
- Una noia, bona noia; dues noies, prou noies; tres noies, massa noies; i quatre noies i una mare, cinc dimonis per a un pare.
- Val més grans a la cara que petits a la panxa.
- Val més sentència de metge que de botxí.
- Val més ser cap d'arengada que cua de pagell (*també, "Tothom s'estima més ser cap d'arengada que cua de lluç". "o de rajada", hi afegeix al final Gomis (1910), reg. 1626*).
- Val més ser pagès que tractar amb pagesos.
- Val més treballar en un cul de fàbrica que ser pagès (*Farnés P434 diu: "Val més ser ric pagès que pobre marquès"*).
- Vatua el fum de la xemencia de la fàbrica de llum! (*a l'apartat D parlem de les xemeneies de La Seda i La Papelera*).
- Vés a la plaça a veure si m'hi veus córrer (*deixa'm tranquil*).
- Veure-se'n de crespes (*recollit per Ramona Via a Nit de reis, p. 105*).
- Voler armar el quisso (*barallar-se*).
- Voltar més que la cansalada a l'olla (*per fer escudella ens diuen que se'n posava*).

U. Del Marrameu al Pau dels Versos

Josep Pujol, en un escrit¹³⁰ de l'any 1936, ens parla d'un personatge popular a qui li deien el Marrameu. Diu que era un venedor de rifa que anava pels carrers del Prat cantant "Marrameu... quina mala cara que feu", "Marrameu... qui no posa no treu"... Pujol acaba la seva caracterització dient que el Marrameu "tenia la mania de parlar en vers". Aquesta mania, que no era exclusiva pas d'aquest personatge, constitueix també una de les fonts de les quals s'alimenta el llenguatge popular. Les dites i refranys que hem anat recollint són anònimes, del poble, però en l'origen d'algunes d'elles segur que hi havia algú amb la mania de parlar en vers. El Pau dels Versos era un d'aquests.

Quan hem parlat del reg. 83, "Portar unes ulleres com el matxo de cal Rigol", hem afegit uns versos que també parlen de cal Rigol, l'autor del qual ens han dit que era el Pau dels Versos, renom d'en Pau Vendrell Colet. Va néixer el 6 de setembre de 1875 a les Gunyoles d'Avinyonet, concretament a cal Pi, fet pel qual allí també se'l coneixia pel Pau del Pi. Sabem que fou el cinquè de vuit germans i que va haver de participar a la guerra de Cuba. Quan tenia uns trenta anys va venir cap al Prat, juntament amb tres més d'allí, buscant feina a causa de l'impacte negatiu de la fil·loxera a la zona del Penedès. A un germà gran que vingué amb ell –nascut cap el 1869– se'l coneixia per l'Anton Cadiraire i fou famós al Prat per haver inventat la màquina de sembrar mongetes. També ens han explicat que en Pau era solter i que vivia sota una figuera, en una barraca d'obra feta per ell mateix –ja que era manobre– al pati de la Menja-rates, al final del carrer Tarragona, prop de cal Mut del Serra. En Pau no es desvinculà mai de Les Gunyoles, i participà intensament de les festes locals, tant d'allí com del Prat. Allí el distingiren com a president honorari de la Societat Coral La Roca. Al Prat

¹³⁰ *Noticiari pratenç* de l'1 de juny de 1936, p. 2, secció "Retrospectives".

també se'l recorda especialment per les seves intervencions durant les festes majors, com ara quan recitava versos publicitaris per la Xarxa d'Altaveus. La seva vida humil portaria a que el 25 d'octubre de 1955 se li dediqués, al cinema Monmari, un acte benèfic per ajudar-lo. Ho organitzà la coral Lo Llobregat de les Flors amb la col·laboració de la Cervantes, l'Associació de Pares de Família, la Xarxa d'Altaveus, la colla Petits Pratencs i el Septimini Local. Tretes les despeses, li van entregar 1.405 pessetes.¹³¹ Per què fou un personatge tan conegut i estimat? Pels seus versos, bàsicament de tema local i sovint improvisats.

Un Jaume Codina molt jove, amb un text signat amb l'anagrama Nocadi, li dedicà una portada de la publicació manuscrita *Un tros de paper*¹³² del Nadal de 1938, amb el títol "El poeta-manobre". Allí diu que en Pau va venir de jove al Prat, i que acostumava a fer poesies humorístiques, tot i que també n'hagués fet de serioses o fins i tot tràgiques. I en els caracteritza:

"El nostre home té una facilitat admirable en fer que les paraules li vinguin en vers. Una vegada, recordem que érem al Centre Artesà (Prat), i ell es presentà a l'escenari i s'improvisà allí mateix una bonica poesia respecte a un bateig."

Tot i que la majoria dels versos del Pau dels Versos se'ls devia endur el vent, alguns a través dels altaveus de les Festes Majors, d'altres es van publicar. N'hem localitzat aquests:¹³³

- "Vista de Les Gunyolas": sense data, en un full mecanoscrit.
- "Testament del Carnestoltes (junt ab un prólech del Notari Sr. Espigot de Blat de Moro": 1909, El Prat de Llobregat, en un gran full

Foto del Pau dels Versos quan el nomenaren President d'Honor de la coral La Roca de Les Gunyoles, el seu poble natal (*Les Gunyoles: l'empremta de mil anys d'història*, p. 100)

¹³¹ *Prat. Portavoz de la vida local* (22/10/1955), p. 2 i (05/11/1955), p. 5-6.

¹³² "Nº 6 (extraordinari). Preu: 1 pesseta. El Prat, 25 de desembre del 1938". Caixa 138 del "Fons Jaume Codina" de l'Arxiu Municipal del Prat.

¹³³ Els fulls solts es troben dins del Fons Jaume Codina de l'Arxiu Municipal del Prat.

Nº 6 (extraordinari) Preu: 1 posset a El Prat, 25 de desembre del 1938

EL que potser no saben alguns dels nostres lectors és que al Prat tenim un poeta, tal com sona. I, tot i essent poeta, no porta els cabells llargs ni el llacet al coll, sinó que els cabells els porta curts, i un mocador de pagès al coll recumpla moltes vegades el llacet. I tampoc es dedica a fer exclusivament de poete, sinó que el seu ofici és... manobre. N'hi ha per sorprendre's, però es la pura veritat.

Aquest poeta-manobre es diu Pau Vendrell, i encara que no sigui fill del nostre poble, de jove que hi és.

Per regla general, les poesies que en Pau Vendrell fa son

humorístiques. Així no vol dir, però, que no en faci de serioses, tràgiques inclús.

El nostre home té una facilitat admirable en fer que les paraules li vinguin a vers. Una vegada, acordem que érem al Centre d'Antoni (Prat), i ell es presenta a l'escriptori i s'improvisa allí mateix una bonica poesia respecte a un bonic.

Graciant que el nostre deure era d'advertir als nostres lectors l'existència del "poeta-manobre", així ho hem fet, esperant que aquests ens dispensaran si alguna falta troben.

Nocadi

solt, signat per Carnestoltes, però que ens han dit que va escriure el Pau dels Versos.

- “Plaga inesperada (sense raims)”: setembre de 1915, Les Gunyoles, en dos fulls mecanoscrits.
- “La font destinada”: 17/01/1922. Les Gunyoles, en un full solt.
- “La font castigada”: 08/1923. Les Gunyoles, en un full solt.
- “Germanor”: 06/08/1929. Publicat al Prat en un full solt.
- “Noces d’Argent de la Societat Choral La Roca”: 13/11/1932. Les Gunyoles, en un full solt.
- “La nova carretera”: 24/10/1948. Les Gunyoles, en un full solt.
- “¡Que será!”: *Prat. Portavoz de la vida local* (17/06/1950, pàg. 3). Parla de l’homenatge als vells.
- “Pasqua florida”: *Prat. Portavoz de la vida local* (05/11/1955, pàg. 5). Dedicat a la coral Lo Llobregat de les Flors.
- Sense títol: *Prat. Portavoz de la vida local* (05/01/1956, pàg. 7). Parla d’una gran palmera que es va arrencar del c. Martí Pinyol.
- “El meu maletí (històric)”: sense data, a la memòria de l’amic Joan Solé. Publicat al Prat en un full solt.

El juliol de 1958 el Pau dels Versos “anava a parar a cal Saio”; fou enterrat a Montjuïc. Deia Daniel Jorge Prat en un escrit de condol:¹³⁴ “El “Pau” cantó nuestra tierra, nuestra forma de vivir y crear, entonó cantos a miles de “pubilles” de ayer, hoy fieles mujeres de sus hogares e hijos. [...] Evoquemos al poeta que se ha ido a la “Festa Major” de la eternidad a improvisar su último poema”.

El Pau dels Versos va ser un creador de rimes referides a temes locals, sovint improvisades. No ha estat l’únic, òbviament –Jaume Codina sempre recordava el poeta satíric local Pau Rodríguez–, però el volem posar com exemple d’aquest tipus de personatges generadors de llenguatge popular. No tota la literatura popular és anònima. Hi havia rimes del Pau dels Versos, com la del registre 83, que després eren recordades oralment per alguns seus veïns, com si de dites es tractés. Els versos que ens han dit feien:

“El vostre greix, si ningú el vol,
i no troba acolliment,
mireu que no el fongui el sol,
i porteu-lo a cal Rigol,
per untar el molí del vent.”

¹³⁴ *Prat. Portavoz de la vida local* (12/07/1958), p. 9.

Brindis.

Per poder ben celebrà
la diada del bateig,
me pensem ... i que veig
qu'és molt probable Brindada,
té al jorn tanta transcendència
que fins ... (pot-ser m'embolico)
però em vingut aquí un bon plico
a fer acte de presència.
En aquesta recepció
i ocupeu lloc destacat
els padrins, amb l'amistat
de tota la guarnició.

Tots plegats, i en nom de tots
la coga jo precare,
(qui bulgui també ho pot fer)
i al mateix temps faig vots
per que el noi Valentí
pugui ben anar i molestar,
ben carregat de salut
i que tingui un bon destí
per molts anys, en sense tantes
que passen a qualsevol bon vent.
L'atenció de tots homs
i la alegria dels grans.

San. Vendrell

L'original, lleugerament diferent, es publicà fa més d'un segle:

“El meu greix, si ningú'l vol
ja trobarà aculliment
sense fer cap compliment:
mireu que no'l fangui'l sol,
y el porteu a cal Rigol,
per untà'l molí de vent.”

L'estrofa pertany al llarg poema “Testament del Carnestoltes”, obra pratenca del Pau dels Versos de 1909. En ella trobem molts referents populars del Prat, com el “gos del Pinyol”, el “pont de les Tres Puntes”, el “cavall qu'era del Xica”, l’”Hostal de la Rosa”, el “carrer dels pixats”, “cal Tayadoro”, el “fondo del Peixo”, “ca la Craques”, el “Cagá alerta”, el “Pere caganè”, l’”Anton caga deus”, el “Caga Hostias”, la “Cacaca”, el “Saboya”, “ca l'Aleyona”... Uns set-cents versos carregats de la vida popular del Prat de fa un segle que pagarà molt la pena recuperar de manera completa algun dia.

V. Altres manies de parlar en vers

Per tal de fer un retrat, des de la llengua popular, que ens permeti acostar-nos a la mentalitat d'un poble són insuficients les dites, refranys i frases fetes. Hi ha molts altres elements lingüístics que també conformen aquesta fesomia popular. Per exemple, les cançons, les corrandes, goigs, històries, expressions dels jocs, rodolins, romanços, sàtires...¹³⁵ Encara que sigui amb quatre pinzellades, deixem-ne algun testimoni.

“La literatura popular, anónima, alma y espejo del pueblo que la crea, y –por otra parte– siempre tan rica y simple, ha tenido en el Prat sus naturales manifestaciones, originales y privativas unas, generales en la comarca o el Principado otras.”

Així comença l'apartat dedicat a la literatura popular del *Prat de Llobregat* d'Andreu de Palma. I a continuació es transcriuen tres fulls de corrandes recollides per Jaume Codina. Les dues primeres són dues quartetes que comencen pel vers “El sol ja se’n va a la posta”. Durant la nostra recerca n’hem recollit un parell més, d’informadors diferents, que comencen de forma semblant:

“El sol se’n va a la posta,
la lluna a L’Hospitalet,
en daràs tants de recados,
a aquest que es diu Peret.”

“El sol se’n va a la posta,
la lluna a L’Hospitalet,
tinc el nòvio que m’espera
al cantó de cal Benet.”

¹³⁵ El títol de l'apartat fa referència a una expressió de Josep Pujol que hem recollit en l'apartat anterior, quan parlàvem del Marrameu. La majoria de les peces lingüístiques d'aquest apartat, com es veurà, són en vers.

Aquestes corrandes locals, recordades encara avui pels descendents dels qui les cantaven, tenen un caràcter molt familiar, i els noms que hi apareixen eren referents d'històries reals, principalment de temàtica amorosa. De corrandes en Jaume Codina en recopilà de llavis de la seva mare, i en caracteritzà el tipus (2002: 159):

“En les corrandes d'àmbit general –comarcal o català– la temàtica és sobre l'amor, amb variacions múltiples. Però en les estrictament locals és la crítica sense pal·liatius, una crítica mordaç i immisericorde davant les desgràcies d'altri. Tota la cruesa del caràcter col·lectiu d'un poble hi és reflectida.”

I afegeix tot seguit que “allò que marca el to són les corrandes contra personatges locals, esqueixades, barroeres, *typical Prat*”. No anem a repetir els exemples que ja aporta Codina, sinó que en mostrem algun altre, d'aquesta mala llet *typical Prat*, com l'anomena el mateix Codina. Una primera sobre una infidelitat:

“Aquell envà de canyes que'n té al llit
n'és per fer portar banyes al seu marit, al seu marit.
I el pobre del seu home, com que no hi veu,
de Cornellà a Figueres porta el correu, porta el correu.”

Una segona sembla ser una burla referida a cal Saboia, quan venien cebes, abans de canviar el negoci, cap als anys 30:

“Li costa peles,
però no hi fa re,
mentre les cebes, mentre les cebes,
li vagin bé.”

Aquesta tercera també ens l'han situada abans de la guerra:

“N'hi ha un que és cap de colla,
que raspalls sap fabricar,
i va sortir-ne un dia,
perquè els anessin a votar.
Però al poble no s'enganya
i al anar a donar-li vot
li donaren per un puesto
que quedarà arreglat del tot”.

També molt antic, aquest consell familiar:

“Baldomero, vés alerta
a dictar tantes cançons,
que en tens dues germanetes
que apleguen els rosegons.”

La sàtira del Macarroni és un escrit anònim –signat “Un admirador del (a) Macarroni”, on (a) vol dir àlies– de caire polític i difamatori, que es repartí en un full volant pel Prat, dedicat a Josep Gibert i Pascual,¹³⁶ de renom Macarroni, alcalde del Prat el 1934 i el 1936. Diu cap al final “Si l’Esquerra aquest cop triomfa”, fet que ens fa creure que era una propaganda política de les eleccions de 1934, que acabà guanyant en Gibert. Hi ha qui diu que la va escriure algú de ca l’Esquena de Ganivet. La transcrivim íntegrament com a exemple d’aquest tipus de llenguatge popular. Es podria dir que són uns romanços més moderns –mantenim l’ortografia:

“Vet aquí retratada
l’animeta d’un bufoni
que per la seva llargada
l’anomenan Macarroni.

Quant siguié un home ja gran
a la boxa s’entrenava
per obrir-se amb tot afany
la carrera desitjada.

Veus-ací casualment
en un poble molt tranquil
nasquè equivocadament
un home llarc com un fil.

Era molt bon cristià
i a missa, la festa anava
i per xicota pescar
fins el rosari resava.

La seva mare admirada
al veure’l tan eixerit
deia molt entussiasmada:
–Aquest noi, farà partit.

Més tard quan el rei vingué
aquest poble a visità
un infant feu mig malbé
per a besar-li la ma.

De menut el seu talent
a cada pas demostrava
i amb el seu parlament
a tothom entussiasmava.

I per tal de fer carrera
apel·lava molts recursos
davant el fill d’en Barrera
al Royal deia discursos.

¹³⁶ Per saber-ne més, vegeu “L’alcalde Josep Gibert i el seu temps” de Josep Camps, al *IV Curs d’Història d’Amics d’El Prat de 1999* (en línia).

Sent monàrquic de parer
la República vingué
i aquí tens al senyor Estevet
cambiant el seu paper.

Quant Macià vingué més tard
al seu costat ell anava
i després de xerrar un quart
amb un petó l'honoraba.

I parlà de tal manera
ajudat del seu talent
que si en Llimona se n'entera
li aixecarà un monument.

Del defensor dels humils
un exemple hem d'esperà

i les seves propietats
esperem repartirà.

Si l'Esquerra aquest cop triomfa
Déu no permeti, amen,
me el veig ja ocupant d'alcalde
el lloc a l'ajuntament.

Puix és el lloc que ell enveja
perque vegi el mon ingrat
que ningú com ell governa
el nostre poble del Prat.

I si tots els de l'Esquerra
com ell la vida han passat
el lector que això llegeixi
quedarà desorientat.”

Algunes cançons populars han tingut la sort de ser publicades i així se n'ha preservat la memòria. En trobem una mostra imprescindible –n'hi ha setanta-nou– al primer apèndix de l'obra *El cant coral del Prat* d'Alicia Company. Són des de finals del XIX fins el 1932 –poc abans de la guerra, el límit temporal invisible del qual parlàvem en la introducció. La mateixa autora avisa que potser no tenen una gran qualitat literària, però que “forneixen una clara idea de la vida del poble i del context sociolingüístic en què estava immers”.¹³⁷ Altres cançons han anat apareixent dins d'obres d'història pratenca, com és el cas de les cançons¹³⁸ que els grups corals pratencs dels Joves i els Vells dedicaren a la inauguració del pont de Ferran Puig (vegeu reg. 92). Sobre les cançons populars cal recordar que al Prat va haver-hi una gran polèmica arran de la conferència “Quatre paraules sobre les cançons populars” (7 de desembre de 1899) de Josep Monés i Jané, fent-se'n eco la premsa barcelonina. Monés publicà, el 27 de gener de 1900, un manifest “Al poble del Prat” per defensar les seves idees en aquesta discussió.

Recordem, com exemple de cançó popular ja publicada, tot i que difícil de trobar actualment, quatre quartets d'en Jaume Casas Pallerol de *Cantarelles rurals y vulgars* (1925), referides còmicament al festeig, on apareixen el Pla del Llobregat i el Prat:

¹³⁷ Company (1986: 133).

¹³⁸ Gómez (2007: 73).

“Per rich Plà'l del Llobregat,
lo Vallès per noyes maques,
y per moure poch soroll,
rès com les meves butxaques.”

“Tu dius que no reso may,
Jo també se que no preguntes;
es igual; jo estich bé al Plà,
donchs tu no't moguis de Begues.”

“A Sant Feliu nos trobarem,
Cornellà nos vegé units,
a Sant Joan y al Prat, promesos;
y a Molins de Rey renyits.”

“Cap al Prat, que hi manca gent;
pagesiu, garbo y donaire;
que per poch que arrufi'l nas,
ja la tinch escombra enlayre.”

Les cançons populars que parlaven humorísticament de gent del Prat devien ser habituals. En Joan Lluís Pujol Font –nascut el 1900– s'hi referia així, parlant de les caramelles, les cançons de la festa de Pasqua:¹³⁹

“El repertori consistia en cançons de Clavé, en cançons populars d'origen desconegut, alguna composició nova i sobre tot popurris que comentaven els fets polítics d'algun personatge, amb un llenguatge de doble sentit, que entenia tot el món, encara que no s'anomenés a ningú, altres vegades comentaris en to humorístic d'alguna relliscada o murmuració.”

Algunes d'aquestes caramelles, i informació sobre el funcionament de les colles caramellaires pratenques, es troben recollides al llibre *Costumari popular del Prat de Llobregat. Equinocci de primavera* (p. 45-52). Allí s'explica que és una tradició que data de finals del XIX, com a mínim, i els seus repertoris eren sovint humorístics, ja que cantaven per divertir-se i després fer un menjar amb els diners recaptats.

Són igualment curioses de recordar les frases que es deien durant els jocs infantils. Mostrem-ne algun exemple. El primer es deia tenint una criatura petita a la falda, agafada per les mans. El ritme final és accelerat i se la feia anar amunt i avall –*musiques* és plana:

“Nyigo-nyigo-nyigo, calces de paper, totes les musiques van a cal ferrer.
Senyor capità, em vull casar amb vós, farem botifarres de fetge de gos,
de gos, de gos!”

Aquesta ens han dit que pertanyia a un joc per fer saltar una criatura:

“Salta, Viralta, trenca una galta. Nostre senyor et farà un petó.”

¹³⁹ Joan Lluís Ferret (2003: 61).

La següent pertanyia al joc del cavall fort, i té la particularitat d'incloure el mot *burot*, que hem vist al reg. 93 i que es cantava en el moment de saltar sobre l'esquena de qui parava:

“Cavall fort, aguanta't fort, si no pots més, digues fava de burot!”

La darrera que recollim la deien nois pratencs quan jugaven a bales i en llançaven una amb força, per avisar que s'apartessin els companys de joc. Les bales, en general, eren d'acer, fang o vidre, i l'expressió relaciona el crustaci amb les cames que podien rebre l'impacte de la bala:

“Gambes i gambots, a la plaça venen pebrots!”

D'aquesta darrera frase n'hem trobat versions per al joc de la baldufa.

Recollim ara una cançó infantil que es cantava al Prat, de to macabre, quan hi havia el bateig per un naixement, sentida també a d'altres llocs:

“Tireu confits, que són podrits
tireu avellanes, que són corcades,
si no en voleu tirar,
el nen se us morirà.”

Quan va fer el pregó de la festa major del carrer de Ferran Puig (maig 1983), Ramona Via va parlar de l'home dels romanços, que sembla que també explicava històries del Prat:

“També passava l'home dels romanços. Com els romancers antics, s'aturava a les cantonades a cantarellejar-los i després els venia. Ens agradava molt d'escotar-lo, però a casa no ho volien. Tot i això alguna vegada vam desobeir. Ens aturàvem a escotar-lo i ens hi emocionàvem sense entendre'ls. Van haver de passar molts anys perquè jo compregués el significat d'aquella contalla esgarrifosa: *Con una mano la acariciaba, y con la otra la degolló*, que feia referència a una nena del Prat trobada morta vora el riu, entre canyars, amb senyals d'haver estat morta a cops de crossa abans de ser degollada.”

Quant als goigs, al Prat se'n cantaven durant les principals festes religioses dedicats, entre d'altres, a Ntra. Sra. del Roser, Sant Isidre,¹⁴⁰ Sant Pere i Sant

¹⁴⁰ Hi ha una edició d'uns “Goigs del gloriós St. Antoni Abat” publicada per la Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Prat de Llobregat, sense data.

Pau, Sant Cosme i Sant Damià, Sant Josep, Ntra. Sra. del Carme, Santa Llúcia o la Verge de Montserrat. Andreu de Palma en recull cinc d'ells a *Prat de Llobregat. Ensayo histórico*.¹⁴¹ També trobem uns “Goigs en alabansa dels gloriosos sants Metjes Cosme i Damià, martirs” publicats a *Rosada*.¹⁴² Al periòdic *Prat* de 4 de maig de 1950 es publicà un breu goig dedicat a sant Isidre, amb forma d'oració, diferent del del llibre d'Andreu de Palma:

“Els que vora el Llobregat treballen del vostre ofici, socors us han demanat de ser-los tot temps propici.”

Més modernament, hi ha les edicions de Ricard Vives i Sabaté: “Goigs en lloança dels màrtirs Sant Cosme i Sant Damià, copatrons d'El Prat de Llobregat” (1978) i “Goigs en lloança dels apòstols Sant Pere i Sant Pau, excelsos patrons d'El Prat de Llobregat” (1980). Al *Costumari popular del Prat de Llobregat. La Festa Major* (p. 121) se'n recull un dedicat als sants metges diferent dels anteriors. Fins arribar als contemporanis “Goigs de la Mare de Déu del Prat” (2007), amb lletra del professor Juli Miralles.

Un altre tipus de mostres de llenguatge popular són les històries orals que s'explicaven, a vegades amb aires de llegenda. Llegendes amb elements fantàstics però que eren susceptibles de ser preses com a certes. N'hi havia per fer por, de la vora del foc, i d'altres que tenien intencions més concretes, com la que ens han explicat de la serp de cal Nani. Es deia que per allí rondava una serp immensa i que era molt perillós acostar-s'hi. Per què?

Goigs en alabansa dels gloriosos sants metjes Cosme y Damià, martirs (Rosada; arxiu personal Joan Puigmalet).

¹⁴¹ Palma (1958: 160-1). Dedicats a la Verge de Montserrat, la Verge del Roser, Sant Isidre Llauredor, Sant Pere i Sant Pau.

¹⁴² *Rosada*, butlletí portaveu de l'Associació de Pares de Família, publicada entre 1935 i 1936. Tenim còpia del goig però desconexim el número exacte on es publicà.

Perquè s'hi volia mantenir allunyada la gent, ja que, suposadament, per allí s'accedia a zona de contraban. Imaginem que la serp devia ser d'aquelles que es posaven dretes i amb el cap pelut, com a nosaltres mateixos ens havien explicat de petits. Codina (2002: 152-3) ens parlà d'una "llegenda" pratenca molt semblant (¿la mateixa?):

"No és estrany que tot un món de complicitat local envoltés la qüestió del contraban. S'havia arribat a crear la llegenda de l'existència d'una serp com la cuixa d'un home a les marines litorals. L'Ajuntament i el sometent havien organitzat batudes per tal d'eliminar el monstre, amb resultat negatiu."

Acabem amb els senzills rodolins comercials que trobem en premsa antiga, i que tenen elements comuns amb les dites populars –rimes, referents locals... Una mostra de les que es publicaren a *La Veu del Prat de Llobregat* (1917) sobre comerços pratencs:

"Si el cafè bo voleu
al Cafè del Centro aneu."

"Licors del país i de l'estranger si en voleu
al Cafè del Pont aneu."

"Teixits bons trobareu
de totes classes de preu
si a Ca la Laiona aneu."

Consignem també un eslògan comercial en un magatzem de distribució, en l'època que del Prat sortia verdura cap a tot Europa:¹⁴³

"El tiempo es oro, y la lechuga un tesoro."

¹⁴³ Recollit per Ribas (2008: 73).

W. Catòlic i renegat

Les oracions també formaven part important del llenguatge popular, essent mostres de la profunda religiositat dels pobles. Andreu de Palma, a *Prat de Llobregat (ensayo histórico)*, en recull diverses. Dedicades als patrons del Prat: “Un Parenostre a Sant Pere i a Sant Pau, Patrons de la Parròquia, per a aconseguir un bon encert en totes les coses”; dedicades al copatrons, els sants metges Cosme i Damià, com a recurs davant de les febres: “Un Parenostre a Sant Cosme i a Sant Damià, Pares de la Providència, que ens guardin de febres i de quartenes, i de tot mal que ens pugui venir”;¹⁴⁴ i dedicades a sant Isidre, la Mare de Déu de Montserrat, a Crist... També recull el famós Virolet que es cantava per sant Nicolau, el 6 de desembre. D’aquest Virolet en trobem dues versions diferents a Trilla i Baños (1986: 10-11).

Massot (1993: 105) recull un text d’Aguiló dit *Lo Pare Nostre petit y Parenostre major* en què es recullen diferents versions del parenostre. Allí trobem aquestes dues oracions del Prat:

“Pare nostre petit
Deu la fet y Deu la dit.
Nostre Senyor cuant se va llevá
en la má dreta ’s vá senyá.”

“Els organs de Deu,
tant de Deu com de nos.
Nostrom pare glorios
Nostra mare santa.”

¹⁴⁴ Via (1994: 266) també la recull, dient que és una aportació de Jordi Moners al llibre d’Andreu de Palma.

Al *Costumari popular del Prat de Llobregat. Equinocci de tardor* (p. 18), se'ns parla del "Novenari de les ànimes" que es resava durant els primers dies de novembre pels difunts del poble. I Ramona Via ens parlà de l'estreta relació entre les oracions i les malalties: "Cada remei s'ha d'acompanyar de la respectiva "oració": l'oració del cremat, la del dolor, la de les "barres sentades", la de la "disipela", i moltes altres". I en recull un parell (Via, 1996: 97 i 111). La primera per al mal de coll:

"Nostre Senyor i Sant Martí
Anaven per un camí.
Troben un minyó que estava aturat:
—Minyó, ¿què fas aquí?
—Tinc un mal de coll que no puc fer camí.
—Posa-t'hi oli d'oliva,
que serà curat
amb la saliva.
Amén Jesús."

I una segona que parla dels patrons del Prat, sant Pere i sant Pau, i es diu "oració de tot mal":

"Nostre Senyor i Sant Pau
Anaven per una dreuera.
Troben uns malalts prop de la riera:
—Tot mal fet, tot mal nat,
En carn, en pell o en pèl, sigui curat.
Nostre Senyor i Sant Pere
Feu tirar el mal endarrera,
Sant Pere i Nostre Senyor
Feu posar el malalt ben bo.
Amén Jesús."

Tot i formar part d'una obra literària, Ramona Via les escriu en cursiva, fet que podria ser senyal de versemblança. En les dues, a banda de compartir l'estructura, s'observa una rima que, igual que en algunes dites i refranys, en facilita una millor memorització.

Continuant aquest arrellec, petita mostra, d'oracions populars pratenques, deixem constància d'una molt antiga, per guarir de mal de ventre el bestiar, recollida per Jaume Codina (1980: 33) d'un quadern escolar pratenc del XVIII. La seva peculiaritat principal és que és mig oració, mig recepta, en què

mentre es feien algunes accions remeieres, es deia l'oració, que l'autor del quadern recull entre cometes:

«Per curar de maldebentre Per lo bestiar diràs lo segén:

“Entre larcha y al quch està el Senyor Maior
agrat de la Mastressa y desperit del Senyor.
Axís com Nostre Senyor No és estat Pecadó
bulga Curâ aquet Cap de bestia
de Maldebentra y de torsó.
Axís o bulga Déu y la Santíssima trinitat
Com las Paraulas que Jo dich són beritat.”

A Mentre diràs aquexa Orassió li Passaràs la mà Pel Bentre Per cada banda 25 Bagadas Poch més o menys. Després Pendràs per Ramey Coza de dos quartos de aigardén y Coza de un quarto de Pebre Picat y dextet; lo tiraràs a las orellas del Bestia y després las orellas matxucadas.»

També el Pau dels Versos, en una estrofa del llarg “Testament del Carnestoltes” (1909), es refereix en to humorístic al fet de resar oracions davant del perill de riuada:

“Al armari del recó,
hi ha un secret del pare Ble
que'l riu no hi podrà pas ré
si reseu ab devoció
una admirable oració...
y feu un bon terraplè.”

Però no només amb paraules es resava. A casa sempre que es començava a tallar un pa –normalment rodó o de pagès–, abans se li feia una creu a la part inferior amb el ganivet de tallar-lo. Un gest que servia com acció de gràcies.

D'altra banda,

“El català, llengua deixada de la mà de Déu i de la de la història, s'ha hagut de refiar, per sobreviure, de la ferum de la pagesia, com observava ja a començaments de segle Prat de la Riba a *La nacionalitat catalana*. Dels carreters i, d'una manera general, de la gent que no havia anat a l'escola, que tenia sobretot tractes amb bèsties grosses, de

fet molt més fortes que no pas ella mateixa i que creia dominar millor a base de crits i paraulotes, quan el més versemblant és que un cavall o un bou fos sensible sobretot al to de veu.”

Aquests mots de Pere Verdaguer¹⁴⁵ introdueixen el paper del renec –“ferum de la pagesia”– dins del nostre tarannà com a poble. A banda de l’analfabetisme que tant caracteritzà la societat pratenca antiga, el renec, sovint blasfem, contra Déu o allò més sagrat, deixa veure dos aspectes importants de la societat que l’emprava: una forta religiositat i una economia agrícola. El pagès en general era creient, amb un doble vessant curiosament equilibrat: obedient a l’església i blasfem al camp. Quan tant la religiositat com l’estil de vida agrícola perden força, també el renec ho fa, convertint-se en una altra relíquia lingüística dels nostres avantpassats. Veiem un parell de cobles de cec sobre el tema, recollides per un pagès santboià del XIX, en un llibre editat per Jaume Codina:¹⁴⁶

“No hi ha respecte an als Pares
ni an las Ministres de Déu,
ni menos als sagrats temples,
fins als Sants aprofaneu.
Malehiu y blasfemeu
de un Déu tant bo y lleal.”

“Per banitat molts renégan
de Déu y de tots los Sants;
no miren lo mal exemple
que dónan als ignorants.
Són indignes Christians
Los que pàrlan tan brutal.”

Més modernament, el poeta pratenc Francesc Novell també parlava del pagès renegaire al poema “Catalunya treballant”, on mostra la dicotomia entre ser “catòlic i renegat”. Un parell d’estrofes:

“És un poble atrafegat,
catòlic i renegat,
enfadat fa més treball
i amb gènit diu un pecat

¹⁴⁵ Verdaguer (1999: 7).

¹⁴⁶ Codina (1995: 70-1). Són atribuïdes a “Joseph Saüch, Fill de las Belianas”.

rebassant amb son magall.
És el poble català
que renega i va orant
tot cavant el camp o l'hort
ell sempre va treballant
propí d'un poble fort.”

Cal aclarir que el *renec* s'usava sovint com una interjecció, fora del marc de la religió. Hem parlat amb gent que explicant un fet qualsevol, com pot ser la compra d'un tractor, deixa anar uns quants “*me cago en Déu*” enmig de la conversa, simplement per reforçar l'expressivitat del discurs.

Molta gent ens ha dit que el Prat era un poble *renegaire*; hi ha qui ens ha dit que s'esgarriava dels *renecs* del Prat, tan recargolats... El cas del Prat no devia ser excepcional, però sí que és cert que encara hi ha un record prou viu d'aquest tipus de peces lingüístiques. Tothom explica que els carreters eren particularment *renegaires*, ja que era una forma de parlar especialment dirigida a l'animal, quan no feia allò que es volia que fes. Codina escriu sobre aquest costum poc refinat dels carreters (1996: 200): “Un inici de *flastomia*, tallada en sec a mig pronunciar, esqueixà l'aire. El carreter, enravenat, xurriacà la bèstia”. Una *flastomia* és un altre mot per a una blasfèmia. Segimon Salgot, l'any 1904, descriu el panorama *renegaire* pratenc, amb especial interès per la dona *renegaire*:¹⁴⁷

“La blasfemia es vicio muy generalizado entre las mujeres de la clase jornalera, vicio feo para el hombre, pero mucho más repugnante para la mujer, éste y el de la maledicencia son tales que llegan a rebasar los límites de la más tolerante consideración.”

Els *renecs* són també els protagonistes d'anècdotes que la gent recorda. Com la d'aquell pratenc que deia dues paraules i un *mecagundéu*; o la de l'altre que deixava anar tot un rosari de *renecs*¹⁴⁸ per acabar dient: “Senyor Pare, perdoneu-me”; o la d'un pratenc que jugant a les cartes, en menys de cinc minuts, va renegar catorze cops, establint una espècie de rècord local del qual després se'n parlaria... Però no a tothom li estava bé que es *renegués* tant: dalt de cal Jagó, cap el 1929, van posar unes rajoles on es podia llegir “Parleu bé, si us plau”. Síntoma que en aquells temps no se'n devia parlar gaire, de bé.

¹⁴⁷ Marí i Vallribera, p. 169.

¹⁴⁸ Per referir-se a deixar anar un rosari de *renecs*, hi ha qui ens ha dit “fer un rosari del cagavats”.

Apuntem els renecs que hem recollit, alfabèticament, mantenint la mateixa fórmula inicial que ens han dit, i així se'n veu la varietat. Si fem algun comentari és en cursiva:¹⁴⁹

- Així plogués i es podriguessin els quatre puntals de la cagadora de Déu (*renec per quan plovia d'un carreter pratenc*).

- Cagun neu (*renec atenuat per no dir Déu; també Me cago en neu*).

- Deuscunserenosenyor (*curiós renec atenuat del nostre besavi Joan Costafreda Canillo; era bastant religiós i en lloc de renegar fort deixava anar això; ho posem tot junt, com una fórmula màgica, tot i que en un origen el més probable és que anés segmentat en diferents mots, potser algun de llatí*).

- El cap de Déu fet estelles per coure les costelles de la Verge Maria.

- El fetge de Déu i les tripes de Maria Santíssima.

- Els quatre puntals de la cagadora de Jesucrist (*o de Cristo*)

- Els set sagraments que aguanten la cagadora de Jesucrist.

- Em cago en el clatellet de Déu.

- La professó de sant Francisco, mecagun Déu, mecagun Cristo.

- Maleït siguin de Mahoma les vetes del calçotets (*un renec que no té referent cristià!*).

- Me cago en el pagès que va sembrar el primer blat per fer l'hòstia consagrada (*el primer renec que vam recollir, i que ens va fer adonar de la creativitat lingüística d'aquestes mostres de llenguatge popular*).

- Me cago en Cristo.

- Me cago en dena.

- Me cago en Déu.

- Me cago en el cervell d'un gat.

- Me cago en el cor de Déu.

- Me cago en el Déu de Gavà (*hi ha qui ens explica que era un personatge real de cognom Déu*).

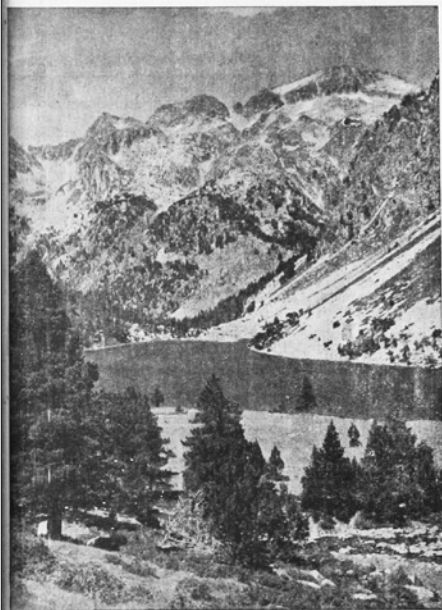
- Me cago en el fum.

- Me cago en els claus de Cristo.

¹⁴⁹ Altres llistes de renecs, no pas pratencs, a Amades (2010: 21) i Salvadó (2003: 405). En aquesta darrera obra trobem la mare de tots els renecs, que reuneix molts dels elements que trobem per separat en la nostra llista, pronunciat per algú que havia rebut l'atac de cotimanyes, una espècie de puces dels arrossars del delta de l'Ebre: "Me cago en Déu, en sa mare, en la Santíssima Trinitat i amb tots els sants i la casta que els aguant! Així baixés Déu del cel voltant, voltant i en caure a terra enxampés a sa mare a sota i de l'esclat rebentessin els quaranta bocois d'alcohol per fregir la sang de l'Esperit Sant i de rebot, petessin les quatre columnes que aguanten l'altar major de l'Església, quedant tot en un enderroc. Jo no sóc massa renegat, però, després d'estar roent com un all de tantes picades de cotimanyes, sóc capaç de cagar-me en la primera llavor de panís que sembrà la Verge Maria, i si més no, en la gallina que anava darrera d'ella menjant-se cada llavor de caiguda!".

- Me cago en els ossos de Déu.
- Me cago en Judes.
- Me cago en l'Ajuntament del Cel.
- Me cago en l'hòstia.
- Me cago en l'hòstia consagrada.
- Me cago en l'olla foradada.
- Me cago en l'os pedrer.
- Me cago en la constitució.
- Me cago en la custòdia.
- Me cago en la sang d'un banc i el fetge d'una cadira.
- Me cago en la sang de Déu.
- Me cago en la Vera Creu.
- Me cago en la Verge Maria.
- Me cago en les costelles de Déu.
- Me cago en nou (*renec atenuat; un no arribava a cagar-se en deu/Déu*).
- Me cago en seu (*renec atenuat per no dir Déu*).
- Me caso en la potra.
- Me caso en la pena negra.

Amades (1980) recull diferents parèmies sobre el renec: “més recargolat que el renec de Galimany”, “més renegaire que Cínegarip” i “renegar més que el Furient”, un gitano de Reus molt renegaire a qui l'arquebisbe de Tarragona cridà per reconvenir-lo. Ell deia que no podia viure sense renegar, que per ell era com menjar. Després de molt parlar acordaren que, per no caure en pecat, el gitano es rentaria un cop l'any la boca amb oli de vidriol “per netejar-la de la bafarada dels renecs”. Finalment, recollim una anècdota que ens han explicat al Prat, atribuïda a algun bisbe català –a Torras i Bages, bisbe de Vic, o al bisbe de la Seu– en què el religiós es trobava de visita pastoral per la muntanya quan el carro amb què anava quedà encallat en un camí. El carreter no s'atrevia a renegar davant del bisbe, així que no se'n sortien. El bisbe baixà del carro, es posà a resar en un racó del camí, i li digué al carreter, més o menys: “Vostè faci la seva feina, que jo ja faig la meva”. I així, després d'haver fet baixar els sants del cel, prosseguiren el camí.

(Foto T. as. U. F. C.)

«Estany Llong», lugar del Campamento Internacional de Alta Montaña (Pág. 8)

PORTAVOZ DE LA VIDA
LOCAL - Editado por F.E.T.
y de las J.O.N.S. - AÑO VII

**Algo sobre precios, nivel
de vida y hermandad**

Por SERGIO MORAL

Pág. 4

**La vergüenza de «Can
Peixo Vell»
debe desaparecer**

Pág. 3

«LA VERDAD, NI TEME NI OFENDE»

Pág. 4

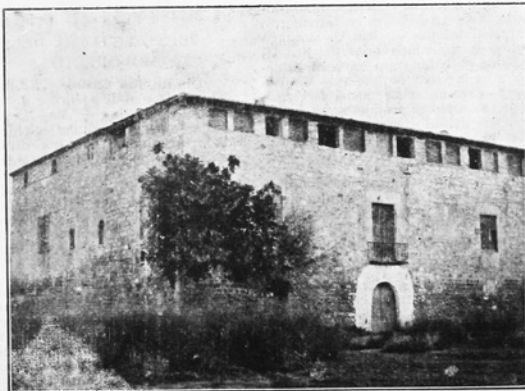

(Foto Portillo)

**D. Juan Amades en el Ciclo de
Conferencias del IV Centenario de
la Parroquia**

Pág. 2

N.º 159 Prat de Llobregat, 10
de Noviembre de 1956
Redacción y Administración
CASANOVAS, 14

(CfistArchivo Xirinaeha)

X. Joan Amades al Prat de Llobregat o “no hi ha res a fer”

La primera constància que tenim d'una visita de Joan Amades al Prat, el 19 d'agost de 1931, és la crònica d'un desastre. Joan Amades i Joan Tomàs ens expliquen a la “Memòria de la missió feta per en Joan Tomàs i en Joan Amades pel Baix Llobregat i altres terres l'agost i setembre del 1931” una visita al Prat, fent una recerca centrada en folklore musical (cançons i músiques populars), de cara a la publicació del *Cançoner popular de Catalunya*. Aquest text ens serveix per copsar l'ambient del poble, ja en vies de transformació (Massot, 2004: 273-4):

“El dia 19 [d'agost] anem al Prat de Llobregat, on som recomanats a un tinent d'alcalde. El visitem i ens recomana a un altre coneixedor de la població, el qual es troba fortament embarassat en exposar-li el nostre propòsit. Després d'uns dubtes, ens porta a una altra persona i d'ella anem a parar a l'alcalde. Aquest comprèn el que desitgem, però com tots els anteriors ens diu que al Prat no hi ha res a fer, que amb poquíssims anys ha fet una singular creixença, que està envaït de gent no catalana, sense cap tradició ni simpatia per les nostres coses, i que el poc que de tipisme pogués haver-hi s'ha esvaït quasi per complet. Després d'unes vacil·lacions arran de quin camí ens podria fer seguir, ens fa conèixer un vell músic de la població, el qual ens diu que havia estat aficionat a la música popular, per la qual cosa, per pròpia iniciativa havia procurat recollir alguna tonada, però que gairebé no havia trobat res, i era escassíssim en nombre i de poquíssima importància el que havia pogut heure. Ens promet que ho cercarà quan pugui i que ens ho enviarà. Hem passat uns mesos i no hem rebut res encara.”

Expressions com ara “una singular creixença”, “envaït de gent no catalana, sense cap tradició ni simpatia per les nostres coses” ens situen

perfectament en els inicis de la industrialització al Prat i l'arribada de molts treballadors de fora. El que costa de creure és que el “tipisme” s'hagués esvaït tan ràpidament –estem parlant de l'any 1931–, i que fins i tot l'alcalde li digués que “al Prat no hi ha res a fer”. Tan ràpidament va anar tot? Com hem mostrat anteriorment, de corrandes i cançons populars n'hi havia. Lamentablement, no van tenir prou col·laboració dels informants locals, tot i que van passar per cinc persones.

Però els anys passaren i Amades descobrí finalment que al Prat sí que hi havia alguna cosa a fer. L'any 1956¹⁵⁰ Joan Amades va donar una conferència al Prat sota el títol “Tradicions d'El Prat”. El diari *Prat* ens informa que va tenir lloc al *Palacete* municipal, dins dels actes de celebració del IV Centenari de la Parròquia. La intervenció d'Amades formava part d'un cicle de xerrades en què també van participar el cronista de Sant Boi Carles Martí (“El Prat d'ahir i el d'avui”), el pare Andreu de Palma (“El bon nom i la bona fama del Prat de Llobregat”) i el geògraf francès Pierre Deffontaines (“Pasado y futuro económico de Prat de Llobregat”). Durant la conferència d'Amades, el mestre Estalella va interpretar diverses melodies populars pratenques. Segons Jaume Codina (1971: 432), Amades va trobar al Prat “detalls únics a Catalunya”. Lamentablement no hem trobat cap document d'aquella sessió i desconeixem si Amades devia parlar només de músiques i costums o també va recollir dites i refranys pratenques, tal i com va fer de tantes contrades catalanes.

Dins del *Costumari català* d'Amades hi ha diverses referències a costums pratenques, sobretot de balls o festes religioses. En les seves recerques, però, també li explicaven costums més estranys, com el de les bruixes pratenques que practicaven l'ofidomància. Parla de la nit de Sant Joan:¹⁵¹

“Les bruixes del Prat de Llobregat cercaven per la muntanya serps i llargardaixos ben grossos i llargs i els guardaven amb tota cura. Avui els mataven a cops de canya; creien que els diversos trossos no paraven de bellugar-se fins que es trobaven i tornaven a afegir-se, i treien averanys i pronòstics de la forma i el temps que trigaven a ajuntar-se. La creença que, si hom parteix un rèptil en bocins, aquests tornen a afegir-se i la bèstia reviu és comuna a diversos pobles, i pot constituir una resta de l'ofidomància dels pobles clàssics que tractava de predir el futur servint-se de serps.”

¹⁵⁰ Codina indica (1971, p. 432), que aquesta conferència tingué lloc el dilluns 12 de novembre, però el diari *Prat* (núm. 159) del 10 de novembre de 1956 diu que va tenir lloc “el pasado domingo”, que seria el dia 4 de novembre.

¹⁵¹ Amades (1989: 130).

Sobre la relació entre Amades i el Prat, finalment, cal esmentar l'obra, en sis volums, *Costumari popular del Prat de Llobregat*, publicada entre 1986 i 1988, amb autories compartides entre Josep Camps, M. José Baños i Núria Trilla, i amb volums dedicats a les diferents celebracions del cicle de l'any: solstici d'estiu, equinocci de tardor, la Festa Major, cicle nadalenc, solstici d'hivern (carnestoltes) i equinocci de primavera. A cada volum, a banda d'informació general, trobem detalls de costums pratencs i del Baix Llobregat, que recullen dites i cançons populars, entre altres mostres de folklore.

Y. *Característiques dialectals*

El català parlat al Prat pertany al bloc anomenat català oriental, on es neutralitza el so de les vocals *a* i *e* en posició àtona. Dins d'aquest gran bloc pertanyem al català central barceloní, el parlat a Barcelona i la seva àrea metropolitana. És una àrea lingüística petita d'extensió geogràfica, però molt densament poblada. Aquests trets del “subdialecte pratenc” són sovint presents també als voltants del Prat, on l'endogàmia rural feia que hi hagués força vincles entre els pobles veïns, especialment amb Sant Boi, L'Hospitalet i Barcelona. Presentem algunes característiques dialectals del Prat que tenen a veure amb la fonètica, i que són les que més es relacionen amb la llengua de dites i refranys populars, que són bàsicament orals.¹⁵²

Vocalisme

• Monoftongació: reducció de diftong a una vocal. A favor de la *a*, morfema femení, a *aiga* (aigua), *llenga* (llengua). I especialment, la de *gua*, *qua* en *go*, *co*. Jaume Codina¹⁵³ ens parla del secretari de l'Ajuntament vuitcentista Joan Torrens, que redactava “generalment en el català popular del Prat vuitcentista, amb girs propis i característics i una fonètica peculiar” i posa com exemples “vint-i-cotre” i “gotlles”. Anys després, Codina ens tornarà a parlar d'aquest tret fonètic de la nostra contrada en la introducció del *Llibre de politiqueses i curiositats*.¹⁵⁴ Abans aquest era un tret molt accentuat: *tres corts de cotre* (tres quarts de quatre) –d'una conversa entre la Tereseta de

¹⁵² Aquest apartat es basa en una part de l'article “Aproximació al parlar tradicional del Prat de Llobregat” de Casas i Puigmalet (2011) i té com a gran font d'informació el pratenc Jordi Moners Rofes. Agraïm els comentaris d'en Benjamí Company del CNL del Prat i d'en Josep Moran i Xavier Rull de l'IEC.

¹⁵³ Codina (1972: 186).

¹⁵⁴ Codina (1995: 14), amb els exemples quatre (cotra), uns quants quadres (uns cons codros) i dos quarts de dotze (dos corts de dotze).

cal Xic del Roca i la Salvadora de cal Mingo, del pratenc carrer del Pont, ara Nicolás M. Urgoiti—, o *Conts cortos has gonyat gordant el ramat?* (Quants quartos has guanyat guardant el ramat?). També *consevol* (qualsevol), *cortera* (quartera), *cortans* (quartans; per exemple en l'expressió “tenir el cap com tres quartans”), *coderns* (quaderns), *contitat* (quantitat), *gorniments* (guarniments), *Igolada* (Igualada), *gol* (gual, del riu)... Ha perdurat: *coranta* (quaranta), una forma bastant general. Ho trobem, per exemple, al mot *aigua* dels reg. 3, 4, 7 i 77.

- Afèresi: elisió de fonemes a principi de paraula: *niré* (aniré), *nengada* (arengada). Aquesta darrera pronúncia no la recull l'Alcover-Moll. Ho trobem al mot *arengada* del reg. 20.

- Assimilació: influència d'un so sobre un altre de pròxim: *onclo* (oncle), *jonoll* (genoll), *istiu* (estiu)... Ho trobem al mot *estiu* del reg. 53.

- Dissimilació: un so s'allunya de la pronúncia d'un so similar: *andiot* (indiot), *bora nit* (bona nit), *sandicat* (sindicat), *xacolata* o *txacolata* (xocolata).

- Síncope: elisió de sons a l'interior d'un mot: *tronja* (taronja), *britat* (veritat), *brenar* (berenar).

- Epèntesi: afegiment d'una *i* antihlàtica, a l'interior d'un mot: *ideia*, *paiella*...

- Metàtesi: canvi de posició entre dos sons: *ensiamada*, *llangonissa*.

- Pronúncia àtona (u) de la conjunció *o*, normativament una *o* oberta: *blanc u negre*.

- Canvi de la vocal pretònica d'un diftong decreixent: *caurem* (courem), *plaurà* (plourà), *raureda* (roureda). Ho trobem al mot *plourà* dels reg. 6 i 17.

- Canvi en la vocal inicial del topònim l'Hospitalet: *l'Hespitalet* (més freqüent) i *l'Hispalet*. El mot *hospitalet* es troba en textos antics. Ho trobem als reg. 28, 62 i 63.

Consonantisme

- El grup final [rn]: Un dels trets fonètics més distintius del Prat (i d'altres municipis del Baix Llobregat,¹⁵⁵ com a mínim) és que el grup final [rn] es resol de forma reforçada, amb vocal neutra, pronunciant una síl·laba de més: *carren* (carn), *forren* (forn), *hiverren* (hivern), *Borren* (Born). Aquests són els quatre casos més habituals, que es troben fins i tot recollits en una dita local moderna: “A l'hiverren anirem al Borren a comprar carren per fer al forren”. Amb menys freqüència, també es troben altres exemples: *moderren* (modern),

¹⁵⁵ Confirmat a Sant Boi de Llobregat, Gavà i Sant Climent de Llobregat.

goverren (govern), *inferren* (infern) o *entorren* (entorn)...¹⁵⁶ En general, constatem que hi ha una dificultat en la pronúncia catalana d'aquesta terminació, fet que provoca que el parlant opti per diferents solucions: la simplificació a *car* (carn) o *for* (forn) al rossellonès, zona de Falset, Horta d'Alacant...; el reforçament a *fort* (forn) o *cort* (corn) a la Ribagorça; el canvi a *l* en alguerès: *cal* (carn) o *fol* (forn), etc. A Sant Climent de Llobregat (i altres zones) s'opta per una solució com la del Prat per al grup final [rm]: *ferrem* (ferm). Aquest fenomen el trobem al mot *hivern* del reg. 53.

- Pròtesi: incorporació del fonema inicial *es-* en mots femenins, tant en plural (té l'origen en l'article femení plural) com en singular: *escarxofa*, *estisores*, *estenalles*, *estovalles*, *esgraielles*... Quant a *escarxofa*, mot normatiu que recull el DIEC2, ha estat sempre la forma típica al Prat (dit *escartxofa*). *Carxofa* és recent. També, per analogia, *esbergínia*. Altres casos de pròtesis són: *empenedir-se* o *encostipat*.

- Afèresi: elisió de fonemes a principi de paraula: *bercoc* (albercoc).

- Epítesi: addició d'una -t final a mots plans acabats en -i i després d'una r final no muda: *àpit*, *col·lègit*, *prèmit*, *gènit*, *cort*, *mart*, *motort*... També, suposem que per analogia, *llàpits*. Ho trobem al mot *mar* del reg. 97 o directament escrit *gènit* en una estrofa del poema "Catalunya treballant" del pratenc Francesc Novell que hem recollit a l'apartat W. "Catòlic i renegat".

- Epèntesi: afegiment d'una velar a l'interior de mot: *dugues*.

- Assimilació: influència d'un so sobre un altre de pròxim: *xixanta* (seixanta), on també hi ha pèrdua de la vocal neutra del diftong.

- Dissimilació: un so s'allunya de la pronúncia d'un so similar: *etivocar-se* (equivocar-se).

- Metàtesi: canvi de posició entre dos sons: *llargandaix*, *redera* (i *enrederir-se*), *gavinet* (i *gavinetada*).

- Iodització:¹⁵⁷ no palatalització de la doble *el·la*; canvi de *ll* en *i*: *paia* i *paier* (palla i paller), *aguia* (agulla), *cabeis* (cabells), *ui* (ull). Perduren *ceia* (cella) o bleda *assoleiada* (assolellada). Constatem que als anys 40 del segle passat al centre del Prat es podia sentir *palla* mentre que a les masies fora vila encara es deia *paia*. Aquest és un exemple de l'evolució d'aquests fenòmens fonètics.

Quant a lèxic, són de destacar els mots *muima* (registre 29), *llibeig* (variant pratenca de *llebeig* que recull Coromines al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*), del qual ja hem parlat en els registres 11, 12 i 13, i l'accepció d'*errar* del registre 98.

¹⁵⁶ Afegim-hi un exemple d'un pagès santboià de principis del XIX a Codina (1995: 222): "Ja beheu, Fills, los trastórrans y traballs que baren passà...".

¹⁵⁷ Aquest és un tret que Codina ja exposà a (1995: 14), amb els exemples *tall* (*tay*) i *bell* (*bey*).

Z. Un precedent

Aquest treball té un precedent en l'article "Refranero del "Pla" de Barcelona" del periodista Màrius Lleget, publicat a la seva secció "Estampas barcelonesas" d'*El Correo Catalán* del dijous 25 d'agost de 1955, p. 3. Uns dies després es tornà a publicar, ara en la premsa local pratenca, a *Prat. Portavoz de la vida local*, del 10 de setembre de 1955 (any VI, núm. 130, p. 4 i 6). L'escrit recull tres refranys locals, els registres 1, 7 i 10, de boca d'un pagès pratenc, el Nyepa. Donat el seu interès i la connexió amb la nostra recerca, el reproduïm íntegrament:

Estampas barcelonesas
Refranero del "Pla" de Barcelona

El otro día tuve una agradable sorpresa. Hacía algún tiempo que no veía a mi amigo Joan Lluís, el folklorista del Pallars Sobirà. Con Joan Lluís tenemos una cuenta "pendiente". Me refiero a su "Breu Calendari Popular", del cual ya he hablado varias veces en esta rúbrica. Es un calendario que recuerda un poco la célebre Sinfonía Incompleta de Franz Schubert, o sea, que está esperando que su autor lo termine de compilar. Pasa el tiempo y el calendario sigue detenido —como un reloj estropeado— en su exacta mitad. No pasa de julio, y es que Joan Lluís está muy atareado, esta es la verdad.

Día llegará en que el "Breu Calendari Popular", con la imprescindible colaboración de Ferrán de Xérica, llegará a su feliz culminación. Entonces podré concluir mis comentarios sobre el tema. Pero ahora a Joan Lluís le seducen otras cosas, y éstas fueron las que me trajeron a domicilio la agradable sorpresa a que antes me refería.

Se presenta, pues, el bueno de Joan Lluís a mi estudio. Me habla de la próxima edición de su libro sobre las costumbres y la vida de los pastores del Pallars, y me enseña unos curiosos dibujos reproduciendo "banyes de bou" vaciadas "per a guardar

l'oli" y otros interesantes utensilios prácticamente ya en desuso en nuestro Pirineo, igual que aquella típica indumentaria de pastor coronada por la "barretina musca". Su libro será muy bien recibido por todos los que amamos el folklore catalán. Pero había más, naturalmente, tratándose de un hombre tan inquieto como enamorado de estas cosas. Y ¡lo que es el mundo! Ahora a Joan Lluís, el folklorista del Pallars, le ha dado por interesarse por nuestro particular folklore por el refranero barcelonés, más exactamente. A nosotros, a los barceloneses, nos parece que ya no tenemos un folklore, vivo y nos equivocamos. Joan Lluís acaba de descubrir en el "Pla del Llobregat", concretamente en El Prat —a escasa distancia del aeropuerto— una preciosa fuente de refranes, relacionados con el tiempo, o como diría Juan Amades, "amb el temps que fa".

El hallazgo a estas alturas resulta muy interesante, y con permiso de Joan Lluís publico hoy los tres refranes que me facilitó. "Els he recollit —me dijo— en El Prat de Llobregat, de llavis del senyor Baldri, conegut també per "Nyepa" (Ca'n Nyepa)".

Los payeses del llano de Barcelona, cuando hablan citan a menudo estos tales refranes. He aquí el primero:

*"Trons de Barcelona
no arriben al riu".*

cuya continuación la hallamos en este otro:

*"Trons de Mallorca
la pluja a la porta"*

lo cual demuestra, una vez más, el gran conocimiento —un conocimiento empírico y que "nunca falla"— que poseen nuestros campesinos sobre los azares y veleidades del tiempo atmosférico. Y demuestra, también, como a pesar de que los barceloneses no sepamos darnos cuenta de ello, alrededor de la gran ciudad siguen manteniéndose aún en la época presente, muchas de aquellas viejas costumbres, que reflejan una parte de nuestro patrimonio espiritual.

El tercer refrán ya definitivo haciendo referencia a la lluvia sobre la propia casa, dice así:

*"Trons del Remolá
la pluja sobre el pla".*

Desde luego, nadie hubiera sido capaz de hacernos creer que, a poca distancia de un campo de aviación, que comunica la ciudad con tantos meridianos, y en esta

jueves, 25 de agosto de 1955

EL CORREO CATALAN

ESTAMPAS Refranero del «Pla»
BARCELONESAS de Barcelona

El otro día tuve una agradable sorpresa. Hacía algún tiempo que no veía a mi amigo Joan Lluís, el folklorista del Pallars Sobirà. Con Joan Lluís tenemos unos cuantos apellidos. Me refero a su «Bruix Calendarí Popular, del cual ya he hablado varias veces en esta rubrica. Es un calendario que recuerda un poco la célebre Sinfonía Incompleta de Franz Schubert, o sea que está esperando que su autor termine de componer para el tiempo y el calendario sigue funcionando como un reloj suizo. En su «Bruix» no se encuentra nada de julio y es que Joan Lluís está muy asistiendo este es un verano.

Una ligera 'en que el editor
Dolores' Remota, con la im-
portante colaboración de
Ferreira de Xerxa, llegará a su ter-
ceira edición. Entónces podre
contar con comentarios sobre
o tema. Pero agora, a João
Lopes le vienen otras cosas y
elías hacen las que me traxeron
a compartir la cordable sorpre-
sa a que este me refiero.

de la Unión Soviética, el doctor de la Universidad de Moscú, Boris Zolotarev, le dijo a *El País* que el ratón *Mr. Nasty* es "la primera edición de una serie de ratones que se inspiran en el título de los pastores del Papado, y me encana uno que fuera el papa Juan Pablo II". Zolotarev, un hombre con gafas y una chaqueta de color beige, explicó que el primer ratón de la serie, el papa Juan Pablo II, es el más reciente por todos los que se han creado el ratón católico. Zolotarev dijo que el papa Juan Pablo II es el más reciente por todos los que se han creado el ratón católico. Zolotarev dijo que el papa Juan Pablo II es el más reciente por todos los que se han creado el ratón católico.

escau distanco dei aeropuerto

— una preciosa fuente de retrats, relacionats amb el temps, o com diria Joan Amades, *tamb el temps que fa*. El hallatge a estas altures resulta *may* interesante, y con permiso de Joan Lluís publico hoy los tres retrats que me facilitó. «Els he recollits — me dirà — en *El Prat del Llobregat*, de l'hanç del senyor Baldri, conegut també per «Nyepes / Ca'n

Los payeses del llano de Barcelona, cuando habien cilen a menudo estos tales refranes. He aqui el primero:

«Tons de Barcelona
no arriben al riu,
cupa continuació, la hemmes
en este otro:

Strona de Mallorca
in plaza a la portaa

va cond demuestra, una vez más, gran conocimiento de su conocimiento empírico y que avanzó follas que poseen nuestros comentarios sobre las artes y seguridad del tiempo atmosférico, demuestra también, como a través de los "burdeles" que se abren una gran cuenta de esto, además de la gran ciudad siguen manteniéndose así en la época presente, mucha de "aquellas viejas costumbres, que vivían una parte de nuestro patrimonio espiritual.

El tercer relato va definitivamente, haciendo referencia a "la lluvia sobre la propia casa dice así"

Desde luego, nadie hubiera sido capaz de hacernos creer que, a poca distancia de un campo de asunción que comunicaba la ciudad con tantos meridarios, y en una época nuestra tan llena de infelicidades lúricas, cerca muy cerca del casco urbano de Fuzetown, aún se mantenían, y se riva ran, los refranes de referencia.

Ahora Joan Lluis, muy contento por su hallazgo se halla sumamente interesado en la ampliación de este sorprendente folklore barcelonés muy «up to date», pero con ciertos reminiscencias de un auténtico pasado. Veremos hasta dónde llega en sus pesquisas. Pero ha sido, en verdad, un gran acierto el que, al pensar que en el «Pla del Llobregat» había algo que hacer...

MARIO LLEGET

Información Nacional

CHOQUE ENTRE UN AUTOBUS Y UNA FURGONETA

En la calle de Velazquez, la gran arteria del barrio de Salamanca de la capital de España, se produjo en la mañana del martes un zarpatozo accidente de circulación al chocar un autobús de la Empresa Municipal de Transportes con una pequeña furgoneta, que iba conducida por Ignacio Sánchez Rodríguez y a quien acompañaba un hijo suyo de quince años.

Una vez producido el choque, el clado automóvil siguió avanzando por la calle de Vequerque, hasta que poco después de la confluencia con la de López de Hoyos, sucio a la acera del andén central y derribó cuatro árboles de regulares dimensiones, que cayeron al camino, gran estrépito, sin que al cruzarse el clado, se produjera ningún milagro causaran víctimas entre las muchas personas que a aquella hora circulaban por la mencionada vía madrueña. Por suerte, entre los peones de los tranvías que circulaban en la zona, no había ninguno de los que conducían el vehículo unos metros más adelante.

Un precedent de fa anys. L'article "Refranero del "Pla" de Barcelona" d'El Correo Catalán de 25 d'agost de 1955, p. 3.

época nuestra tan llena de intercambios turísticos cerca, muy cerca del casco urbano de Barcelona; aún se mantenían, y de viva voz los refranes de referencia.

Ahora, Joan Lluís, muy contento por su hallazgo se halla sumamente interesado en la ampliación de este sorprendente folklore barcelonés, muy “up to date”, pero con vivas reminiscencias de un auténtico pasado. Veremos hasta donde llega en sus pesquisas. Pero ha sido, en verdad, un gran acierto el suyo al pensar que en el “Pla del Llobregat” había algo que hacer...

Mario Lleget
(De *El Correo Catalán*)

Abans de referir-nos al contingut, indiquem que entre el text d'*El Correo Catalán* i el del *Prat* hi ha un parell de diferències en l'escriptura catalana dels refranys. A *El Correo Catalán* Lleget escriu "Trons de Barcelona no arriban al riu" mentre que al *Prat* es corregeix la forma verbal a *arriben*. Igualment, a *El Correo Catalán* es publicà "Trons del remolà la pluja sobre el pla", mentre que a *Prat* se li torna la justa majúscula a l'estany: *Remolà*.

El que més ens sobta d'aquest article és l'afany de parlar de Barcelona, quan senzillament recull tres refranys del Prat de Llobregat. S'hi respira un intent d'apropriar-se'n culturalment. Vegeu que, tot i explicar l'origen pratenc dels refranys, parla del "refranero del "Pla" de Barcelona" en el títol, o del "refranero barcelonés", de "los payeses del llano de Barcelona" o "este sorprendente folklore barcelonés", en el cos de l'article. Com a periodista de la "gran ciudad", potser trobava excessiu parlar d'un refranyer pratenc, que és el que hagués tocat fer. Sembla evident, però, que el primer interessat en saber que els "Trons de Barcelona no arriben al riu" és el pagès pratenc, i no el barceloní. Aquest refrany té sentit des d'algué que mira Barcelona des de la banda del Prat. Lleget no va ser capaç de mirar-s'ho des de la bona perspectiva i va escombrar massa cap a casa.

El segon que ens sobta, relacionat amb el primer, és el to de sorpresa que expressa davant del descobriment de refranys pratencs. Aquest tipus de peces lingüístiques són bàsicament d'abans de la guerra, probablement del segle anterior, i els anys cinquanta, ja no devien sonar tant, sobretot per la Ciutat dels Prodigis. Però Lleget exagera la troballa fins a un punt gairebé despectiu, quan acaba dient "ha sido, en verdad, un gran acierto el suyo al pensar que en el "Pla del Llobregat" había algo que hacer...". Certament hi havia alguna cosa a fer amb aquest suposat "folklore barcelonés" als anys cinquanta, i fins i tot mig segle després.

El més interessant és que mostra la vitalitat d'aquestes expressions: "Los payeses del llano de Barcelona, cuando hablan citan a menudo estos tales refranes". És fantàstic aquest "a menudo" en un moment en què la industrialització ja estava modificant, de manera irreversible, la vida i la parla dels pratencs.

Joan Lluís i Pallarès (1912-1999) va ser un folklorista dedicat especialment a la difusió de les formes de vida del seu Pallars natal, on des dels sis anys va fer de vaquer, bosquerol i sagal, i a partir dels tretze, de pastor i rabadà per les muntanyes. Va conèixer alguns dels principals recopiladors de cultura popular del seu temps. Com a exemple, direm que l'any 1963 acompanyà en Joan Coromines per a les enquestes onomàstiques i toponímiques de la vall d'Assua i la ribera de Sort. A en Lluís li van atorgar el Premi Nacional de Cultura Popular i la Creu de Sant Jordi. Algunes de les seves obres són: *Records de la*

EL PRAT VIST AL RETROVISOR

Trons a Remolar, pops a la plaça

Aquesta dita la feien servir habitualment els nostres avantpassats –jo l'havia sentida dir sovint a l'àvia- quan ressonava la tronada cap a la banda de l'estany del Remolar, cap al sud-oest, més o menys.

I que volien dir, quan feien aquesta afirmació premonitòria? Que, potser, al mercat hi podrien comprar pops en abundància i, doncs, una mica més barats que en d'altres dies?, o que a la plaça de la vila s'hi farien o s'hi podrien veure pops? Si ho mirem des d'un punt de vista real i objectiu, és clar que no volien dir ni l'una cosa ni l'altra. Perquè, de mercat públic encara no n'hi havia en aquella època, i a la plaça de la vila, l'experiència els deia que era impossible veure-hi aquests animals marins.

I, en un sentit figurat, o metafòric, que és el que empra molt sovint la saviesa popular a través dels refranys? Vejam-ho. Si analitzem la dita, constatem que la primera part –trons a Remolar- és clara i no cal que hi fuguem per trobar-hi cap incògnita amagada. La segona, per contra, ja és més estranya. Què vol dir la metàfora? D'entrada, cal tenir en compte que la dita es devia crear en una època remota, més o menys anterior –més aviat més que menys- a l'any 1916 o el 1917, que és quan es va encimentar el centre de la plaça de la vila i es van cobrir amb llambordes els quatre vials que la tancaven. Abans, la plaça, el sol de la plaça, era de terra. I ja coneixem com és el terreny del Prat i del delta: més pla que la palma de la mà. Si l'aigua de la pluja, a muntanya, s'escorre de pressa i se'n va cap al mar per torrents, rieres i rius, al pla, i al Pla del Llobregat, tots ho sabem prou, l'aigua de la pluja és molt romancera i no se'n vol anar així com així: és ben coneguda la mania que té d'estanyar-s'hi. I si la gropa-da s'ha congriat més amunt, tenim una riuada i tot el Pla s'inunda.

I la plaça, quan hi havia un aiguat, tota ella era un bassal que trigava dies a evaporar-se o ser engolida per la terra. La segona part del refrany, doncs, s'aclareix: la plaça, en un sentit merament figurat, es trobava en una situació que es podia comparar amb l'hàbitat habitual dels pops, o dels peixos en general.

El significat, doncs, era clar: si la tronada se sentia a la banda del Remolar, la pluja era segura i forta arreu.

Si algú dubtès d'aquesta relació entre els trons a Remolar i la pluja abundosa, li seria fàcil de comprovar-ho ell mateix, o consultar-ho a algú més experimentat en la meteorologia local –algún pagès o algun científic especialitzat en aquest tema. Jo sempre m'he cregut aquest refrany com un dogma de fe, però m'al·legaria que algú me'l legitimés –o no- amb raons científiques, perquè de la saviesa popular no te'n pots fiar mai massa. I no és que vulgui dir que el poble, quan s'inventa un refrany, no ho faci amb molta saviesa, no, sinó que no se sap mai quan els diu seriosament o no. Sovint fa trapel·leries: diu les coses amb ironia, i vol dir tot al contrari d'allò que diu literalment, o que juga humorísticament amb les rimes. Com aquella dita de la Candelera i el fred de l'hivern, que després d'una filigrana molt llarga –i divertida, això sí- de rimes i paraules contradictòries, acaba, sentenciant de la mateixa manera: "... Tant si riu com si plora, el fred és fora. I tant si plora com si riu, el fred és viu". O els que tracten dels gustos de la gent, que, d'una banda, els uns diuen que sobre gustos no hi pot haver disputa, mentre que, d'una altra banda, n'hi ha que diuen que hi ha gustos que mriexen garrotades.

Si el refrany potablau –o millor encara, ros i potablau- que hem comentat no contradigués la realitat climàtica, i estic convençut que no ho fa i que és un proverbi seriós, crec que seria d'agrair que se'n recuperés l'ús. Us imagineu una escena tan idíl·lica com la que ara us presentaré, a tall d'exemple, d'una parella, marit i muller, acomiadant-se quan ell ha de sortir de casa per anar a qualsevol tasca quotidiana? Imagineu-vos-ho, si us plau:

–Joan, amor meu, quan surtis, ves, que trona cap a Remolar, i ja ho saps: "trons a Remolar..."

I en Joan, sense deixar que la seva dona acabi la dita, es canviava de calçat, agafava el paraigua o l'impermeable, i abans d'obrir la porta per anar-se'n, per-

què la dona ho senti, si és lluny, o, altrament, tot fent-li un petó, se'n acomiadaria cordialment, i amb un somris a la boca, completaria l'adagi:

–"... pops a la plaça." Apa, Laieta estimada, no pateixis, que abans de sopar ja hauré tornat. Ep!, si la pluja m'ho permet.

Algú podria dir que aquesta dita ja s'ha fet vella perquè ara, al segle XXI, bé que les tronades i els aiguats encara siguin actuals, d'inundacions a la plaça o en qualsevol altre lloc ja no n'hi ha. O, si més no, són excepcionals, i, quan és el cas, les clavegueres les engoleixen i se les enduen fàcilment. Però això significaria que, qui ho pensi així, s'oblida del sentit metafòric amb què –com ja hem dit més amunt- s'expressa la saviesa popular. La majoria dels refranys són anacrònics, si els considerem literalment, però aquest desfasament històric, exclusivament formal, els dóna un encís especial i no els treu la gràcia, la veritat ni el caràcter pedagògic que generalment tenen. Per exemple, i si haguessim de filar prim en el sentit d'aquella crítica, tampoc no hauriem de poder dir aquell altre que "qui no té un ai té una ceba", perquè és d'una època, avui ja desapareguda al nostre Prat, quan la paraula "ai", a més de ser una exclamació de dolor, com avui encara, servia per anomenar l'hortalissa tan habitual de la cuina mediterrània que actualment tothom –o gairebé tothom- pronuncia "all". Aquest aforisme, que expressa un sentiment de conformitat davant l'adversitat i les malalties, abans tenia una gràcia –que avui molta gent que el diu o el sent ja no pot captar- per la sorpresa que podia provocar el doble sentit del mot "ai". I, tanmateix, aquesta dita encara és viva i útil. D'una manera semblant, doncs, el refrany pratec continua essent vàlid malgrat el possible i molt dubtós anacronisme que hom hi pugui trobar. I si en el sentit real la seva validesa es veu limitada pels avenços de la tècnica moderna, en el sentit figurat suposo que tothom acceptarà que encara avui és plenament vigent.

JORDI MONERS I SINYOL

Un precedent més actual. Jordi Moners parla del registre 4 al *Delta* d'abril de 2008.

meva vida de pastor, El meu Pallars (4 vol.), *Històries i llegendes del Pallars...* El mateix periodista Màrius Lleget, al pròleg de l'obra *Els pastors i les estrelles* de Joan Lluís, escriu d'ell que és "un dels homes més sincers i espirituals de Catalunya, un dels escriptors costumistes més interessants de la nostra terra i un erudit folklorista, tot d'una peça". Aquest és el folklorista que parlant amb el Nyepa pratec, divulgaria, via el periodista Màrius Lleget, tres refranys del Prat.

El Nyepa al qual fa referència l'article és Baldiri Petit Riera. En Joan Lluís visitava sovint els de cal Nyepa, que tenien sobretot amistat amb la seva sogra. En Baldiri és qui digué a en Joan Lluís els refranys pratencs de l'article. Un dia en Joan Lluís va trobar el periodista Màrius Lleget per la Rambla de Barcelona i el va informar dels refranys pratencs. Al poc temps, sortia publicat al diari. Tot això ho recorda en Jaume Petit Busquets, fill de Baldiri Petit Riera. És una feliç casualitat que fa més de 50 anys el Nyepa (Baldiri) fos l'informador de tres refranys pratencs publicats en un article periodístic, i ara el seu fill Nyepa (Jaume) també hagi estat un valuós informant per aquest treball.

Agraïments

Aquesta és una recerca que es basa en un treball de camp. Més enllà dels registres obtinguts, hem procurat parlar del context local de les dites i d'altres parèmies semblants, per tal de situar de la millor forma possible aquestes petites mostres de llenguatge popular. Allò essencial, però, és la informació que ens han facilitat el més d'un centenar de persones amb les quals hem parlat. Amb la majoria d'ells hem passat moments impagables, entretingudes entrevistes, a vegades més d'un dia; amb uns pocs, consultes puntuals. Alguns d'ells són de molt avançada edat –com a mínim tres, que ara mateix recordem, tenen més d'un segle d'edat. Llei de vida, d'ençà que vam parlar, alguns dels informants ja “han anat a parar darrere cal Saio”. A *Trons a Remolar* hi trobareu llenguatge popular pratenc, gràcies als coneixements i experiència d'aquesta gent:¹⁵⁸

Genoveva Aguilera Serra, Núria Aguilera Serra, Jaume Augué Casas, Joaquim Ayoro Achell, Julio Baños Soria (L'Hospitalet), Josep Borges Badia, Joan Boronat Boronat, Joan Bosch Muns, Albert Bou Cantarell, Emília Campreciós Colominas (L'Hospitalet), Lola Camps Deixens, Josep Camps i Boy, Pere Camps i Boy, Blai Carmona (L'Hospitalet), Ferran Casanovas Playà, Rodolf Casas i Cuscó, Marcel·lí Codina Bou, Maria Àngels Codina Álvarez, Jaume Colominas Roca, Josep Comas Sabater, Guillem Company Barnadàs, Josep Company Genius, Benjamí Company González, Encarna Conde Riera, Núria Costafreda Simon, Enric Dalit Comas, Munda Dalit Tapioles, Josep Maria Domingo Ferrerons, Josep Doñate Coll, Margarida Dorca Illa (Sant Boi), Montserrat Español Serra, Josep Maria Fabró Gibert, Josep Ferret i Pujol, Josep Font Pinyol (Sant Boi), Juanita Gelabert Bou, Maria Antònia Gibert Llopis (Sant Boi), Jordi Gili Farrés, Gerard

¹⁵⁸ Confiem no cometre massa errors en l'escriptura dels noms, i, sobretot, no haver-nos deixat ningú. Si això succeís, tant una com altra cosa, demanem sinceres disculpes.

Giménez i Mor, Armando Ginabreda Pi (descansi en pau), Nativitat Gràcia Navarrete, Pere Izquierdo Tugas (Gavà), Margarida Linuesa Gurrera, Josep Llopis Vilà, Josep Lloret Noya, Lola Malet Sabadell, Montserrat Malet Costafreda, Pere Malet Gussinyé (Sant Boi), Matilde Marcé i Piera (L'Hospitalet), Fermí Marimón i Marimón, Núria Mata Vendrell, Ana Mir Sallarés (L'Hospitalet), Prudenci Molas Garcia, Leonida Moliné Queralt, Jordi Moners Sinyol, Joan Montblanc i Lasaga, Jaume Nadal Pellisa, Conxita Nolla Tarré, Àngel Obradó Llorens, Josep Oliva Colominas (descansi en pau), Montserrat Pallejà Pejoan, Mercè Panisello Pugès, Antònia Panisello Vives, Xavier Panisello Vives, Baldiri Parera Piguillem, Angeleta Parés Malet, Jaume Parés Malet, Jaume Pascual Burgès (Sant Boi), Mari Carme Pedrosa Munné, Conxita Pejoan Piguillem, Jaume Petit Busquets, Enric Pi Llobera, Josep Pinyol Tarrida, Maria Teresa Prats Piera, Rosa Pugès Carbó, Antoni Pugès Llobet, Gabriel Pugès Purcet (descansi en pau), Maria Rosa Pugès Aliaga, Maria Puig Ginebreda, Jaume Puig Rebull, Teresa Puig Rebull, Artur Puig Vila, Teresa Puigpelat Ros, Albert Ràfols Company, Jaume Puigventós Puig (descansi en pau), Joan Pujals Portillo, Joan Pujol Aguilera, Olga Pujol Aguilera, Xavier Ràfols Simón, Jordi Ramos Ruiz, Montserrat Riba Busquets, Ignasi Ribas i Mas, Joan Riera Gelabert, Jaume Rigol Costafreda, Marta Rius Mas, Àngels Roig i Gómez, Jaume Rosell Casas, Josep Maria Rosell Montserrat (L'Hospitalet), Narcís Sanfeliu Estruch (Gavà), Jaume Sans Comardon (Sant Boi), Eulària Serra i Rubio (descansi en pau), Mateu Serra Fabró, Joan Solanes Sanfeliu, Vicenç Tierra Martínez, Jordi Torrent Sunyé, Josep Trilla Portillo, Maria Vallés Vilà, Pepita Ventura Terradillos, Inma Vidal Feu, Josep Vidal Ribas, Màrius Vilà Baiges, Joan Vilà Casanovas, Josep Maria Vilà Parellada (descansi en pau) i Agustina Vives Borràs.

A banda dels informants, també volem agrair l'ajuda i consells rebuts d'en Víctor Pàmies, paremiòleg digital, en Dídac Teixidor, del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana, de la Griselda Encinas i en Jaume Sans Margenet, investigadors santboians, i de tot el fantàstic personal de l'arxiu del Prat de Llobregat, amb l'arxivera Marga Gómez, assessora externa d'aquest treball, al capdavant.

Final

Durant les converses que he mantingut recollint llenguatge popular pratenc, moltes són les coses que m'han passat pel cap. Aquestes les vaig escriure, parlant d'un desig:

“Avui venia de Sant Boi, de parlar amb alguns pagesos d'expressions velles, quan m'he adonat que alguns d'ells, d'edat respectable, em diuen, amb la mirada perduda: «Això ho deia la meva àvia».

En el fons, parlem d'un desig. Tots passem, sense excepció. Això, que és llei immutable per a nosaltres, a vegades no ho és tant per al paisatge que ens rodeja, que, tot i canviar, ho fa a un ritme diferent. Així, algunes pedres queden i, si en tenim ganes i forces, ens podem dedicar a conservar-les per als qui han de venir en el nostre lloc. El mateix passa amb les paraules. Els mots dels nostres avantpassats, les seves maneres de dir i de maleir, són recordats per alguns dels descendents, però també, com les persones, troben algun dia la seva fi. Les expressions originals de cada zona tenen un valor lingüístic remarcable, però també el seu valor sentimental és innegable. Voler recordar la parla dels nostres vells és, en el fons, voler viure dins d'un desig: el desig d'estar a prop d'ells.”

Després d'escriure això, un dia vaig estar en una casa del Prat on l'informant em va treure una llibreta i em va anar recitant tot de dites que hi tenia apuntades. Durant una hora. Quan va acabar em va explicar que aquella llibreta de dites l'havia començada quan se li va morir la iaia, per recordar-la.

Bibliografia

- I centenario del Puente de Fernando Puig*. El Prat de Llobregat: Amigos de El Prat, 1973.
- Cinc mil refranys catalans i frases fetes, populars*. Barcelona: Editorial Millà, 1997.
- El Prat, des dels ulls dels nostres avis. I Jocs Florals El Prat ciutat dels infants*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 2000.
- La Bíblia*. Bíblia catalana, traducció interconfessional. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya, Editorial Claret, Societats Bíbliques Unides, 1993.
- Les Gunyoles: l'empremta de mil anys d'història*. Avinyonet del Penedès: Ajuntament d'Avinyonet del Penedès, 2008.
- Masies del Prat. Fotografies de Colita*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 1989.
- ALCÁNTARA, Ricardo: *La campana de sant Pere de Gavà*. Gavà: Ajuntament de Gavà, 2011.
- ALCOVER, Antoni Maria; MOLL, Francesc de Borja: *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll, 1993. 10 vol.
- AMADES, Joan: "Astronomia i meteorologia populars". *Butlletí de dialectologia catalana*, vol. XVIII, fasc. III, juliol-setembre 1930.
- AMADES, Joan: *Llibre del temps que fa*. Barcelona: Impremta La Neotípia, 1938.
- AMADES, Joan: *Refranys personals*. Barcelona: Editorial Selecta, 1980.
- AMADES, Joan: *Històries i llegendes de Barcelona: passejada pels carrers de la ciutat vella*. Barcelona, Edicions 62, 1984.
- AMADES, Joan: *Costumari català. El curs de l'any*, vol. IV. Barcelona: Salvat, 1989.
- AMADES, Joan: *Excursió llegendària pel Pla de Barcelona*. Tarragona: El Mèdol, 2001.
- AMADES, Joan: *Jocs de paraules i jocs de memòria*. Tarragona: El Mèdol, 2003.
- AMADES, Joan: *Origen i sentit d'alguns proverbis*. Tarragona: l'Agulla de Cultura Popular, 2008.

- AMADES, Joan: *Refranyer barceloní*. Tarragona: l'Agulla de Cultura Popular, 2008. [citat Amades 2008b]
- AMADES, Joan: *Escatologia popular. Refranyer groller, tradicions porques i rondalles brutes*. s.l.: Institut d'Estudis Escatològics, 2010. [atribuït irònicament a Amades, però és una obra moderna en què no consta l'autor]
- BADIA I MARGARIT, Antoni Maria: *Sons i fonemes de la llengua catalana*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1988.
- BAÑOS, Julio: *Imatges retrospectives de la Marina*. Barcelona: Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona, 1997.
- BAÑOS, Ma. José; TRILLA, Núria: *Costumari popular del Prat de Llobregat. Equinoccis de tardor*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 1987.
- BAÑOS, Ma. José; CAMPS, Josep: *Costumari popular del Prat de Llobregat. Solstici d'estiu*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 1988.
- BERNAL, Maria Dolors: *Eines per a treballs de memòria oral*. Barcelona: Direcció General de la Memòria Democràtica de la Generalitat de Catalunya, 2008.
- BIOSCA, Mercè; RIPOLLÈS, Roser: "Les peces de vestir i la fraseologia". Revista *Paremia*, 7. Madrid, 1998.
- CAMPS, Josep; BAÑOS, Ma. José: *Costumari popular del Prat de Llobregat. La Festa Major*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 1988.
- CASANOVA, Baltasar & BERTOMEU, Agustí: *Vocabulari de boca. Una aproximació a la parla del Delta*. El Perelló: Aeditors, 2011.
- CASAS, Agustí; PUIGMALET, Joan: "Aproximació a la parla tradicional del Prat de Llobregat" dins de *VI Jornades del Patrimoni del Baix Llobregat. Homenatge a Jaume Codina*. El Prat de Llobregat, 1 i 2 d'abril de 2011. (en fase de publicació)
- CASAS, Jaume: *Cantarelles rurals y vulgars*. Barcelona: La Renaxensa, 1925.
- CODINA, Jaume: *Delta del Llobregat. La gent del fang El Prat: 1965-1965*. Granollers: Montblanc, 1966.
- CODINA, Jaume: *Com neix un poble (El Prat. 1718-1807)*. El Prat del Llobregat: Setmanari Prat, 1969.
- CODINA, Jaume: *El delta del Llobregat i Barcelona*. Esplugues de Llobregat: Ariel, 1971.
- CODINA, Jaume: *Les generacions pratenques*. El Prat de Llobregat, Edicions Corona, 1972.
- CODINA, Jaume: *Un quadern escolar pratenç del segle XVIII* (estudi a cura de). El Prat de Llobregat: Amics d'El Prat, 1980.
- CODINA, Jaume: *Història del carrer de Ferran Puig*. El Prat de Llobregat: Associació de veïns i comerciants del carrer Ferran Puig, 1981.

- CODINA, Jaume: *Història d'una plaça (la plaça del Prat)*. El Prat de Llobregat: Amics d'El Prat, 1989.
- CODINA, Jaume (ed.): *Llibre de polítiques i curiositats. Memòries de Pau Porcet (1788-1856) pagès de Sant Boi de Llobregat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- CODINA, Jaume: *Els prats (Història d'una sang)*. El Prat de Llobregat: Delta, 1996.
- CODINA, Jaume: *El temps dels albats. Contagi i mortalitat al Baix Llobregat (1450-1875)*. Lleida: Pagès, 2001.
- CODINA, Jaume: *Ai, adéu, clara marina!*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 2002.
- COLOMINAS, Jaume; COMAS, Josep; VILÀ, Josep Maria; VILÀ, Màrius: *El Prat pagès*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 2005.
- COMPANY, Àlicia: *El cant coral al Prat (1873-1985)*. El Prat de Llobregat: Rúbrica, 1986.
- CONCA, Maria: *Paremiologia*. València: Publicacions de la Universitat, 1990, 2a ed. [1a ed. 1987].
- CONCA, Maria: *Els refranys catalans*. València: 3 i 4, 1993.
- CONDE, Germán (dir.): *El componente etnolingüístico de la paremiología / The ethnolinguistic component of paremiology*. Cortil-Wodon: Éditions Modulaires Européennes, 2007.
- COROMINES, Joan: *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial, 1980-1991. 9 vol.
- ESTRUCH, Maria: *Els noms populars de núvols, boires i vents del Bages*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, 2003.
- FARNÉS, Sebastià: *Paremiologia catalana comparada*. Barcelona: Columna, 1993-1999. 8 vol.
- FERRET, Joan Lluís: *Josep Pujol i Capsada. Escrits. 1908-1944*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 2003.
- FERRET, Josep: *Josep Pujol. Metge, polític i humanista*. El Prat de Llobregat: Servei Secretaria, 1989.
- FIGUERA; MONTANÉ; FIGUERA; QUÍLEZ; VIGO: *El parlar de Cerdanya*. La Seu d'Urgell: Salòria, 2011.
- GIMÉNEZ, Gerard; GIMÉNEZ, Teresa; JORDÀ, Joan: *Masies del Prat. L'Albufera i la Ribera*. El Papiol: Efadós, 2003.
- GIMÉNEZ, Gerard; GIMÉNEZ, Teresa; JORDÀ, Joan: *Masies del Prat. La Bunyola, Raval del Riu, Raval de Baix i Ravals*. El Papiol: Efadós, 2004.
- GÓMEZ, Margarida: *Associacionisme i cultura en una societat en transformació. El Prat de Llobregat 1910-1960*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 2007.

- GÓMEZ, Margarida: *La formació d'una ciutat. El Prat de Llobregat*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 2010.
- GOMIS, Cels: *Zoologia popular catalana*. Barcelona: Tip. L'Avenç, 1910.
- GOMIS, Cels: *Meteorologia i agricultura populars*. Barcelona: Alta Fulla, 1998.
- HITA, Felip d': "La agricultura en lo plá del Llobregat" a *Ans de la Lliga de Catalunya* (Barcelona: Imp. La Renaixensa, 1888, quadern III).
- JARDÍ, Domènec: *A Twissa canten missa. Records de fets i costums religiosos*. Valls: Cossetània, 2002.
- LLOPART, Moisès: *Diari retrobat, memòries de guerra*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 2002.
- MANENT, Albert: *Els noms populars de núvols, boires i vents del Baix Ebre i Baix Llobregat*. Vilassar de Mar: Katelani, 2002.
- MARCÉ, Matilde: *Cop d'ull als motius de L'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Ateneu de Cultura Popular, 1991.
- MARÍ, Víctor; VALLRIBERA, Pere: *El Prat de Llobregat de fa un segle, segons una topografia mèdica. 1904*. Barcelona: Seminari Pere Mata de la Universitat de Barcelona, 2001.
- MASSOT, Josep (a cura de): *Materials. Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Inventari de l'arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Fascicle I*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993.
- MASSOT, Josep (a cura de): *Materials. Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Memòries de missions de recerca per Palmira Jaquetti, Enric d'Aoust; Joan Amades*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- MORALES, Ramón: *Coses de l'Hospitalet*. L'Hospitalet de Llobregat: Ateneu de Cultura Popular, 1990.
- NOVELL MESTRES, Francesc: *Mons passatemps antològics*. Prat de Llobregat: Imp. comercial Prat, 1962.
- ORIOI, Carme: *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*. Valls: Cossetània, 2002.
- PALMA, Andrés de: *Prat de Llobregat (ensayo histórico)*. El Prat de Llobregat: Imprenta Pulcra, 1958. [n'hi ha reedició de l'Ajuntament del Prat de Llobregat del 2009].
- PÀMIES, Víctor: *Amb cara i ulls. Diccionari de dites i refranys sobre l'ull*. Vallromanes: Edició de l'autor, 2011.
- PARÉS, Anna: *Tots els refranys catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1999.
- PUIGMALET, Joan: *Els altres noms. Motius de masies i cases del Prat de Llobregat* [inèdit].
- PUJOL, Josep: "«La Humanitat» a Prat de Llobregat", a *La Humanitat* de 17 de maig de 1933 (any III, núm. 473).
- RIBAS, Jordi: *Retalls del present i del passat*. El Prat de Llobregat: Jordi Ribas Domènech, 2008.

- SALES, Joan: *Cartes de la guerra*. Barcelona: Club editor, 1986.
- SALVADÓ, Joan: *Reculls. Les masies d'Amposta, topònims, malnoms, dites i cançons*. Amposta: Ajuntament d'Amposta, 2003.
- SAURA, Jaume Angel: *Refranero castellano-catalán. Refranes, adagios, proverbios, aforismos, frases proverbiales, etc. Separata del novísimo Diccionario Manual de las lenguas castellana-catalana*. Barcelona: Librería de Esteban Pujal, editor, 1884.
- SERRA, Eulària: *Temps, gent i paisatge. Un segle de memòria al Prat*. El Prat de Llobregat: Rúbrica Editorial, 2008.
- SERRA, Jordi: *Cultura popular del Montserrat. A partir de textos recollits per Pau Bertran i Bros*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.
- TRILLA, Núria; BAÑOS, Ma. José: *Costumari popular del Prat de Llobregat. Cicle nadalenc*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 1986.
- TRILLA, Núria; BAÑOS, Ma. José: *Costumari popular del Prat de Llobregat. Equinoccis de primavera*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 1987.
- TRILLA, Núria; BAÑOS, Ma. José: *Costumari popular del Prat de Llobregat. Solstici d'hivern (carnestoltes)*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat, 1987.
- VENY, Joan: *Petit atlas lingüístic del domini català*. Vol. 1. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007.
- VERDAGUER, Pere: *Diccionari de renecs i paraulotes*. Perpinyà: El Trabucaire, 1999.
- VIA, Ramona: *Nit de Reis. Diari d'una infermera de 14 anys*. Barcelona: Club Editor, 1966.
- VIA, Ramona: *Com neixen els catalans*. Barcelona: Club Editor, 1972.
- VIA, Ramona: *Antologia*. El Prat de Llobregat: Ajuntament del Prat de Llobregat / Columna, 1994.

Inventari toponomàstic del Prat de Llobregat de Montse Piñeiro Costán (2007). El treball se centra en la recerca de la toponímia del Prat pel que fa a aspectes com els noms de llocs, cases, camins, masies, propietats, etc., així com vocabulari d'oficis i llenguatge i parla populars. En destaca la recerca, en bona part inèdita, basada en testimonis orals, que se centra en la memòria, el costum i la tradició.

Estudi evolutiu de la xarxa viària del Prat de Jordi Ramos Ruiz (2008). Estudi de la colonització del territori del Prat i la seva relació amb el desenvolupament de la xarxa viària, des de la formació del Delta fins a l'actualitat, amb la utilització de tècniques diverses i fonts àmplies, des de l'arqueologia fins a la fotografia aèria, passant per la documentació escrita, tant la que es coneixia com d'altra inèdita.

Trons a Remolar. Dites i refranys del Prat de Llobregat de Joan Puigmalet (2010). Un treball que parteix de la tradició, els costums i la història oral per tal d'establir un vocabulari de paraules, expressions i frases emprades per la població del Prat. Aquest treball s'insereix plenament en el patrimoni immaterial de la nostra comunitat i preserva un ric vocabulari de l'extinció.